ERZSÉBET KIRÁLYASSZONY
EMLÉKÉNEK

A
SZERKESZTŐ
BIZOTTSÁG
ELNÖKE:
BÁRÓ DÁNIEL
ERNŐNÉ

Szabadi Irs. Nyilvános könyvt.
1118
a Kereskedelmi Kórház

Darnaba rendes növérének szeretettel ajánlja
Budapest, 1926. május 23. 132.171 Andrássy

Szalmári Irg. Nővérek Bpest
IHS.
Kereskedelmi Kórház *

ERZSÉBET

KIRÁLYASSZONY EMLÉKÉNEK.

HÓDOLAT MAGYARORSZÁG NAGY KIRÁLYNÉJÁNAK.

▽△▽

A KIRÁLYI HÁZ FENSÉGES TAGJAINAK
ÉS A MAGYAR NEMZET JELESEINEK
KEGYELETES KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL.

KÖNYVTÁRI KÖZPONTI NEM ADHATÓ EL!

OSZK KÖNYVELOSZTÓ FÓLÓSPÉLDÁNY

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG ELNÖKE:

BÁRÓ DÁNIEL ERNŐNÉ.

FŐSZERKESZTŐ:

GÁBEL GYULA,

SZÉKESFŐVÁROSI TANITÓ.

Szalmári Irg. Nővérek Bpest
IHS.
Kereskedelmi Kórház *

▽△▽

BUDAPEST, 1905.
A „GLOBUS" MŰINTÉZET NYOMÁSA

998293

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK BRUSSEL

Erzsébet királyné legutolsó képe. *Festette: Benczur Gyula.*

EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN

098297

Öt éve mult, hogy az ádáz sors sulyos csapást mért a magyar nemzetre: elragadta tőlünk jóságos védőangyalunkat, kegyes szószólónkat, szerető anyánkat. Elvesztettük nagy királynénkat, Erzsébetet, a legborzasztóbb módon. — Széles ez országban, palotákban és kunyhókban egyaránt visszhangzott az árvaságra jutott nemzet zokogása. Egyesek, testületek, hatóságok, mindenki ujabb és ujabb módot keresett, hogy kegyeletének az elhunyt királyné iránt méltó kifejezést adjon. Rövid idő alatt rengeteg pénz gyült össze, hogy Erzsébet királyné emlékét szoborban megörökitsék.

Emlékfákat ültettek mindenfelé és ma már sétányok, ligetek diszelegnek, az Ő nagy emlékét hirdetve.

Egész irodalom keletkezett jóságos védasszonyunkról és könyvtárt képez azon nyomtatványok összessége, melyek az ő szive jóságát, az ő nemes cselekedeteit és különösen nemzetünkhöz való vonzalmát hirdetik. Dr. Wlassics Gyula volt közoktatásügyi miniszterünk pedig a leghatalmasabb módon gondoskodott megdicsőült drága királynénk emlékének megörökitéséről, amidőn elrendelte, hogy Erzsébet napja örök időkön át, évről-évre országszerte megünnepeltessék.

A nagy nemzeti kegyelet méltó megnyilatkozása közé számitható jelen emlékmunka is. Egy fenkölt lelkü asszony: báró Dániel Ernőné köré sorakoznak a királyiház fenséges tagjai és az ország legjelesebb és legmagasabb állású hölgyei és férfiai, hogy soraikkal kifejezést adjanak azon mély érzelmeknek, melyeket nagy királynénk elhunyta lelkükben keltett.

Ezen emlékmüben a magyar nemzet legjobbjai találkoznak, hogy a magyar nép minden rétegében hirdessék és megörökitsék nemzetünk legjobb barátnőjének nagy emlékét.

Budapest, 1905. julius havában.

A FŐSZERKESZTŐ.

Soha nemzetnek nagyobb kincset nem adott az isteni gondviselés, mint nekünk — Erzsébetet.

De nem is volt nemzet, mely hálaiabb tudna lenni az isteni gondviselésnek mint a magyar. Forrón szerettük védő angyalunkat — és örökké áldjuk emlékét.

Wlassics Gyula.

Soha nemzetnek nagyobb kincset nem adott az isteni gondviselés, mint nekünk — Erzsébetet.
De nem is volt nemzet, mely hálásabb tudna lenne az isteni gondviselésnek, mint a magyar.
Forrón szerettük védő angyalunkat — és örökké áldjuk emlékét. **Wlassics Gyula.**

* * *

Oszlop volt az a gyönge nő, a magyar nemzeti állam épületének erős oszlopa.

Az a gyönge asszonyi kéz több hasznára volt nemzetünknek, mint századok minden törekvése.

Jóságos nemtőnk volt, szószólónk az uralkodónál, osztályosa örömeinknek, részese bánatainknak egyaránt.

Mint királyné, mint hitves, mint nő, mint anya egyaránt nagy, egyaránt dicső volt. Nemcsak nagy és dicső, hanem drága nekünk magyaroknak. Míg magyar él e földön, szájról-szájra jár az ő emlékezete, mely áldott legyen örökre.

Lukács György.

Oszlop volt az a gyönge nő, a magyar nemzeti állam épületének erős oszlopa.
Az a gyönge asszonyi kéz több hasznára volt nemzetünknek, mint századok minden törekvése.
Jóságos nemtőnk volt, szószólónk az uralkodónál, osztályosa örömeinknek, részese bánatainknak egyaránt.
Mint királyné, mint hitves, mint nő, mint anya egyaránt nagy, egyaránt dicső volt. Nemcsak nagy és dicső, hanem drága nekünk magyaroknak. Míg magyar él e földön, szájról-szájra jár az ő emlékezete, mely áldott legyen örökre. **Lukács György.**

Erzsébet királyné emlékezete.

Volt Magyarországnak egy áldott emlékezetü királynéja, Erzsébet, ki éltében védő angyala volt ez országnak, a magyar nemzetnek; holta után védő szentje lett, a kit a magyar nemzet megünnepel, a kihez imádkozik, a kinek emlékét ércz- és márványszoborban megörökiti az utókor számára. Élete szeretet, szenvedés és önfeláldozás volt, halála martyr-halál: a történelem mint rémtettet irta föl azt ércztábláira.

Elvesztése fölött csak hitünkben találunk vigasztalást, hogy az elköltözött dicső szellem odafenn az égben, az Isten trónja előtt is a mi jó hazánkat, a mi drága nemzetünket oltalmazza, óhajtásainkat tolmácsolja.

Ime ezen könyvben, mely a magyarság olvasmányául állittatott össze, egybegyüjtve találjuk a magyar közélet legkiválóbb alakjainak emlékmondatait az országos gyászeset fölött. Virágok, koszoruk ezek a királynői ravatalon.

Olvasgassátok e mondatokat, hazám fiai és lányai s tanuljatok belőlük honszerelmet, háladatosságot, isteni félelmet, bizalmat a jövőben. Emeljetek fohászt az egek urához, hogy adjon örök üdvet, mennyei boldogságot az égben, soha el nem muló dicső emléket e földön Magyarország legjobban szeretett, legjobban megsiratott királynéjának

ERZSÉBET-nek.

(Dr. Jókai Mór.)

Dr. Jókai Mór

Ludovika bajor herczegnő. Miksa bajor herczeg.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ SZÜLŐI.

ΓΕΝΙΚΗ ΚΟΝΤΥΛΙ

Erzsébet és a magyar nemzet.

Irta: **Deák Lajos.**

Bűbájos családi kép tárul előnkbe a mult század negyvenes éveinek végén és az ötveneseknek elején ott, ahol a bajor Alpesek tövében a starembergi tóhoz közel az ősidők óta fennálló possenhofeni kastély ékesiti a vidéket. — A költői kedélyü, sőt irodalommal sikeresen foglalkozó Miksa herczeg és áldott jóságu neje: Ludovika herczegnő sok szép, kedves gyermek között élnek ott boldogan, nem érintve az uralkodási gondoktól, a kétes értékü politikai élet hullámaitól.

A szülők és testvérek szeretetének központja, a család szemefénye, a ritka testi és lelki szépségekben növekvő kis Erzsébet herczegnő (született 1837. deczember 24-én), akit egész családja csak Sisikének nevez és kényeztet, aki az állandó békéltető a kis testvérek között, ha összekülömböznek egymással és akinek ellenállhatlanul kedves kérésére a szülők mindig örömmel megbocsátanak a gyermekes csinyeket, pajkosságokat elkövetőknek. Itt a teljesen zavartalan boldog családi körben fejlődik szerető szive; itt szereti meg az egyszerü népet, melynek mulatozásait, vallásos szertartásait nagy gyönyörüséggel szemléli, szegényeit pedig már mint gyermek ápolja, segiti; itt tanulja bámulni és szeretni a sziklatetőkön és a völgyek ölén, a patakok partján és a virágok között, a tó hullámait felkorbácsoló viharban és az éltető napsugárban a természet szépségeit, — de azért nem lesz egyoldalu természetimádó, mert fogékony lelkére nagy hatással vannak Münchennek — hová gyakran ellátogat — gazdag műkincsei is és jó korán kifejlesztik a művészetek iránt való meleg érdeklődését, ritka finom műérzékét — és mindezen benyomások végig kisérik változatos élete folyamán.

Mint védangyalunk tekint le reánk rajongva
szeretett királynőnk azon boldog országból hová
a' jó Isten magához szólitá. Áldott emléke azonban
széles hazánkban örökké fog élni és nemzedékről
nemzedékre szálland át mig magyar e' földön él.

József főherczeg.

Mint védőangyalunk tekint le reánk rajongva szeretett királynőnk azon boldog országból, hová a jó Isten magához szólitá. Áldott emléke azonban széles hazánkban örökké fog élni és nemzedékről nemzedékre szálland át, míg magyar e' földön él.

József Főherczeg.

A fejlődő ifju gyermek valóban inkább volt polgárleány, mint herczegkisasszony a szó szokásos értelmében és nem gondolá, nem képzelé, sőt nem is sejtheté, hogy egykor két államnak koronáit fogja viselni és még kevésbé azt, hogy majdan egy idegen nemzet fogja őt magáénak hóditani és hogy a hóditó a legmélyebb és a legbensőbb hódolattal fog előtte meghajolni egész életében, koporsója zártáig és hálás kegyelettel emel neki oltárt szivében még halála után is.

És mégis a sors már gyermekkorában előkészitette őt későbbi magasztos missziójára.

Avagy elképzelhető-e, hogy a kiváló édes atyától ne hallott volna valamit Magyarországról, a magyar nemzetről, melynek szabadságharczát a müvelt világ kétségkivül nagy figyelemmel kisérte? Hiszen csak pár évvel azelőtt tett volt utazást a derék Miksa herczeg Magyarországon, hol bizonyára egynémely jó oldaláról is megismerte nemzetünket.

Avagy elképzelhető-e, hogy gróf Majláth József, a bár elveiben elfogult és a nemzet haladásáért küzdő nagyjainktól eltérő utakon járó, de azért mégis csak magyar költő és történettudós, az ő kiváló tanitványának soha sem tett volna valamelyes emlitést a mi édes hazánkról, ezredéves multunk dicső alakjairól, eseményeiről akkor, amikor ő éppen a történelmet tanitotta a fenséges ifju leánynak?

* * *

Ugyanakkor messzi keleten sötét, viharos éjszakának megdöbbentő képei tünnek előnkbe, egy leigázott, szenvedő, majdnem kétségbeesett nemzetnek gyászos eseményei, vigasztalan állapota.

A szabad szó tilalmas, a börtönök telvék, városainak, falvainak egy része még romokban hever; a hatalom és a nép mérhetlen távolban állanak egymástól és idegenek hada sáskaként lepte el a közhivatalokat, a társadalmi élet csak bujkálva, titokban, nagyon is szük körökben létezik valahogy: örökös ellentétben az intéző tényezőkkel és örökké félve még annak a parányi életformának

A végzet megsemmisitette megdicsőült
Királynénk életét – de nem semmisítheti meg
azon hü ragaszkodást és rajongó szeretetet –
melyet nemes szive és fenkölt lelke mind-
nyájunk szivében ébresztett. –

Frigyes főherczeg

A végzet megsemmisitette megdicsőült királynénk életét — de nem semmisitheti meg azon hü ragaszkodást és rajongó szeretetet — melyet nemes szive és fenkölt lelke mindnyájunk szivében ébresztett.

Frigyes Főherczeg.

az elfojtásától is. Bármerre tekintünk, csak a sivár, kihalt jelennel és a reménytelen jövő ködös szürkeségével, majdnem halálos feketeségével találkozunk.*)

Nem gondolja, nem képzeli, még csak nem is sejtheti a nemzet, hogy messze nyugaton, az Alpesek aljában egy rózsa virágzik, melyből — ha átültetik a mi földünkbe — itt hazánk számára a boldogság, a gyönyör virága fog lenni és szépségével, kellemével áldásosan betölti ezt az egész földet.

Midőn hire terjedt, hogy az osztrák császár egy bajor herczegnőt vesz nőül, a magyar majdnem fásult közönynyel hallotta azt, hiszen nem is igen állott módjában valami véleményt nyilvánitania; de mégis, már csak a nők iránt mindenkor tanusitott lovagias érzelmeinél fogva is, midőn mind gyakrabban emlegették, hogy a leendő császárné mily szép, mily jóságos, mily nemeslelkü: ösztönszerüleg némi halvány reménység kezdett ébredezni a szivekben egy jobb jövő iránt; ugy tetszett, mintha a sötét éjszaka nyomán közelgő virradatnak első derengése jelentkezett volna. Midőn pedig 1854. Szentgyörgy napja előestéjén a házasság megtörtént és az 1854. április 21-én kiadott rendeletre, mely minden felségsértés vagy közcsendháboritásért elitéltnek kegyelmet biztositott, egyszerre hétszáz politikai fogoly visszanyerte szabadságát és vitte szét az ország külömböző részébe száz meg száz család boldogitására Erzsébet uralkodóné dicséretét: már a hangulat nagyot változott, már a bizalom nagyot növekedett az uralkodó és élettársa iránt.

---

*) Részlet a czikkiró nak ezen mű szerkesztőjéhez irt magánleveléből:

„. . . Én a felhozott régibb dolgokat is személyes tudomásom után irtam, mert az én néhai testvérbátyám, Deák Farkas is 1857-ben, májusban szabadult ki a josefstadti kőkoporsóból és mert a kis házunk falán 1868-óta most is ugyanazon a helyen van szép és ép állapotban, már 1880-ban elhunyt édes anyámnak kedvencz képe, amelyen a királynénk van ábrázolva, midőn gyermekeivel együtt meghatottan hallgatja gróf Andrássy Gyula és Ferenczy Ida jelenlétében a kevéssel az előtt még számüzött Horváth Mihály történettudóspüspök előadását a 48-as eseményekről. Az én édes anyám öt esztendőnél tovább siratta ártatlanul szenvedett politikai rab fiát. Az ötvenes években anyám sem tartozott az aulikosok közé, de hogy 12 évre elitélt fiát haza bocsátották: azután haláláig hódoló tisztelője volt nagy királyunknak és főleg a drága királynénak . . .“

Forrón szeretett királynénk nagy lelke magával vitte hő vonzalmát, melyet édes hazánk iránt táplált! S most, a boldogság közepette, nem feledkezik meg hű magyarjairól! — Nem! Ő védangyalunk, ki mindenkoron szószólónk lesz Isten előtt.

Viszont a magyar, szivében hordandja áldott emlékét és mint kincset fogja örökül hagyni legkésőbbi utódjaira. Hiszen édes anyját siratja benne minden igaz magyar.

József Ágost főherczeg.

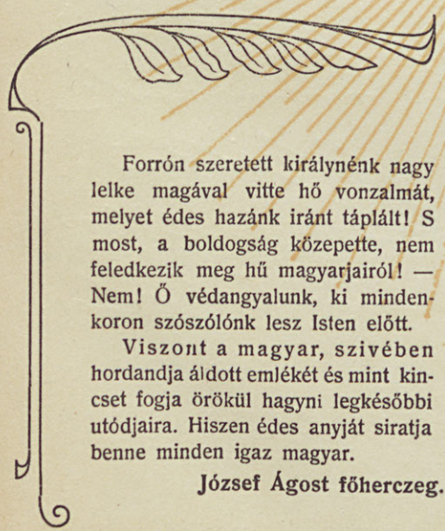

Hanem még sok megpróbáltatás volt hátra. A napfelkelte még messze volt. Uralkodónak és nemzetnek sokáig kellett még egymást tanulmányozni, mig az összekötő arany láncz elkészülhetett, de már ott volt az őrangyal a ő nagy szivével, hogy a közös érzelmeket ébreszsze, ápolja és erősitse.

1857-ben nagy elhatározás történt. A császár meglátogatta bájos ifju nejével Magyarország több vidékét, nagyobb városait és ennek örömére a még mindig négyszázon felül levő politikai foglyokat kegyelem utján mind haza bocsátotta. Mily öröm volt akkor országszerte; a mieink is akkor jöttek haza (t. i. a marosvásárhelyiek stb.) és soha nem fogjuk elfelejteni azon leirhatatlan jeleneteket, melyeket az öt-hat, sőt nyolcz év óta nehéz börtönökben tartott kedvesek viszontlátása okozott. Ezen országos öröm egyik legfőbb, áldott lelkü szerzőjének a magyarokkal rokonszenvező és császári férjére jótékonyan hatni tudó Erzsébet királynét tartották.

Fájdalom, hogy a nemesszivü császárné csak rövid ideig élvezhette a magyarok lelkes fogadtatásának örömeit, ünnepeltetését, mert utját két kis leányának betegsége miatt félbe kellett szakitania és a nagyobbik Budán, a várban, az édes anya önfeláldozó ápolása daczára is, visszaröppent rövid földi élete után angyaltársaihoz, a fájdalom éles fullánkját hagyván a szülők és kivált az életadó anya érzékeny szivében.

Akkori gyászában már a nemzet teljes meleg érzelemmel vett részt, ami nagyon jól esett a bánatos szivü édes anyának és nagyban elősegité irántunk már is nyilvánitott rokonszenvét.

* * *

Kilencz éven át nem volt szerencsénk azután a felséges asszonyhoz, mert azt akkor még az ős hagyományok nyomán járó udvari politika ugy kivánta, de azért szemét ő nem vette le

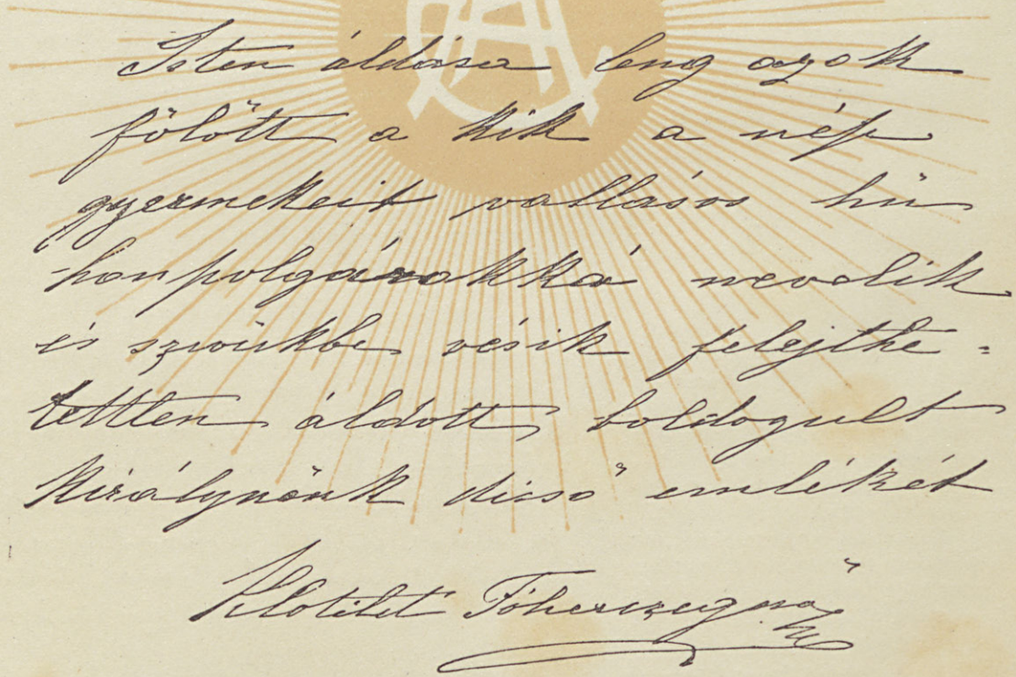

Isten áldása leng azok fölött, a kik a nép gyermekeit vallásos, hü honpolgárokká nevelik és szivükbe vésik felejthetetlen áldott, boldogult királynénk dicső emlékét.

Klotild Főherczegnő.

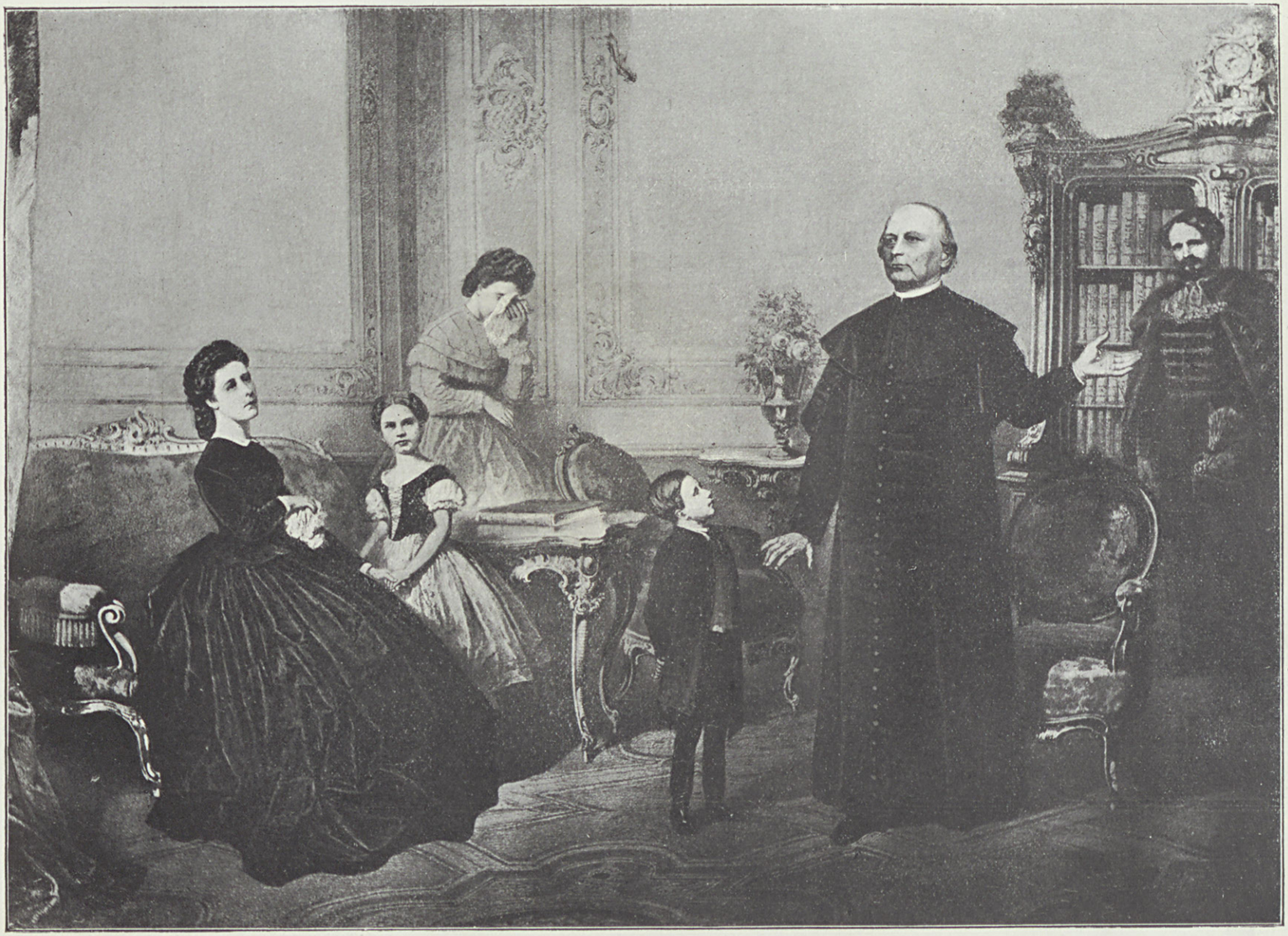

Erzsébet királyné *Gizella főherczegne* *Ferenczy Ida* *Rudolf trónörökös* *Horváth Mihály* *Gr. Andrássy Gyula*

Horváth Mihály a budai kir. palotában előadást tart Erzsébet királynénak a 48-as eseményekről.

EGYETEMI KÖNYVTÁR

rólunk, szive nem szünt meg felénk dobogni és mig a császári házat sulyos csapások érték az olaszországi, amerikai és később porosz háborukkal — addig ő szorgalmasan tanult magyarul, sőt gyermekeit is, a nagyobb Gizellát és a már nyolcz éves Rudolf trónörököst a magyar nyelvre tanittatta. Irodalmunkkal, történelmünkkel, hazánk jeles fia, Falk Miksa és felolvasónője, később valódi meghitt barátnője, Ferenczi Ida által — kinek nemzetünk oly végtelen sokat köszönhet — megismerkedett és eként mindinkább magyar szellemmel eltelt. Midőn 1866-ban a háboru hullámverései már Bécs felé csapkodtak, a császárné gyermekeivel, a felsőbb körök nem nagy örömére Budára költözött — mint azt ő maga nyiltan kifejezte — Mária Terézia hű magyarjainak védelme alá. Ekkor már szorosabbra füződtek a nemzettel a benső ragaszkodás kötelékei.

A fejedelmi hölgyet mindinkább meghóditottuk és mi mindinkább és szorosan meghódoltunk annak, aki jótékony szivének áldásaival árasztá el az istápolásra szorultakat. Vigasztaló angyalként járt a harctérről hazahozott sebesült magyarok között és Kárpáti Zoltán olvasása közben ő is éppen ugy hullatta könnyeit, aminthogy a magyar anyák siratták a börtönökben sinylődő férjeiket és gyermekeiket.

Midőn e közben a lovagias magyar nemzet képviselete megjelent a még koronázatlan, de a szivekben már megkoronázott fejedelemnő előtt, ő már magyar nyelven fejezte ki azért hálás köszönetét, amelyre olyan lelkes tüntetést rögtönöztek a főrendek és képviselők, amilyent az előtt a budai várlak sohasem látott és hallott és mely egészen a világtörténelmi jelentőségü „Moriamur“ jelenetére emlékeztetett.

Talán ez volt a sirig tartott egybekapcsoló szinaranyláncznak legerősebb szeme, amely a nemzetet és a nemsokára koronás magyar királynét örökre egybekapcsolta.

1867-ben megtörtént végre az Erzsébet királyné által előkészitett kiegyezés az uralkodó és a magyar nép között. Felderült valahára sok esztendei várakozás, készülődés után a koronázásnak

Ő ki földi létében Őrangyala
volt a magyar nemzetnek, most
közbenjárója lett a mennyekben
az égi Királynő mellett, kihez
intézi imáját a haza boldogságáért.
Örökké áldott fog maradni
emléke minden magyar szivben!

Izabella főhercegnő

Ő, ki földi létében Őrangyala volt a magyar nemzetnek, most közbenjárója lett a mennyekben az égi királyné mellett, kihez intézi imáját a haza boldogságáért. Örökké áldott fog maradni emléke minden magyar szivben!

Izabella Főherczegnő.

régen várt dicső emlékezetű napja: junius 8-a. A magyar alkotmány az 1848. törvények szellemében helyre állittatott és boldog emlékezetü királynénk szive vágyát teljesülni látta, midőn hőn szeretett férje és az általa annyira megkedvelt magyar nemzet a multakra a feledés fátyolát boritva, úgyszólván egymás kebelére borulva kezdte meg boldogitó kézfogással a békés haladás uj, aranykorszakát.

És méltán el lehet mondani, hogy most néhány boldog esztendő következett az uralkodócsaládra és nemzetünkre egyaránt. Uj családi öröm hozta lázas izgatottságba hazánkat, midőn 1868-ban megszületett ős Buda-várában a „magyar királyleány“: Valéria.

Hazánk reménye, a trónörökös, gyönyörüen fejlődött. Gizella főherczegnő Gödöllőn fogadta jegyesét, Lipót bajor főherczeget; ahol századok óta nem látott élénk udvartartás fejlődött ki és számos külföldi fejedelmi személy fordult meg magyar főuraínkkal egyetemben.

Gróf Andrássy Gyula, kit Deák Ferencz providenciális államférfinak nevezett és neje, a páratlanul kedves Kendeffy Katinka grófné, gróf Wenkheim Béla és mások a felséges királyi pár teljes bizalmát élvezték s nagy befolyással voltak szeretett királynénk rokonszenvének állandó öregbitésére nemzetünk iránt.

A királyi gyermekek nevelése és kivált Valériáé jelentékeny mértékben magyaros szellemben folyt. A királyné a számüzetésből csak akkor hazakarült koszorus történetirónk, Horváth Mihály püspök által közvetlenül ismerkedett meg hazánknak nemcsak régi történelmével, hanem még a szabadságharcznak eseményeivel is, mely a nagyszivü királyné szeméből annyi könnyet facsart ki. Rónai Jácint, a másik számüzött, szintén igy tanitá a trónörököst és később Valériát is irodalmunk történetére.

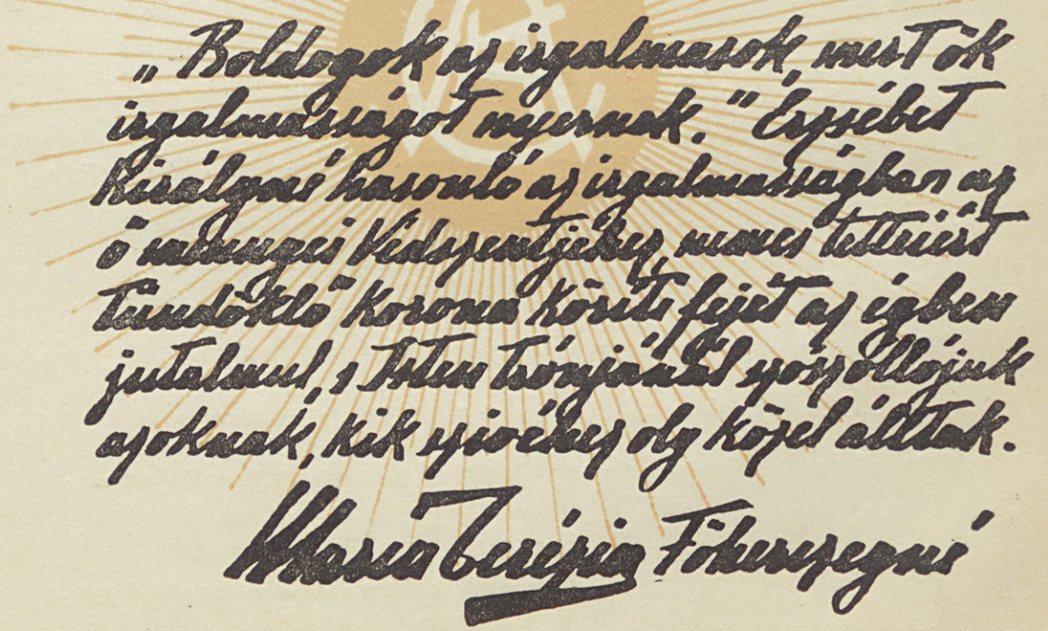

»Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.« Erzsébet királyné hasonló az irgalmasságban az Ő mennyei Védszentjéhez; nemes tetteiért tündöklő korona köriti fejét az égben jutalmul, s Isten trónjánál szószólójuk azoknak, kik szivéhez oly közel álltak.

Mária Terézia főherczegnő.

Nemzeti irodalmunknak dicső alakja, Jókai Mór pedig nemcsak halhatatlan műveinek lelkes olvasóját imádhatta királyi asszonyunkban, hanem közvetlen környezetében is megfordult és boldogan láthatá, miként ringatja kebelén a felséges édes anya a legkedvesebb kis magyar királyleányt.

A budapesti királyi lakban gyakran voltak fényes fogadások, estélyek, bálok, melyeken a nemzet szine-java találkozott s melyeken a felséges királyi pár mindenkit elbűvölt lekötelező kegyességével, nyájasságával.

Oh, hogy ezek a verőfényes esztendők nem tartottak hosszu, hosszu időkön át! . . .

De nemcsak az örömökben, az ünnepélyeken vett részt a mi drága, szivünkhöz forrott királynénk, hanem osztozott bánatunkban is és midőn 1876. február havában Deák Ferencz, a haza bölcse, kit életében is, mondhatni, honleányi meleg gyöngédséggel és tisztelettel környezett, ravatalán feküdt, nem küldött, hanem maga vitt koszorut koporsójára és őszinte könnyekkel áldozott a nemzet nagy halottjánál, ez által is örökre beirván nevét népünk millióinak szivébe.

* * *

Azóta, hogy Rudolf trónörökös tragédiája megtörtént, imádott királynénk sötét fájdalmában helyről-helyre bujkált. Kereste a természet kebelén, a magas bérczek között, a kéklő déli egek alatt, az egyszerü jámbor nép között, a gyógyitó forrásoknál, a művészetek örök szépségü berkeiben — nem a vigasztalást, melyről szó sem lehetett — hanem, a megnyugvás érzetét, — kereste, ah! de föl nem találta; vágyai a földön túli régiókba vonzották, oda, hova egyetlen fia és annyi más szerettei költöztek már el előtte!

És mégis, eme gyászszal, bánattal teljes esztendőkben is, ő a miénk vala; környezetében mindig voltak kiváló magyarok; s midőn már régen elvonult minden zajos mulatságtól, ünnepélytől — mikor mi nemzetlétünk nagy esztendejét éltük, midőn a honfoglalásnak ezredéves fordulóját ünnepeltük: erőt vett önmagán és még egyszer — utóljára — eljött királyi hitvesével mihozzánk, hogy örömünk, boldogságunk teljes legyen, hogy hű magyarjaitól örökre, örökre elbucsúzzék.

Mikor a királyné egy alkalommal kiállításunk sok szépségeiben, szokott inkognitója lehető megőrzésével, gyönyörködött, — találkoztam ott egy mezőbándi egyszerü öreg asszonynyal, akitől megkérdeztem, hogy „no hát, néni, mi volt a legérdekesebb, amit látott?“ — ő nagy meghatottsággal ezt válaszolta: „Már, lelkem, boldogan megyek haza meghalni, mert láttam a mi angyali királynénkat szinről-szinre s ezt nem adnám a kiállitás minden csudájáért!“

Kell-e fényesebb bizonyság arra, hogy valaki a népnek szivében lakozik?!

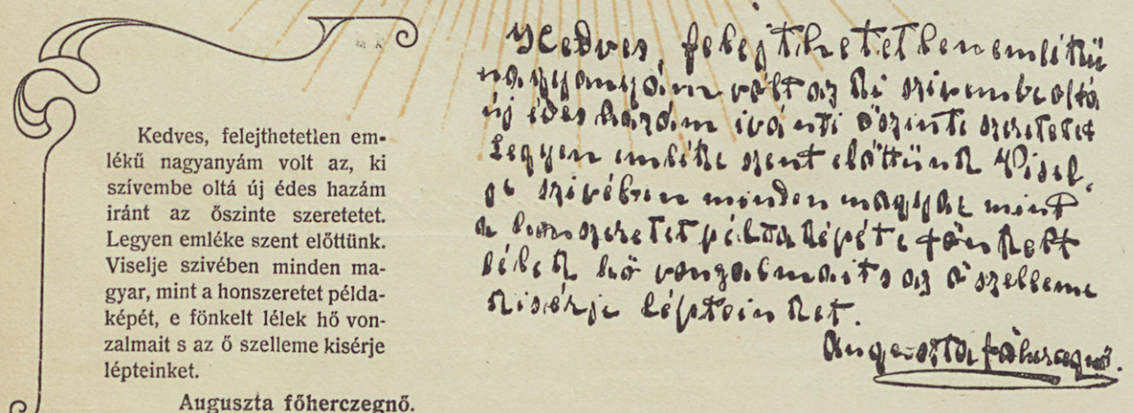

Kedves, felejthetetlen emlékü nagyanyám volt az, ki szívembe oltá új édes hazám iránt az őszinte szeretetet. Legyen emléke szent előttünk. Viselje szivében minden magyar, mint a honszeretet példaképét, e fönkelt lélek hő vonzalmait s az ő szelleme kisérje lépteinket.

Auguszta főherczegnő.

Midőn Budapestről utóljára eltávozott, akkor mondotta a kivilágitott városra és az igaz lelkesedéssel éljenző tömegekre tekintve koronás férjének, hogy: „Oh ez a város olyan, mintha csupa sziv volna!“

És midőn a hatalmas Vilmos császár az ő emlékezetes felköszöntőjét mondotta a magyar nemzet dicsőitésére, a sebzett szivű nagyasszony magányából megköszönte az ő szeretett nemzetének ezen a nagy világ előtt való kitüntetését.

Ez volt az ő hattyudala!

Ugy volt elvégezve, hogy ő martyr, hogy ő szent legyen; hogy legendás alakká váljék, akit a nép örömében, bújában emlegessen és aki a magyar költők lelkét századokon át magas hevülettel és mély borulattal egyaránt megihlesse.

A nemzet igaz, mélységes gyászba borult s bensőleg siratja ma is a királynét, kihez hasonló nem volt több és kinek emlékezetét a nevét viselő jótékony intézmények, az alakját feltüntető szobrok, a fáradt emberek felüditésére szolgáló sétaterek, ligetek mindenfelé hirdetik, de kinek neve mindenek fölött a nemzet szivébe vésve fog élni időtlen időkig.

Vajha minden következő magyar királyné boldogságának jelentékeny részét nemzete szeretetében keresné és annak imádatában találná meg — ugy, amint azt Erzsébet királyné utódaira szent örökségül hagyta!

Maros-Vásárhely, 1905. julius 18-án.

Deák Lajos

Maros-Torda vármegye kir. tanfelügyelője.

Országunk anyjának, dicsőült Erzsébet királynénak emléke, hogy soha feledésbe ne menjen: buzditassék az ifjúság az iránta való hálás kegyelet és szeretet megőrzésére.

Mária Annunziata Főherczegnő

Országunk anyjának, dicsőült Erzsébet királyné emléke, hogy soha feledésbe ne menjen: buzdítassék az ifjúság az irántai hálás kegyelet és szeretet megőrzésére.

Mária Annunziata Főherczegnő.

Először Magyarországon.

Bajor Erzsébet megjelenése, mint sötét borulaton áttörő napsugár hatott országszerte. — 1857. év tavaszán volt, mikor I. Ferencz József először hozta hozzánk ifju feleségét.

Festő nem festhet szebbet, költő álma tündéribb nem lehet, mint a minő volt a fiatal uralkodóné ragyogó ifjusága teljében. — Már április végén szokatlan mozgás, élénkség uralkodott a fővárosban. Ezer és ezer munkás foglalkozott a város diszitésével, az ablakok, a melyek alatt az ünnepi menetnek kellett elvonulni, magas áron keltek. A lánczhid mellett állott óriási tribünökre pedig már április 25-én elkelt minden jegy.

A jegyárulók valóságos ostromállapotnak voltak kitéve, mert még a legbúsabb magyar is akarta látni a fiatal császárnét, akinek szépségéről, jóságáról legendák keringtek.

Május 4-én, — hétfői nap volt — fölhuzták a lobogót a budai várlak ormára és megdördültek a Gellérthegy ágyui.

Ez ágyuszó azt jelentette, hogy a felséges pár átlépte az ország határát.

Két gőzösön, a „Ferencz József“ és „Erzsébet“ nevün, Pestmegye küldöttsége ment a császár és császárné elébe, — melyet Péchy Ferencz adminisztrátor vezetett, tagjai pedig: báró Nyáry, császári és királyi kamarás, gróf Rádai Gedeon, gróf Szapáry Ferencz és az összes szolgabirák és Patay, Szelessy, Blaskovics, Gaál, Földváry, Halász, Zlinszky, Friebeisz, Ónody, Ottlik, Hajós, Sántha és Irsay, pestmegyei urak voltak.

Testileg hagyott el csak bennünket szeretett királynénk; de szellemileg él ő folyton minden hálás magyar gyermeke szivében.

Erzsébet főhercegnő

Testileg hagyott el csak bennünket szeretett királynénk; de szellemileg él Ő folyton minden hálás magyar gyermeke szivében.

Erzsébet főherczegnő.

A „Ferencz József“ főárboczán óriási nemzetiszinü zászló lengett „Pestmegye hódol“ czimü felirattal és a fedélzeten egyre szólt a zene, mig a küldöttek diszmagyarban sorakoztak.

Félhárom órakor délután Visegrádnál bukkant elő a fejedelmi párt hozó „Adler“ nevü jacht. Az ágyuk dörögtek, a parti falvakban sorban meghuzták a harangokat. A pestmegyei küldöttséget vivő hajón levő zenekar rázenditette a néphimnuszt és mélyen meghajolt a lobogó.

Harsogó éljen zugott fel, midőn az „Adler“ fedélzetén, szürke utiruhában, vállára vetett fekete mantillával megjelent a királyné — és mosolyával, kendőlobogtatással köszönte meg a hódolatot. A pesti kikötőnél lévő kiszállóhid valóságos kerté volt átalakitva és rózsa, ibolya, szegfü oly édes illatot terjesztettek, hogy valóságos mámor szállt a közelben állókra.

A felséges párt a Pesten időző főherczegek, Albrecht akkori kormányzó, Ernő Vilmos teljes diszben, Szcitovszky János, az ország herczegprimása pedig biboros ornátusban fogadták.

A császáron tábornagyi egyenruha, a császárnén pedig magyar nemzeti viselet volt, a melyben még százszorta jobban kitünt fejedelmi alakja, nagy szépsége. Dús selyemhajában ezer sziporkát szórt a gyémántos diadém, de fényesebb volt minden ragyogásnál az a két csillaglángu szem, mely ki-kivillanva ernyős pillái alól, *egy szebb jövő igéit hirdetve a magyarnak.* Az „Angol Királynő“ szálló és a régi német szinház épülete közt lépett először magyar földre Erzsébet.

Felséges látványt nyujtott a folyam tündéri pompában uszó két partja. —

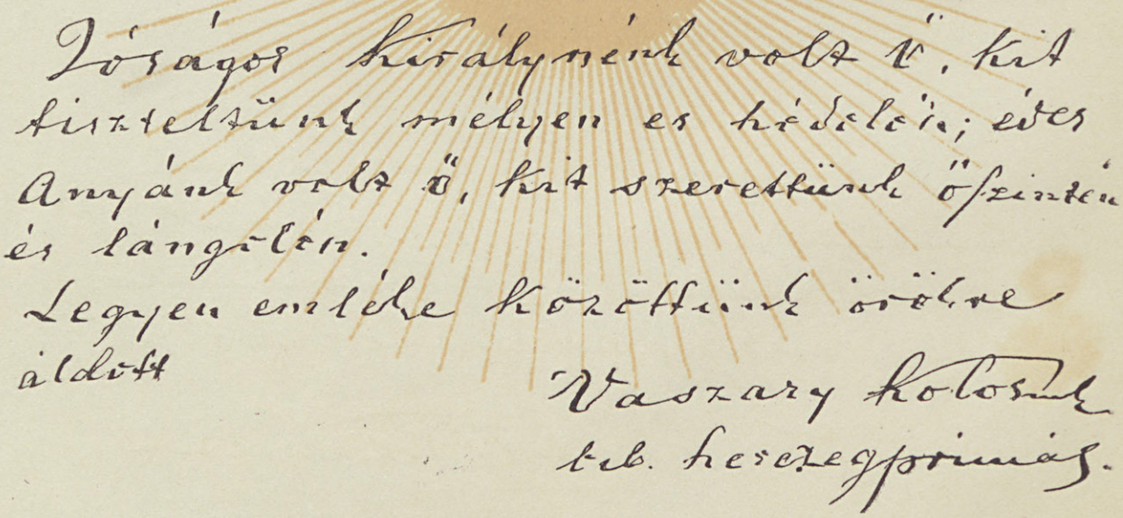

Jóságos királynénk volt Ő, kit tiszteltünk mélyen és hódolón; édes Anyánk volt Ő, kit szerettünk őszintén és lángolón.

Legyen emléke közöttünk örökre áldott.

Vaszary Kolos,
biboros herczegprimás.

A királyi pár bevonulása Debreczenbe 1857-l en.

Erzsébet királyné Bártfán.

EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN

A rendkivüli számban felállitott gőzösök alig látszottak a zászlóerdőtől, a hidoszlop egész hosszában fel volt lobogózva és a hidoszlopok és az alagut remekül diszitve.

A diszbevonulás fényre és pompára ritkitotta párját. Régen nem parádézott már igy a magyar. Noha sajgott a nemzet szive, bemutatott hódolatában mégis egész ősi, keleties fényében tündöklött.

A királyné üveges hintóját hat tollbokrétás, fehér spanyol ló vonta és a Fürdőutczán azok a kézmüvesek álltak sorfalat, akik a város diszitésén dolgoztak.

A bevonulásnál feltünt a primás hatos fogata, a pannonhalmi apát, Rimély diszhintója, elől kengyelfutókkal és csatlósokkal. Kállai Péter cselédsége Mária Terézia-korabeli öltönyt viselt, báró Sina Simon pedig olyan fényt fejtett ki, hogy csupán a diszruhája 400.000 frtba került. Eszterházy és Batthyány herczegek, gróf Waldstein Keresztély, Szőgyén-Marich László, gróf Andrássy, gróf Cziráky Antal vetekedtek fény és a pompa dolgában.

A város ünnepi disze ritka látványt nyujtott. Buda város pompás két obeliszket emelt a Lánczhidtéren, a vizivároskapu diszitése is meglepő szép volt, valamint az izraelita hitközség remek hódolati jelvénye a Szén-, ma Deák-téren.

Nyilvánosan legelőször a Nemzeti-Szinház előadásán, május 6-án mutatkozott Erzsébet császárné és akik akkor látták,soha sem fogják elfelejteni. A szépségnek, a bájnak olyan teljes harmóniája, mint a minő az ifju uralkodóné volt, századoknak ritka tüneménye.

Az ünnepi előadáson Erkel és Doppler alkalmi operája, „Erzsébet“, került szinre. A legkisebb szerepet is elsőrendü tagok játszották, a nézőtér pedig a szó szoros értelmében szikrázott a sok gyémánttól és drágakőtől. A páholyokban az akkori pesti társaság előkelősége foglalt helyet.

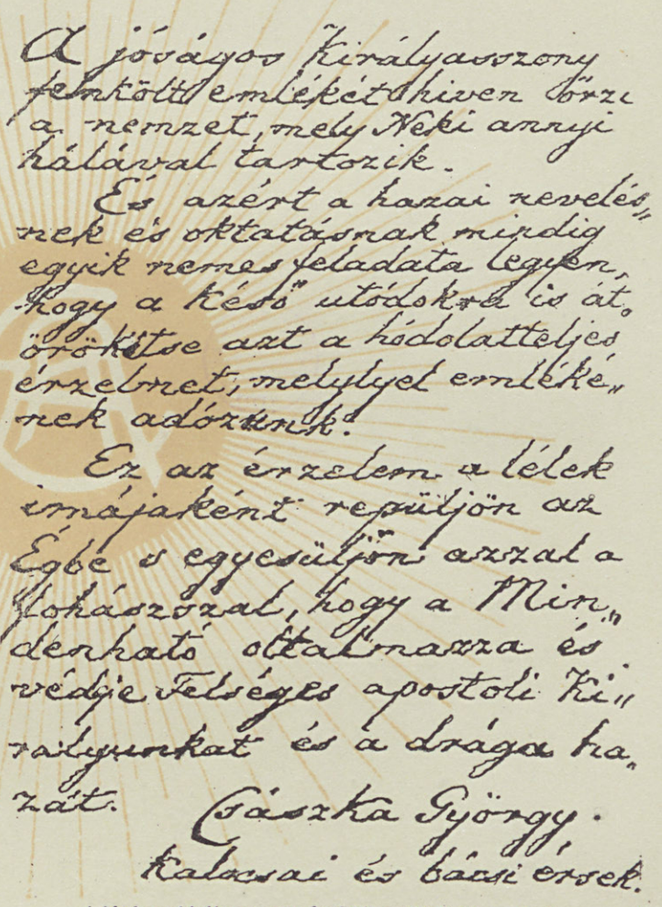
A jóságos Királyasszony fenkölt emlékét híven őrzi a nemzet, mely neki annyi hálával tartozik.

És azért a hazai nevelésnek és oktatásnak mindig egyik nemes feladata legyen, hogy a késő utódokra is átöröklse azt a hódolatteljes érzelmet, melylyel emlékének adózunk.

Ez az érzelem a lélek imájaként repüljön az Égbe s egyesüljön azzal a fohászszal, hogy a Mindenható oltalmazza és védje Felséges apostoli Királyunkat és a drága hazát.

Császka György.
Kalocsai és bácsi érsek.

A jóságos királyasszony fenkölt emlékét híven őrzi a nemzet, mely neki annyi hálával tartozik.

És azért a hazai nevelésnek és oktatásnak mindig egyik nemes feladata legyen, hogy a késő utódokra is átörökítse azt a hódolatteljes érzelmet, melylyel emlékének adózunk.

Ez az érzelem a lélek imájaként repüljön az Égbe s egyesüljön azzal a fohászszal, hogy a Mindenható oltalmazza és védje Felséges apostoli Királyunkat és a drága hazát.

Császka György,
kalocsai és bácsi érsek.

Pont félnyolcz órakor jött az udvar. A császárné brüsszelli csipkével bevont rózsaszinü selyemruhát viselt, mig a dus haját, mely általános csodálkozást keltett, csillagalaku gyémántok diszitették.

„Nemzeti szin!“ — sugták egymásnak az urak, amidőn Hildegarde főherczegnő piros-fehér-zöld hajékkel megjelent és a magyar, a ki akkor minden külső jelhez oly örömest ragaszkodott, ebben is valami örvendetes jelt látott.

A császár magyar tábornoki ruhát viselt és nagyon élénken társalgott a páholyban ülő Vilmos és Ernő főherczegekkel.

Emlékezetes ez a diszelőadás arról is, hogy 1848 óta ekkor történt az első lojalis tüntetés.

Mély csönd volt a szinházban, mikor egyszerre csak Udvarhelyi, szerepéhez hiven, poharat emelvén, mondja: „Éljen a király! Éljen a haza!“

Erre a mondásra viharos „Éljen a király!“ zudult föl s a közönség fölállva odafordult az udvari páholy felé.

A dalliás fiatal uralkodó mosolygó főhajtással köszönte meg a tüntetést, a császárné szemeiben pedig könyek csillogtak. *Áldásthozó könyek, melyeknek nyomán Josefstadtban száz, Olmützben huszonegy, hazája után sóvárgó fogolynak hullott le a bilincse . . . . drága könyek, melyek minden, minden csöppje régi haragot, régi bánatot engesztelt ki, szentelt megáldó malasztjával.*

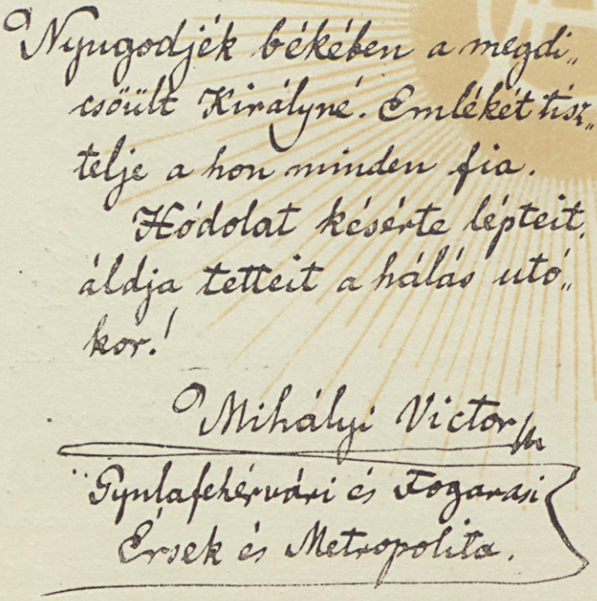

Nyugodjék békében a megdicsőült Királyné. Emlékét tisztelje a hon minden fia.

Hódolat kisérte lépteit, áldja tetteit a hálás utókor!

Mihályi Victor,
gyulafehérvári és fogarasi érsek és metropolita.

Fényes volt a budai régi országháza termében az az ünnepi bál is, a melyen a császárné először látott csárdást tánczolni.

A bálban gyönyörködve nézték, hogy aprózzák a daliás tánczot daliás magyar urfiak: gróf Andrássy Manó, Széchenyi Kálmán, Pállfy Lipót stb.

A fiatal császárné több közintézetet is meglátogatott. Igy elment Hildegarde főherczegasszonynyal a bölcsőházegyesületbe, mely akkor a Beleznay-kertben állott, s a hol báró Prónay, Ürményi József és dr. Bókai igazgató kalauzolták.

A termekben gróf Nádasdy Leopoldné-Forray Julia grófnő, kalauzolta a királynét, a ki a nevét is fölirta egy tiszta papirlapra, a mely alapja lett annak az albumnak, melybe ma a créche illusztris látogatói a

neveiket irják. Rendkivül meghatotta az uralkodónét, mikor május 7-én az angol kisasszonyok zárdáját látogatva meg, egyszer csak cziterahangok ütötték meg a füleit, majd ötszáz fiatal leányka a bajor néphimnuszt zenditette reá. A jelenet annyira hatott a fiatal királynéra, hogy leülve egy székre, fejét kezére hajtotta és hangosan sírt.

Pestről körutra indultak Ő Felségeik s itt is mindenfelé lelkes óvációkban részesitette a nép a császárnét.

Szebbnél-szebb ajándékokat is kapott a felséges pár, igy gyönyörü volt a szegediek bográcsa, melyet vert ezüstből, relief diszitésekkel Vandrák üstös csinált.

De ennél is szebb volt az a két egymáshoz teljesen hasonló párta, a debreczeni czivis lányok pártájának a formájára, tömör aranybronczból készitve. A pártához a következő fölirat volt mellékelve: „Hódolat és emlék jeléül Ausztria cs. kir. főherczegasszony Zsófiának és Gizellának“ — a párták a császári pár két kis leánykájának voltak szánva.

És éppen a debreczeni ünnepségek alatt vették a felséges szülők a megdöbbentő táviratot az iminens veszélyről, mely a Budán vérhasban fekvő kis Zsófia főherczegnőt fenyegette.

Május 28-án Debreczenből egyenesen Csegére ment a császári pár, a hol a különhajó már várakozott, mely Szolnokig vitte őket, onnan pedig a vonattal Pestre. Rettenetes út volt ez. A királyné folyton sirt, a király halottsápadt volt, mire Budára értek. De bárhogy siettek, alig tölthettek néhány órát a kis haldoklónál, a ki felséges atyja karjai közt hunyt el. A császárt ez a haláleset annyira megrenditette, hogy ájultan roskadt első hadsegéde, Grünne gróf karjai közé, a császárné pedig eszméletét vesztette.

A kis Zsófia főherczegnő tetemeit Szcitovszky herczegprimás szentelte be s a bécsi kapuczinusok sirboltjában tették örök nyugalomra.

Az első fájdalom: szegény kis Zsófia főherczegnő halála, amely a mi nagy, a mi drága királyasszonyunkat érte . . . .

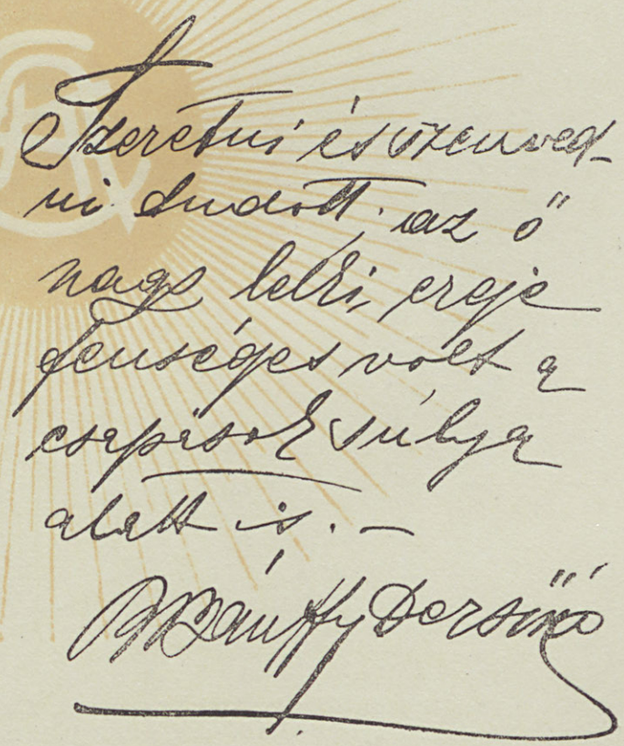

Szeretni és szenvedni tudott; az Ő nagy lelki ereje fenséges volt a csapások sulya alatt is.

Báró Bánffy Dezsőné.

Határtalan volt szeretetünk.
Pótolhatatlan veszteségünk.

Br. Splényiné Blaha Luiza

Határtalan volt szeretetünk,
Pótolhatatlan veszteségünk.

Báró Splényiné, Blaha Luiza.

*

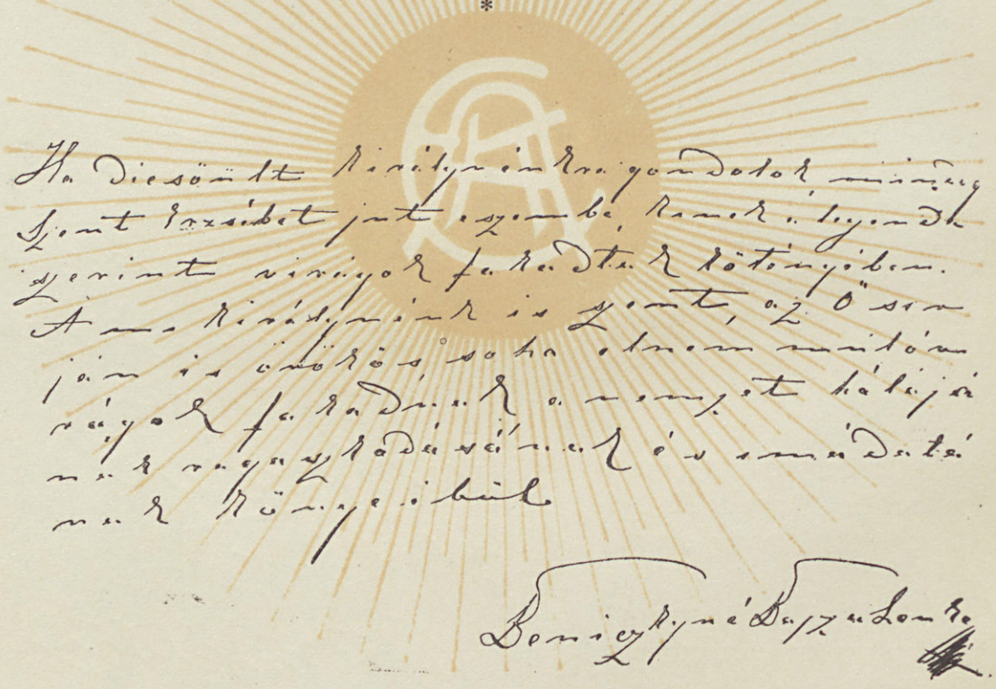

Ha dicsőült Királynénkra gondolok, mindig
Szent Erzsébet jut eszembe, kinek a legenda
szerint virágok fakadtak köténye-
ben. A mi Királynénk is szent, az ő sir-
ján is örökös, soha el nem muló
virágok fakadnak a nemzet hálá-
jának, ragaszkodásának és imá-
datának könnyeiből.

Beniczkyné Bajza Lenke

Ha dicsőült királynénkra gondolok, mindig szent Erzsébet jut eszembe, kinek, a legenda szerint, virágok fakadtak kötényében. A mi királynénk is szent, az ő sirján is örökös, soha el nem muló virágok fakadnak a nemzet hálájának, ragaszkodásának és imádatának könnyeiből.

Beniczkyné Bajza Lenke.

Erzsébet királyné lelke és szive a legnemesebb vallás-erkölcsi érzületnek és a kegyelet leggyengédebb, legdicsőbb érzelmei gyakorlásának tündöklő példája volt. Legyen a drága megboldogult szószólónk Istennél, ki kegyelmében ezen tulajdonságokat fejlessze szíveinkben, ébressze, buzditsa folyton megujuló életre ezen érzelmeket, melyek nélkül haza, család és egyén boldogok nem lehetnek sohasem.

Báró Orczy Andorné,
Piret-Bihain Leóna bárónő.

Hogyan tanult a Királyné magyarul.

Irta: **Falk Miksa.**

Ámbár az utolsó negyedfélévtized alatt többé-kevésbé közelről ismertem legnagyobb részét azoknak, akik monarkiánk politikájában kiváló szerepet játszottak s az ezen idő alatt előfordult történelmi események keletkezésére s fejlődésére nézve némely fontos és érdekes részleteket tudok, melyek szélesebb körökben aligha ismeretesek, mégis mindenkor nagyon óvatos voltam a jegyezgetésben. Nem bizom a papirban, mely olyan, mint a hűtelen nő: midőn azt gondoljuk, hogy legjobban őrizzük, egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy eltünt és — elárult. Hiszen minden elővigyázatom daczára megtörtént, hogy 1860. márczius 3-án a bécsi rendőrség 2 liszteszsákkal vitte el tőlem azon összes leveleket, a melyeket 1849 óta megőriztem volt és, mellesleg mondva, mai napig sem kaptam azokat vissza. Szerencsére, oly nagy halmaza volt ez a magyar nyelven irt leveleknek, hogy még ha az összes bécsi rendőrségi személyzet e nyelvet birta volna is, hónapok alatt sem lettek volna képesek e leveleket elolvasni s talán csak ezen körülménynek tulajdonitható az, hogy akkorában a levelek iróinak egyikén sem esett semmi baj. Az egész papirhalmaz alkalmasint elolvasatlanul vándorolt valamely papirmalomba, kivéve az épp akkor tollam alatt lévő 2 tudományos munkának kéziratát, melyet csakis ugy kaphattam vissza, hogy határozottan tudattam a rendőrséggel, miszerint az illető kiadóval szemben tetemes bánatpénz fizetésére köteleztem magamat, ha a kéziratot a megszabott idő

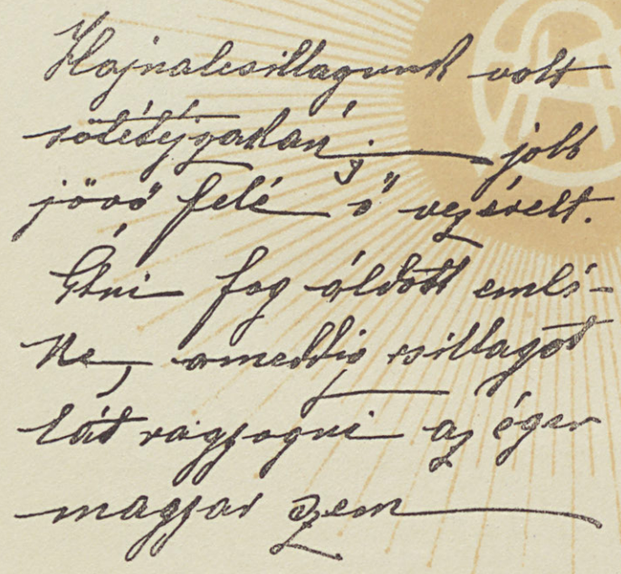

Hajnalcsillagunk volt sötét éjszakán; jobb jövő felé Ő vezérelt. Élni fog áldott emléke, a meddig csillagot lát ragyogni az égen magyar szem.

Gróf Csáky Albinné.

leteltével át nem szolgáltatom és igy, ha a rendőrség vissza nem adja, neki lesz szerencséje ezt az összeget megfizetni. Azóta természetesen még jobban irtóztam a jegyezgetéstől és kivételt csak egyetlen egy esetben tettem, tudniillik arra az időre nézve, midőn szerencsém volt naponkint a királyné Ő felsége előtt megjelenhetni. Mert minél jobban ismertem meg ezen ugy szellemére, mint szivére nézve egyaránt kitünő fejedelmi asszonyt, annyival élénkebb lett bennem a kiváns ág, hogy valamikor az Ő teljes jellemrajzát megirjam. Nem tettem azonban ezt eddig s alkalmasint ezentul sem fogom tenni. A mindennapi folyó munka oly nagy mértékben veszi igénybe időmet és erőmet, hogy ily feladatot megoldanom, ugy ahogy én azt képzelem, többé nem lesz lehetséges. Jegyzeteimből időközben egyet-kettőt közzé tettem néhány évvel ezelőtt abban a lapban, melyet szellemdus barátném, Pulszky Polixéna urhölgy, valamely jótékony czélra kiadott; azóta hozzájuk sem nyultam és csak most vettem azokat ismét elő, midőn e folyóirat*) tisztelt szerkesztői tudatták velem, hogy nagyon szeretnének a magyar királynéról czikket hozni, de oly irótól, kinek szerencséje van Ő felségét személyesen ismerni és engem szólitottak fel ily czikk megirására. Teljesitem ebbeli kivánatukat, tiszta tudatában annak, hogy amit nyujtok, irodalmi értékkel nem bir és ha egyáltalában érdekes, az érdekességet csakis azon kitünő személyiségnek köszönheti, akiről szó van és aki valóban megérdemelné, hogy hazánkban jobban ismernék, mert e haza határtalan, soha le nem róható hálával tartozik neki. Mikép jutottam én a királyné közelébe? Ez oly kérdés, melyen annak idején igen sokan törték a fejüket, anélkül, hogy arra a feleletet megtalálni képesek lettek volna. Én magam is csak később tudtam meg, miképp történt a dolog, de nem mondhatom meg ma sem; mert én szabadon rendelkezhetem saját titkaim felett, de a másoké fölött nem. Tény az, hogy boldogult Majláth György, akkori udvari kanczellár, aki köztudomás szerint igen zseniális, de határozottan

*) „Magyar Szalon."

Csillag volt, mely oly fényesen ragyogott, hogy fényével bevilágitotta hazánk sötét éjszakáját. És bár váratlanul tünt le az a fény, melyet árasztott, semmit sem vesztett ragyogásából; sőt örökké meg fogja világitani azt az ösvényt, mely a humanizmus és emberszeretet magasztos czéljaihoz vezet!

Báró Dániel Ernőné.

Csillag volt, mely oly fényesen ragyogott, hogy fényével bevilágitotta hazánk sötét éjszakáját. És bár váratlanul tünt le az a fény melyet árasztott semmit sem vesztett ragyogásából, sőt örökké meg fogja világitani azt az ösvényt, mely a humanizmus, és emberszeretet magasztos czéljaihoz vezet!

Báró Dániel Ernőné

konzervativ államférfiu volt, egyik reggel egész felháborodással jött be egyik udvari tanácsossának szobájába: „Tudja-e Ön“ — kérdé ismeretes éles hangján, — „hogy az a Falk, aki a „Pesti Napló“-ba ir, most mindennap királyné Ő felségéhez fog járni?“ — „Hallottam,“ válaszolt az udvari tanácsos. — És nem tudja Ön“, kérdé tovább Majláth „kinek a műve ez?“ — „Ha Exczellenciád nem tudja, én nem tudom,“ válaszolt az udvari tanácsos a legártatlanabb arczkifejezéssel; pedig — ezt ma már elárulhatom, ő volt egyike azon keveseknek, akik csakugyan tudták. Másnap Majláth György ismét megszólitja ugyan azt az udvari tanácsost: „Most már tudom,“ mondá, „hogyan történt ez a dolog! Ezt Eötvös Pepi csinálta, hogy bennünket bosszantson.“ Pedig „Eötvös Pepi“ ebben a dologban épp oly ártatlan volt, mint Majláth Gyuri, amint ez kétségtelenül be fog bizonyulni, ha egyszer a boldogult bárónak hozzám irt levelei nyilvánosságra jutnak. Külsőleg a dolog lefolyása ez volt: 1866. szeptemberben — én akkor a bécsi első takarékpénztár titkára voltam s éppen visszatértem volt rendes szabaságutamból — 1866. szeptemberben kevéssel az osztrák-porosz háboru lefolyása után, egyik napon beállít hozzám egy csinos fiatal ember s átadja Königsegg grófné, Erzsébet császárné akkori főudvarmesternőjének látogatójegyét azon izenettel, hogy a grófné arra kér: látogatnám meg őt másnap déltájban. Fogalmam sem volt, vajjon mit kivánhat tőlem a grófné, akit nem ismertem, soha sem láttam, kivel soha semmi néven nevezendő összeköttetésben nem állottam. De nem sokat törtem rajta a fejemet, gondoltam magamban: „Qui vivra verra!“ Másnap tiszteletemet tettem a grófnénál, aki engem nagyon udvariasan, de meglehetősen hidegen fogadott. Szép asszony volt s igazán impozáns női alak. Rövid szavakban tudatta velem, hogy a császárné ő felsége — királynéról még akkor nem volt szó — tőlem kivánna oktatást nyerni a magyar nyelvben és irodalomban. Kérdé: vajjon hajlandó vagyok-e ezt a missziót elfogadni? Erre kijelentém, hogy hála Istennek, régen tul vagyok azon az időn, amikor még órákat kellett adnom, de ő felsége kivánatát magamra nézve nemcsak parancsnak, hanem kitüntetésnek tekintem s amennyire gyönge erőm megengedi, iparkodni fogok a felség bizalmának megfelelni. Erre a grófné utasitott, hogy a következő napon déli 1 órakor jelentsem magamat: „In der

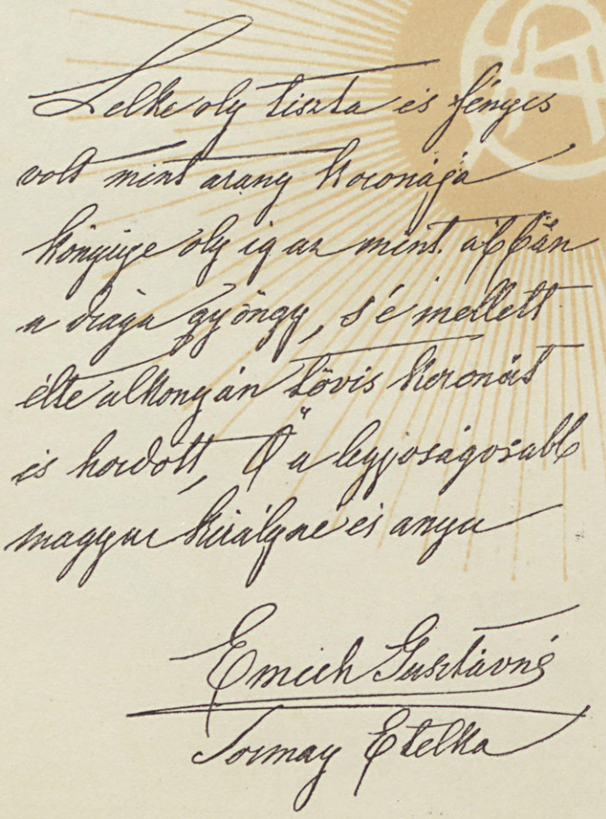

Lelke oly tiszta és fényes volt, mint arany koronája; könyüje oly igaz, mint abban a drága gyöngy, s e mellett élte alkonyán tövis koronát is hordott. Ő a legjóságosabb magyar királyné és anya.

Emich Gusztávné,
Tormay Etelka,
az »Országos Nőképző Intézet« társelnöke.

Kammer Ihrer Majestät“ — és ezzel az audienciának vége volt. Másnap elmentem a Burgba és egy kis kérdezősködés után csakugyan megtaláltam az épületnek azt a részét, amelyben Ő felségének „kamarája“, azaz lakosztálya volt.

De midőn az első terembe léptem, melyben néhány előkelő hölgy társalgott, azonnal elémbe jött egy fekete frakkos egyén, aki, midőn nevemet megmondtam, ismét levezetett ugyanazon a lépcsőn — melyen feljöttem volt, átment velem azon kis udvarra, mely a „Schaufler“-utcza felé szolgál, és fölvezetett egy másik lépcsőn a császári vár ama részébe, mely közvetlenül a nagy óra alatt fekszik. „Ő Felsége nem akarja, hogy ön bármi czeremónia által zsenirozva legyen,“ — mondá utközben az én fekete frakkosom — „azért azt parancsolta, hogy ön mindig ezen az oldalon menjen fel hozzá, ahol kivülem senkivel sem fog találkozni“. Megvallom, hogy a felséges asszonynak ez a gyöngéd gondoskodása igen kellemes hatást tett reám, még mielőbb szerencsém lett volna vele szinről-szinre találkozhatni. A második emeletre felérve, és csakugyan anélkül, hogy egy emberi lelket láttunk volna, az a komornyik vagy ajtónálló-féle ember, — hivatalos czimét mai napig sem tudom,

Ha megérte volna a nemzet aranyszájú költője az 1898-ik év szomorú emlékű őszét, melyen elhervadt, lehullott a nemzet féltve őrzött, legkedvesebb, legdrágább virága: bizonyára akkor tört volna ki lelkéből a fájdalomnak, a kétségbeesésnek e jajkiáltása:

„Egy szó nyilalott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, a mint a föld szive rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.
Az első hir, midőn e szót kimondta,
Önön hangjától visszadöbbene;
Az első rémület kétségbevonta:
Van-e még a magyarnak Istene?!“

És aztán..... ha tanúja lett volna annak az elköltözöttért hullatott tengernyi könynek; a milliók ajkáról égbe szálló fohászoknak; az Ő örök nyugodalmáért esdeklő imáknak: talán az őszinte fájdalomszülte közös gyász megenyhítette volna keservét s megnyugtatva, megvígasztalódva, talán megint elzengte volna:

„Te nem haltál meg, népem nagy halottja!
Nem mindenestül rejt a bécsi sir.
Oszlásodat még a család siratja,
Oh, mert ily sebre hol van balzsamir?
Mi fölkelünk. A fájdalom vígasztal.
Egy nemzet gyásza nemcsak leverő;
Nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal,
Van élni abban hit, jog és erő!“

Dr. Hámos Péterné.

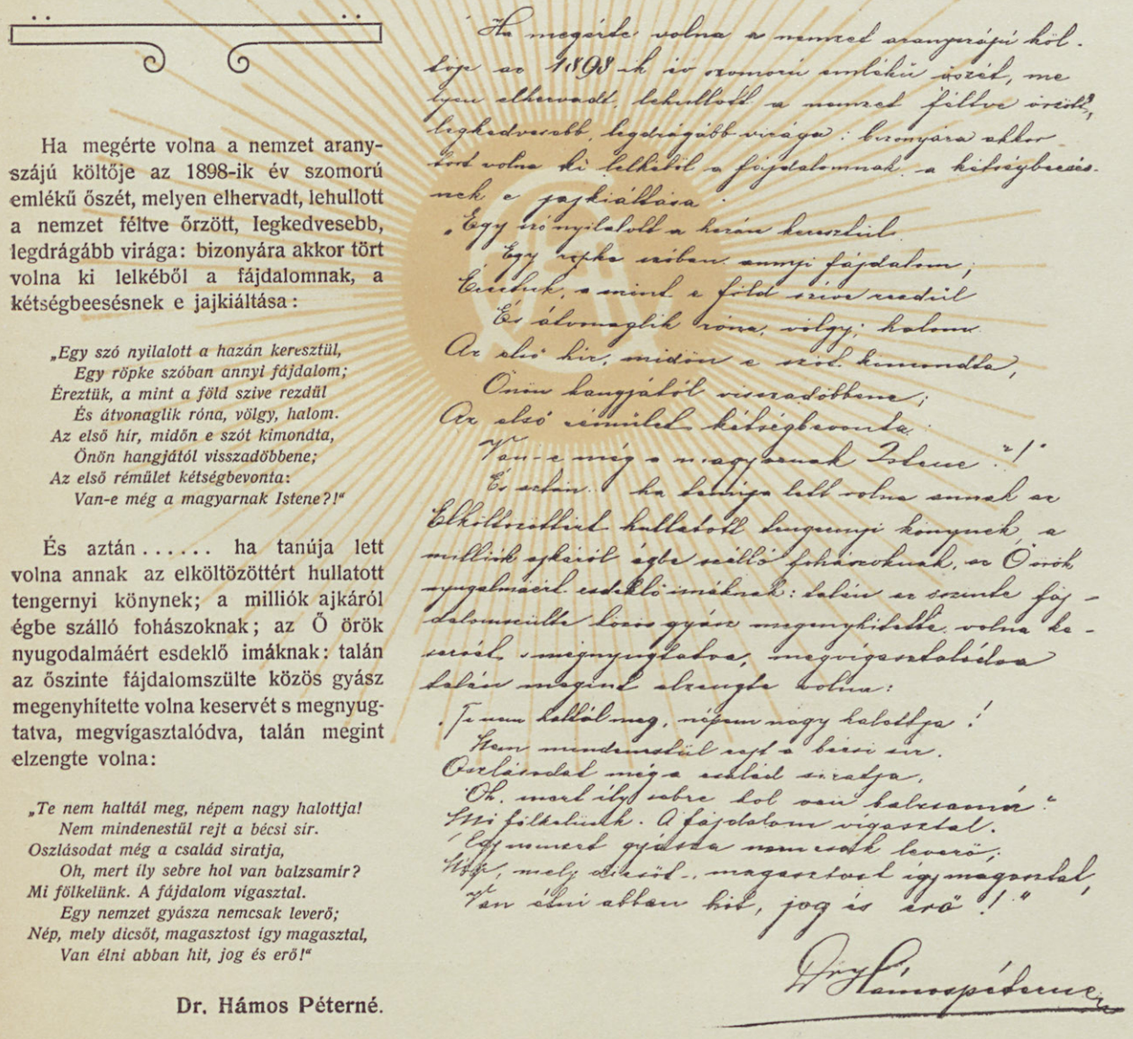

de gondolom, hogy „Leibkammerdiener“ volt, különben igen művelt, finom modoru férfiu — a folyosóról mindjárt benyitott egy tág szalonba, mely első perczben csakugyan meglepő benyomást tett rám, mert annak közepén egy gyermekasztal állott apró székekkel és a szoba különben is tele volt játékszerekkel, melyeket részletesen megnézni is volt alkalmam, miután a komornyik óráját kihuzva, fontos hivatalos arczczal mondá: „Még öt perczig várnunk kell, még nincsen egy óra.“ Aztán hozzátette: „ez a családi szoba, ahol a felségek a gyermekekkel játszani szoktak.“ A sok csecsebecse közt figyelmemet lekötötte egy miniature katonacsoport, melyik porczellánból készült s az osztrák hadsereg minden fegyvernemét tüntette fel a mult századtól kezdve a legujabb korig. Ezek a tarka egyenruhák történelmileg is érdekes látványt nyujtottak. A komornyik állitása szerint e gyüjteményt Ferencz József császár és király még mint kis gyermek saját apjától kapta és most (illetőleg 20 évvel ezelőtt), a legujabb korig kiegészitve, az akkor 8 éves Rezső fiának ajándékozta. Ez alatt a fölöttünk levő nagy toronyóra egyet ütött, a komornyik kinyitotta a jobbra eső ajtót (a balra eső félig nyitva volt és a szomszéd teremben király ő felségét láttam iróasztala mellett dolgozni) és nevemet kikiáltva, engemet bebocsátott. Az előbbinél sokkal nagyobb egyenszög alaku terembe léptem. A Burg udvarra nyiló, elég hosszu baloldali fal közepe táján két ablak közt egy kis asztalka állott, szemben egymással két szék. Az egyik előtt ő felsége állott, a terem tulsó végén pedig, az utolsó ablak mélyedéséből Ferenczy Ida okos kis feje kandikált ki, pajkos mosoly közben szép fogait viliogtatva. A felséges asszony, midőn magamat meghajtva az ajtó mellett maradtam, közelebb intett és nyájas mosolylyal, halk hangon, de tiszta magyar kiejtéssel megköszönte készségemet, melylyel kivánságának teljesitésére vállalkoztam. Ezzel leültünk az egymással szemben álló 2 székre és ugy láttam, hogy ő felsége, most tőlem várja az első szót. Ismételtem ő felségének, mennyire boldognak érzem magamat, hogy bizalma felém fordult s hogy csak attól félek, miszerint nem leszek képes az ő várakozásainak megfelelni. „Én ellenkező nézeten vagyok“,

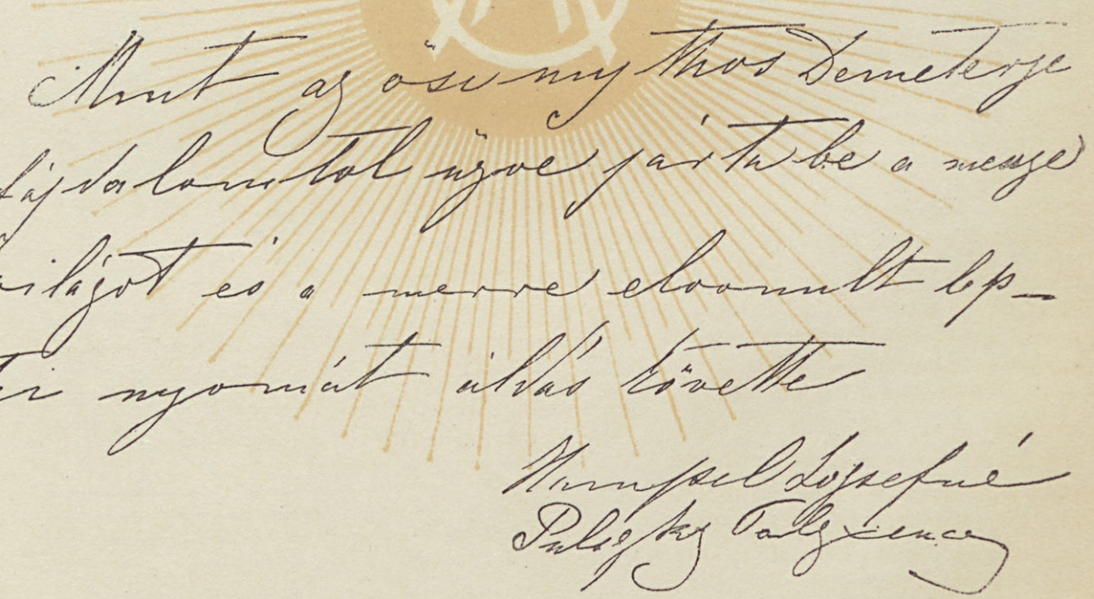

Mint az ősi mythos Demeterje fájdalomtól üzve járta be a messze világot és a merre elvonult lépteit nyomát áldás követte.

Hampel Józsefné
Pulszky Polixena

Mint az ősi mythos Demeterje, fájdalomtól üzve járta be a messze világot és a merre elvonult, léptei nyomát áldás követte.

Hampel Józsefné,
Pulszky Polixena.

mondá a királyné nevetve. E szivélyes fogadtatás által bátoritva, arra kértem ő felségét, legyen kegyes megmondani, hogy eddig mit tanult és mennyire haladt, hogy aztán ahhoz mérjem azt, amire őt még oktatnom kellend. Ő felsége most elég folyékony magyarsággal előadta, hogy a magyar grammatikát megtanulta, nem szerfelett nehéz irályu magyar könyveket is megérteni képes, de a magyar irályban szeretné magát tökéletesiteni s egyszersmind magasabb szinvonalu magyar irodalommal akarna megismerkedni. A felség előadásából megértettem, hogy amit ő eddig tanult, az mind jó és hasznos volt, de egyszersmind kissé unalmas is. Föltettem magamban, hogy ezt a hibát, amennyire csak lehet, kerülni fogom, és e végre háromfélét proponáltam ő felségének: először, hogy én neki élőszóval és nagy vonásokban előfogom adni Magyarország történetét, — a távolabb eső korszakokat lehetőleg röviden, az ujabbakat részletesebben; — másodszor, el fogom neki hozni, amennyiben azok az ő kis könyvtárában meg nem volnának, a legujabbkori magyar iróknak kitünő műveit, ezeket együtt el fogjuk olvasni s én, amennyire szükséges, magyarázatokkal fogok szolgálni; végre pedig megigértem, hogy valami érdekes munkát keresek ki, melyet ő „otthon“ lefordithat, ugy, hogy én mindig a legközelebbi órában forditását revideálhassam és arra nézve netaláni észrevételeimet megtehessem. Ő felsége nagy örömmel fogadta e javaslatomat és azonnal hozzá is láttunk a munkához. Ami a forditásokat illeti, éppen akkor jelent meg Arneth által kiadva, II. József császár és Katalin orosz czárné levelezése. A levelek franczia nyelven vannak irva s ő felsége kettős készséggel vállalkozott e levelek forditására, minthogy ez uton egyszersmind a franczia nyelvben is gyakorolhatta magát, a levelek pedig tartalmuknál fogva is különösen érdekelték ő felségét.

Mondhatom, hogy nálánál szorgalmasabb tanitványt képzelni sem lehet. Forditásait kék szinüen vonalozott papirból álló füzetekbe irta, oly korrekte és a mellett oly csinosan és tisztán, hogy ezért bármely iskolában első eminenssé megtették volna. Még mai napig is sajnálom, hogy nem kértem el ő felségétől e füzetek egyikét, amely örök emlékét képezte volna ezen fejedelmi

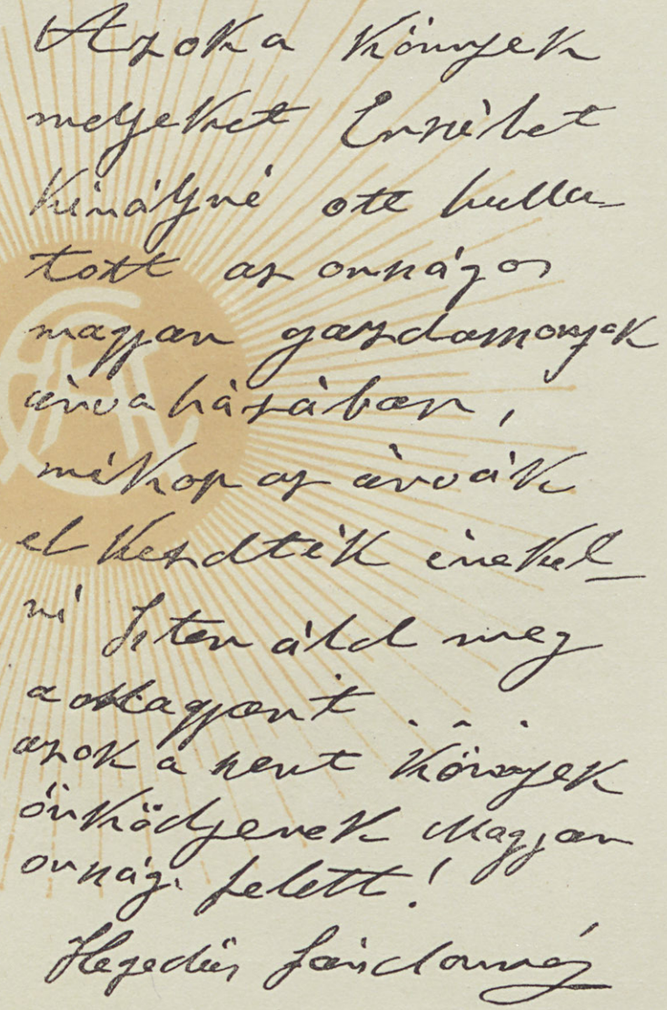

Azok a könyek, melyeket Erzsébet királyné ott hullatott az „Országos Magyar Gazdasszonyok Árvaházá“-ban, mikor az árvák elkezdték énekelni „Isten áld meg a magyart . . .,“ azok a szent könyek őrködjenek Magyarország felett!

Hegedüs Sándorné.

asszony bámulatos szorgalmának, pontosságának és rendszeretetének. Csak egyszer történt kivétel. Egyik napon, az óra kezdetén, mikor ő felsége rendesen a fordítási füzetet szokta elémbe tenni, a királyné egy nem éppen tisztasága által kitünő itatós-féle lapot adott át, melynek mindkét oldala irónnal volt tele irva. Én bámulva néztem, hogy mi ez? Mire a felség, csodálkozásomat látva, megmagyarázta a dolgot. „Tegnap — ugymond — egész nap mindenféle fogadtatásokkal voltam elfoglalva; este udvari hangverseny volt, a hangverseny után pedig oly fáradtnak éreztem magamat, hogy azonnal lefeküdtem, de akkor eszembe jutott, hogy még nem készitettem el feladatomat. Elővettem tehát az éjji asztalomon fekvő kalendáriumot és a fiókból egy plajbászt, kitéptem egy üres papirlapot a kalendáriumból és az abban foglalt mesés históriáknak egyikét leforditottam, hogy ön, ha már kötelességemet pontosan nem teljesithettem is, legalább jóakaratomat lássa . . .“ E tényben s ezekben a szavakban oly egyszerü, de szivhezszóló szeretetreméltóság rejlik, hogy annak hatását a gyengéd érzelmü olvasóra csak csökkenteném, ha azt bármiféle magyarázattal kisérném.

E tanórák alig folytak egy-két hétig, és a szoros értelemben vett oktatási jelleg mindinkább háttérbe lépett, annak helyét pedig egy rendkivül kellemes és — amennyire ily körülmények között e szót használni lehet — fesztelen társalgás pótolta. Hű maradtam ama föltevésemhez, hogy koronás tanitványomat ne untassam. Soha egy perczig sem feledkeztem meg ugyan arról, hogy ki az, akivel szemben ülök, de az ezáltal kiszabott korlátokon belül valahányszor valami ártatlan élcz vagy tréfa tolult nyelvemre, én bizony azt vissza nem fojtottam, és nagy megelégedésemre láttam, hogy ő felsége az ily ötleteken igen jó izüen képes nevetni. Kezdtünk

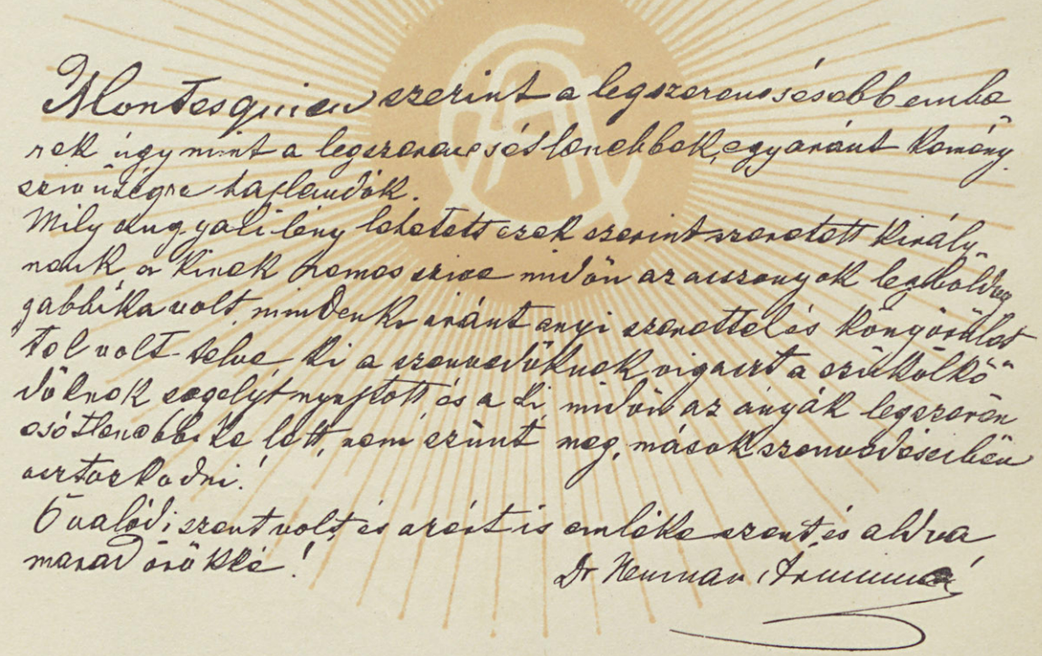
Montesquieu szerint a legszerencsésebb emberek úgy mint a legszerencsétlenebbek, egyaránt kemény szivüségre hajlandók.
Mily angyali lény lehetett ezek szerint szeretett Királynénk, a kinek nemes szive, midőn az asszonyok legboldogabbika volt, mindenki iránt anyai szeretettel és könyörülettel volt telve, ki a szenvedőknek vigaszt, a szükölködőknek segélyt nyujtott, és a ki, midőn az anyák legszerencsétlenebbike lett, nem szünt meg mások szenvedéseiben osztozkodni.
Ő valódi szent volt, és azért is emléke szent és áldva marad örökké!
Dr. Neuman Árminné.

Montesquieu szerint a legszerencsésebb emberek, úgy mint a legszerencsétlenebbek, egyaránt kemény-szivűségre hajlandók.

Mily angyali lény lehetett ezek szerint szeretett királynénk, a kinek nemes szive, midőn az asszonyok legboldogabbika volt, mindenki iránt anyai szeretettel és könyörülettel volt telve, ki a szenvedőknek vigaszt, a szükölködőknek segélyt nyujtott, és a ki, midőn az anyák legszerencsétlenebbike lett, nem szünt meg mások szenvedéseiben osztozkodni.

Ő valódi szent volt, és azért is emléke szent és áldva marad örökké!

Dr. Neuman Árminné.

beszélni a napi eseményekről, azután ugy lassacskán átmentünk a politikára általában s ismét egy pár lépéssel óvatosan előbbre haladva, ott voltunk a magyarországi ügyeknél. Itt csak annyit mondhatok, hogy még nem találkoztam nővel, aki hazánk iránt oly benső szeretettel viseltetett volna, mint ő felsége s ki annak érdekében annyit tett volna — hanem persze, hogy tehetett is, mert hiszen a császárné és királyné volt, aki ily érzelmekkel viseltetett irányunkban.

Nem tagadom, hogy e tekintetben egynémely hazánkfia tulbuzgósága sokszor nem éppen kellemes helyzetbe hozott. A sok eset közül csak egyet emlitek. 1867 tavaszán, mikor a koronázás ideje közelgett, egynémely különben igen tekintélyes pesti művész és működedvelő (a levél még meg van és az illetők neveivel is szolgálhatnék) levelet intézett hozzám, melyben nem éppen diplomatikus hangon szóltak bizonyos, nem tudom valósággal létezett vagy talán csak képzelt intrikákról, melyek arra lettek volna irányozva, hogy a koronázás alkalmával Liszt koronázási miséje elő ne adassék; azután magyarázták ők nekem, hogy ilyen-amolyan befolyásom volna a királynénál és felszólitottak, hogy e befolyást a Liszt-féle mise előadásának érdekében érvényesitsem. Elvittem magammal e levelet ő felségéhez és nem tudom már, hogy miféle tekervényes utakon, de elvégre is ugy fordítottam a beszédet, hogy a levél tárgyát szóba lehetett hoznom. Elmondtam, hogy a magyar ember soha sem tud kibontakozni az illuziókból, hogy abból a tényből, mert ő felsége tőlem oktatást venni kegyeskedik, mindenféle dolgok keresztülvitelére képesnek hisznek, egyebek közt arra is, hogy én ő felségét rábirhatnám, miszerint Liszt miséjének előadása iránt érdeklődjék és amellett szót emeljen. Ő felsége mosolyogva hallgatta végig előadásomat — meg vagyok győződve, hogy keresztül látott a szitán — mert végre azt kérdé: „Hogyan szól az a levél?“ — „Felséged engedelmével felolvasom.“ S a királyné végig hallgatta a levelet és nem szólt semmit. Ezzel a dolog látszólag véget ért és én többé nem is törődtem vele, vajjon előadják-e azt a misét vagy sem? Körülbelül egy hét mulva kezembe veszem az akkor Pesten megjelent, boldogult Frankenburg Adolf barátom által szerkesztett „1848“ czimü napi lapot és abban egy hosszu dicséretet találok, hogy én milyen derék hazafi vagyok, mennyit teszek a hazai művészet érdekében, mert ime, az én befolyásomnak sikerült kivinni azt, hogy minden udvari ármány daczára Liszt koronázási miséje elő fog adatni. Akinek fogalma van ama kényes állásról, melyet ő felségénél elfoglaltam, arról a sok nyilt és titkos ellenségről, aki az én akkori szereplésemet nagyon rossz szemmel nézte és csak leste az

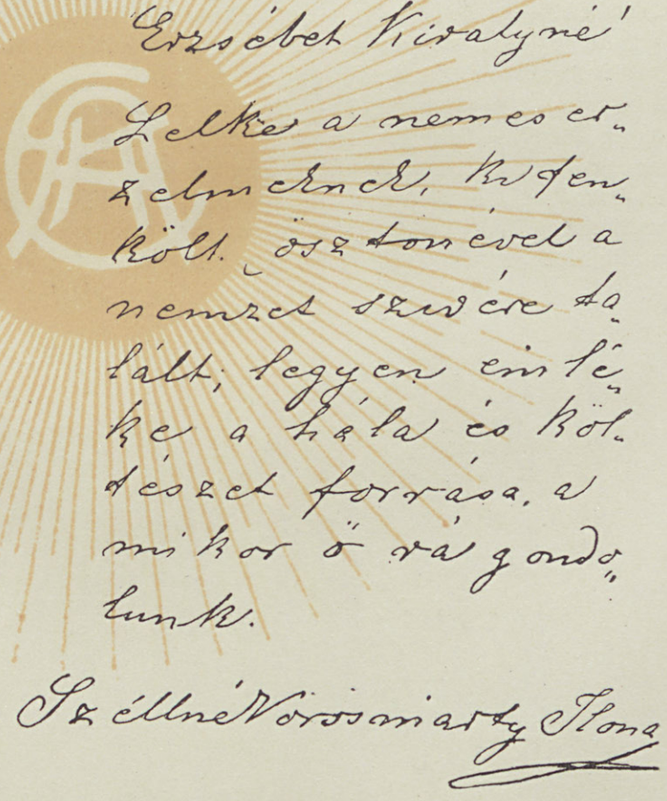

Erzsébet királyné! Lelke a nemes érzelmeknek, ki fenkölt ösztönével a nemzet szivére talált; legyen emléke a hála és költészet forrása, a mikor Ő rá gondolunk.

Széllné, Vörösmarty Ilona.

alkalmat, hogy, magyarán szólva, nyakamat szegje, az elfogja hinni, ha azt mondom, hogy ama hirlapi ujdonság elolvasásakor ugy éreztem magamat, mintha a guta megütött volna.

Azonnal leültem s irtam egy rövid nyilatkozatot, melyet a nevezett hirlap szerkesztőségének beküldtem s melyben egyszerüen kijelentettem, hogy ő felsége kegyes tőlem oktatást venni a magyar nyelvben és irodalomban, de hogy ezenkivül nekem semmiféle más szerepem nincs, hogy én az ezen körön tul fekvő dolgokba nem avatkozom, igy tehát a szóban álló ügyről sem tudok semmit, annak érdekében nem tettem semmit, nem is tehetek, és ha a koronázási mise csakugyan előadatik, amiről nincs tudomásom és amivel nem is törődöm, ebben nekem semmi legkisebb részem sincs. Délben azután e nyilatkozat másolatát az illető hirlappal együtt elvittem ő felségének s felolvastam neki, hozzátevén — ami egyébiránt a valóságnak megfelelt — hogy én e tapintatlanság tekintetében teljesen ártatlan vagyok. „Helyesen cselekedett“ — mondá ő felsége — s ezzel a dolognak vége volt.

Az oktatásra visszatérve meg kell emlitenem, hogy az ujabbkori irók közt nevezetesen báró Eötvös József volt az, kinek művei iránt ő felsége a legnagyobb rokonszenvvel viseltetett. Talán mondanom sem kell, hogy nem a filozófiai és politikai munkák, hanem a költemények voltak azok, amelyek leginkább felkeltették ő felsége érdekét. E költeményeket egytől-egyig elolvastuk és nevezetesen a „Végrendelet“ czimü kis vers volt az, mely ő felségét elragadtatásra birta. „Kár — mondá ő felsége — hogy testvérem, a nápolyi királyné, nem tud magyarul, mert ő igen élénk érzékkel bir az ilyek iránt!“ — „Ha felséged parancsolja“ — mondám — le lehet azt forditani németre.“ „Versben? — kérdé ő felsége — mert különben a költemény szépsége eltünnék.“ — „Talán versben is — volt az én feleletem — én magam is fiatal koromban, sok magyar verset leforditottam németre; e forditások akkor Pesten a „Spiegel“ czimü német lapban megjelentek.“ —„Hát csinálja meg!“ — mondá ő felsége. — „Most mindjárt?“ — „Igen is, most mindjárt, én nem fogom zavarni.“ A feladat nem volt éppen könnyü, de vonakodásról természetesen nem lehetett szó. Hozzáfogtam tehát. Ő felsége legnagyobb csendben, de feszült figyelemmel kisérte az én tollam mozgását. Midőn egyszer csak felpillantottam, ő felsége mosolyogva jegyzé meg: „Ez engem nagyon érdekel, mindig kiváncsi voltam látni, hogy mikép készülnek az ilyen dolgok.“ Körülbelül egy negyedóra mulva elkészültem a munkával és felolvastam a forditást, melylyel ő felsége nagyon meg volt elégedve; azonnal el

Életében imádásszerü szeretetünk
szállt felé
Emlékét pedig valamennyiünk áldása
kiséri

Wlassics Gyuláné

Életében imádásszerü szeretetünk szállt felé.
Emlékét pedig valamennyiünk áldása kiséri. **Wlassics Gyuláné.**

is vette tőlem a papirt és zsebre tette. Másnap azt mondta: „A nápolyi királyné nevében meg kell köszönnöm önnek fáradságát. A vers rendkivül tetszett nővéremnek, meg is tartotta magánál a kéziratot". Vajjon megérdemelte-e a forditás ezt a dicséretet vagy sem, azt nem tudom, mert én azt soha többé nem láttam. A királyné azon megjegyzésére, miszerint kár, hogy Eötvös oly kevés költeményt irt, azt válaszoltam: „bizony kár, hanem azért van ám még egy, amely nincs meg ebben a kötetben!" — „Hát hol?" — „Sehol, felséges asszonyom, nem szabad azt kinyomatni; el van tiltva." „Micsoda? eltiltva! Hát már Eötvöst is eltiltják? Ugyan mondja meg, mi van abban a költeményben?" Rég vártam erre a pillanatra és azért a „Zászlótartó" kézirata napok óta zsebemben volt. Fel is olvastam rögtön ő felségének rendkivüli tetszése mellett; magához vette a kéziratot és meg is tartotta!

Midőn a felséges asszony előtt ugy nyilatkoztam, hogy élénk levelezésben állok báró Eötvös Józseffel, ő arra kért, hogy néha-néha hozzam el Eötvösnek egy-egy levelét; és én azóta, valahányszor a bárótól levelet kaptam, melyet indiszkréczió nélkül megmutatni lehetett, azt mindannyiszor közöltem ő felségével. Miután pedig erről — amint illik — Eötvöst értesitettem volt, ő is ehhez alkalmazkodott és ezen levelek alakjában a felség előtt el lett mondva sok oly dolog, amit más módon alig lehetett volna tudomására juttatni. E levelek egyike egyszer egy igen mulatságos epizódra adott alkalmat, melyet azért mondok el, mert ez is — bármi csekély a dolog — mutatja, mily rendkivüli gyengédséggel viseltetett ő felsége — ellentétben más sokkal csekélyebb állásu urnőkkel — még azokkal szemben is, kik alatta állottak és tőle függtek. Emlitém, hogy az órák alatt a terem utolsó ablaka mellett Ferenczy Ida ült. Egy napon kapok Eötvöstől egy levelet, amelyben nagyon humorisztikus hangon leirja afeletti kétségbeesését, hogy Pesten még egy Eötvös József báró van, aki septemvir s legujabban bárói rangra emeltetett s akinek a levelei most folyvást összetévesztetnek az övéivel. Már mikor e levél első sorait olvastam, észrevettem, hogy ő felsége nagyon nyugtalan kezd lenni; azután hamarjában az irón után kapott, egy hevenyében leszakitott papirdarabra pár szót irt s azt nekem odaadta. E papirkára a következő sorok voltak irva: „Vigyázzon, ez az Eötvös az Ida rokona." Nyilván attól tartott ő felsége, hogy a levélben olyasmi lehetne, ami az ő kedves Ferenczy Idáját kellemetlenül érinthetné és ennek akarta elejét venni. Megtudván igy ő felsége nyugtalanságának okát, bátran folytattam a levél felolvasását, mert tudtam, — hogy abban egyetlen szó sincs, amely akár az öreg septemvirt, akár annak bármely barátját a legtávolabbról is kellemetlenül érinthetné. De följegyeztem magamnak e tényt, mert ez oly nemes szivre, oly fenkölt kedélyre mutat, amilyenekkel a trónokon vajmi ritkán találkozunk.

Mikor aztán tavasz felé járt az idő, Königsegg grófné ismét magához kéretett. „A felséges udvar — mondá a grófné — holnap Schönbrunnba költözik s én meg lettem bizva, önt megkérdezni,

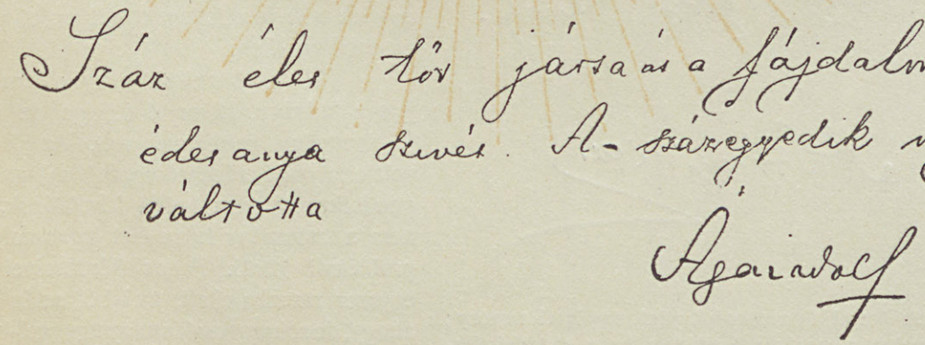

Száz éles tőr járta át a fájdalmas édes anya szivét. A százegyedik megváltotta.

Ágai Adolf.

vajjon akar-e mindennap oda kijönni? De hát ugy-e, igazam volt, midőn azt mondtam ő felségének, hogy önnek ideje ezt aligha fogja megengedni?“ Kiéreztem a jóindulatot, mely ezen utolsó megjegyzésében nyilatkozott; de néha-néha nekem is kedvem telik benne az embereket boszantani, s azt feleltem rá: „Arra, amit ő felsége parancsol, nekem mindig van időm.“ A grófnétól azonnal felmentem — miután éppen egy óra volt — a második emeletre ő felségéhez. Ennek első szava, mikor beléptem, ez volt: „Beszélt-e önnel Königsegg grófné?“ — „Igenis felség, beszélt.“ — „Nos, ön csakugyan nem akar kijönni Schönbrunnba?“ „De igenis, felséges asszonyom, szerencsémnek fogom tartani ott is megjelenhetni.“ „Köszönöm“ — volt ő felsége egyetlen válasza.

A következő naptól kezdve, naponkint félegykor a takarékpénztár előtt megjelent egy udvari kocsi, amely engem kivitt a felséges család nyári lakóhelyére. Apró malicziákban alárendeltek részéről most sem volt hiány. Ha meleg volt, olyan zárt kocsit küldtek, amelyben az ember majdnem megfulladt; ha az eső szakadt, nyitott kocsival tiszteltek meg, amelyben olykor-olykor bőrig átáztam. De hát én ezt fel sem vettem. Schönbrunnban, ha az ember a főépületen belép, jobbra van egy hosszu folyosó. E folyosó baloldalának utolsó ajtaja volt az, amelyen én mindig beléptem egy gyönyörü földszinti terembe, melynek másik ajtaja kert felé nyilt és amely — mint hallottam — valaha Mária Terézia kedvencz szobája volt. Itt ült ő felsége, mellette pedig a padlón két óriási kutya nyujtózott, melyek akkoriban ő felségének sétáiban hű kisérői voltak. Folytatva lettek itt a városban megkezdett órák, csakhogy az egy óráből néha-néha kettő, sőt három is lett. Az oktatás tudniillik addig tartott, míg az ezen földszinti teremből fölfelé vezető csigalépcsőnek felső végéről az „Elise!“ szó nem hallatszott. „A császár hazajött“ — mondá ő felsége — s akkor az órának vége volt. Nem is mertem volna előbb fölkelni, mert még a városban, az első óra alkalmával megtörtént velem, hogy amikor a fölöttünk levő nagy óra kettőt ütött, én felkeltem és eltávoztam; hanem másnap meg is leczkézett ezért Ferenczy Ida, ki az udvar szokásait jobban ismervén, arra oktatott, hogy addig nem szabad fölkelnem, mig ő felsége el nem bocsát. Megjegyeztem ezt magamnak és nem is vétettem többé az etiquette e szabálya ellen.

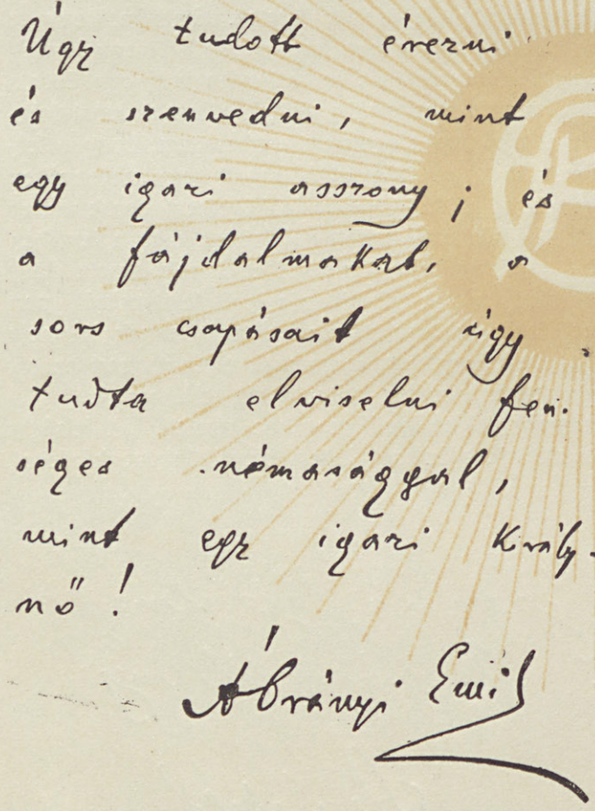

Úgy tudott érezni és szenvedni, mint egy igazi asszony; és a fájdalmakat, a sors csapásait úgy tudta elviselni fenséges némasággal, mint egy igazi királynő!

Ábrányi Emil.

Ha a jó tanitvány egyik ismertető jele a tudvágy, akkor ő felsége az ilyen jó tanitvány eszménye volt. Az ő agyveleje folyvást erősen dolgozott s ő mélyen gondolkozott, nem holmi frivolitások, hanem a tudomány és az élet legkomolyabb problémái körül. Fogas kérdéseivel nem egyszer zavarba ejtett, melyből aztán ugy, ahogy, de sokszor csakis nagy ügygyel-bajjal tudtam kibontakozni. Igy például egyszer — nem tudom már miféle könyvben —

ezt a frázist olvastuk: „A pokol minden hatalmassága összeesküdött ellenem.“ Ő felsége megállt mereven a szemembe néz s azt kérdi: „Hisz-e Ön a pokolban?“ Ha a nyájas olvasó egy kissé gondolkozik, át fogja látni, hogy azon a helyen erre a kérdésre felelni nem volt könnyü dolog; de úgy hiszem, elég szerencsésen találtam fel magamat, amennyiben ezt válaszolám: „Felséges asszonyom, én e felett még soha sem gondolkoztam. Én egész életemet ugy rendeztem be, hogy tudva és akarva soha rosszat nem cselekszem és most ugy kombinálok, hogy: ha nincs pokol, akkor ugy sem jut oda senki, ha pedig van, legalább én nem fogok oda jutni.“ Ő felsége nevetett és folytatta az olvasást.

Más alkalommal az imádkozás kerülvén szóba, azt jegyzi meg ő felsége, hogy ő ugyan sokat jár a templomba, de gyakran mégis azt kérdi magától, hogy nem kellene-e még többször oda mennie; szeretné tudni, mi az én véleményem? „Az imádkozás — válaszolám — nem olyan, mint az orvosság, amelyre nézve az orvos prescribálja, hogy milyen időközökben, hány kanállal kelljen bevenni. Ha imádkozunk, ez nem azért történik, mert ezzel az Uristennek teszünk szivességet, aki amugy is tudja, hányadán van velünk. Imádkozzunk annyiszor, ahányszor szivünk szükségét érzi annak, hogy magát a Mindenható előtt feltárja, egyébként pedig viselkedjünk ugy, hogy az Isten ne csak akkor legyen velünk megelégedve, ha a templomban térdelünk, hanem mindenkor.“

Máskor valami politikai dologról beszélgettünk; egyszerre e kijelentéssel lep meg ő felsége: „Én ugy hallottam, hogy a legczélszerübb kormányforma mégis csak a respublika.“ Körülnéztem, vajjon nem dőlnek e rám a régi habsburgi császárlak falai, mert ilyet a császárné és királyné szájából bizonyosan még nem hallottak. Kérdésemre, hogy kitől hallá ezt ő felsége, azt felelé, hogy gyermekkori tanitójától, gróf Majláth Jánostól. Ez csak fokozta csodálkozásomat, mert Majláth Jánost, az ismeretes történetirót, mindnyájan fő-főpecsovicsnak tartottuk. Ezt nyiltan meg is mondám ő felségének, ki ezután a szegény grófot valóban megható bensőséggel védte s midőn annak szerencsétlen kimultáról megemlékezett, — köztudomás szerint, gróf Majláth János leányával együtt a stahrembergi tóba fullasztotta magát — könnyek tündököltek a királyné szemében. De ez a fejedelmi asszony, ha valamit meg akart tudni, nem egy könnyen eresztette el az embert. A Majláthra vonatkozó exkurzió után visszatért a respublikára és tudni akarta, hogy mi az én nézetem. Én tehát azt mondám: „Elméletben kétségen kivül a köztársasági a legészszerübb kormányforma, de elvont elméletek szerint a népeket kormányozni nem lehet, hanem alkalmazkodni kell az emberekhez és az adott viszonyokhoz; minden kormányrendszer tehát csak viszonylag jó, vagy rossz; vannak államok, ahol a köztársasági kormány a legalkalmasabb, de ebben a mi államunkban, ahol annyi különféle népfaj lakik együtt, melyek müveltségi fokukra nézve oly lényegesen eltérnek egymástól, mégis

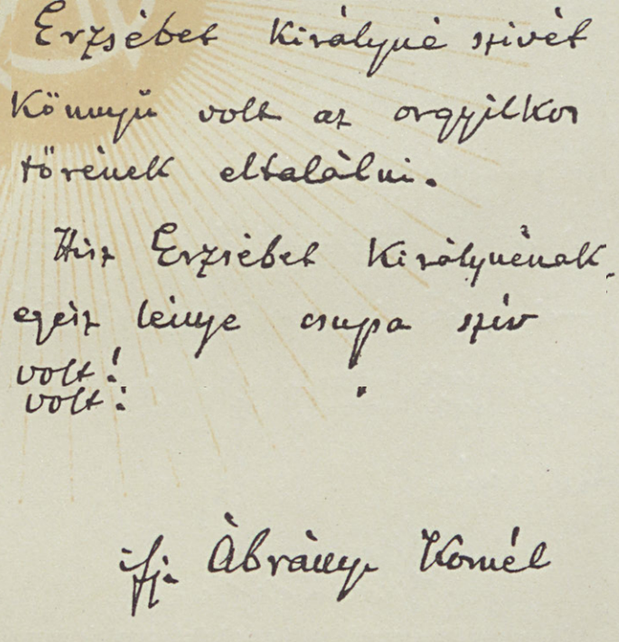

Erzsébet királyné szivét könnyü volt az orgyilkos tőrének eltalálni.

Hisz Erzsébet királynénak egész lénye csupa szív volt!

Ifj. Ábrányi Kornél.

csak a dinasztia képezheti azt a kapcsot, amely a külömben szétágazó elemeket összetartja és igy nálunk még sokáig a monarkia lesz egyedül alkalmas formája az államnak."

Még egy kis epizódot akarok elbeszélni és azután befejezem ezen csevegésemet. Széchenyi munkáiról lévén szó, azoknak legfőbbjeit elősoroltam. Mikor előadásomat befejeztem, azt mondá ő felsége: „De hiszen hallottam én még más munkáiról is, valami Blickről. Miféle könyv ez?" Olvasóink kétségen kivül emlékeznek még arra „Blick auf den anonymen Rückblick" czimü sárga könyvre, mely az ötvenes évek vége felé oly nagy szenzációt keltett és melyet a nyomtatás helyéről, Londonból, egyes ivekre szétbontva, sok ezer példányban csempésztünk be az országba. Erről a könyvről mindent a világon el lehet mondani, csak azt az egyet nem, hogy az egy osztrák császárné kezébe való. Át akartam tehát sikamlani e kérdésen egy pár általános frázissal. „Meg van-e önnek ezen könyv?" — kérdé a felséges asszony. „Az egész monarkia területén az szigoruan el van tiltva", — volt az én válaszom. — „Nem ezt kérdeztem — mondá ő — hanem hogy meg van e önnek?" Nem mertem felelni. — „Látom már, hogy megvan. Hozza el nekem". — „De felséges asszonyom . . ." — „Hát ön bizonyosan azt gondolja, hogy nekem nem szabad ilyen könyveket olvasni." Ezzel kivett zsebéből egy kis kulcsot, kinyitotta a mi kis asztalunktól balra álló iróasztalnak egyik fiókját és abból egy kis könyvet vett ki, melyet nekem oda nyujtott. „Ismeri-e ezt a könyvet?" — kérdi. Megnéztem a czimlapot: „Der Zerfall Oesterreichs." Ez egy akkorában nagy feltünést keltett, rendkivüli vad röpirat volt, mely közvetlenül az osztrák-porosz háboru után megjelenvén, példátlanul durva hangon azt fejtegette, hogy a habsburgi monarkiának további fennállása merőben lehetetlen és annak a legrövidebb idő alatt szét kell hullnia. Hogyan jutott e könyv, melyet én természetesen rég elolvastam volt, ő felsége kezébe, mai napig sem tudom. Rábámultam a czimlapra és nem tudtam, mit mondjak. Zavarom még fokozódott, mikor ő felsége folytatta a vallatást: „Ismeri-e ön e könyvnek szerzőjét?" Hát én csakugyan tudtam, hogy ki irta ezt a rettenetes könyvet. Az valami Lang nevü fiatalember volt, akinek atyja évtizedek óta a császárnak szolgálatában állott — ha jól emlékezem, a laxemburgi várnak Schlosshauptmann-ja volt, — és ez a körülmény, mely nyilvános titkot képezett, talán még fokozta a könyvnek hatását a nagy közönségnél. Nem tudtam, mit feleljek és tettem azt, ami ilyen körülmények közt a legokosabb: hallgattam. „No látom már — mondá ő felsége — hogy nem ismeri a szerzőt, de ha ismeri talán annak atyját, hát megnyugtathatom önt, hogy az atyjának e miatt semmi kellemetlensége nem lesz." Ehhez hasonló vereséget az én diplomáciám meg soha életemben nem szen-

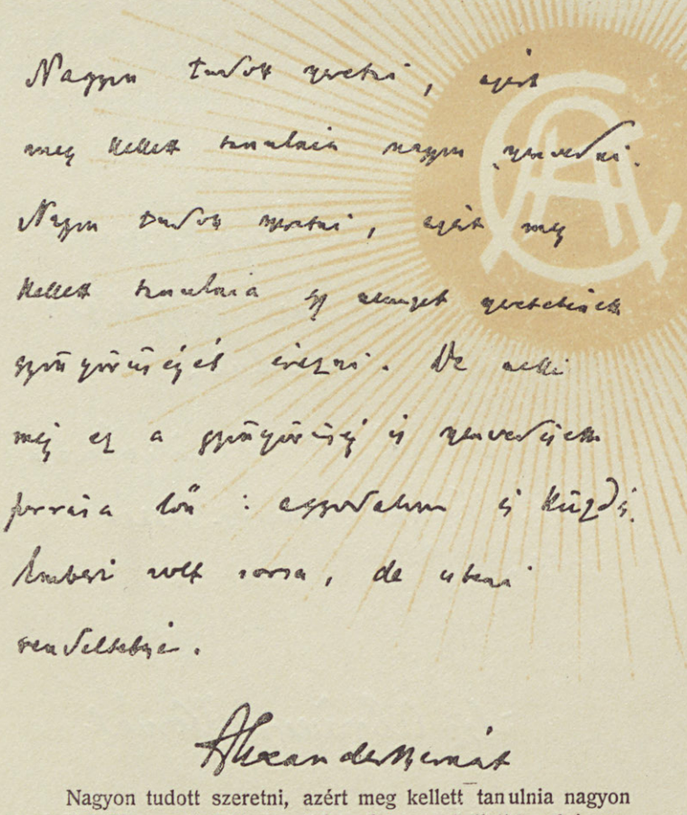

Nagyon tudott szeretni, azért meg kellett tanulnia nagyon szenvedni. Nagyon tudott szeretni, azért meg kellett tanulnia egy nemzet szeretetének gyönyörüségét érezni. De neki még ez a gyönyörüség is szenvedések forrása lőn: aggodalom és küzdés. Emberi volt sorsa, de isteni rendeltetése.

Dr. Alexander Bernát.

vedett: nem is tudtam mást válaszolni, mint azt: „Felséges asszonyom, holnap elhozom a Blick-et.“ És most befejezem ezen apróságokat, melyek az olvasónak alkalmasint sokkal kevesebb élvezetet nyujtottak, mint nekem, ki ez alkalommal ismét elmerenghettem a mult emlékein. Csak annyit akarok még mondani, hogy én, ki hónapokon át minden nap egy vagy több órát tölthettem ő felségének közvetetlen közelében, őt soha szeszélyesnek, vagy kedvetlennek nem találtam, hanem mindig nyájasnak, kegyesnek és ugy szellemre, mint szivre nézve egyaránt ritka jelességü nőnek. Igenis, szomoruan, igen szomoruan találtam őt néhány napig. Ez akkor volt, mikor a koronaherczeg megbetegedett. Latour grófnak akkor minden negyedórában le kellett jönni, hogy ő felségét a kis főherczegnek hogylétéről értesitse. E napok alatt ő felsége csakugyan levert hangulatban volt; de következett aztán egy nap, amidőn ismét boldog mosolylyal fogadott, s mielőtt még kérdezősködhettem volna a kis főherczeg hogyléte iránt, ő maga mondá nekem örömittas hangon: „Hála Istennek, a fiam túl van minden veszélyen és az orvosok állitása szerint néhány nap mulva már fel is fog kelhetni az ágyból.“ És midőn e szavakat mondá, az anyai szeretet dicsfénye sugárzotta körül szép arczát, mely ettől a fénykörtől gyönyörübben ragyogott, mint bármely értékes gyémántkoszorútól, mely valaha a királyné fejét ékesitette.

Közvetetlenül a koronázás előtt végződtek ezek a tanórák. A felségek, a nemzet örömriadásától fogadva, Pestre jöttek, én pedig először szokott szabadság-időmet élveztem, aztán deczemberben magam is véglegesen visszatértem hazámba és annak fővárosába, mint szülővárosomba. Karácsony napján vettem Ferenczy Idától egy levelet, melynek szövegét jegyzetben közlöm.*) Ha a tisztelt olvasó úgy gyanakszik, hogy én e levelet hiúságból teszem közé, hát távolról sem akarom azt vitatni, hogy téved. Igenis, jól estek szivemnek ezen elismerő sorok, melyeket az okos és tapintatos felolvasónő csakis koronás urnője jóváhagyásával irhatott. Csakhogy ez nem az egyedüli indok, mely engem vezetett, hanem az is, hogy szélesebb körben is gyönyörködhessenek a magyar királyné felolvasónőjének egyszerüen szép magyar stilusában s egyszersmind lássák gyöngéd, de szilárd vonásait annak a kéznek, melyet minden magyar embernek meg kellene csókolni ama sok jóért, amit e kéz birtokosa hazánk érdekében tett.

És most bocsánatot kérek, hogy az olvasó türelmét oly sokáig fárasztottam. Hanem az emberi lélek olyan, hogy a jelen neki rendesen nagyon is szük. Ha az ember fiatal és még nincs multja, akkor lelke elrepül a távol jövőbe és saját képzeletének szüleményeivel népesiti azt; ha vénül és már alig van jövője, akkor szeret visszaszállni a multba, hogy még egyszer átélje annak élvezetteljes óráit. Én — fájdalom — már ez utóbbiakhoz tartozom, és ez talán némi jogot ád ama reményre, hogy az olvasó elnézéssel fogja megbirálni ez igénytelen visszaemlékezéseimet.

*) „Tisztelt Falk ur! Bécs, 12. 24. 1867.

Ő Felsége a Királyné meghagyásából van szerencsém Önnek ő Felsége által nagy érdekkel olvasott könyvét köszönettel visszaküldeni. — Gyakran visszaemlékezik ő Felsége a kellemes és tanulságos órakra, melyeket Önnek becses előadásai közben töltött és sokat emlegettük Önnek tartalom és szellemdús ötleteit. — Ő Felsége felette sajnálja, hogy jelenlegi állapota nem engedi Önt ezen órák folytatására felkérni. Ezen órák nem folytathatását én is igen sajnálom, mert boldogitó volt nekem azon tudat, hogy imádott urnőm a magyar nyelvben Öntől nyert oktatást, más részt megvallom azt is: miszerint mindég örültem azon időnek, midőn Önnek becses előadásait élvezhetém, ha bár csak közvetve is. — Isten Önnel és boldog ünnepeket kiván őszinte tisztelője

Ferenczy Ida,
ő Felsége Erzsébet királyné felolvasó hölgye.“

Boldog, kinek életczélt adott az Isten és ki helyét, melyre a gondviselés rendelte, nemesen és méltóan betölté.

Te királynő voltál, — nekünk igaz királynőnk, nagyasszonyunk, hazánk védő szent angyala, — mindnyájunk édes anyja.

Hogy éltél, áldása volt nemzetünknek — és áldása marad örök időkig, mert a Te neved, a Te emléked Megdicsőült, élni fog emlékünkben, a magyar nemzet, a magyar honleány emlékében és imájában.

És Imádkozzál Te érettünk Királynőnk, hogy mi, kik a Te szent nevedet viseljük, méltóak lehessünk Hozzád, — és, hogy a kiknek anyja voltál, mindig Téged kövessünk a világosság, az erény, az igaz nőiesség útján.

Csapek Kornélia,
az „Erzsébet Nőiskola" növendéke.

Csapek Kornélia
az Erzsébet Nőiskola növendéke

„Az élet álom!" — mondta az egyik nagy költő. „Az élet álmát legszebben a görögök álmodták át" — mondta a másik. És a mi dicső királynénk folytatta az Ő évezredek óta félbeszakított szép álmukat. A mi sötétséget reá borított a könyörtelen sors, azt Ő a görög világnak, egykori hazámnak, még mindig tündöklő derüjével űzte szét. És ezért bármennyi szerencsétlenség érte, Ő nem lehetett teljesen boldogtalan. Fájdalmunk közepette vigasztalódjunk ezzel, ha Reá gondolunk.

Pongrácz Sándorné Joannovits Helén
cs. és kir. altábornagy özvegye.

Pongrácz Sándorné,
Joannovits Helén,
cs. és kir. altábornagy özvegye.

Dicső Nagyasszonyunk! az örökkévaló bölcsesség végzése szerint eltávoztál tőlünk; — de emléked élni fog mindig tisztábban, mindig ragyogóbban az idők végtelenjéig, hogy példája legyen az eszményi nőiességnek, az Isten és a Haza iránt való szeretetnek!

És mi, kik dicső neved védelme alatt szolgáljuk a nemzeti nőnevelést, a te emléked kultuszában találjuk örömünket és dicsőségünket!

Lázárné Kasztner Janka
az Erzsébet Nőiskol. igazgatója.

Lázárné Kasztner Janka,
az „Erzsébet Nőiskola" igazgatója.

Nyolcz ízben voltam oly boldog, Erzsébet Királynét, mint intézetünk Védasszonyát, magas látogatása alkalmával kalauzolni. Mindannyiszor angyali jóságától és páratlan kedvességétől elragadtatva, emlékének szivemben oltárt emeltem.

Matzinger Luiza,
a főv. „Erzsébet leányárvaház" igazgatónője.

Matzinger Luiza
a főv. Erzsébet leányárvaház
igazgatónője

Emeljen bár a nemzet hálája nagyszerü szobrokat s épitse fel az örökimádás templomát dicsőült királynénk emlékére — túléli az emberi kéz e mulandó emlékeit az örök szeretet, mely a magyar nép regéiből táplálkozva s imáival az égbe szállva, fénylő örök csillagként fog leragyogni Hazánkra.

Rudnay Józsefné,
az „Országos Nőképző Intézet" társelnöke.

Rudnay Józsefné

Mig magyar él e hazában, él Erzsébet királyné a szivekben! — Szeretetünk környezte Őt életében, — gyászunk kisérte sirjához, — hálánk virraszt porai felett, — s hő imába foglalt örök áldásunk leng drága emlékén.

Szőgyény Marich Julia

Szőgyény Marich Julia,
a „Székesfehérvári Jótékony Nőegylet" elnöke.

Az élet: álom — a halál: az örökkévalóság! De ki oly emléket volt képes emelni Magának lelke nemességével és szive jóságával, mint imádott Királynénk, még a késő utódok szivében is — Annak élete: az örökkévalóság és halála: egy álom!

A néphit azt tartja: ha egy csillag lehull, egy lélek alszik ki a földön. Most pedig mindannyiunk meggyőződése, hogy az Ő lelkének elköltözésekor az égen egy új csillag támadt, mely felettünk ragyogva örködik reánk!

Miksits Gizella Istvánka

Miksits Gizella Istvánka,
tanitónő a főv. „Erzsébet leányárvaház"-ban.

Erzsébet királyné.

Az öröklét nyugalmas révébe ért megdicsőült lelked sugalmazta jó Urunknak, Királyunknak azt az eszmét, hogy iskolánk, magyar leányok, magyar tanitónők eme melegágya a Te drága, szent nevedet viselje!

Áldunk azért, őrangyalunk, Anyánk; — áldunk azért, hogy neved viselésével minket leányaiddá avattál!

Palladiumul adtad nekünk ezt a neved; tiszta, szent lánggal égő fáklyául, mely bevilágítja pályánkat! Igen, világító fáklya nekünk a Te neved, mely nemzedékről nemzedékre szállva, segíteni, buzdítani fogja a magyar tanitónőket a magyar haza, a magyar nemzet szellemi gyarapítására végzett munkájokban!

Tocsek Helén,
tanitónő az „Erzébet Nőiskolá"-ban.

Tocsek Helén

A nagy fájdalom, a vigasztalan keserv, a tragikus sors ezer lánczczal fűzik a lelket a Természethez, mint az Istenség örökkévaló megnyilatkozásához. — Magyarország Védangyala, a Martyr-királyné utat mutat mindazoknak, kiket Isten — az irás szerint — nagyon szeret, a mennyiben nehezen sujtja, hogyan és hol keressenek írt az örökké sajgó sebekre.

Wohl Janka.

Wohl Janka

Magyarország úgy mint Ausztria tartósan csakis akkor állhatnak fenn, ha az elsőben a magyarság, az utóbbiban pedig az osztrák németség birja a hatalmi fensőséget. Az egyik a magyar, a másik az osztrák állameszme és következésképen mind a két állameszme teljes épségben tartása elengedhetlen feltételét képezi az osztrák-magyar monarchia biztos fennállásának.

A magyar állameszme századokon át folytatott nehéz küzdelmek után valahára győzött és diadalmaskodott minden vonalon és ez első sorban és főkép megdicsőült Erzsébet királynénknak köszönhető, ki ezáltal Magyarországnak valóságos védangyalává vált és kinek kegyeletteljes emléke örök időre be van vésve minden magyar ember és magyar hazafi szivébe.

Bausznern Guidó,
Fogaras vármegye főispánja.

Bausznern Guidó
Főispán

Erzsébet királyné.

Te szenvedő királyné, gyász anya,
Kit bú le nem ver, sőt égig magasztal!
Töviskoronát hordoz homlokod,
Melyről sötéten omlik fátyolod,
Alóla biborod, vagy tán kiontott
Véred piroslik . . . Igy állsz sirkövül
Fiad, reményed, életed fölött.
S szemed forrássá vált, mely ontja egy
Országra könyjeit, s téged viszont
Egy árva nép mint anyját vesz körül,
Egyetlent, ki szeretted őt, s kivel
A szeretet meghalt! . . . Igy áradoz
Körül e háborgó könyóczeán.
Miként sirály körüljajongta szirtet,
Mint fájdalomtól megkövült szobrot,
Melynél dicsőbbet művészkéz nem alkot,
S mely szomorú cipruskent, szemrehányón,
Vagy mint sötét ujj nyúlik ég felé,
Az istenek villámczikáztató
Hatalma, szertelen vak bosszuvágyok,
S a népek átka ellen tiltakozva,
A lét-adó s halálra szánt anya
Gyönge s halhatlan szive szent nevében!

Bartók Lajos.

Bartók Lajos

Áldás kisérje e könyvet, mely hivatva van megtanitani arra, kit imádott hazánk megdicsőült királynénkban.

Apponyi Lajos gróf

Apponyi Lajos gróf,
magy. kir. udvarnagy.

Az „Országos Nőképző Egyesület" intézetének falai között egy fehér márványtáblán arany betük hirdetik, hogy megdicsőült Erzsébet királynénk háromszor szerencséltette fenkölt magas látogatásával ezen intézetet. Az arany betük évek mulva elhomályosodhatnak, a márványtáblát az idő vasfoga megemésztheti, de míg a Duna és Tisza mentén magyar nők lesznek, szivökben örökké élni fog felejthetlen Erzsébet királynénk dicső emléke.

Özv. gr. Teleki Sándorné
az „Országos Nőképző Intézet" elnöke.

Özv. gr. Teleki Sándorné

A Koronázás.

Erzsébet királyné életének legszebb napja volt az 1867. évi junius 8-ika, a mikor azok, a kiket legjobban szeretett, királyi ura és a magyar nép a koronázás magasztos aktusában forrtak össze. Hogyan örült az ünnep előkészületeinek. A gyöngéd ajándékokat milyen benső gyönyörüséggel fogadta. Ezek közül talán a legszebb és a királyné mélyen vallásos érzelmeire legnagyobb hatással a főváros ajándéka volt.

A királynénak ugyan már rég volt magyar szövegü imakönyve, *de a főváros alig nyujthatott volna kedvesebb ajándékot, mint ama magyar imakönyvet, fehérbe kötve, felső lapján zománczozott arany, rubin, gyémánt, smaragd (piros, fehér, zöld) diszitményekkel boritva, melyek közepén egy nagy „E“, fölötte magyar koronával, alatta a bajor czimer, egyik oldalán Magyarország, másikán Pest czimerével diszlett fényesen.* Ez betöltötte egész valóját mély örömmel, a mely könyvbe leghiresebb magyar művészeinktől készült 5 remek szent-kép volt látható. Mert minden e könyvön és e könyvben arra emlékeztette a fejedelemnőt, hogy ő immár *magyar királyné.*

Nagy gonddal készült a koronázás ünnepére. Gondja mint hű feleségnek, kiterjedt királyi férjére is. Nem türheti, hogy ura „rongyosan, feslett ruhában induljon meg az utczán“. Kapta hát magát és sajátkezüleg megvarrta szent István palástján a fesléseket és „megstoppolta“ a foszlásokat és műértő szemmel megvizsgálta a korona bélését, meg a harisnyákat, mindent, mindent és csak miután ez megtörtént, „indult meg édes urával az utczán“ a koronázásra.

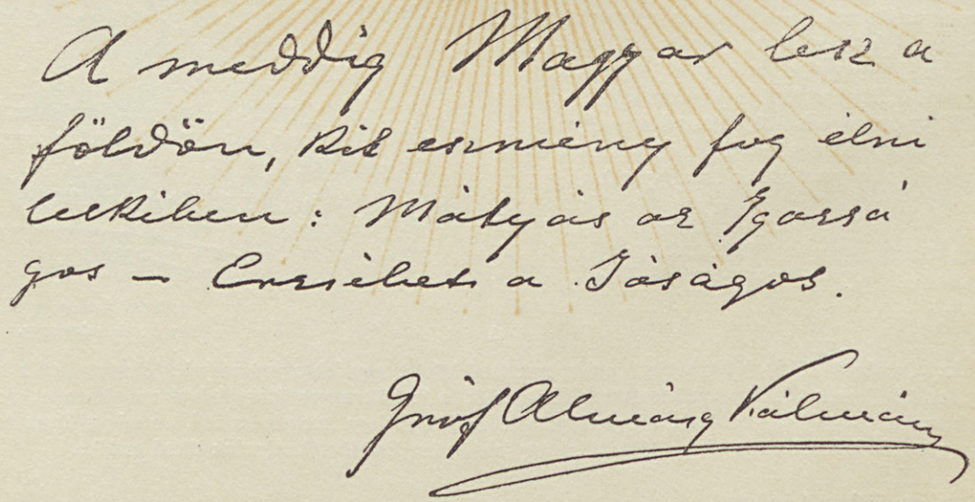

A meddig Magyar lesz a földön, két eszmény fog élni lelkében: Mátyás az Igazságos — Erzsébet a Jóságos. **Gróf Almásy Kálmán.**

De mivel Magyarországnak csak egy szent koronája van és ezt éppen most akarták királyi férjének fejére tenni, neki pedig azzal csak vállát érinteni, nem akarván külső diszben is a királynak mögötte állani, ezzel együtt keresett a világraszóló nagy ünnepséghez méltó fejéket és ezt megtalálta azon házi koronában, melyet Mária Terézia készittetett volt magának.

Az ezüstből készült koronán négy egymást keresztező ív van a homlokpánton kivül, de mindezeket oly tömötten és sürüen eltakarják a gyémántokból és gyöngyökből összerakott széles koszoruk, hogy ezek szemkápráztató ragyogásától az ezüst alapból mitsem lehet látni. Hisz a sok ezer gyémánt közt ott van 8 borsó nagyságu és az igazi keleti gyöngyök száma megközeliti az 500-at.

Nagyobb örömmel még alig irt alá kéziratot, mint azt, a melylyel hozzájárult ahhoz a magasztos királyi tényhez, a melyik elrendelte a nemzet koronázási ajándékának a negyvennyolczas honvédek javára leendő fordítását. Ez a kézirat igy hangzik:

„Kedves gróf Andrássy! Örömmel csatlakozom fölséges uram és férjem Önhöz kiadott legmagasabb kéziratának tartalmához, midőn az országos küldöttség által nekem átadott 50.000 darab aranyból álló koronázási dijat ugyanarra a czélra szentelni kivánom.

Budán, 1867 junius 10.

Erzsébet

Mikor a király koronázási aktusa a templomban már befejeződött, most már maga a koronás király kérte fel a herczegprimást, hogy a „császárnét“ koronázza meg Magyarország királynéjának. Az ország főpapja erre a királynét szent olajjal felkente és vállát az apostoli szent koronával érintette, mi által bajorországi Erzsébet *a magyar nemzet édesanyjává lett.*

*

Soha nemzet királynét igazabb, mélyebb és őszintébb fájdalommal nem gyászolt, mint mi dicsőült Erzsébet királynénkat; ő nem csak királynénk, de nemzetünk valódi szerető anyja volt.

Báró Bánffy Dezső.

Soha nemzet királynét igazabb, mélyebb és őszintébb fájdalommal nem gyászolt, mint mi dicsőült Erzsébet királynénkat; ő nem csak királynénk de nemzetünk valódi szerető anyja volt.

Bánffy Dezső

A királyné verseiből.

1859-ben Lacroma szigetén.

Szigetkém hullámsikon áll,
Ott zajg az Adria körötte.
Egy bájoló kis ideál,
Amint a szerelem álma szőtte.

Oh szép sziget, csöndes magány,
Megtört szíveknek pihenője,
Hol öröm s béke volt tanyám,
Lelkem sajog, hogy válok tőle.

Az erdő zeng, s a tenger im
Csodás melódiákat hallat,
Lenn, Dél arany vidékein
Kél lágyan balzsamos fuvallat.

Erzsébet

*

Fenkölt szellemű Uralkodóné, nemes szívű anya, a legszebb, és legbájosabb asszony, volt Erzsébet Királynénk.

Így fog Ő élni emlékezetünkben.

Beniczky Ferencz
főispán, v. b. t. t.

Fenkölt szellemű uralkodóné, nemes szivű anya, a legszebb és legbájosabb asszony volt Erzsébet királynénk. Igy fog Ő élni emlékezetünkben.

Beniczky Ferencz,
v. b. t. t., Pest-Pilis-Solt-Kiskun-vármegye főispánja.

Erzsébet királyné Gizella főherczegnővel és a csecsemő Rudolf trónörökössel.

DEBRECEN
EGYETEMI

A Királyné mint anya.

Régi emlékem ez a kép. Bécsi művész, Kriehuber festette: Erzsébet királyné, Gizella leányával és Rudolf újszülöttével. Az egyik gyermek még, a másik csecsemő. Rudolf főherczeg keresztelésekor csinálták a magyarok e név betüiből az anagrammát: „Fordul“ s valóban akkor *fordult* meg Magyarország sorsa. — Visszaemlékezem róla, arra a szivemből kitörülhetlen képre, amidőn Felséges Asszonyunk kegyesen fogadott a budai várban, hogy akkor legujabb regényemet, a „Szerelem bolondjait“, melyet Neki ajánlottam, személyesen átadhassam.

Az elfogadás végén igy szólt hozzám a Királyné: „Várjon ön, megmutatom önnek a kis leányomat“. S azzal kinyitva a mellékajtót, beszólitá a magyar dajkát, ki csipkés pólyában ringatta a kis királyleányt, Mária Valériát. — Erzsébet királyné a dajka kezéből karjaira vette a mosolygó kis gyermeket s arczához emelte. Óh, mily isteni szép volt ebben a pillanatban!

Ez a pillanat volt életemnek legszebb jutalma.

Dr. Jókai Mór.

Dr. Jókai Mór

A nehéz időkben védőnk, szószólónk, a derült napokban biztatónk, érzelmeink megértője, óhajaink reményeink hű tolmácsa volt a dicső Királyné, azért reá hálával és tisztelettel emlékszik a maradék, míg magyar él e földön.

Antal Gábor
ref. püspök

A nehéz időkben védőnk, szószólónk, a derült napokban biztatónk, érzelmeink megértője, óhajaink, reményeink hű tolmácsa volt a dicső királyné, azért reá hálával és tisztelettel emlékszik a maradék, míg magyar él e földön.

Antal Gábor,
ref. püspök.

A Királyné és Környezete.

Mária Valéria főherczegnő nevelője, a nagyemlékü Rónay Jáczint püspök, ki a szabadságharczra következett emigráczióból visszatérve, a magyar minisztertanács ajánlatára 1871 nyarán Rudolf trónörökös tanárává lett választva s négy évvel később Mária Valéria főherczegnő nevelésével is megbizatott, kiadatlan „Naplótöredék"-eiben sok érdekes feljegyzést tett, a melyek különösen aktuálisak. A püspöknek nyolcz kötetre terjedő, sokat emlegetett s kiválóan becses naplótöredékeiből mindössze csak 10 példányt nyomtattak. Ezekből a püspök még életében odaajándékozott egynéhányat a királyi család tagjainak, a többit pedig végrendeletileg hagyományozta bel- és külföldi közintézeteknek, egy-két jóbarátjának s a pannonhalmi főapátságnak. A végrendeletben ugy intézkedett, hogy iratainak a királyi család tagjaira vonatkozó részét csak a pannonhalmi főapátság beleegyezésével vihetni nyilvánosság elé, az itt-ott elhelyezett példányokat a végrendeleti intézkedéshez képest szigoruan őrzik. Abban a helyzetben vagyunk, hogy Rónay nagy munkájából, melynek tekintélyes részét foglalják el a királyné és környezetére, valamint a fiára és leányára vonatkozó följegyzések, a legérdekesebb adatokat itt közölhetjük.

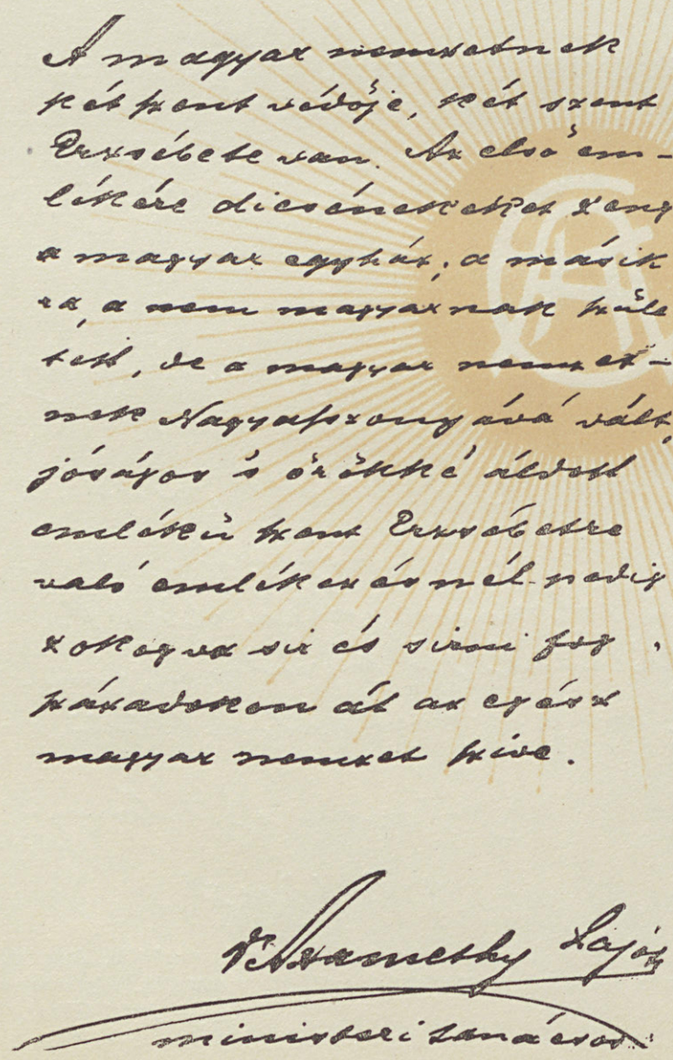

A magyar nemzetnek két szent védője, két szent Erzsébete van. Az első emlékére dicsénekeket zeng a magyar egyház; a másikra, a nem magyarnak született, de a magyar nemzetnek Nagyasszonyává vált, jóságos s örökké áldott emlékü szent Erzsébetre való emlékezésnél pedig zokogva sir és sírni fog századokon át az egész magyar nemzet szive.

Dr. Axamethy Lajos,
miniszteri tanácsos.

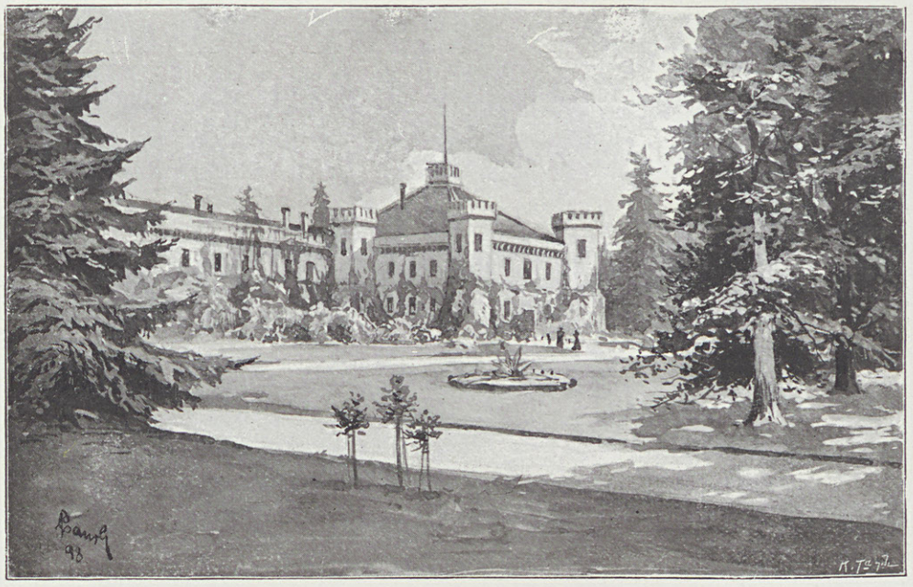

A possenhofeni kastély.

ERZSÉBET KIRÁLYNE SZÜLETÉSI HELYE.

A királyné dolgozó szobája az Akhilleionban.

KONINKLIJK GOOTTECHNISCH GENOOTSCHAP BREEDEN

1872. év végén befejezvén Rónay a trónörökös tanitását, fölmentése után nemsokára Salzburgba ment, a hol a királyné személyesen fogadta őt s nevelési elvei felől kérdezősködött.

„Mi csak tanitunk — mondá Rónay — és nem nevelünk. Én azonban az angol közmondással tartok: „I prefer training to soudymg“. (A tanitásnak fölébe helyezem a nevelést.)

Néhány hónappal később magához hivatta őt a királyné, hogy rábizza Mária Valéria főherczegnő nevelését s igy szólt Rónayhoz:

„Nem akarom az eddigi rendszert követni s leányom nevelésével és tanitásával sok tanitót bizni meg, hanem csak egyet és erre önt szemeltem ki. Ön nem tart az eddigi nevelési rendszerrel, ha jól emlékszem salzburgi nyilatkozatára. Lesznek Valéria mellett angol, franczia, német és magyar nők is, de a neveléssel és oktatással önt akarom megbizni. Azt kivánom, *hogy az oktatás magyar nyelven történjék*, különösen a vallásos oktatás. *Minden nap magyarul imádkozom gyermekemmel, folytassa ezt ön is.* Legyen vallásos, de nem vakbuzgó. Mindnyájunknak nagy szüksége van a vallás vigasztalására.“

Rónay most a királyné kivánságára meglátogatta Mária Valériát, a ki négy éves lehetett. Rudolf trónörökös vezette Rónayt a gyerekszobába, ahol már várta őt a királyné Gizella főhercegnő társaságában. Alacsony asztalkán ült a kis főherczegnő s közvetlen közelében a királyné egy apró széken; Gizella főherczegnő és a trónörökös az asztal mellett térdeltek a szőnyegen. Selyembe öltöztetett bábuk üldögéltek a szófán, gyönyörű bölcsőben szundikált a kedvencz baba s a teljes berendezésü babakonyha tartozékai, faházikók és állatkák hevertek a szőnyegen tarkán. Aggodalmas pillantásokat vetett a belépő Rónayra Valéria főherczegnő.

„Még sohasem látott papot, azért egy kissé elfogult“ — jegyzé meg a királyné nevetve.

1875. évben, február 2-án Nopcsa báró értesitette Rónayt, ki iskolai püspökséget kapott, hogy minden elő van készitve s jöhet, a mikor tetszik, csak pénteken nem. Február 8-án fogott hozzá Rónay püspök Valéria főherczegnő neveléséhez, aki már akkor 7 éves volt s 1883-ig, tehát kilencz éven át teljesitette ezt a feladatot, évenkint mintegy 400 órát adott a kis fenségnek, mint a főherczegnőt a püspök „Naplótöredék“-eiben nevezi.

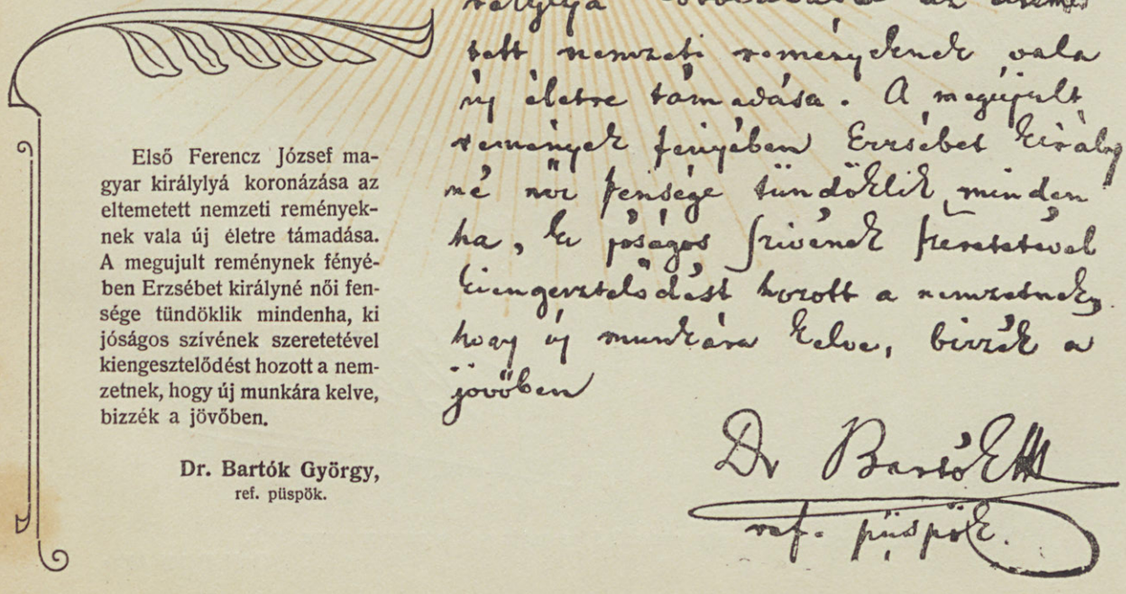

Első Ferencz József magyar királylyá koronázása az eltemetett nemzeti reményeknek vala új életre támadása. A megujult reménynek fényében Erzsébet királyné női fensége tündöklik mindenha, ki jóságos szivének szeretetével kiengesztelődést hozott a nemzetnek, hogy új munkára kelve, bizzék a jövőben.

Dr. Bartók György,
ref. püspök.

A királyné élénk érdeklődéssel viseltetett leánya haladása iránt s minden nap megjelent a főherczegné szobájában, ahol reggelizni szokott s a tanulás idejét is ott töltötte. Rendkivül gyöngéd viszony volt az anya és gyermeke között. Valahányszor a királyné elutazott, záporeső módjára sírt a kis főherczegnő, ha pedig utjáról visszaérkezett, leirhatatlan gyermeki boldogsággal, ujjongva omlott anyai karjai közé. Távolléte alatt a királynét Rónaynak mindenről értesitenie kellett; mihelyt azonban Valéria az irás mesterségét elsajátitotta, sajátkezüleg végezte ezt a feladatot, a királynénak hetenkint kétszer, a királynak pedig hetenkint egyszer irván levelet. Első levelét Ischlből irta a királynénak, ki akkor éppen Bécsben volt, Ferdinánd temetésén. E levelet még a püspök fogalmazta ugyan, de már a főherczegné másolta le. Azután gyakran fogalmazott és irt egymaga is Rónaynak, soha ki nem feledve a levélből, hogy „Mama üdvözli önt."

Nagy figyelemmel hallgatta mindég a püspök oktatását; csak a királyné távolléte alatt történt meg néha, hogy a leggyöngédebb gyermeki indulattól megkapatva, érthető türelmetlenséggel beleszólt az előadásba:

— Tehát már nem jön a mama!

A királyné nevenapja alkalmából történt egyszer, hogy a király éppen akkor lepte meg Valéria főherczegnőt és a püspököt, midőn azok nagy titokban tanulták a királyi mamának szóló üdvözletet. Leirhatatlan gond és aggodalom fogta el erre a kis fenséget; s midőn a király visszavonult, felsóhajtott:

— Csak el ne árulna minket a papa a mamának!

Később a király a tanuló-szobába jött, kezébe vette Valéria kezét s igy szólt hozzá:

— Jöjj, gyermekem, együtt gratulálunk édes anyádnak!

S midőn erre a kis főherczegnő nagy szorongások közt bevallá, hogy ajándékokat is készül vinni a királynénak, a király a tenyerébe vette a tárgyakat: egy értékes himzést és egy királyi koronával diszitett tortát, másik kezét pedig leányának nyujtá át, ugy vonultak fel ketten a királyné elébe.

Semmi sem kerülte ki a királyné figyelmét, a mi leánya neveltetése tekintetében számba vehető körülménynek vagy szükségletnek mutatkozott. Nagy gondot okozott neki, játszó társat

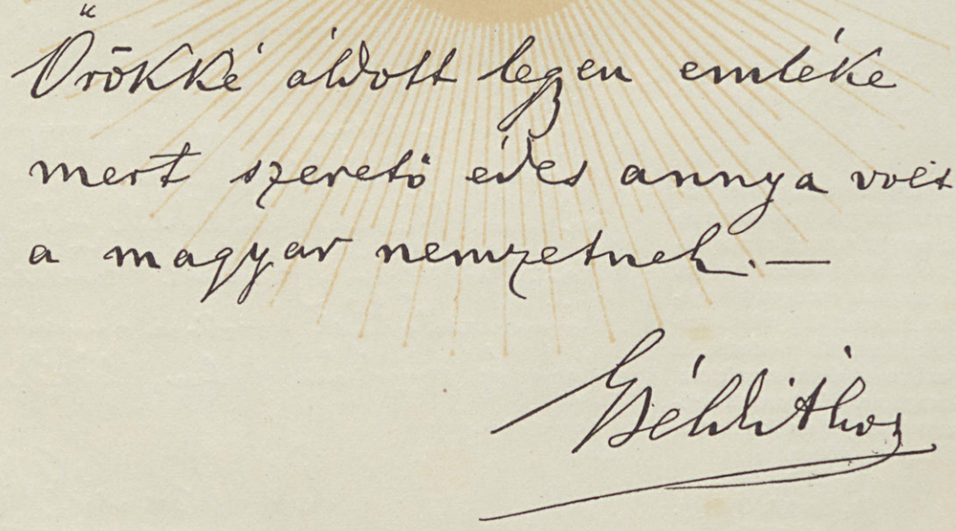

Örökké áldott legyen emléke, mert szerető édes anyja volt a magyar nemzetnek.
Gróf Béldi Ákos.

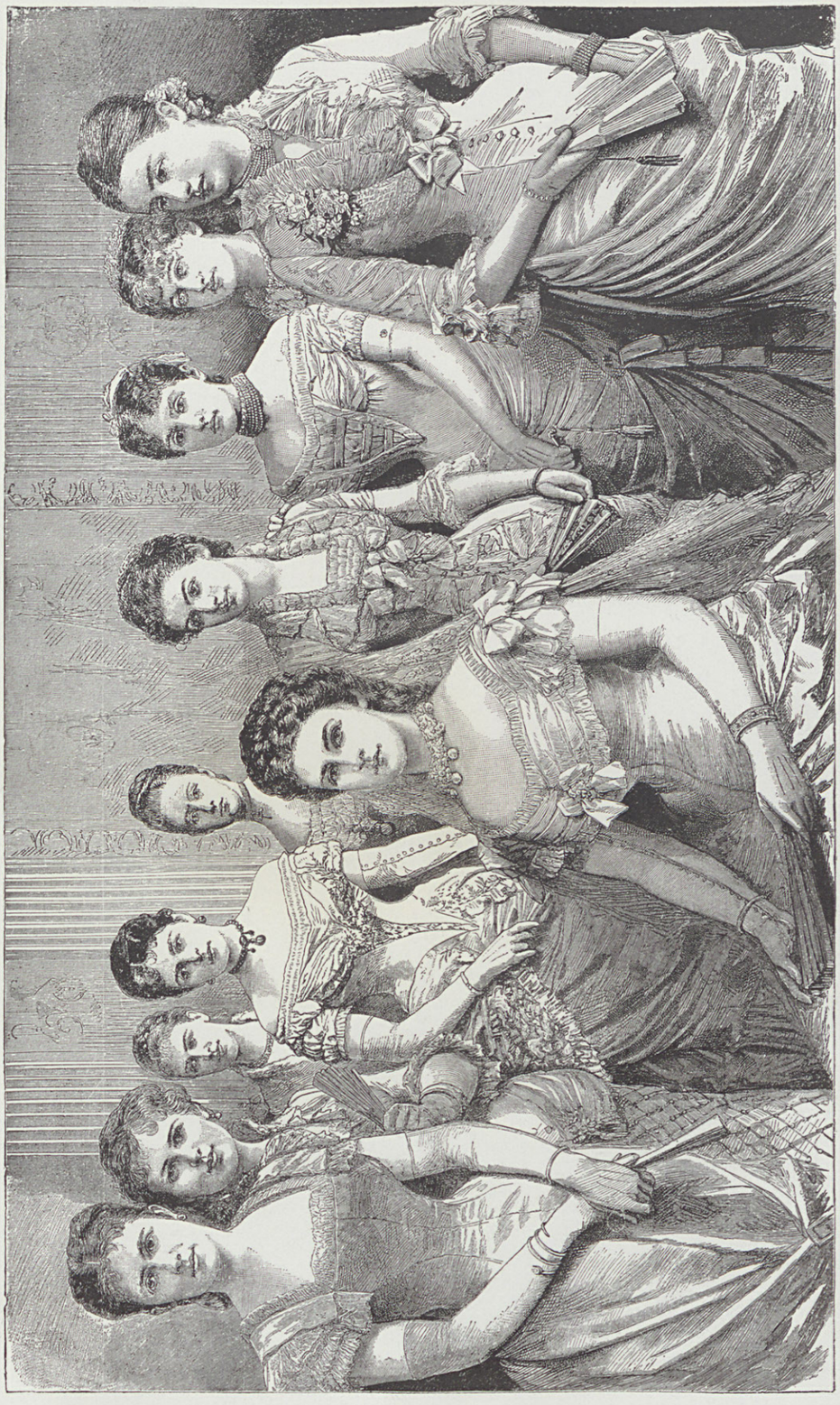

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ UDVARHÖLGYEI KÖRÉBEN (1882)

RIJKSMUSEUM
GOETEMAKI

választani gyermeke mellé. Végre megtalálta akit keresett, Auersberg Aglája herczegnő, az akkori miniszterelnök, Auersperg Adolf herczeg leánya személyében. Ezt választá a királyné Valéria játszótársául. Természetes, hogy ebben semmiféle politikai tekintet nem vezette a királynét. S Aglája herczegnő valóban kedves volt, a két gyermek közt csakhamar a legbensőbb barátság fejlődött ki, mely azután minden politikai állapotot és miniszterváltságot átélt.

Mindent pótolt a kis barátnő jelenléte, csak a mama távollétében nem tette meg a szokott hatást. A kis királyasszony vigasztalhatatlan volt, ha a királyné hosszabb útra ment és csak a levelezésben talált némi kárpótlást ezért.

Az első levél, melyet a királyi mamához czimezett s mely — mint már említők — Ferdinánd temetésén jutott a királyné kezéhez, 1875. julius 5-iki kelettel igy hangzott:

„Édes Mama! Jól érzi magát? A kis Valéria szorgalmasan tanul, hogy szeretett szülőinek örömöt okozzon. Csak az bántja őt, hogy mama távol van tőle. Gondosan számlálgatja az órákat, mig a szeretett mama visszatér! Valéria."

Midőn a királyné 1876-ban Angliába ment, Rónaynak az elutazás napjától kezdve a gyermekszoba minden eseményéről levélben kellett naponta beszámolnia. „Ma reggel — igy szól az egyik levél, — a kis fenség elmondá nekem, hogy nagyon rossz álma volt: azt álmodta, hogy az édes mama mérhetetlen vizek fölött nagy bánatban utazott; de nemsokára jött a papa s szerencsésen megmenté őt."

„Ma nyitották meg a házi bazárt, — tudatja egy másik levél márczius 25-éről. — Az ünnepélyre hivatalosak voltak a főherczegi szoba minden lakói s a kis fenség személyesen vette át a belépti dijakat, mi személyenkint egy-egy krajczárban volt megállapitva. Miután mindent összegyüjtöttek a mit lehetett, megcsinálták a pénztári számadást. Az öröm izgalmától a kis fenség nem birta összeszámlálni a sok rézkrajczárt. Végre megtörtént az is s publikáltuk, hogy a bevétel tiz krajczár!"

*

Ki anyai szivének nagy fájdalmai között oly bensőleg tudta szeretni népét, annak minden örömében, bánatában oly élénken vett részt mint Ő, az igazi királyné azt egy nemzet méltóan sorozza legnagyobbjai közé.

Bende Imre,
nyitrai püspök.

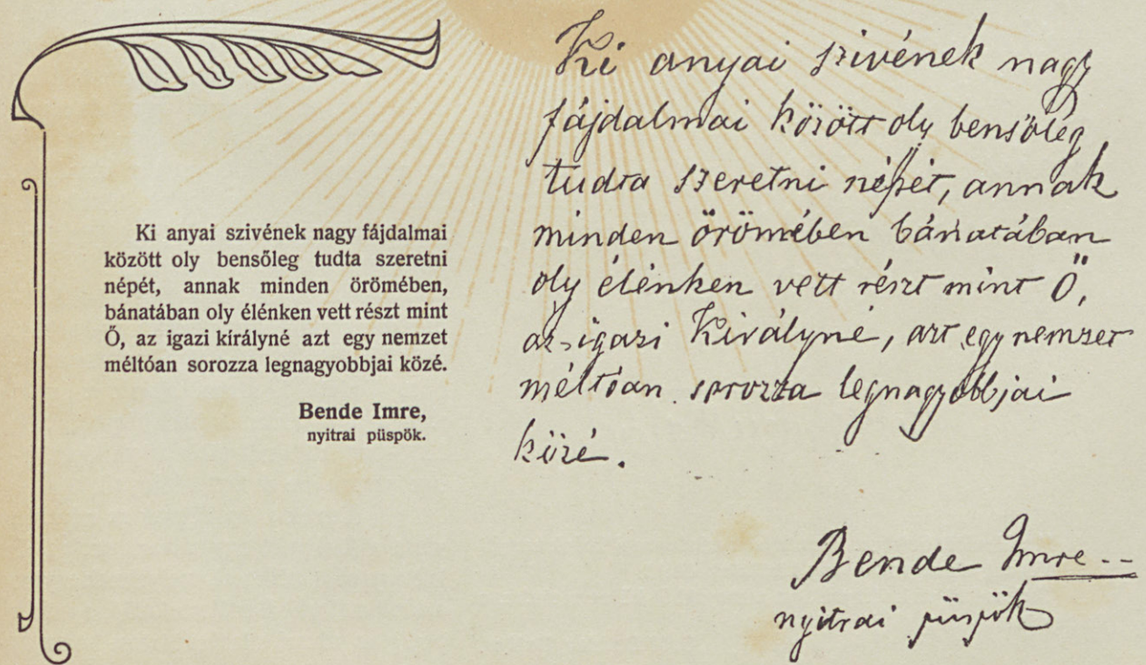

A magyar szó diadala.

Az 1895-ik év julius havában három hetet töltött Erzsébet királyné a regényes bártfai fürdőben.

Reggelenkint több óráig tartó sétákat tett a fürdő gyönyörü fenyveseiben; délután ugyanezt tette; ekkor rendesen Mikes Janka grófnő, udvarhölgy kiséretében.

A rengeteg erdőben a fürdő tulajdonosa, maga Bártfa város hatósága, mintegy 35 kilométernyi utat hozatott rendbe felséges vendége számára, kinek ez az erdőség annyira megtetszett, hogy felséges urának azt mondotta róla, hogy szebb fenyvest, mint a bártfai, még sehol sem látott. Ezeken az utakon a királyné minden vezető nélkül, csupán a számára készitett térkép kalauzolása mellett tette meg mérföldekre terjedő napi sétáit. Minden kiséret ellen tiltakozott, sőt midőn egyszer észrevette azt, hogy mögötte, biztonsági szempontból, az út mellett jókora távolságban két csendőr halad: ezt is eltiltotta, és csupán udvarhölgyét vitte magával a délutáni órákban; vagy néha a déli órákban a görög felolvasót, ki a kezében tartott nyitott könyvből fennhangon olvasott görögül Homerosból.

Egy délután a zborói vár romjaihoz indult. Ekkor a szokottnál korábban kelt útra udvarhölgyével, és az erdei uton kelet felé tartva, leszállott Dukla felé, a Galicziába vezető országutra és a Kamenec patak keskeny ingatag deszkapallóján átkelve, fölment a zborói vár romjaihoz, hol sokáig időzött, behatóan megtekintve a Rákóczyak e hires várának a végpusztulás felé közeledő maradványait. A romok között nagyon sokáig időzött a királyné, egyszersmind a szép kilátást is élvezve, úgy, hogy a nap már régen leáldozott, mikor lefelé indult és már az alkony is beállott, mire a községbe, illetőleg az Erdődy grófok birtokában lévő Rákóczy-féle zborói kastély udvarára megérkezett.

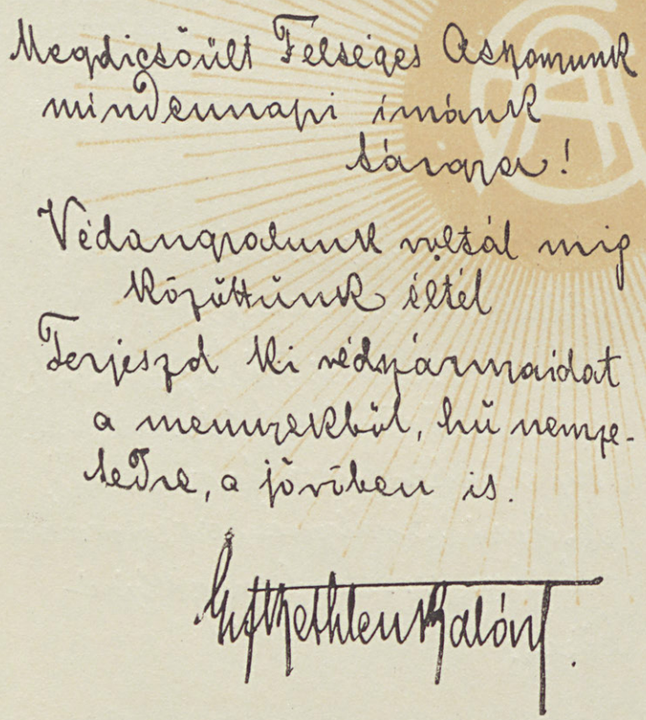

Megdicsőült Felséges Asszonyunk mindennapi imánk tárgya!
Védangyalunk voltál, mig közöttünk éltél!
Terjeszd ki védszárnyaidat a mennyekből hü nemzetedre, a jövőben is!

Gróf Bethlen Balázs.

Ez az a „száz hársfá“-val dicsekvő zborói híres Rákóczy-kastély, melyből nem egy „százhárs“ *(centumtiliae)* keletü fejedelmi okmányt őrzött meg a történelem. A 100 hársból még 1895-ben is 90-nél több állott, épszögben szegve be a kert sétányait.

Ennek a kastélynak az udvarán várta a királynét egy udvari szolga és két egyszerü bérkocsi, melyeknek egyike a királynét volt Bártfára viendő, a másik pedig az udvari utazási biztost hozta és

vitte; — udvari kocsi általában nem volt Bártfán. — Az alkonyat gondolkozóba, sőt már aggodalomba ejtette az udvari személyzetet a nagy asszony kimaradása miatt és folytonosan kémlelték az utczát, vajjon nem jő-e? A község népe a utczára gyült és csoportokban tárgyalta, birálgatta a kocsikat és a beretvált arcu idegen „urakat".

Végre a romok felől, az uton két sugár női alak tünt fel egyszerü fekete ruhában. A nép nem is sejtette, hogy ez Magyarország királynéja és udvarhölgye.

Amint a két gyászruhás nő a kastély felé közeledett, az egyik csoportból egy szolgáló leány tiszteletteljes „jóestét" kivánt. E leány egy korábbi cselédünk volt, ki a nyári hónapokban Bártfán nálunk szolgált. Hanka — mert ugy hivták — igy beszélte el másnap e történetet:

„. . . . Az egyik uriasszony, az idősebbik, a köszönésre hirtelen felénk fordult és azt kérdezte? „Ki tud itt magyarul?"

— „Én, nagyságos asszonyom!" — feleltem előlépve, nem is sejtvén, hogy a királynéval beszélek.

— „A többiek nem tudnak magyarul?" — kérdé a jóságos arczu uri asszony.

— „Nem bizony, nagyságos asszonyom; — én is csak úgy tanultam meg itt szolgálat közben, M—k urnál".

— *„Szép dolog, hogy megtanult magyarul!"* — felelt reá az uri asszony és halkan valamit mondott a társának, aki erre ezt a szép uj ötforintos bankót adta nekem.

Megköszöntem, kezet csókoltam mindkettőjüknek, és azt mondtam: *„A jó Isten áldja meg nagyságát!"*

Ezt a pénzt nem is adom ki soha életemben, pedig most Amerikába készülök az uram után, s minden garas jól esne. Nem adom ki, — ugy tekintem, mint szent képet; — ez a pénz szerencsét hoz reám!"

Ezzel végzé elbeszélését a boldog Hanka, aki valóban kiment Amerikába és ott valószinüleg eldicsekszik vele, hogy ő a magyar királynétól ajándékot kapott azért mert *„magyarul tud"*.

Maszák Hugó.

Boldog az a halandó, kinek emléke örökké él nemzete szivében. — Ő is az, mert a magyar nemzet érdekében annyiszor kifejtett áldásos működéséért a halhatatlanok közé emeli a hálás utókor.

Bogdanovics Lucián
budai szerb püspök

Boldog az a halandó, kinek emléke örökké él nemzete szivében. — Ő is az, mert a magyar nemzet érdekében annyiszor kifejtett áldásos működéséért a halhatatlanok közé emeli a hálás utókor.

Bogdanovics Lucián,
budai szerb püspök.

A „mi“ Királyasszonyunk.

Némán szenvedő magyarságon valami különös érzés vett erőt az 1854. évi nász hirére. Azzal a csodálatos, ösztönszerü látással, amely a szerencsétlennek sajátossága, a magyarság megérezte, mije lesz neki ez a fiatal, alig serdült bajor herczegleány, akinek végtelenül szelid tekintete, csodaszép jóságos arcza, karcsu, lebbenő termete is az „angyal“ szót juttatta eszébe mindennek. — A magyarság remélni és bízni kezdett a dolog jobbrafordulásában. Szintén vallásos hitté vált, hogy ez a csodáslelkü fejedelmi leány más utra tereli a velünk nem egyező politikát. Megerősitette ezt a hitet egy különös véletlen: a fiatal királynét onnét hozta Ferencz József, ahonnan Szent Istvánnak neje, a bajor Gizella jött. És a nemzet sejtő lelke nem csalódott.

Mikor 1857 tavaszán, május 4-ikén közénk jött Erzsébet királyné, az engesztelődés érzése a nemzet lelkéből elemi erővel áradt ki, de az éveken át mélyre rejtett szeretete is. Száztornyu diadalkapuk s a fővárosban eddigelé ismeretlen sokaság összesereglése külsőleg is kifejezést adott az általános hódolatnak.

A királyasszony diszes magyar öltözetben vonult föl Budára királyi férje oldalán. De a magyarság iránt való rokonszenv e külső megnyilatkozásán kivül több reményt maga a királyné lénye keltett.

Az elhagyott budai várlak az ő közbenjárására ezután évente többször látta a királyt. A sürübb érintkezéstől lassankint szertefoszlott a félreértés köde, mely a nemzet és királya közé ereszkedett. Igy közeledett a béke, amelynek felséges asszonyunk volt angyala.

És az uj idők legnagyobb tényének, az 1867-iki kiegyezésnek is ő volt egyik legnagyobb tényezője. Mindenki tudja és most már kétségen kivül eső történelmi igazság, hogy ezt a nagy eseményt Erzsébet királyné készittette elő. Neki köszönhetjük, hogy királyunk helyreállitotta az ország alkotmányát. A Deák Ferencz mélységes bölcsessége egymagában talán nem lett volna elég ennek kivivására. S hogy mégis beállott a nagy közjogi fordulat, azt annak köszönhetjük, hogy „két szószólónk“ volt a királynál: az igazságunk és a királynénk.

„Ha Olaszországban rosszul mennek a császár dolgai, — mondá Andrássynak 1866. febr. 23-án — az nekem nagyon fáj, de ha Magyarországon mennek a dolgai rosszul, az megöl engem.“

Jóakarata Magyarország iránt még fokozódott, midőn 1866 nyarán a porosz háboru idején gyermekeivel együtt Budapesten vonult meg. Gizella és Rudolf gyermekeivel a Zugligetet választotta üdülőhelyül, ahol a Kochmeister-féle villát bérelték ki a királyi család számára. Midőn férje oldalán 1867. junius 8-án magyar királynénak koronázták, fensége és bájos megjelenése leirhatatlan lelkesedésbe hozta az

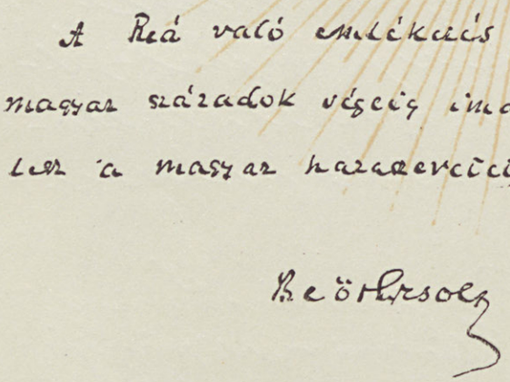

A Reá való emlékezés a magyar századok végeig imádsága lesz a magyar hazaszeretetnek.

Beöthy Zsolt.

„Lehullott a rezgő nyárfa levele".
Erzsébet királyné a városligetben hallgatja a czigányzenét.

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

egész nemzetet, amelyhez foghatóan csak Mária Teréziának lehetett része. Az a körülmény, hogy utolsó gyermeke, Mária Valéria főherczegnő Budán született és gödöllői tartózkodása, ahol gyermekeivel együtt a nép közt élt mint a vidék jótevő géniusza, egyre fokozta a magyar nemzet rajongó szeretetét iránta.

Az egész nemzetet meghatotta, amidőn elment imádkozni Deák Ferencz ravatalához.

A sors legkegyetlenebb csapása sujtott le rá, amidőn 1889 junius 30-án megfosztotta egyetlen fiától, Rudolf trónörököstől. Akkor még ő vigasztalta férjét, de a fájdalom aláásta egészségét. Azóta leginkább utazások által igyekezett megnyugtatni mélyen sebzett lelkét. A tenger végtelen hullámai közt megkönnyebbült tépelődő lelke és visszavonult Korfu szigetére; a tenger partján fia emlékére gyönyörü palotát épittetett, az Achilleiont, amelyet benépesitett drága mükincsekkel, mert a görög hőst is ifju korában ragadta el a végzet anyjától. A parkban felállittatta Rudolf trónörökös szobrát és az első szobrát Heinenak, aki kedvencz költője volt.

A korfui magányban már nem kinozták annyira fájdalmai és lélekben megerősödve 1893 novemberben ujra megjelent Budapesten (a koronázási jubileum ünnepségétől távol maradt) és Gödöllőn is több jótékonysági és nevelőintézetet látogatott meg.

1894 januárban Madeira szigetet kereste föl, járt Afrika északi partjain is és márczius havában Cap Saint-Martinban töltött néhány hetet. A Riviera e pompás vidékét fölkereste még többször is. Minthogy a tengeri utazásról végképen le kellett mondania, az orvosok ajánlatára nyarankint a svájczi Teritettben vonult meg.

Még emlékezhetünk, mily feltünést keltett annak idején a bécsi és budapesti félhivatalosok jelentése a királyné betegségéről. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a jelentést azért adták ki, hogy megnyugtassák vele a monarkia népeit a felséges asszony állapota felől. Erzsébet királynét már Rudolf trónörökös halála óta előbb Mária Terézia főherczegnő, majd Ottó főherczeg neje, Mária Jozefa főherczegnő szokta helyettesiteni a jubiláris ünnepségeken. Egyszer mégis visszatért az udvari élet zajos körébe: a millenium első ünnepségeire, amidőn megjelent a kiállitás megnyitásán és az ünnepi istentiszteleten.

Ez volt a felséges asszony utolsó nyilvános szereplése Magyarországon.

Az utolsó néhány hónap, amelyet a királyné Lainzban, Ischlben és Nauheimban töltött, még élénk emlékezetében van mindenkinek és a magyar nemzet örömmel hallotta a királyné folytonos javulásának hirét.

A kegyetlen végzet azonban siralomra forditotta örömünket és minden halom, minden völgy, minden füszál a mi fájdalmas gyászunkat adja tovább. A király és hüséges magyar nemzete sírva borultak egymás nyakába, keseregve halálán annak, aki mindegyiknek védangyala, jóságos nemtője volt.

*

Az Erzsébet királynő nagy és nemes lelkéhez csak akkor lesz méltó kegyeletünk az ő emléke iránt, ha kiapadhatatlan forrásává válik a nagy és nemes cselekedeteknek.

Berzeviczy Albert.

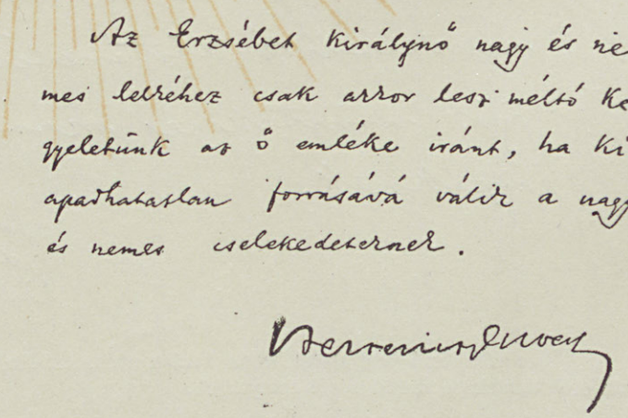

A királyi család vonzalma.

Sokszor forgattam eszemben azon gondolatot, hogy valjon micsoda varázs volt e kis városkában, hogy két nagy ország hatalmas urát és családját magához tudta lánczolni?

Hiszen a ki látta a bécsi Hofburg tömérdek remek szobáját, a ki élvezte a schönbrunni gyönyörü panorámát, a ki végig utazta Ausztria és Magyarország meglepő tájait, az előtt Gödöllő csekélységnek, sőt unalmasnak tetszenék kis városias berendezésével és csekély tagozattal biró vidékével.

S ezen hely mégis szent a felséges kir. család és a magyar nemzet szeretete által! 1867. évi szeptember havában lépte át először a királyi család e kastély küszöbét s a következő évek már otthonává avatták. Itt tanulta ismerni a felséges család a maga teljes közvetlenségében a magyarnak ragyogó jellemvonásait; itt, midőn fesztelenül, minden őrizet nélkül leereszkedett alattvalóihoz, látta, hogy e nép imádattal csüng királyán, hogy fölkent személyeért kész utolsó csep vérét kiontani.

Itt az ország közepén, szive tájékán, érezte a felséges királyi család népének vonzalmát s viszont a magyar nép is itt ismerte meg teljes közvetlenségből azoknak áldott jó szivét, kiket az Isten föléje rendelt.

A kölcsönös szeretet által megszentelt helynek tartom én Gödöllőt. Az ország ezen csendes, szelid helyén forrt össze teljesen, elválaszthatatlan egésszé a felséges uralkodó ház és a magyar nemzet.

Dr. pruzsinai Pruzsinszky József,
gödöllői róm.-kath. esperes-plébános.

Dr. pruzsinai Pruzsinszky József
róm. kath. esperes plébános

Szelleme őrző angyalként lebeg hazánk egén, emléke kiszakíthatatlan nemzetünk történetéből, áldásdús élete örök mintaképe marad a női erényeknek.

Dr. Bozóky Alajos
kir. jogakadémiai igazgató

Szelleme őrző angyalként lebeg hazánk egén, emléke kiszakithatatlan nemzetünk történetéből, áldásdús élete örök mintaképe marad a női erényeknek.

Dr. Bozóky Álajos,
kir. jogakadémiai igazgató.

Erzsébet királyné utazásai.

Mióta a görögök birodalmából az 1896-iki háborus aramlat kiüzte Erzsébet királynét az örökké csendesnek vélt Korfu szigetéről, azóta a fenséges királyasszony folytonosan utazgatott, hogy — ha nyugalmat nem is — enyhülést találjon rég sajgó szivére.

A Miramar nevü jacht vitte a királynét mult év deczember havában a kis franczia fürdőbe, Biarritzba, ahol több európai fejedelmi személyiséggel találkozott.

Erzsébet királyné 1897 deczember 19-ikén hagyta el Biarritzot és Párisba utazott, ahol a rue Rivoliban lévő hotel Domenicibe szállott meg. Párisban dr. Metzgernél massage-gyógymódot használt lábfájása ellen. A királyné Párisban a legszigorubb inkognitóban és egészen egészsége helyreállitásának szentelte idejét. Az inkognitó daczára Faure köztársasági elnök tiszteletét tette a királynénál. Ez alkalommal érdekes kis dolgot mondott el a „Matin“ királynénk szivjóságáról: „Amióta az Achilleion ott áll Korfu szigetén, egy Bontempo Ferdinánd nevü olasz van mint felügyelő alkalmazásban. A felügyelőnek van egy Johanna nevü igen csinos leánya, aki iránt a királyné mindenkor különös kegyességet és jóakaratot tanusitott. Deczember 6-án a leányt nőül vette egy Cantoni nevü úr, aki az alexandriai dohánykezelőség tisztviselője. A királyné megengedte, hogy az esküvő a kastély kápolnájában tartassék meg. Nászajándékul pompás ezüst evőkészletet adott elegáns tokban, melyen e felirat volt: „Adomány az Achilleion-villából.“ A menyasszony és övéi természetesen odáig voltak a nagy örömtől. Johannának különben már régtől fogva volt egy ajándéka a királynétól, még pedig egy aranyból készült, négylevelü lóherével diszitett melltü. A lóhere levelei nagy opálokból vannak pompás briliántokkal köritve.“

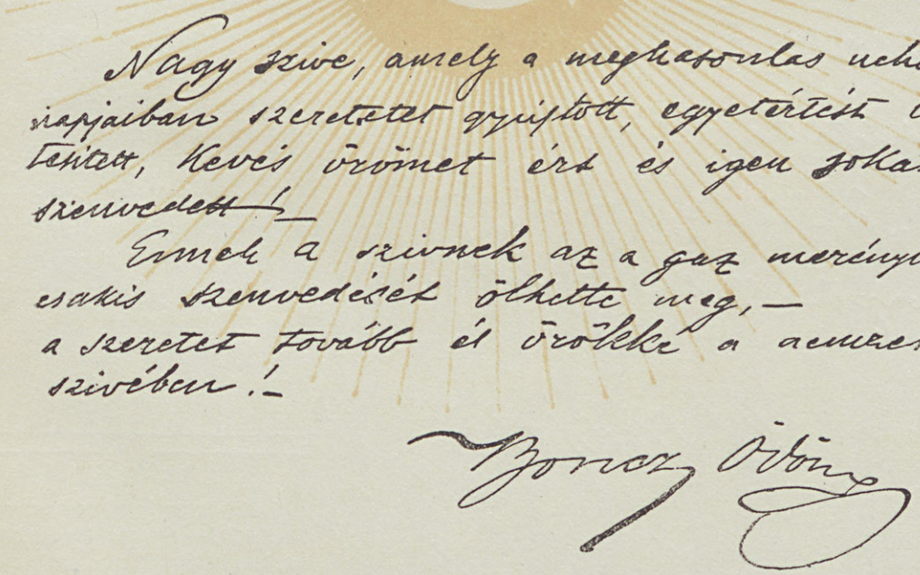

Nagy szive, amely a meghasonlás nehéz napjaiban szeretetet gyujtott, egyetértést létesitett, kevés örömet ért és igen sokat szenvedett.

Ennek a szivnek az a gaz merénylet csakis szenvedését ölhette meg, — a szeretet tovább él örökké a nemzet szivében!

Boncz Ödön.

Január 1-én, miután a királyasszony egészsége Párisban némileg helyreállott, Marseillesbe utazott, hogy a Miramar jachton nagyobb tengeri séta-utazást tegyen. Minthogy azonban megérkezésekor viharos idő volt s több helyről hajótörés hire érkezett a kikötőbe, elhalasztotta utazását. A felséges asszony ez alkalommal nagyobb séta-gyaloglást tett Marseilles városában. Megnézte a Notre-Dame de la Garde bazilikát, ahol buzgó imába merülve, hosszabb időt töltött. A lakosság több helyütt felismerte és rokonszenves ováczióban részesitette.

A királyné, aki az éjt a Miramar-jachton töltötte volt, január 2-án elhagyta Marseillest és Villefrancheba utazott. Január 3-án Villefrancheból San-Remóba ment és a Hotel-Royalban szállott meg.

Erzsébet királyné San-Remóban tartózkodott legörömestebb és leggyakrabban. Ezidőben ott üdült a román trónörökösné, Koburg-Koháry herczegnő és a cumberlandi herczegné is.

A san-remói hosszas időzés alatt meghült a királyné és két hétig gyengélkedett.

Márczius 10-én Teritettbe utazott a királyasszony. Teritettből naponta kirándult Glionba, ahonnan Mont-Fleuryn át tért vissza. Kedvencz tartózkodási helye a Chillon-kastély melletti erdő volt. A Chillon-kastélyt is megtekintette, mely alkalommal megvette magánképtára számára a Girond által festett tájképeket.

Április 25-én Kissingenbe utazott a királyasszony s ez alkalommal nem a fürdőben, hanem a Mon-Bijou-villában szállott meg, melyet a mult évben maga szemelt ki nyári tartózkodási helyéül.

Kissingenben reggelenkint az Altenbergre sétált a felséges asszony, melyről remek kilátás nyilik a Saale-völgyre.

A király április 26-án látogatta meg Erzsébet királynét Kissingenben, ahol három napig tartózkodott Hohenlohe név alatt.

Ferencz Salvátor főherczeg május 9-én szintén meglátogatta Kissingenben a királynét. — Május 17-én a festői szépségü Brückenau fürdőt kereste fel, ahol utókurát használt.

Junius 13-án Brückenauban befejezte a fürdő használatát és Würzburgon és Münchenen át a királylyal együtt Lainzba utazott. Lainzban sulyosan megbetegedett. Rövid ischli tartózkodás után pedig elment Nauheimba.

*

Lelki és testi szépségben egyaránt tündökölt, — egyaránt leigézett mindenkit, ki megközelithette: testi szépségét megszüntethette a kérlelhetlen halál, — de örökké fog ragyogni nemzetünk felett a lelkéé!

Gróf Csáky Álbin.

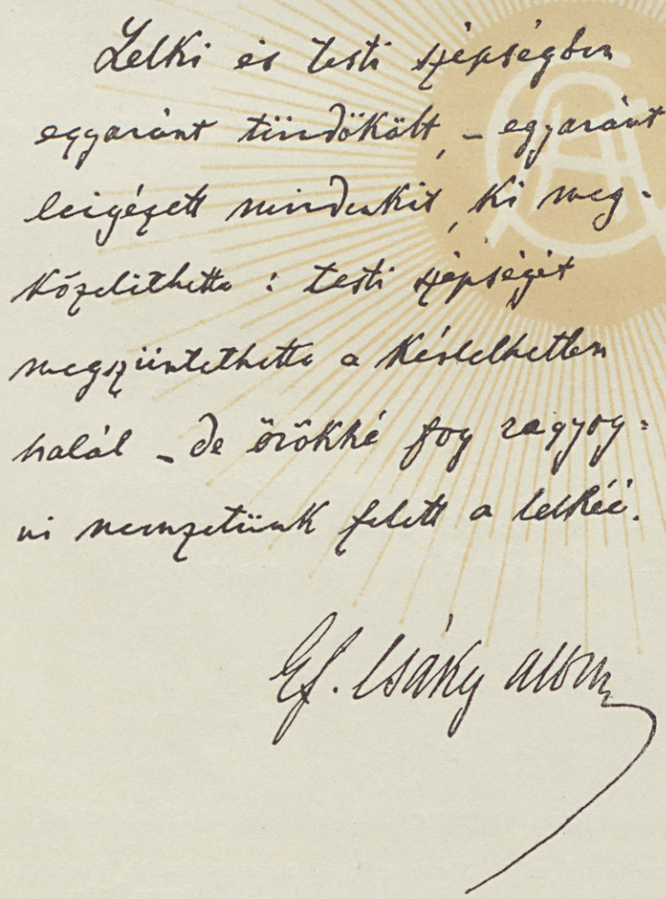

Az ezüst lakodalom.

Népeinek szeretetében, hitvesi boldogsága tetőfokán ünnepelte meg a királyi pár 1879 április 24-én ezüst lakodalmát. Mind a két ország versengve buzgólkodott azon, hogy minél inpozánsabban adjon kifejezést érzelmeinek s külsőleg is bizonyságát adja törhetlen hüségének és rajongó szeretetének. Április 21-én fogadta az uralkodó pár az első üdvözlő küldöttséget — a miniszteréket. Ugyanezen a napon tisztelegtek a magyar küldöttségek s átnyujtották rövid beszéd mellett a hódoló feliratokat.

Április 22-én az osztrák örökös tartományok, 23-án a tartományok nemességei, a máltai rend és polgári testületek tisztelegtek.

A király és a királyné a hatalom minden külső jelvénye nélkül fogadták a küldöttségeket. Ez a hódolati fogadtatásnak családias jelleget kölcsönzött. A miniszterekkel kezet fogott a király, a királyné pedig Tisza Kálmánnal és Wenckheim báróval.

A legérdekesebb eseménye volt az ünnepségeknek az uralkodó család tagjainak előadása. Április 22-én tartották meg Károly Lajos főherczegnek a Favoriten-Strassén

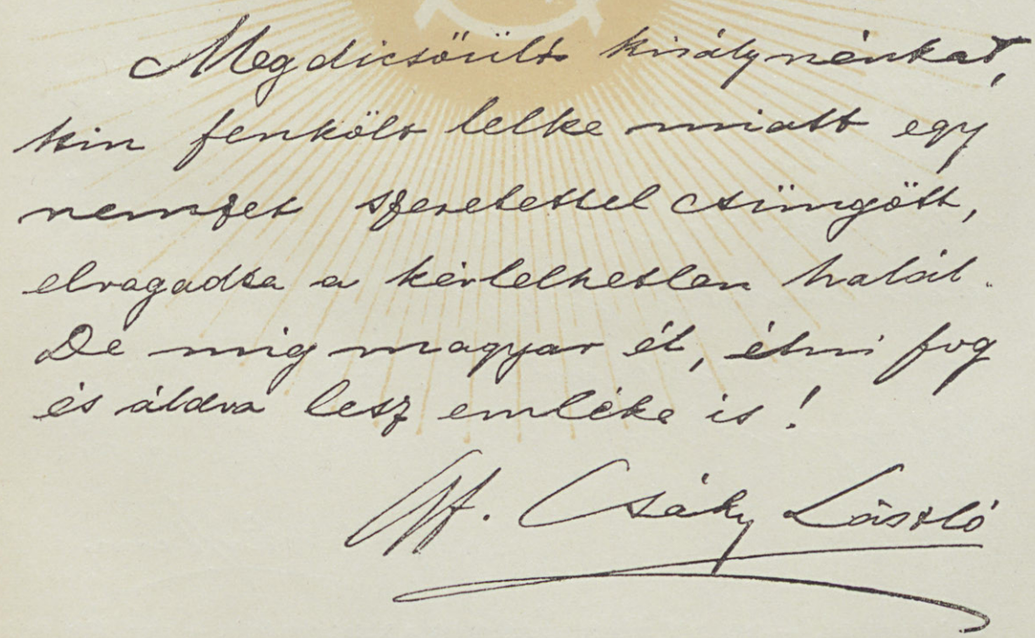

Megdicsőült királynénkat, kin fenkölt lelke miatt egy nemzet szeretettel csüngött, elragadta a kérlelhetlen halál. De míg magyar él, élni fog és áldva lesz emléke is!

Gróf Csáky László,
Ugocsavármegye főispánja.

levő palotájában. Az uralkodó család tagjai mutattak be jelmezes képeket a Habsburg-ház történetéből s a nézők is mind a királyi ház tagjai voltak.

A képek a következők voltak:

Első kép: Rudolf az augsburgi birodalmi gyülésen megjutalmazza két fiát, Albrechtet és Rudolfot és nekik adja Ausztriát, Stiriát, Krajnát. A szereplők közt volt Rudolf trónörökös is.

Második kép: II. (Bölcs) Albrecht 1355 november 15-én megalapitja a családi rendet, mely szerint osztrák birtokait négy fiának: IV. Rudolfnak, III. Albrechtnek, III. Frigyesnek és III. Lipótnak adta és pedig felosztatlanul, ugy, hogy a legidősebb legyen az uralkodó.

Harmadik kép: I. Miksa első találkozása mennyasszonyával, burgundi Máriával, Genfben 1477 augusztus 17-én.

Negyedik kép: V. Károly a wormsi országgyülésen átadja fivérének, Ferdinánd főherczegnek, az osztrák tartományokat. E képben is Rudolf trónörökös volt a főalak.

Ötödik kép: Leopold császár üdvözli lotharingiai Károly herceget, midőn Buda visszavétele után visszatér. Szereplők voltak: Jenő Frigyes és Ferdinánd főherczegen kivül Rudolf trónörökös és számos főherczeg.

Hatodik kép: Pármai Izabella infánsnő, József trónörökös mennyasszonyának megérkezése Laxenburgba, hol Mária Terézia császárnő és királynő egész családjával fogadja.

Enyészik minden, — testi lelki szépséget megsemmisit a kérlelhetlen halál, — rang, állás és fönség elmúlnak az élettel, — de Erzsébet Királynénk mind ezen tündöklő tulajdonságokkal biró lényének dicső emléke, örökké élni fog évkönyveinkben, a magyarok hálás szivében. —

Gróf Csáky Zeno

Enyészik minden, — testi, lelki szépséget megsemmisit a kérlelhetlen halál, — rang, állás és fönség elmúlnak az élettel, — de Erzsébet királynénk mind ezen tündöklő tulajdonságokkal biró lényének dicső emléke örökké élni fog évkönyveinkben, a magyarok hálás szivében.

Gróf Csáky Zeno,
Szepesvármegye főispánja.

A jubiláris nap előestéjén nagy fogadás volt az udvarnál. Körülbelül 2000 meghivott vendég volt jelen, a kik közül leginkább kitüntek a magyar és lengyel urak pazar diszruháikban. A királyi pár pontban 8 órakor lépett a terembe s fél tizenegyig volt jelen. A termekben voltak elhelyezve a különféle feliratok, a melyeket az uralkodó kapott, nemkülönben a pápa ajándéka: egy Rafáel-féle Madonna-kép mozaikból.

Este az összes kaszárnyákban disztakarodó volt. Ugyane napon szentelték fel a fogadalmi templomot. Az ezüst menyegző napján nagy családi ebéd volt, ekkor fejezték ki szerencsekivánataikat az udvar tagjai. Este a Burgszinházban volt diszelőadás, a melyen Blaháné is résztvett. Az e napra tervezett nagy diszmenetet a kedvezőtlen időjárás miatt április 27-én tartották meg.

Budapesten szintén disztakarodó volt 23-án este, 24-én pedig a herczegprimás fölszentelte a ferenczvárosi templomot.

A főváros emlékfákat ültetett a Gellérthegyen. Összesen 20 jávorfát ültetett el a Gellérthegynek a vár felé eső részén egy terraszon, ugy, hogy a fák közül 4 magánterraszon áll, 16 pedig fölötte.

A ligetbe egy márványtáblát helyeztek el, a következő felirással:

„I. Ferencz József császár és apostoli király és Erzsébet császárné és királyné boldog házasságának negyedszázados emlékére felállitotta Budapest főváros közönsége 1879. április 24-én.“

Délben a főváros szegényeit és a katonaságot fényesen megvendégelték.

*

Az érzelmek számokban is kifejezésre juthatnak, ha szeretetünket és kegyeletünket jótékonysággal juttatjuk kifejezésre.

Dárday Sándor.

Az érzelmek számokban is kifejezésre juthatnak, ha szeretetünket és kegyeletünket jótékonysággal juttatjuk kifejezésre.

Dárday Sándor.

Emlékére!

Irta: **Darányi Ignácz.**

I.

Bevezetése azon körlevélnek, melylyel az erzsébetligeteket és fákat initiáltam.

Két éve mult, hogy az ezredéves mult emlékét hiven ápoló nagyjainkhoz s a föld becsületes népéhez azt a kérést intéztem, hogy a millennium emlékére fákat ültessenek: és kérő szavam meghallgatásra talált. — Ma már a hazafias érzés biztos jeléül látom, hogy az ország minden vidékén közel két millió fa vert gyökeret az ezredéves anyaföldben, hogy majdan erős, sudár törzse hirdesse országnak-világnak, hogy a nemzet a második ezredévet a honfoglaló elődök érdemeinek dicsőitésével kezdte s hogy fennmaradásának alapját és jövőjének biztositékát első sorban hagyományaik sértetlen fenntartásában és az azokhoz való hű ragaszkodásban kereste.

Ezek az örömteljes emlékezet fái lesznek!

De most a balsors a nemzetet őrangyalától fosztotta meg s minden kebelbe igaz és örök bánatot ültetett.

Kétszeresen érezzük e gyászt és bánatot a mai napon, mely máskor öröm napja volt, melyen dicsőült Királynénk névnapja évfordulóját ünnepeltük.

Mily szép és nemes elhatározás lenne a mai emlékezetes napon, mily igaz kifejezése lenne az országos gyásznak, ha hegyen és völgyön, a városok népáradata s csendes falvak egyszerü lakói közt szomoru füz, terebélyes hárs, viharral daczoló tölgy és örökzöld fenyő hirdetné az Ő emlékezetét!

Bár igaz, hogy az a tekintet, melynek mosolya egykoron egy nemzet jövőjének hajnalpirja volt, szobrász vésője által megörökitve nézend le reánk s kalaplevéve állunk meg majd egy emlék-

A dicsőült Királyné legnagyobb örömét a természet szépségeiben találta. A természet nem is maradt hálátlan iránta. Emlékére ligetek, kertek és erdők támadtak. Millió és millió fácska hirdeti az ő dicsőségét; — ugy diszlenek, mintha éreznék, mily fenkölt a hivatásuk!

Darányi Ignácz.

A dicsőült királyné legnagyobb örömét a természet szépségeiben találta. A természet nem is maradt hálátlan iránta. Emlékére ligetek, kertek és erdők támadtak. Millió és millió fácska hirdeti az ő dicsőségét; — ugy diszlenek, mintha éreznék, mily fenkölt a hivatásuk!

Darányi Ignácz.

szobor előtt, melynek parányait szinte csodás lelkesedéssel hordta össze szegény és gazdag hálája és hüsége: a kegyeletnek ezekkel az emlékekkel mégsem szabad megpihennie!

Mert akinek bölcsője ott ringott egy erdő koszoruzta tó bübájos partjain; akinek kedélye annyiszor vidult fel erdeink zugó fái közt és akinek sebzett lelke oly édes enyhülést talált távoli vidékek mythoszi ege alatt magasba nyuló százados erdők mélyén; aki a természet szépségeinek oly csodálója volt: annak emlékét fák millióinak kell hirdetni; annak tiszteletére, mint az ó-kor mesés világában, szentelt berkeknek kell támadniok, hova áhitattal közeledjék az utas, hol a fáradt vándor a nap heve ellen enyh'helyet találjon és nemes érzelmekre gerjedjen a lélek!

Én bizalommal intézem azt a kérést a magyar társadalomhoz, hogy dicsőült Királynénk emlékezetére emlékfákat ültessünk!

II.

Emlékbeszédem a gödöllői „Erzsébet"-szobor leleplezésekor.

„Császári és királyi apostoli felség! Legkegyelmesebb Urunk!

Egy láthatatlan erő vonzotta a megdicsőült királynét hozzánk közelebb és közelebb. Tüneményes volt, hogy mennyire megszerette a magyar földet és magyar népet. A magyar népben, a magyar nép nagy rétegében — palotákban és nádfedelek alatt — egyaránt megtalálta azokat az eszményeket és arányokat, melyek ő benne oly csodásan egyesülve voltak. Ez magyarázza meg, hogy népünk egész gondolat és érzelmi világát annyira felfogta és annyira megértette. Felismerte a magyar nemzet lovagias és egyenes jellemét, felismerte benne a hálát és ragaszkodást, a tántorithatatlan hüséget és e hüséggel elválhatatlanul egybeforrva, a hazának végtelen szeretetét. És történetünk könyvét lapozgatva, nem egy rokonvonást talált saját élte folyása és a mi ezredéves multunk közt; mert e mult is gazdag dicsőségben és e mult sem volt viszontagság nélkül. De nemcsak a megdicsőült királyné szerette a magyar népet; a magyar nép sem szeretett, nem imádott királynét

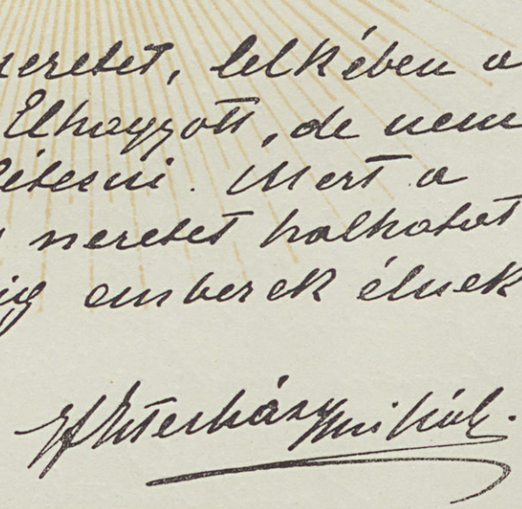

Szivében a szeretet, lelkében a költészet élt. Elhagyott, de nem szünt meg létezni. Mert a költészet és szeretet halhatatlan lesz, mig emberek élnek. **Gróf Esterházy Mihály.**

még ugy, mint a megdicsőült Erzsébetet. Nem is halhat meg az, ki egy nemzet szivében van eltemetve. Elmulhattak napjai, de élni — él tovább is a nép emlékezetében és hagyományaiban, a nép költészetében és imáiban. És jelen van mindenütt, ahol jó emberek szeretnek és szenvednek, hogy példát adjon a szenvedésben is!

Császári és királyi apostoli felséged legkegyelmesebb engedelmével e szobrot, amely a kir. korona-uradalom területén áll, kegyeletes őrizetbe veszem. De e szobrot nem őrzöm egyedül, velem együtt őrzi azt Gödöllő becsületes magyar népe; velem együtt őrzik azt százak és ezrek névtelenül, jutalmat nem keresve, szivük nemes ösztönét követve csupán. De nem! Egy jutalmat mégis kérnek, hogy a mi megdicsőült Nagyasszonyunk vessen egy tekintetet az égből le reájuk. Ez az ő hitük, ez az ő reménységük. Most pedig tegyük azt a földön, — itt ezen a földön, mely az Ő emléke által van megszentelve, — amit a mi Őrangyalunk az égben tesz. Fohászkodjunk: Isten áldd meg a királyt! Isten áldd meg a hazát!"

Imádott Erzsébet Király-
nénk emléke nemcsak köztünk
magyarok közt fog örökké élni,
de mindazon fenkölt lelkü
emberek által mindenkor
rajongó tisztelettel fog emlí-
ttetni, kik a nőben a szellemi
élet kiválóságát karöltve a
jó szív könyörületességével
mint fenséges ideált csodálják.

Emich Gusztáv
udvari tanácsos.

Imádott Erzsébet királynénk emléke nemcsak köztünk, magyarok közt, fog örökké élni; de mindazon fenkölt lelkü emberek által mindenkor rajongó tisztelettel fog emlittetni, kik a nőben a szellemi élet kiválóságát karöltve a jó szív könyörületességével, mint fenséges ideált csodálják.

Emich Gusztáv,
udvari tanácsos.

Rudolf királyfi halálakor.

Tizenhat évvel ezelőtt egy téli délután megnyilallott szivünk a fájdalomtól: Rudolf trónörököst, a király büszkeségét, a nemzet jövendő reménységét elvesztettük. Megtörve ment a délczeg királyfi koporsója után az ősz apa. Végtelen fájdalmában még népének szeretete sem tudta megállitani könnyeit, de vigasztalta a hitves, aki magába fojtotta vérző szivének minden bánatát. A király nagysokára feledni tudott, de az anyai szív megtörve bujdosott három világrészben, hogy kiengesztelődjék az iszonyu sorssal. Legendákba való részleteket beszéltek ekkor, milyen hősiességgel türte a felséges asszony a gyász első napjaiban fájdalmát, csakhogy erősitse urát, maga vigasztalanul szivébe zárja egyetlen fiának emlékeit. A temetésen a felséges asszony nem jelent meg, kisebb leányával és menyével a József-kápolnában imádkoztak, mig a király és az uralkodó család több tagjai mind a koporsónál küzdöttek iszonyu fájdalmukkal. — A monarkia népeinek megható részvéte jótékonyan hatolt a király szivére és az alábbi kiáltványban tudatta a felséges asszony nevében is köszönetét hű népeivel:

„Népeimhez!

A legsulyosabb csapás, mely atyai szivemet érhette, drága, egyetlen fiamnak pótolhatatlan elvesztése Engem, Házammal és hű népeimmel, a legmélyebb gyászba boritott.

Bensőmben megrendülve, alázatossággal hajlok meg az Isteni gondviselés ki nem fürkészhető határozata előtt s népeimmel a Mindenhatóhoz könyörgök: Adjon erőt, hogy uralkodói kötelmeimnek lelkiismeretes teljesitésében ne lankadjak, hanem követve ugyanazt az irányt, melynek változatlan megtartása ezentul is a jövőre biztositva van, a közjó és a béke áldásainak megőrzésére irányzott folytonos törekvésben, bátran és bizalomteljesen kitartsak. Vigaszt nyujtott azon tudat, hogy a legkeserübb lelki fájdalom e napjaiban népeimnek mindenkor tapasztalt szivélyes részvéte környez, s hogy minden oldalról, minden körből, közelből és távolból, városból és faluról, e részvétnek oly sokféle és oly annyira megható nyilatkozásait veszem.

Benső elismeréssel érzem, hogy a kölcsönös szeretet és hűségnek az a köteléke, mely Engemet és Házamat, Monarkiám minden népével összeköt, a megpróbáltatás ily nehéz óráiban csak még inkább megerősödik és megszilárdul, s azért szükségét érzem annak, hogy részemről s a Császárné és Királyné, forrón szeretett Hitvesem részéről, valamint mélyen sujtott menyem nevében is a gyászunkon való szeretetteljes részvétnek mindezen nyilvánulásait szivem mélyéből megköszönjem.

E mélyen érzett köszönettel hű népeimmel egyetemben fohászkodom Isten kegyelmes segedelméért a további együttmüködéshez, egyesült erővel, a haza üdvére.

Kelt Bécsben, 1889. évi február hó 5-én. *Ferencz József* s. k.

Az Akhilleion.

— Erzsébet királyné korfui kastélya. —

Királynénk 1861-ben madeirai utjáról visszatértekor rövid ideig Korfu szigetén a *British Lord High Commissioner* (angol lord főbiztos) nyaralójában tartózkodott. Azóta több izben időzött ott a királyné s mindjobban megkedvelte a szigetet. — Báró *Warsberg* Sándor, a görög délvidék nagy kedvelője, régóta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a phäakok, régi görög törzs egykori hazájában királyi kastélyt épit. Ezt a gondolatot aztán Erzsébet királyné meg is valósitotta, elrendelvén egy ilyen kastély létesitését. E czélra az első tervet Warsberg készitette, de azt a Nagyasszony saját műizlése szerint módositotta s aztán a kastélyt e módositott terv szerint *Carito* Rafael nápolyi műépitővel, a végleges terv kidolgozójával, föl is épittette.

A kastélynak a helyet is maga a királyné jelölte ki azon a magaslaton, ahol *Gasturi* mellett az egykori Braila-villának elhagyott romjai

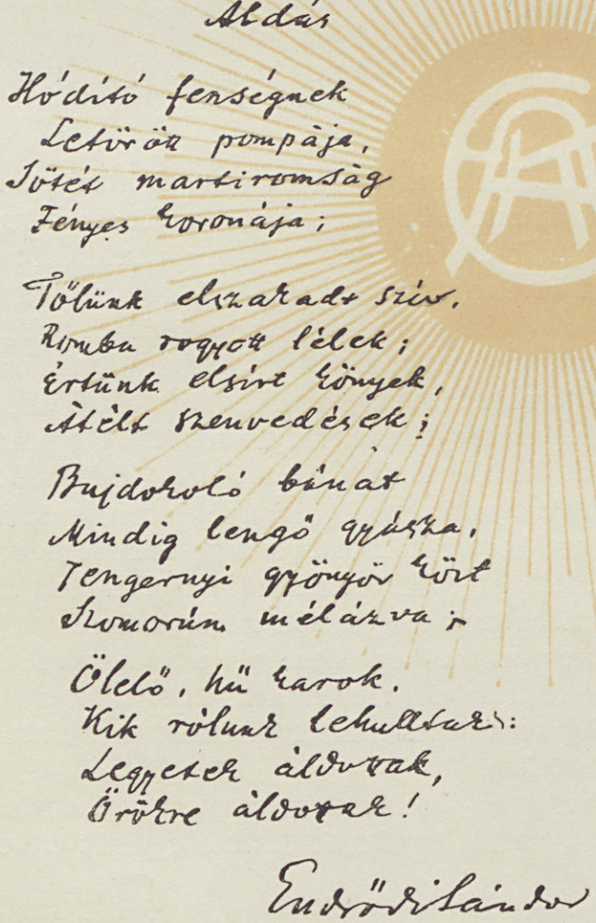

Áldás.

Hóditó fenségnek
Letörött pompája,
Sötét martiromság
Fényes koronája;

Tőlünk elszakadt szív,
Romba rogyott lélek;
Értünk elsirt könyek,
Átélt szenvedések;

Bujdokoló bánat
Mindig lengő gyásza,
Tengernyi gyönyör közt
Szomorún mélázva;

Ölelő, hű karok,
Kik rólunk lehulltak:
Legyetek áldottak,
Örökre áldottak!

Endrődi Sándor.

omladoztak. Erről a helyről *Warsberg* igy nyilatkozott: „A muzsának a Parnasszusról, az isteneknek a Olympusról nem tünhetett fel a világ szebbnek, mint nekem innen, a Braila-villából.“ Ennek helyén épült a régi görögök deli, ifju hőséről, Akhillesről elnevezett *Akhilleion,* melyhez, hogy klasszikus szépségü legyen, a trójai, mykenei és különösen a pompeji műépitészeti emlékeket használtatta mintákul a királyné.

Az Akhilleion leirását a következő levélben közli a „V. U.“

„A korfui kikötőből déli irányban indult ki bárkánk s folyton a partok mellett haladt. Elhagyva *Garitra* és *Chalkiopulos* öbleit, egy, a tengerszélig erős hegyoldal alá értünk, mely felett az ormon, sürüségbe rejtve áll a királyi lak.

A kastély homlokzata három emeletü; északra néző hátulsó oldalának felső emelete a Braila-villához tartozó kertnek százados fáktól árnyékolt felső terraszára nyilik, honnan mind szélesebb terraszokban szeliden hajlik alá a hegyoldal. A kastély homlokzata az országutra néz, mely Korfuból Gasturin át a kastély területe alatt Benizze felé visz. Magas fehér falkeritès és olajfalombok rejtik el a kastélyt a kiváncsiak elől.

Gasturi felől kerültünk a kastély elé s amint a gyönyörü parkba beléptünk, elsőben *Hester* Ernő szoborműve: — *A haldokló Akhilles* tünt szemünkbe, melyről a kastély nevét kapta. A szobormű mellett két oldalt árnyas utak visznek feljebb. A lombok közül itt-ott egy-egy fehérmárványból faragott erdei nympha vagy bronzból öntött tánczoló Faun alakja tünik elő. Feljebb egy félkörü

A távolság mindig a valóságnál kisebbeknek tünteti fel a méreteket. Ha mindazáltal azon milliók, kik távol állottak a dicsőült Erzsébet királynétól, oly benső szeretettel emlékeznek meg róla, talán érthetővé válik azoknak rajongása, kiknek szerencséjök volt, őt közelről megismerhetni.

Dr. Falk Miksa.

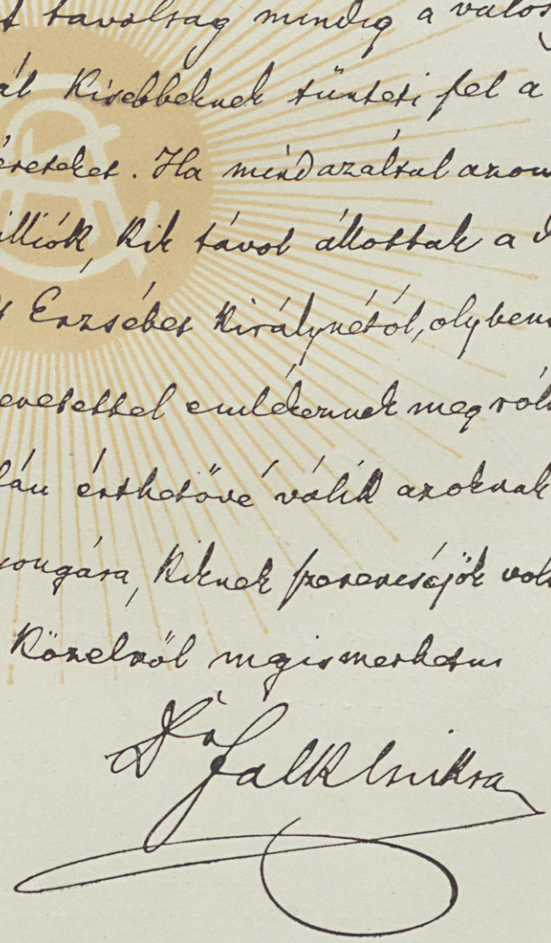

lépcsőzethez érkeztünk, mely alatt mesterséges cseppkő-barlang mélyed be a hegyoldalba óriási páfrányoktól benőtt bejárattal.

A barlang hátsó falán tükrök vannak elhelyezve, melyek szürkés-zöld fényt vetnek a barlang üregéből csobogva előtörtető forrás vizére.

A lépcsőn fölmenve, az alsó peristyl terraszára érünk, hol rózsák s nárcziscok közt pihenve találjuk Hermest, a nápolyi muzeum hires Herkulanum bronzának másolatát. Innen nehány lépcső a felső peristyl terraszára visz, melyet oszlopos könyöklő szegélyez. A feljárat két oldalán levő talapzaton egy-egy támadni készülő ökölbirkózó alak van sötét bronzból.

Most följutunk a felső peristylre.

A *peristyl* egy födött, oszlopos folyosó, illetőleg oszlopcsarnok, mely az épület körül derékszög alatt megtörve, egy rövidebb s egy hosszabb szárnyban végződik. Az oszlopok, melyek a tetőzetet tartják, közepükön fölül kéveoszlopok, mig az alsó részük sima henger és czinóber vörös szinezésü; az oszlopfők pedig gazdagon aranyozottak és szinesek. Kitünő háttért ad ez oszlopokhoz a sötétvörös szinü pompeji fal nagy freskómedaillonjaival, melyekbe Apolló, Daphne, a vak Homeros, Aesopus, Theseus és Ariadne alakjai festvék. A falnál egymástól meghatározott távolságra mellszobrok állanak s majd mind a klasszikus világ bölcseit, szónokait, művészeit ábrázolják.

Költői műkincsei az Akhilleionnak a nagy márványmuzsák és Apolló alakja, melyek az egyes oszlopok előtt állanak. Majdnem valamennyi Rómából származó ó-kori műremek. Valaha a Borghese hercegek tulajdonában voltak.

Éppen Apolló mellett Canova „harmadik“ tánczosnője van, melyről azt mondják, hogy Borghese Paula herczegnőnek, Napoleon hugának képmása volna.

A peristylről egyetlen lépcső visz a Muzsaligetbe, hol százados cyprusok, magnoliák, olajfák közt egy szökőkut van a vizet frecskendő delfinnel; egy fekete satyr is ott leskelődik a viz körül, hátán a Dyonysos fiát tartva.

*

A halál nem minden embert tesz
egyenlővé
A mi királynőnket a halál szentté
avatta. —

Faludi Gábor

A halál nem minden embert tesz egyenlővé.
A mi királynőnket a halál szentté avatta. —

Faludi Gábor.

A diszkertnek egyik ujabban készült ékessége a Rudolf trónörökös emlékére állitott művészi oszlop, melynek előoldalán a boldogult trónörökös domboru mellképe van. A fiát vesztett királyné ez emlék állitásával enyhitette itt anyai szivének mély bánatát.

A peristylről nyilik a bejárás a királyné belső termeibe, honnan egy nehéz tölgyajtón át a lépcsőcsarnokba jutunk, majd egy ókori stylü hatalmas kettős érczkapun át ismét a muzsaligetbe kerülünk. A kerti uton lementünk a kastély aljához és onnan egy siklón az előcsarnokhoz jutottunk fel, mely előtt hatalmas oszlopokon nyugvó széles veranda van, fényes márványból. A könyöklő két sarkát kentaurok alakjai diszitik. Innen a nyitott előcsarnokba lépünk.

Nehéz, biborbársony függönyök zárják el a belső oszlopsort. A fényes falakról jobbrabalra ismét vörös bársony kárpit hull alá s választja el e helyiséget a lépcsőcsarnoktól.

Az előcsarnokból a kápolnába jutunk. Az oltár fölötti üregben a tengerészek védasszonyának, a *Notre dame de la garde*-nak marseillei szobra áll.

Az előcsarnok bejáratával szemben van a lépcsőcsarnok. Satyrok és karyatidák tartják a párkányzatot és a lépcsőszakokat.

Az üvegtetőn át fölülről beözönlő napfény jól világitja meg a lépcsőcsarnok nagy falfestményét, melynek tárgya: *Akhilles diadalmenete Hektor holttestével Trója falai körül.*

A lépcső feljáratának két oldalán óriási bronz és porczellán vázák vannak hatalmas legyezőpálmákkal, a háttért pedig falnagyságu tükrök ékesitik. Kevés butorzat, de klasszikus előkelőség és gazdagság mindenütt. Az aranyozott fehér asztalon albumok vannak a királyné utazásaiból való fényképekkel. A csarnokot szintén utazásokon gyüjtött műtárgyak diszitik. Innen egy ajtó a dohányzóterembe nyilik, egy másik pedig az étterembe. E termeket azonban csak a királyné kisérete használta.

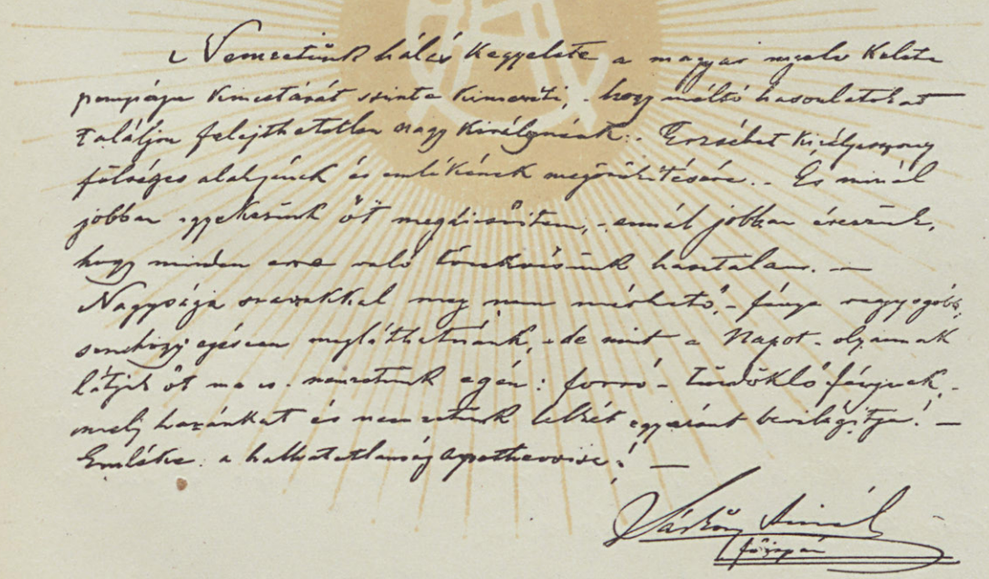

Nemzetünk hálás kegyelete a magyar nyelv keleti pompája kincstárát szinte kimeriti, hogy méltó hasonlatokat találjon felejthetetlen nagy királynénk: Erzsébet királyasszony fölséges alakjának és emlékének megörökitésére. És minél jobban igyekezünk őt megdicsőiteni, annál jobban érezzük, hogy minden arra való törekvésünk hasztalan.

Nagysága szavakkal meg nem mérhető, fénye ragyogóbb, semhogy egészen megláthatnánk, de mint a napot — olyannak látjuk őt ma is — nemzetünk egén: forró, tündöklő fénynek, mely hazánkat és nemzetünk lelkét egyaránt bevilágitja! — Emléke: a halhatatlanság apotheozise!

Sárközy Aurél,
Komáromvármegye főispánja.

Az étterem falpárkánya gazdagon aranyozott; a falakat amorett- és nemtő-csoportokból alkotott domboru képek diszitik. Az ajtók és ablakok fölött zöld bársony függöny diszlik.

A termeket mindenütt nemes pompa jellemzi; a butorok *Caponetti* tanár rajzai után mind művészileg készültek.

A termekből a királyné egy kedvencz helyére kalauzoltak bennünket.

A tenger felé, a meredek lejtő fölött egy kerek ernyő van kifeszitve, szines, antik diszitéssel mintázott szövetből. Az ernyőt tartó vasrudakra aeol-hárfák vannak erősitve. Az ernyő alatt félkör alaku márványpad s az előtt szintén márványasztal áll.

Az innen nyiló kilátás szépsége minden képzeletet meghalad. Távol az ezer szint játszó tenger tulsó partján Albánia hegyei kéklenek; éjszak felé vakitó napfényben Akrokeraunia csucsai ragyognak; délre Korfuval szemben Buchraton tünik fel. Ide látszanak a távolból Janina, az istenekkel társalgó Pindus hegy csucsai és a dodonai tölgyek; közelből pedig a környék fehér falvacskái, odább Khalkiopulos öble, a phäak kikötő, a holtak szigete stb., mint Böcklin képén is látjuk.

A kastélyhoz egészen közel van a királyné számára épitett szép fehér molo, melynek végét egy hatalmas, a hullámokból felugró kő-delfin disziti.

Elfogódott szivvel vettünk bucsut e csodás kilátástól. Visszafelé indultunk.

Kanyargó utakon, kaktuszok, agavék, babérfák s myrtusbokrok között vitt utunk. Egyszerre csak egy oszlopon nyugvó kupola tünt elénk: a Heine emléke. A kupola alatt fáradtan ül karosszékében a *Dalok Könyvé*-nek költője. Fejét mellére hajtva, könyes szemekkel néz ki a végtelen tengerre . . . A dán szobrász, *Hassebriis Lajos* műve, ki maga is oly lelkes bámulója Heinének, mint a királyné, aki költőjének ezt a remek emléket állittatta.

*

A jelenleg élő nemzedék ösmerte a boldogult Királyné nemes szivét és Magyarország iránt annyiszor tanusitott jó indulatát, — azért ragaszkodott hozzá oly őszinte lelkesedéssel és igaz szeretettel.

Ezen emlékkönyv az utánunk következő nemzedéknek van szánva, — bár sikerülne az ebben foglalt feljegyzések által ezen ifjabb nemzedékben is felébreszteni a boldogult Erzsébet királyné iránti kegyeletet, hogy neve és emléke áldva legyen utódaink által is.

Gróf Szapáry Gyula.

A haldokló Akhilles.

Rudolf trónörökös szoboremléke az Akhilleion kertjében.
ERZSÉBET KIRÁLYNÉ KORFUI KASTÉLYÁBÓL.

Erzsébet Királyné és Heine

Irta: **Endrődi Sándor.**

Mindenki tudja, hogy Erzsébet királyné nagyon szerette Heine verseit és a költő emlékét mindvégig a legszentebb kegyelettel őrizte szive mélyében. Ez a nemes és gyöngéd kultusz a mi szeretetlen századvégi napjainkban annyira szokatlan látvány volt, hogy szinte tüneményszámba ment. Kis szivü emberkék nem értették e mély és megható rokonszenvet, mosolyogva tértek napirendre fölötte. Pedig ez a rendkivüli asszony nem tett egyebet, mint szerette a szépet. Fenkölt és tiszta lénye nem elégedett meg az üres formákkal, de nyugtalanul, merész vágyakkal követelte az élettől az eszményi tartalmat.

Ez a poéták és a vértanuk utja.

A királyasszony maga is poéta volt a szó egész és nagy értelmében. Csakhogy nem irta, hanem átélte a költeményeket. Élete sorsa a legmegrázóbb tragédiák egyike. Soha szomorubb, szivrehatóbb költemény, mint az ő élete.

Csoda-e, hogy megszerette Heinet, a szenvedések édes és gyöngéd szavu költőjét. Ezt az eszmény és valóság közt vérző, agyonmarczangolt kedélyt, aki nem

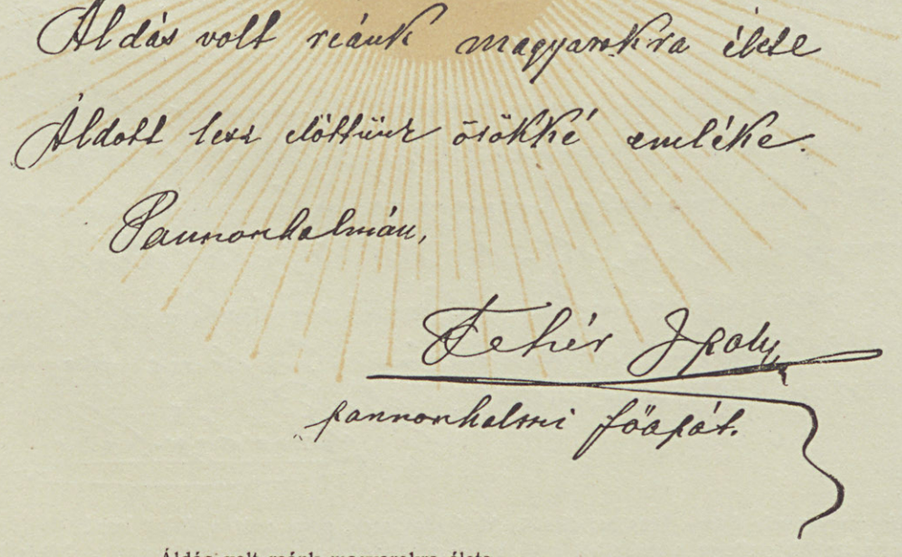

Áldás volt reánk magyarokra élete.
Áldott lesz előttünk örökké emléke.

Fehér Ipoly,
pannonhalmi főapát.

hitt semmiben, de mindig az igazságot beszélte. Akinek gunyja sem egyéb, mint a szivet szaggató fájdalomnak, az eszmények után siró léleknek egy-egy heves kitörése — költészete alapvonásának csak formabeli változata.

Szenvedélyes gyönyörrel olvasgatta s mind jobban-jobban megszerette. A sokat szenvedett, holt költő édesbus dalai enyhitőleg, vigasztalólag hatottak kedélyére. Ez a pompázó, pazar világ, az érzelmek e sokszinü árnyalata, ezek a gyöngéd, majdnem nőies hangulatok, ez a mindig vérző és szeretettől áradó sziv a maga játszi s mégis merész müvészetével: ez az ő világa volt. Kedvencz költőjét szinte nem is akarta halva tudni, visszabüvölte az eleven életnek s társául, barátjául fogadta. Szenvedélyes lázzal kezdte gyüjteni kéziratait, főképp leveleit. Ha övéi közül valaki örömet akart neki szerezni: Heine-kéziratokkal lepte meg.

Midőn a régen porló kéz kuszált vonásait nézegette — e fakult betüszilánkokat, amik ragyogó lényéből itt maradtak: ki tudja minő titokzatos társalgás folyhatott közöttük. Szellembeszéd, mely a mulandó életben az örökszépet dicsőitette és siratta.

Fejedelmi szeszély! suttogták sokan, kiknek látókörük arasznyi tér. Nem, ez nem volt szeszély. A költészet igaz szeretete, a sirig tartó szeretet s ez a megdicsőült lelkében is állandó vigasztalásul maradt, — sohasem hagyta el.

És hálás volt azok iránt, kik szivének ez egyetlen vigaszát ápolták, fentartották. Szinte haragra lobbantotta a közöny, hogy az ő nagy poétájának még nincs szobra

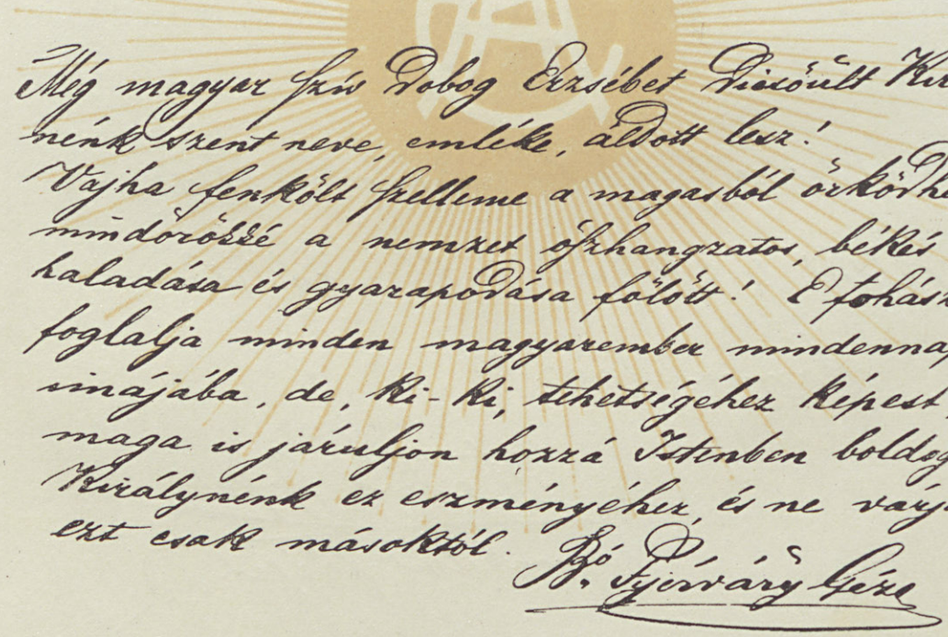
Még magyar szív dobog Erzsébet dicsőült Királynénk szent neve, emléke, áldott lesz!
Vajha fenkölt szelleme a magasból örködhetne mindörökké a nemzet összhangzatos, békés haladása és gyarapodása fölött! E fohászt foglalja minden magyarember mindennapi imájába, de, Ki-Ki tehetségéhez képest, maga is járuljon hozzá Istenben boldogult Királynénk ez eszményéhez, és ne várja ezt csak másoktól. B. Fejérváry Géza

Még magyar szív dobog, Erzsébet dicsőült királynénk szent neve, emléke, áldott lesz!

Vajha fenkölt szelleme a magasból őrködhetne mindörökké a nemzet összhangzatos békés haladása és gyarapodása fölött! E fohászt foglalja minden magyar ember mindennapi imájába; de ki-ki, tehetségéhez képest, maga is járuljon hozzá Istenben boldogult királynénk ez eszményéhez és ne várja ezt csak másoktól.

Báró Fejérváry Géza.

sehol Németországban s megmozgatott mindent, hogy ez végre létesüljön. Lelkesedése, buzgalma hajótörést szenvedtek. A németek — épp ugy mint az angolok Byronnak — nem tudták megbocsátani Heinenak azt a gunyt, melylyel egykor végigostorozta őket s a legfájóbb szeretetből fakadva, magát a szegény költőt ölte meg.

Éppen ekkor épitették egy görög szigeten Corfuban, a regényes fekvésü Gasturi mellett, a királyné márványos, mesés nyaralóját, a csodaszerü villa Achilleont. E tündéri hely magányos lejtőin maga a királyné jelölte azt a pontot, ahova a hazájából számüzött költő emléke megvonulhasson és rögtön megrendelte márványszobrát — nemes és őszinte kegyeletének nyilván látható egyik legszebb jeléül.

Egy fordulónál, meglepetésszerüleg, mint valami fehér álom, sötétzöld ciprusok alapjáról kivillogva ott van márványba faragva a beteg költő megtört alakja; kezében irón, bágyadt szemében egy „magányos könycsepp . . .“

A királyné nagyon szerette, sőt könyv nélkül is tudta Heine egy szomoru költeményét s név helyett ennek a kezdő sorait vésette a szoborra.

Gyarló forditásomban itt közlöm az egészet:

Mit akar e magányos könycsepp?
Mit akar én velem?
Ugy rémlik: a multból maradt itt, —
Zavarni a szemem.

Sok fénylő társa volt. Azok mind
Lefolytak arcomon.
Az éj, a vihar tovamosta
Örömöm, bánatom.

Ködként oszoltak semmiségbe
Ama kék csillagok,
Melyek szivembe nevetgélték
Az üdvöt, bánatot.

És álomköd gyanánt oszolt el
Maga szerelmem is, —
Te régi, bús, magányos könycsepp,
Oszolj el hát te is!

Ennek a költeménynek a hangulata van megörökitve abban a rejtélyes hatásu fehér márványszoborban s körülötte minden ezt a hangulatot szinezi, árnyalja.

A költő távol, messze idegenben, a párisi Montmartre-ban aluszsza örök álmát. Sirja meglehetősen el van hagyatva. A virágok költőjének fejfája rendesen virágtalanul áll. De évenként tavaszszal, a májusi virulás pompázó szakában, távol idegenből, mindig érkezett a költő sirjára egy nagy, illatos, üde ibolyakoszoru és ismeretlen kéz azt ott mindig hiven elhelyezte.

Nem tudom: ki küldte, de azt tudom, hogy sohasem volt költő, kit holta után fénylőbb glória vett volna körül, mint a minő Heinere a mi királynénk martir szivéből sugárzott.

Endrődi Sándor

Erzsébet Királyné irói.

Minden kémlőszer között, mely a lelkek elemzésében használatunkra áll, egy sem ad oly biztos feleletet, mint az izlés vizsgálata. Munkáiban néha nem juttathatja kifejezésre igazi lényét az ember, ennek külön tehetség a feltétele; de abban, a mit szeret, ami tetszik neki, a miben gyönyörködését találja — pontos kép rajzolódik ki belső valójáról. Magán kivül álló dolgokon csüngve, másokba mélyedve — önmagát jellemzi, hivebben és találóbban, mint bármely irással is tehetné. Módunkban van, hogy kövessük Erzsébet királyné ez iratlan önjellemzését és érdemes is, hogy kövessük, ugy azoknak a révén, akikhez izlése vonzódott, mint a miatt, ahogy e vonzalmak benne elmélyültek.

Talán nem koczkáztatott az állitás, hogy Mária Valéria főherczegnő költői hajlamait és Rudolf trónörökös irodalmi kisérletezését Erzsébet királynéra vezetjük vissza. Mindenesetre tény, hogy Miksa császártól, az „utolsó lovag"-tól fogva a Habsburgok között nem akadt, a kinek irodalmi szenvedélyei lettek volna, gyakorlati emberek voltak, a kik a művészetek között legfeljebb a dekorativ jellegüeket kedvelték — és tény az is, hogy Erzsébet királynét hajlamai épp az ellenkező felé vonták. Utazásai, kitartó és nem ritkán merész tourista-kedvtelései azt mutatják, hogy az udvari és szertartásos élet helyett inkább a természethez vonzódott, a bajor hegyek leánya mindvégig megőrizte szeretetét a magasba nyuló hegycsucsok és a rohanó patakok iránt, — és bárha a művészetnek minden ága iránt volt fogékonysága, legnagyobb rokonszenvével mégis ahhoz fordult, mely a bensőségek művészete: a költészethez. Lelkének alkatára ez mindenképpen jellemző; de még inkább, hogy kik voltak kiválasztott költői.

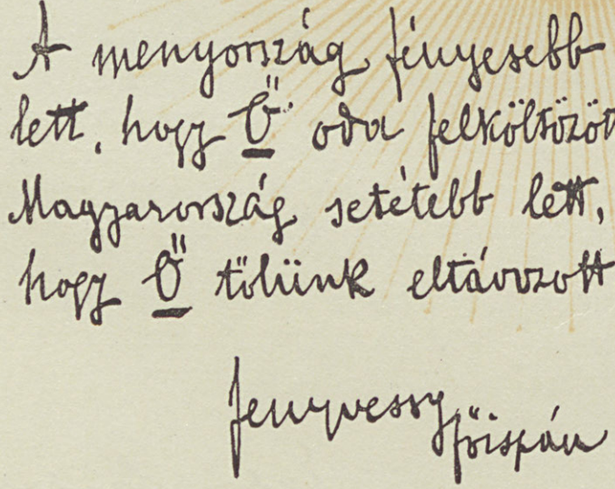

A menyország fényesebb lett, hogy Ő oda felköltözött. Magyarország setétebb lett, hogy Ő tőlünk eltávozott.

Fenyvessy Ferencz.

A kiket szeretett, mindnyájan királyi koronát viselnek ugyan a világirodalom nagyjai között; de mégis bizonyára sajátszerü, hogy egy királynénak éppen ők füzzék magukhoz az

érdeklődését, még pedig annyira, hogy valóságos kultuszszal áldoz nekik. Ime a leginkább kegyeltek névsora: Heine, Byron, Shakespeare és Lamartine.

Az egy Shakespeare-en kivül, a ki azonban szintén inkább csak a hagyomány hideg tekintélye, sem mint az eleven igézet jogain hallatja szavát a királyi palotákban is, — körülbelül egyikök sem udvarképes, sőt kettejük legalább szellemére nézve tökéletesen udvarképtelen. Erzsébet királyné azonban bennök találta lelki életének kiegészitését, érzésének visszhangját: a busongó és gyöngéd Lamartine-ban, a lázadó és diabolikus szatiráju Byron-ban, az édes melancholiának és a csapongó gunyolódásnak utólérhetetlen grácziáju dalnokában: Heine-ben és Shakespeare-nél is legfőként *Hamlet* pessimismusának és a *Szent Iván-éji álom* minden játékossága mellett is kiábrándult bölcselmü ötleteinek költőjében. Mindenkire jellemző volna ez az összeállitás, mindenekfelett jellemző azonban egy királynéra. A mellett, hogy a belső élet érzelmi részének gazdagságát mutatja — mert hiszen mindezek a költők sokkal inkább a szivnek, semmint az általános eszméknek kommentárjával kisérik a dolgokat: felötlő és sajátos ez érzelmek tónusa is, — a lét boruja reflektálódik benne. Ha emberek, akiket a sors az élet közrendü esélyeinek mesgyéjén vezet, itt találják fel magukat: az lehet a viszonyok hatása is; de hogy egy királyné, a kinek pályája oly magaslaton vonul, hogy tekintete alig érhet le a mélységekbe, a ki fényre született és a kit csupa ünnepi ragyogás környez — Byronban és Heine-ben lelje fel a maga

Ezer éves multunkért végtelen sok hálával tartozunk az isteni gondviselésnek. De nagyobb hálára semmi sem indíthat, minthogy Erzsébet királynét adta nekünk, a ki hazánknak és nemzetünknek védangyala volt, míg e földön élt s hisszük, hogy a hová nagy és nemes lelke, mindnyájunktól megsiratva elszállott, a dicsőség honában sem szünik meg minket szeretni.

Ferencz József,
unitárius püspök.

Ezer éves multunkért végtelen sok hálával tartozunk az isteni Gondviselésnek. De nagyobb hálára semmi sem indíthat, minthogy Erzsébet Királynét adta nekünk, a ki hazánknak és nemzetünknek védangyala volt, míg e földön élt s hisszük, hogy a hová nagy és nemes lelke mindnyájunktól megsiratva elszállott, a dicsőség honában sem szünik meg minket szeretni.

Ferencz József
unitárius püspök.

kinyilatkoztatását: az csak a viszonyok ellenére és a lélek autonomiájából történhet. A végzet nagy csapásokat mért Erzsébet királynéra, de költőit már előbb választotta és ezekhez való szeretete bizonyság, hogy titkos kalváriája már régebben megkezdődött. Attól fogva, a mikortól lelkét megszállta a nemes természetek eredendő borongása.

A mennyire a világ adósa maradt érzéseinek, ugyanannyi hévvel ragaszkodott belső életének hőseihez és szinte szenvedélylyel tett vallomást mellettük. Ismeretes a mélységes és buzgó kegyelet, melylyel Heine emlékének áldozott, annak a Heine-nek, a kit a viszonyok szerint minden távolállóvá tett tőle, de a kit az ideák és érzések kapcsolatával, ugy kell lennie, minden közel hozott hozzája. A corfui Heine-szobor, a montmartre-i sirra tett koszoruk, a hamburgi látogatás Heine nővérénél: mind azt bizonyitja, hogy kettőjük világa szorosabban összetartozott, mint a mennyire a külsőségek szerint elhatárolódott, hogy a királyné többet talált a költőben, mint csak irodalmi élvezetet, hogy szivébe fogadta, mint a kinek vallomásai által a maga szivének dobbanásait figyelte. Életének e legbelsőbb magánügye egy izben a diplomáciának is dolgot adott. Akkor történt ez, mikor Németországban bizottság alakult, hogy egy német városban szobrot állitsanak Heine-nek. Az adományok között sorban és nagyságban a legelső volt Erzsébet királynéé,

A népek millióinak hulló könye mutatta, mink volt Ő nekünk?

Első megjelenése közöttünk derült hajnalhasadás volt hazánk egén; élete többi folyása pedig: égi nemtő útja, kinek nyomdokain a béke és áldás virágai fakadtak.

Ezért forrott össze neve, — királynői felséges alakja a magyar nemzet szivével; — ezért — mig szeretett hazánk fennáll, a haza minden fiának szivében áldott emléke élni fog. —

Firczák Gyula
munkácsi püspök.

A népek millióinak hulló könye mutatta, mink volt Ő nekünk?

Első megjelenése közöttünk derült hajnalhasadás volt hazánk egén; élete többi folyása pedig: égi nemtő útja, kinek nyomdokain a béke és áldás virágai fakadtak.

Ezért forrott össze neve, — királynői felséges alakja a magyar nemzet szivével; — ezért — míg szeretett hazánk fennáll, a haza minden fiának szivében áldott emléke élni fog.

Firczák Gyula,
munkácsi püspök.

annyira, hogy ezzel a szoborállitás mintegy az ő patronátusa alá jutott. A hivatalos Németország azonban, mely kiközösitette a költőt, közbelépett. Bismarck a bécsi német nagykövetség utján csodálkozását fejezte ki, hogy egy barátságos viszonyban élő szomszéd hatalom uralkodónéja nyilvános tisztelettel adózik egy költőnek, a ki a Hohenzollerneket kigunyolta. E felszólalás következtében és a király kérésére Erzsébet királyné töröltette nevét az adakozók listájáról; de elégtételt vett magának is, költőjének is. Értésére esett, hogy Hanetriis szobrász Rómában elkészitette egy Heine-szobor mintáját, a királyné ezt márványba vésette és corfui kastélyának kertjében állittatta fel. A porosz gőg nem akart helyet engedni Heine-nak Németországban; Erzsébet királyné a maga palotájába fogadta; a beavatkozásra szinte tüntetésszerü volt a felelete. A költőhöz ugy közeledett, mint a ki nem visel koronát; védelmére azonban királynői módon lépett fel.

Büszke önállóságának és kegyeletes hivségének e párosodása talán a legszebb cimere Erzsébet királyné gondolkodásának. Amaz a bátor, érzékeny és elhatározott lelket mutatja; emez az egyetemes emberiben való felolvadás kifejezője. A közember kiválóságának a világtól való megkülönböztetés, a többiektől való eltávolodás, a fölemelkedés az utja; a királyi személyek a leszállással, az emberi közösségben való résztvétellel, az alattok levőkhöz való közeledéssel tünnek ki. Amazoknak a maguk viszonyaiból való kivetkezés, emezeknek ugyane viszonyok megértése, átérzése és létükben való feltalálása jelenti a nagy emberi összetartozás ideálja felé való haladást. Ha egyéb tanuság nem is volna, Erzsébet királyné költőinek kiválasztásával és mellettük való kitartásával is bizonyságot tett, hogy szelleme ezt az utat járta. Sokszor magányosan és biztos, hogy sokszor fájdalmasan, de mindig szép és fenkölt jelenségképen.

Dr. Salgó Ernő.

dr Salgó Ernő.

Az elvetemült gyilkos tőre az Ő szivén át millió magyar szivét verte keresztül!

Az Ő szive meggyógyult: milliók szive örökké vérezni fog.

Gróf Festetics Andor.

Gr Festetics Andor

Nyolcz tragédia.

Megdicsőült nagy királynénk családja nemcsak a királyok aranykoronáját, hanem a szenvedők tövis koronáját is viseli. Évek óta tragédia tragédia után sujt le a trón köré, borit fellegre felleget a mi jó öreg királyunk homlokára. És ő férfiasan, szótlanul tür, meg-megroppan minden uj csapás alatt s tovább hordja emelten szép ősz fejét . . .

Hildegard.

Albrecht főherczeg leánya. Ő az első tragédia áldozata: elevenen égett el.

Miksa császár.

Sorsát mindenki ismeri: agyonlőtték Mexikóban.

Lajos király.

Bajorország elborult elméjü szerencsétlen fejedelme. Erzsébet királyné unokatestvére.

Rudolf.

Az egyetlen fiu halála Mayerlingben.

Vilmos főherczeg.

Lováról esett le Bécs mellett: kinos szenvedés után meghalt.

László főherczeg.

Az immár megboldogult József főherczeg fia, reménysége. Az ágyai erdő halottja . . .

Az alençoni herczegnő.

Erzsébet királyné testvére. Párisban, a Bazar de Charitében égett el . . .

Ez hét tragédia. A nyolczadikon most is sir még a magyar nemzet.

Az utolsó istenhozzád.

Rózsák nyiltak és gardéniák május verőfényében, a midőn Magyarország nagyasszonya megszakitá a szomoru bolyongás utjait s meglátogatta az ő magyar népét, a mely abban az esztendőben ülte meg állami létének ezredik évfordulóját. — A fájdalomtól agyongyötört sziv csak fájdalmát hozhatta mi közénk, de a szenvedésnek e tiszta drága gyöngye volt mégis örömünnepünk legszebbik ékszere.

Éveken át, hol a svájczi alpok közt, hol Korfu olajfáinak árnyékában, hol a Kelet csodái közt bolygott a fájdalom királynője, szivében hordván meggyógyithatatlan sebét a szenvedésnek.

Amikor Magyarország a millennium kiváltságos ünnepét ülte, legyőzte fájdalmának erejét s engedve irántunk érzett szeretete sugallatának, gyászfátyolban bár, de szerető szivvel jött le a magyar fővárosba.

Akkor láttuk őt utoljára magyar földön.

Királyi férje oldalán ült abban a hintóban, a mely május 2-án a nagy millenniáris kiállitásra vitte a budai

A magyar iparnak is pátronusa volt. Magyar stilű butorai voltak, székely stilben épült majorsági udvarháza.

Maga volt Ő a jóság, a szépség, az igazság és martiromság. Elnyomottak védője, szegények istápolója.

Szövőszékeket osztogatott a szegény nép között; megvette és terjesztette készitményeit a szegény háziiparosoknak.

Áldott legyen tehát emléke a magyar ipar hajlékaiban és mühelyeiben is.

Gelléri Mór.

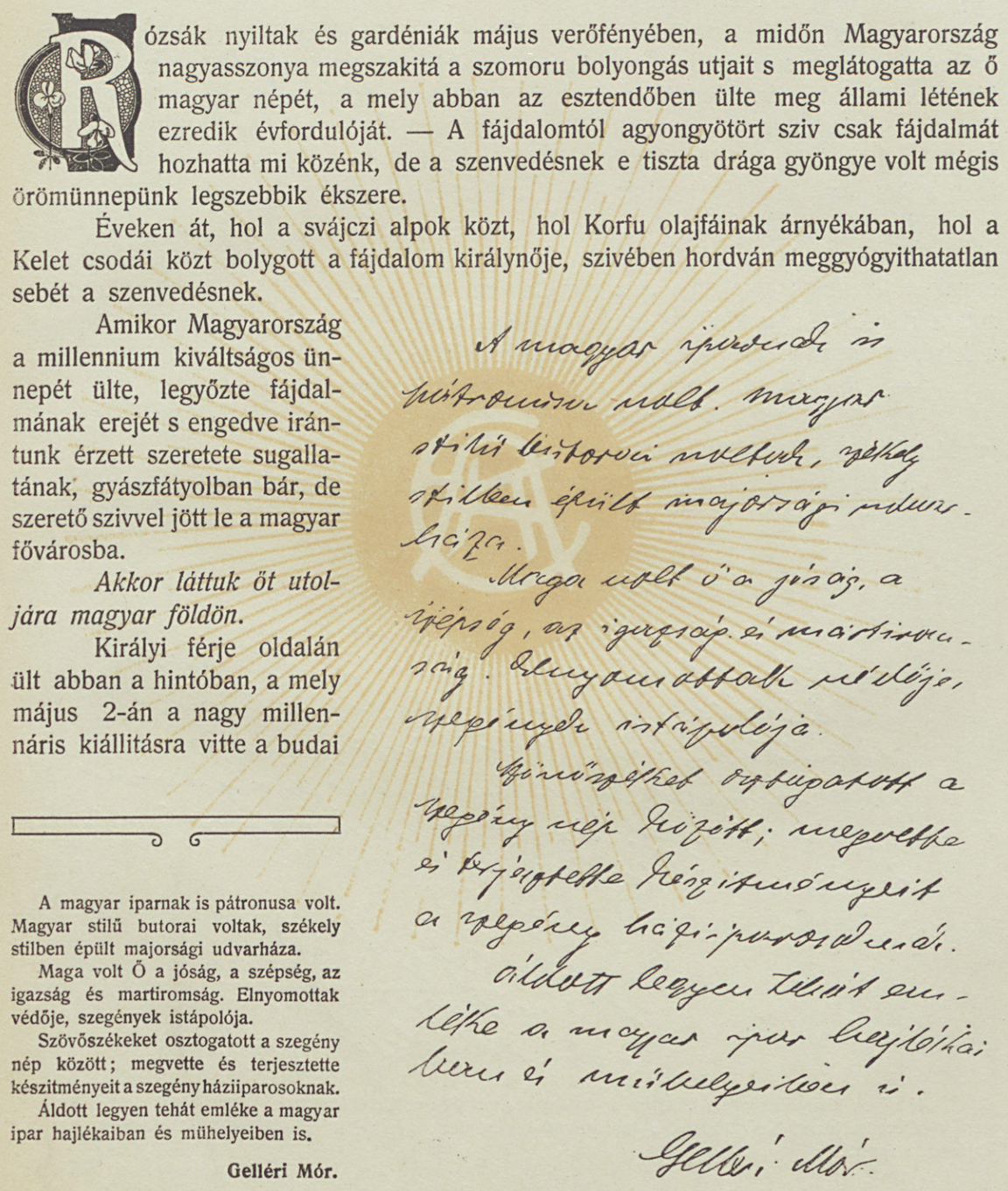

várból. Nem zajos tüntetéssel fogadta őt a sok ezernyi tömeg, mint a hogy rendesen a fejedelmeket fogadni szokás, hanem odaadó bensőséges örömtől meghatott szelid „Isten hozott"-tal. A gyászfátyolos nagyasszony meghatva intett a legyezőjével és a sok ezer ember szemébe köny tolult. Olyan egyszerü volt ez a fogadás. Hiszen olyan egyszerü a szeretet czeremóniája.

Történt, hogy éppen abban az időben a királyné egyik udvarhölgye, Kornis grófné, meghült s gégebántalmat kapott. A királyné rögtön intézkedett, hogy egy hires orvostanár, dr. Morelli megjelenjen a királyi várban s gyógykezelje a grófnét. A tanár el is ment, s együtt találta a királyasszonyt udvarhölgyével, rögtön hozzá látott a diagnózis megállapitásához. Mig az orvos finom müszereivel szemlélődött, lenn a hatalmas királyi vár alján óriási embertömeg verődött össze.

Éltették a királynét.

Hosszan, végnélkül hangzott fel alulról a lelkesült tüntetés, zaja felcsapódott annak a teremnek ablakaiba is, a melyben az orvosi mütét folyt. Szünet nélkül hangzott a riadó éljen, a királyné magyarjainak éljenzése. Egy perczig meglepve hallgatta a felséges asszony. Aztán szemeit az ablak felé forditva szólt:

— *Óh, hát igy szeretnek engem, csakugyan igy szeretnek engem itt?*

Ez akkor volt, a nagy nemzeti ünneplés idején. Akkor rózsák nyiltak és gardéniák illatoztak a királyasszony körül.

Most gyászfátyol takarja összeomlott nagy szivét, Magyarország jó szivét.

*

Jóságos Királynénk egész életében a jótékonyság nemtője volt, méltó tehát e vállalat a Dicsőült emlékéhez; mert a „Ferencz József tanitókháza" a kultura napszámosainak gyermekeit a magasabb müveltség örökké dús forrásaihoz vezérli.

Gräf Nikáz
Bács-Bodrogh megye
kir. tanfelügyelője

Jóságos királynénk egész életében a jótékonyság nemtője volt, méltó tehát e vállalat a Dicsőült emlékéhez; mert a »Ferencz József Tanitókháza« a kultura napszámosainak gyermekeit a magasabb müveltség örökké dús forrásaihoz vezérli.

Gräf Nikáz,
Bács-Bodroghmegye kir. tanfelügyelője.

Emlékezzünk!

— Szeptember 10. —

Lehullott a legszebb csillag
Magyarország kék egérül,
Tisza tája, Duna tája
Gyászba borul, elsötétül.
Anya nélkül, árván maradt
Szent Istvánnak nemzete,
Áldd meg ezt az árva népet,
Magyaroknak Istene!

Igy sóhajt fel a koszorus tanitó-költő és méltán, mert Magyarország védőangyala, drága Hazánk áldott szivü, nemeslelkü Nagyasszonya nincs többé, meghalt.

Meghalt! Örökre elköltözött nemzetétől, attól a nemzettől, amelyet oly nagyon szeretett, amelyért nemesen érző szive annyi sok jót tett.

De nem, nem költözött el körünkből.

A természettől nagyszerü tulajdonságokkal volt megáldva a megdicsőült Erzsébet Királyné; mint hitvestárs boldog volt; mint anya örömmel mosolygott, de később nagy keservvel sirt; mint Királyné rajongó szeretettel körülvéve hü magyar nemzetétől. A gonosz szellem azonban megröviditette földi életét, az Ő nemes lelke pedig az égbe szállt, a hol az Isten trónusa előtt a cherubimok között örökké áll, mint egy fehér szárnyu angyal

Georgiades János
gör. kel. macedon-oláh plébános.

A természettől nagyszerü tulajdonságokkal volt megáldva a megdicsőült Erzsébet Királyné; mint hitvestárs boldog volt; mint anya örömmel mosolygott, de később nagy keservvel sirt; mint Királyné rajongó szeretettel körülvéve hü magyar nemzetétől. A gonosz szellem azonban megröviditette földi életét, az Ő nemes lelke pedig az égbe szállt, a hol az Isten trónusa előtt a cherubimok között örökké áll, mint egy fehér szárnyu angyal.

Georgiades János,
gör. kel. macedon-oláh plébános.

Csak égbe szállt teremtő Istenéhez, hogy közvetlen-közelről kérhesse, kikönyörögheesse áldását, szeretett magyar nemzetére.

Mert, bár bölcsője messze idegenben ringott, mégis magyarrá lett. Megszerette népünket, amelynek az isteni gondviselés 1854. évi április 24-én anyjává tette.

Anyja volt Ő hü magyar népének. Nehéz időkben a magyar nemzet szószólója, védője; örömében, gyászában osztályosa.

A legnehezebb időben, az elnyomatás korszakában nyujtá annyi áldást osztó jobbját felséges Királyunknak, hogy megossza vele az uralkodás gondjait.

S a frigygyel, mintha az ég angyala, a magyarok Istenének küldötte szállt volna a felséges házba.

Ahol megjelent, amerre járt, ahol a könytől ázott földet érintette lába, a reménység virágai fakadtak nyomában.

Látva népünk sok és nagy szenvedését, megesett rajtunk nemes szive s eltökélte magában, hogy segiteni fog nemzetünkön.

Királyi férjét rábirta, hogy szegény, nyomorgatott hazánkat, gyászban sinylődő szegény nemzetünket szeretetébe vegye.

Külföldön, idegenben bujdosó nagyjainknak kegyelmet eszközölt ki jó Királyunknál, miáltal lehetővé tette, hogy jeleseink tehetségeiket drága Hazánk javára értékesithessék.

A magyar nemzetért nemesen érző szive e sikerével sem elégedett meg. Tovább munkálkodott a hü és érte rajongó magyar nemzet javán.

Az Ő irántunk való mérhetetlen szeretetének köszönhető 1867. junius 8-ika.

Mint a nap minél magasabbra emelkedik a menyboltozatán, annál szélesebb kört ölel át fénylő, melengető sugarával: úgy a nemes lélek is, minél emelkedettebb helyet jelel ki számára az életben a gondviselés, annál nagyobb térre árasztja szét jóltevő munkásságának áldó hatását.

Erzsébet királyné magasztos erényekben gazdag lelke nap volt s a trón magaslatáról fenkölt részvéte mindenfelé áldást hintegetett; nemzetünk szivében új, szebb jövő reménybimbáját fakasztá.

Ha a nap a láthatárról letünik: itt marad a virág, a melyet nevelt, ékesitett. A nagy királyné meghalt, de itt él jótetteinek emléke. Mint hervadatlan koszorú övedzi nevét a magyar nép hálás kegyelete.

Gyurátz Ferencz,
ev. püspök.

Mint a nap minél magasabbra emelkedik a menyboltozatán, annál szélesebb kört ölel át fénylő, melengető sugarával: úgy a nemes lélek is, minél emelkedettebb helyet jelel ki számára az életben a gondviselés, annál nagyobb térre árasztja szét jóltevő munkásságának áldó hatását. Erzsébet királyné magasztos erényekben gazdag lelke nap volt s a trón magaslatáról fenkölt részvéte mindenfelé áldást hintegetett, nemzetünk szivében új, szebb jövő reménybimbáját fakasztá. Ha a nap a láthatárról letünik: itt marad a virág, a melyet nevelt, ékesitett. A nagy Királyné meghalt, de itt él jótetteinek emléke. Mint hervadatlan Koszoru övedzi nevét a magyar nép hálás kegyelete.

Gyurátz Ferencz
ev. püspök

E nap, melyen a magyar szent koronával ékesiték Ő Felség eik felkent homlokukat, méltó koronája missziójának.

S hogy még inkább magához lánczoljon bennünket, a következő évben magyar földre jött, hogy ezen a földön adjon életet fenséges ujszülöttjének.

És e naptól fogva hozzánk való szeretete csak erősebb és nagyobb lett. Egész szivével fogott hozzá a nagy munkához, hogy betöltse azt a nagy ürt, mely — fájdalom — elválasztotta a magyart uralkodójától. S az űr betelt — az Ő nagy szeretetével. Oh, mennyi szeretete, óh, mennyi ereje volt ennek a felséges Asszonynak.

A mi csodálkozásunk kicsiny hozzá, hogy megbámulhassuk. A hálás nemzet várva-várta, hol és hogyan fejezheti ki véghetetlen nagy háláját, őszinte ragaszkodását, odaadó hódolatát, Isten küldötte Nemtőjének.

A megpróbáltatás idejében, midőn egyszülött fiát magához szólitá az Ur, a magyar nemzet megosztá a fájdalmas Anya bánatát.

Mély gyászt öltöttünk, mert éreztük, hogy mennyi szép reményünk szállt sírba.

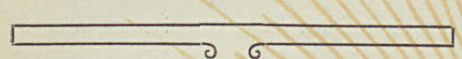

A magyar nemzet szent hagyománya beszéli, hogy első királyunk, szent Isván, országát, koronáját az Isten anyjának: Máriának ajánlotta fel, hogy legyen fölöttünk országló királynő az idők végeig.

És, hogy a Magyarok Nagyasszonyának a mennyben is meglegyen a magyar udvartartása, a magyar szív lovagias gondolkodása, áhitatos költészete és nemzeti érzülete Nagyasszonyunk királyi környezetébe, a magyar nemzet szószólóiként szívesen odaképzeli a három boldog nővért: Margitot, Jolántát és Kunigundát; odahelyezi azt a magyar királynői szent alakot is, kit végtelen szomorú anyasága, szenvedő martyromsága emelt az égbe: Árpádházi sz. Erzsébetet.

Nagyasszonyunk oldalán nem volt elégséges ez egyetlen bánatos királyi sarj, ez egyetlen szenvedő anya, az egyetlen martyr Erzsébet; még egy közbenjáró gyanánt el kellett költöznie a másik megszomorodott királynőnek, az ujabb fájdalmas anyának, *a sziveátvert martyr Erzsébetnek* is.

Elköltözött az égbe!

És én hiszem, hogy a magyar nemzet válságos óráiban a három fájdalmas anya, a három magyar királynői alak: Nagyasszonyunk s oldalán a két Erzsébet, együtt imádkoznak a nemzetért, s hogy imádságuk szavát hathatóssá teszik Isten előtt szemeik könyje, szivük vérének hullása.

Halász Ferencz,
miniszteri tanácsos.

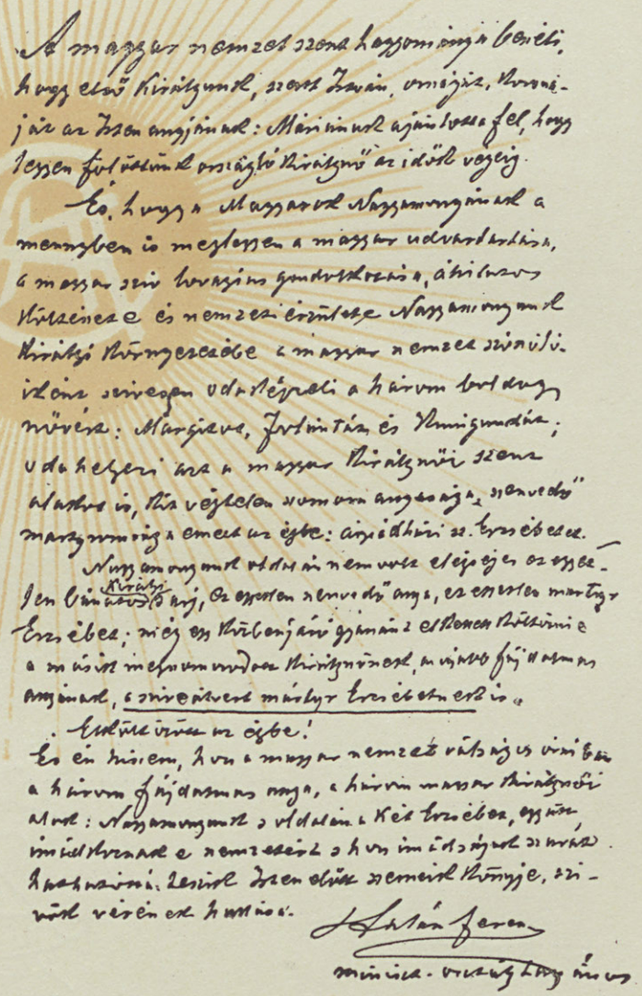

Leirjam-e nemzetünk bánatat, hű népének határtalan fájdalmát, melyet a legnemesebb szív végső dobbanásának hirére érezénk?

Sokkal gyengébb a legfájdalmasabb szó is, semhogy halvány képét nyujthatná a mérhetetlen veszteségnek.

1898. szeptember 10-ike örökre gyásznapja lesz a magyar nemzetnek. A messze idegenben egy emberi testbe rejtett, vérszomjas hiúz gyáva gyilokja okozta nekünk e soha nem muló, örökké fájó sebet, mely minden magyart gyászba boritott.

Jól mondja a költő:

„Bár fönn lebegsz már, mégis ugy-e látod:
Sir a magyar! Ó, ez a nép imádott!
A könnyet, mit lánczunkra hullattál,
És a mit a haza bölcsének adtál,
Mint tündöklő királyi ékességet:
Most millió szem adja vissza néked!“

Ugy van. Sirt a magyar nemzet a hir hallatára és nem száradnak fel könnyei a mi jóságos Nagyasszonyunk emlékezetére.

Sírni fogunk, mig csak egy könycsepp lesz szemeinkben, valahányszor őrzőangyalunkra gondolunk.

Legméltóbban a költő szavaival fejezhetem be elmélkedésemet:

„Ugy jött mint egy angyal,
Napsugárral, dallal,
Sötét éjjelünkről
Árnyat üző hajnal.
Nagy árvaságunkban
Édes anyánk volt ő,
Porba sujtottaknak.
Szivünkhöz hajolt ő.
Fájó dobogását
Titokban kileste,
Balzsamot cseppentett
A sajogó sebre;
Szivárványkelés volt
Könyje, mosolygása,
Mindenik lépése:
Áldás kutforrása!“

Walter Károly
Székesfőv. isk. igazgató.

Walter Károly
székesfőv. isk. igazgató.

A királyné utolsó napjai.

Erzsébet királynéról halála évében már egyszer elterjedt egy megdöbbentő hir, julius első napjaiban hivatalosan adtak ki róla egy kommünikét, melyben tudatták a monarchia népeivel, hogy a királyné nagy beteg. E hivatalos közlemény igy hagzott:

„A császárné és királyné Ő felsége julius közepén Nauheim-fürdőbe megy gyógyhasználat végett. A felséges asszony már régóta anaemiában szenved, amelyet e télen sulyos ideglob (neuritis) és az ehhez járuló, hetekig tartó álmatlanság tetemesen fokozott, ugy, hogy némi szivtágulás állott be; ez teljesen nyugodt életmód mellett aggodalomra okot nem ad; mindazonáltal az orvosok sürgősen tanácsolták, hogy Ő Felsége keresse föl a nevezett fürdőt és vesse alá magát az ott gyakorolt szivizomerősitő kezelési módszernek.“

Ugyanakor egyik kezelőorvosa igy nyilatkozott a királyné állapotáról.

„Ide s tova hat éve, hogy a Felséges asszony vérszegénységben (anaemia) szenved. Maga ez a betegség jelentéktelen ugyan, de elővigyázatra int az a körülmény, hogy e kór következménye az, hogy a szivizom elégtelenül tápláltatik, ami szivtágulást okoz, amint királynénknál is kis mérvü

Biborban születtél, koronát viseltél;
Hatalom, boldogság, fény és öröm várt Rád:
De az irigy sorsnak összhangbontó keze
Dicső fejed diszét tövissel fonta át. —

Martir koronává avatta a bánat,
A mely nemes szived hét törrel járta át,
Megdicsőült lelkek seregébe érve: —
Mi szentünk, — elnyerted a dicsfény koronát.

Dr. Hámos Péter,
kir. tanfelügyelő.

Biborban születtél, koronát viseltél;
Hatalom, boldogság, fény és öröm várt Rád:
De az irigy sorsnak összhangbontó keze
Dicső fejed diszét tövissel fonta át.

Martir koronává avatta a bánat,
A mely nemes szived hét törrel járta át,
Megdicsőült lelkek seregébe érve: —
Mi szentünk, — elnyerted a dicsfény koronát.

Dr. Hámos Péter,
Barsvármegye kir. tanfelügyelője.

szivtágulás észlelhető. Az orvosok remélik, hogy Nauheim forrásai megerősitik a szivizmot s hogy rendszeres kezelés mellett kiküszöbölik a vérszegénységet. Ezektől a kórtünetektől függetlenül kell kezelni a királyné neuritisét (ideglobját). Keletkezésének okát nem a vérszegénységben kell keresnünk, hanem azokban a lelki szenvedésekben, amelyekkel a királynénak az utóbbi években kellett küzdenie. Magasfoku idegesség, amelylyel szivszorulás és lelki aggódások párosultak, hatalmasodtak el a beteg fölött s sok heti álmatlanságot okoztak. Az utolsó hónapok eseményei, különösen pedig az özvegy trónörökösné betegsége, éppen nem voltak alkalmasak arra, hogy azt a szükséges nyugalmat és lelki nyugodtságot megszerezzék a beteg királynőnek, amelyet orvosai annyira kivántak. Számos előző jelenség után végre is az egész idegrendszer általános megbetegedése állott be. A királyné lelkileg, testileg egyaránt szenvedett s kimerült szervezete nem tudott többé megküzdeni a kóros jelenségekkel. A hivatalos jelentések — egész biztonsággal állithatom — minden tekintetben megfelelnek a valóságnak s a beteg királyné állapota aggodalomra nem ád okot. Teljes nyugalom és szakszerü kezelés mellett bizton remélhető, hogy beteg királynőnk meggyógyul".

A Nauheimhoz füzött remények tényleg beváltak. A Felséges asszony már ott tartozkodása első napjaiban jól érezte magát és ugy nyilatkozott, hogy a meddig csak lehet, ott marad. Állapota folytonosan javult.

Reggelenkint igen korán kelt és már 6 órakor megfürdött. A fürdőben a parkon keresztül gyalog ment, mig haza kocsin vitték. Ott volt vele udvarhölgye, Berzeviczyné és ennek férje, Berzeviczy tábornok, távábbá uti-marsallja. Nauheimból 1898. augusztus végén utazott el, miután ott kitünő sikerrel befejezte az előirt kurát. Előbb Montreuxba, onnan pedig Teritettbe utazott, ahonnan Genfbe tett kirándulást. Itt érte a gyilkos öldöklö tőrszurása.

*

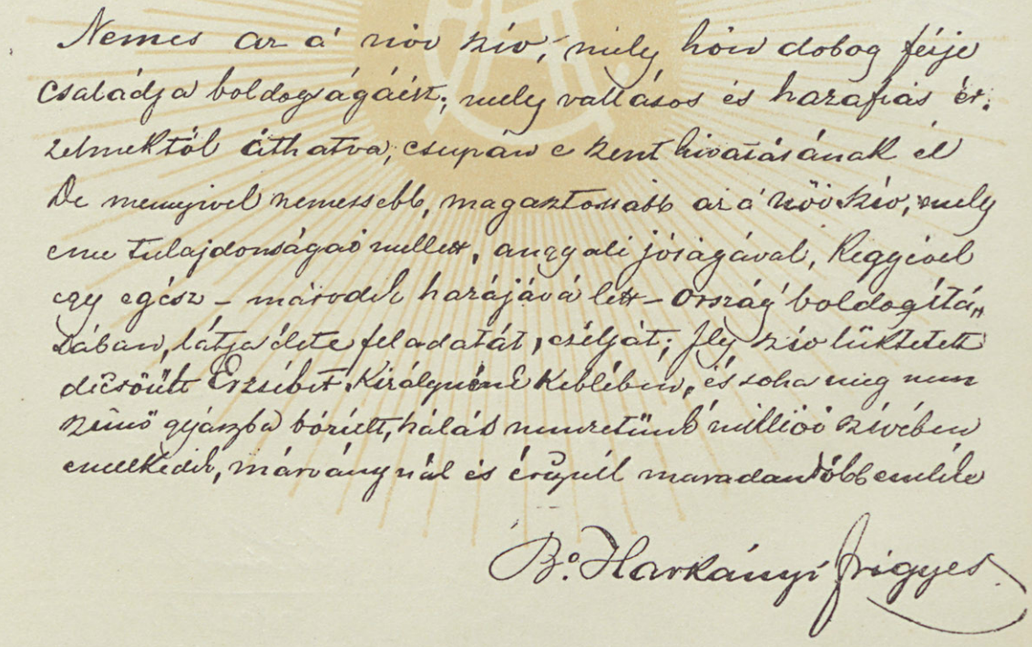

Nemes az a női szív, mely hőn dobog férje családja boldogságáért; mely vallásos és hazafias érzelmektől áthatva, csupán e szent hivatásának él. De mennyivel nemesebb, magasztosabb az a női szív, mely eme tulajdonságai mellett angyali jóságával, kegyével az egész — második hazájává lett — ország boldogitásában látja élete feladatát, czélját. Ily szív lüktetett dicsőült Erzsébet királynénk keblében, és soha meg nem szünő gyászba borult, hálás nemzetünk milliói szivében emelkedik márványnál és ércznél maradandóbb emléke.

Báró Harkányi Frigyes.

Erzsébet szíve.

Mi koronát tettünk szép fejére, Ő e koronáért szívét adta nekünk.
Ezer év óta az egyetlen királyné, kinek szíve melegét érezte a magyar.
Az egyetlen, ki puha kezével letörülte könnyeinket.
Gyér örömét megosztotta velünk, sűrű bánatját elrejtette előttünk. Anyai szívének gyilkos fájdalmával idegen földön bujdokolt, hogy ne lássuk szenvedő arczát s látván, ne sajogjon a mi szívünk is.
Ezt a szívet döfte át a gyilkos tőre.
Ezt a szívet siratjuk halálig.

Benedek Elek.

Midőn először jött Magyarországba és Visegrádnál fogadta az elébe jött küldöttséget, könnyekre fakadt.

Vigasztaló harmatcseppek voltak e könnyek összetört szabadságunk avarán.

Egy szebb jövő reményeinek sugarai ragyogtak abból vissza és nem volt káprázat e remény. Lehullottak a rabbilincsek s a nemzet felszabadult.

Legyen érte áldott s legyen emléke örök.

Beniczky Lajos,
Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye alispánja.

Erzsébet királynénak, annak a nőnek, aki nem született magyar földön, mégis megtanulta s úgy szerette nyelvünket, mintha anyanyelve lett volna, szobrot emelnek.

Csak egyet?

Mért nem állítanak neki mindenütt szobrot, ahol magyar nők nem beszélnek magyarúl, hadd emlékeztetné kötelességükre?

Erre a kérdésre a felelet igen egyszerű.

Mert annyi szobrot, ahány erre a czélra szükséges volna, sem önteni, sem faragni nem lehet.

Berczik Árpád.

Boldogult Erzsébet királyné emléke a magyar nemzet szívében két gyökérszálon táplálkozva él: a hála és szeretet szálain.

A ki tudja, hogy a magyar soha nem hálátlan s kit megszeret, azt soha nem felejti: azt is tudja, hogy az Ő emléke örökéletű lesz.

Beőthy László,
Biharvármegye főispánja.

A magyar nemzet Erzsébet királyné elhunytával védő angyalát vesztette el. Történelmünk azonban egy dicsőült alakkal gazdagodott.

Oda sorozzuk Őt szentjeink, szeretteink közé.

Áldjuk emlékét mi, áldják kik utánunk következnek mindörökké.

Berecz Gyula,
Turóczvármegye
kir. tanfelügyelője.

Boldog ország, mely egy királynéját állíthatja a honleányi és női erények eszményképeül leányai elé!

Csánki Gyula,
Háromszékvármegye
kir. tanfelügyelője.

Dicsőült Erzsébet királynénk rokonszenvével a magyar nemzet iránt nyerte el mindnyájunk hálaját és örök elismerését. Fokozódott bennünk ez a szent érzés azon határtalan sajnálkozásnál fogva, mely fiának, a legszebb reményekre jogositó trónörökösnek, korai és váratlanúl bekövetkezett halála, mint a végzet csapása, az egész nemzetet gyászba ejté és az Ő utolsó éveit teljesen elkomorítá. Másrészről pedig a megrendítő körülmények között történt elhunyta emlékét kiolthatatlanúl emlékünkbe véste.

Gróf Dessewffy Aurél.

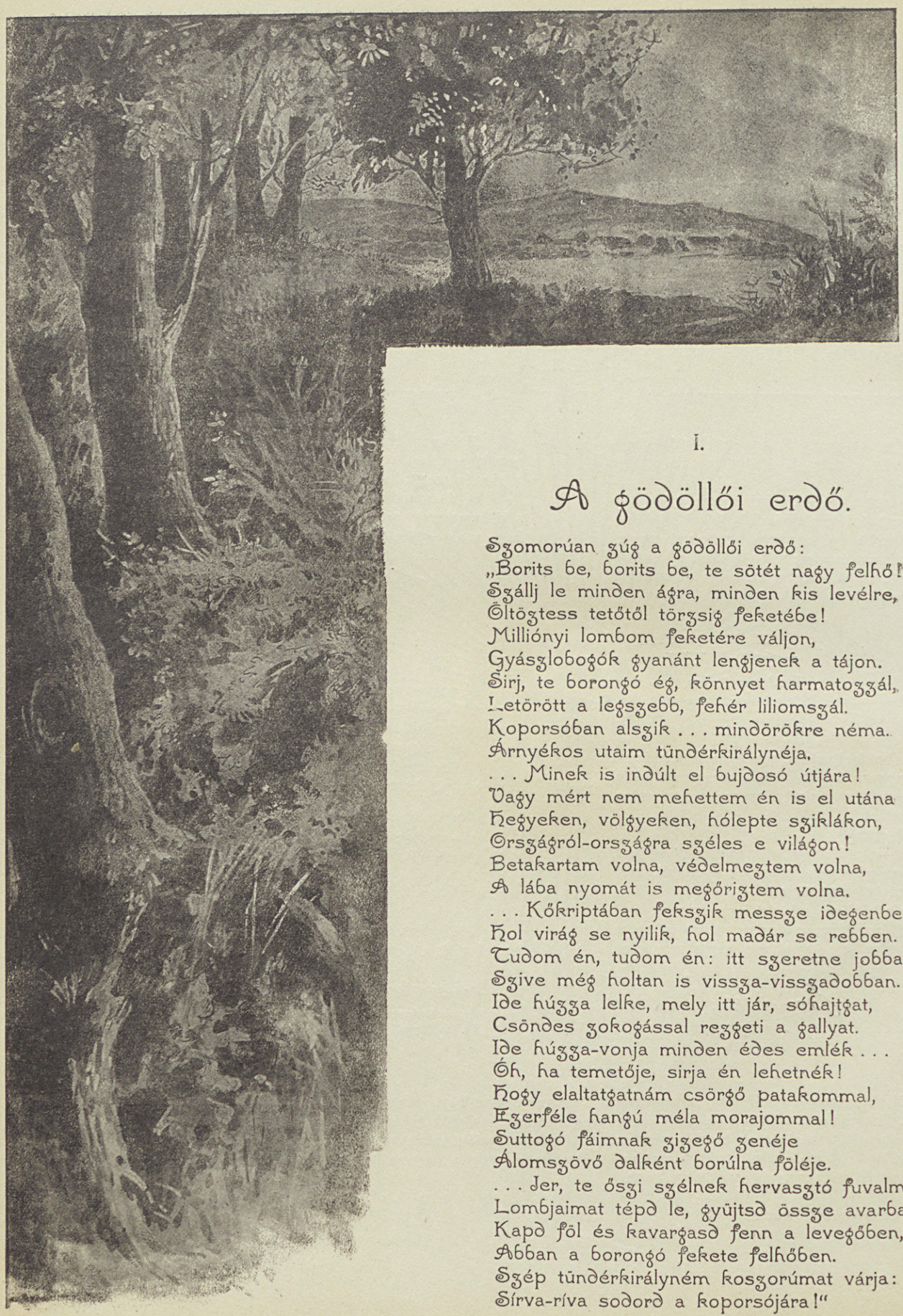

I.

A gödöllői erdő.

Szomorúan szúg a gödöllői erdő:
„Borits be, borits be, te sötét nagy felhő!
Szállj le minden ágra, minden kis levélre,
Öltöztess tetőtől törzsig feketébe!
Milliónyi lombom feketére váljon,
Gyászlobogók gyanánt lengjenek a tájon.
Sirj, te borongó ég, könnyet harmatoggál,
Letörött a legszebb, fehér liliomszál.
Koporsóban alszik . . . mindörökre néma.
Árnyékos utaim tündérkirálynéja.
. . . Minek is indúlt el bujdosó útjára!
Vagy mért nem mehettem én is el utána
Hegyeken, völgyeken, hólepte sziklákon,
Országról-országra széles e világon!
Betakartam volna, védelmeztem volna,
A lába nyomát is megőriztem volna.
. . . Kőkriptában fekszik messze idegenben,
Hol virág se nyilik, hol madár se rebben.
Tudom én, tudom én: itt szeretne jobban,
Szive még holtan is vissza-vissgadobban.
Ide húzza lelke, mely itt jár, sóhajtgat,
Csöndes gokogással reggeti a gallyat.
Ide húzza-vonja minden édes emlék . . .
Óh, ha temetője, sirja én lehetnék!
Hogy elaltatgatnám csörgő patakommal,
Egerféle hangú méla morajommal!
Suttogó fáimnak zigegő zenéje
Álomszövő dalként borúlna föléje.
. . . Jer, te őszi szélnek hervasztó fuvalma!
Lombjaimat tépd le, gyüjtsd össze avarba.
Kapd föl és kavargasd fenn a levegőben,
Abban a borongó fekete felhőben.
Szép tündérkirályném koszorúmat várja:
Sírva-ríva sodord a koporsójára!“

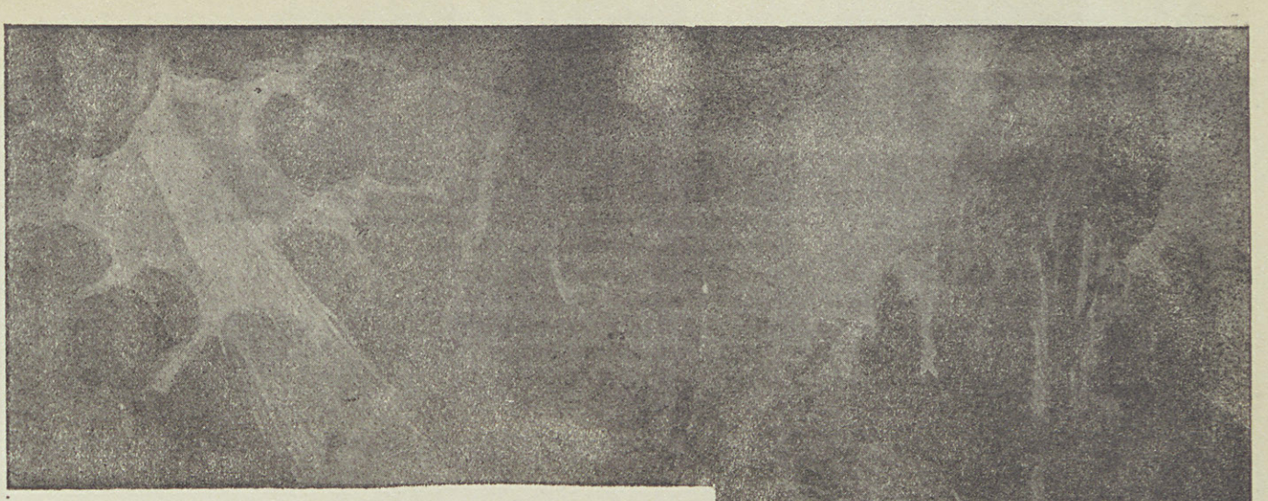

II.

A királyné álma.

Mit álmodtál, jó királynénk,
A bécsi kriptában?
— Azt álmodtam: otthon voltam
Szép Magyarországban?

— Azt álmodtam: zápor szakadt,
Nem a borús égből,
Hanem a hű magyar népnek
Bánatos szeméből.

A magyar nép könyzápora
Hullott szakadatlan' . . .
Azt a sűrű bánatesőt
Úgy el-elhallgattam!

Egyre jobban közeledett
A hulló könyárja:
Egész tenger lett belőle
S ömlött a kriptába.

Koporsómat a síró hab
Lágy karjára vette
S hazafelé, csókolgatva
Ringatta-rengette.

Egyszer csak a honi virág
Illatát éreztem,
Szépen szóló darumadár
Krúgatott felettem.

Áldjon meg az Isten, hazám,
Arany szivek földje!
Minden rögöd örökanyiló
Örömvirág földje!

Pósa Lajos

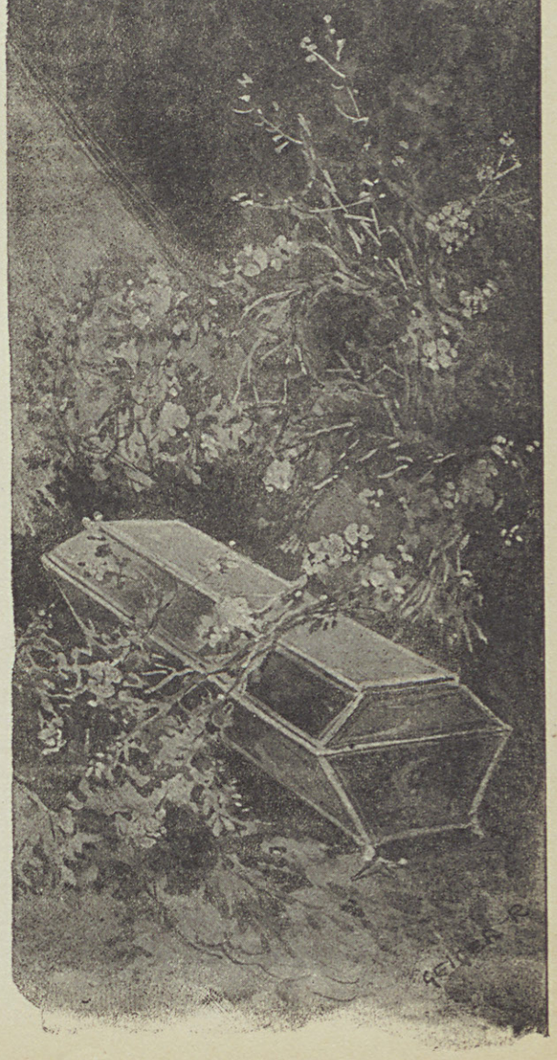

Nemcsak magas születése és királynői méltósága emelték az emberek fölé, hanem az Isten rendelésében való azon fenséges megnyugvás is, a melylyel a rámért szenvedéseket elviselte.

Midőn mint királyné a trón magaslatán is együtt tudott érezni a szenvedőkkel és elhagyottakkal: csak arról tanuskodott, hogy a trónon is ember maradt; — midőn azonban Magyarország ezer éves fenállásának ünnepén — a saját szenvedéseit leküzdve és gyászát megszakitva — együtt örvendett nemzetével és gyászfátyolát a korona ragyogó pompájával cserélte föl: a töviskoszoru viselésére is példát nyujtott.

Dr. Csernátoni Gyula,
Kolozsvármegye kir. tanfelügyelője.

Erzsébet királyné emléke megdicsőült már életében, mert nagy szive tele volt szeretettel, a mely csak az igazat érezte és azt szerette.

Ezért volt boldog, ha a természetben gyönyörködhetett, vagy a gyermekek őszinte lelkéhez leszállhatott.

Tanuljunk belőle!

Csánky Viktor,
Hajduvármegye kir. tanfelügyelője.

Eszményképe volt az uralkodónőnek, a hitvestársnak, az anyának.

Nem földi lény, de a szív istennője volt Ő, ki leszállott az égből, hogy oltárt emeljen a legjobb, a legnemesebb szív eszményképének, és, mint megváltónk, átszenvedvén az élet fájdalmait, minden emberi gyarlóságból kivetkőzve, az égbe visszaszállott.

Csörgeő Gyula.

Hiszem, hogy ott felettünk őrködik. Hiszem, hogy érettünk lett ez a véghetetlen tisztaságú Lény!

Dr. Dégen Gusztáv.

Hőn szerettünk Téged, drága királynénk, Erzsébet. Most már imádunk, mert a magyar nép nem feled; Te voltál őrangyalunk s a Te Hited tanitott meg, Hogy kell bízni Istenben s hazában, hogy ne semmisüljünk meg.

Dr. Dengi János,
kir. tanfelügyelő.

Ott fog állani a világ legszebb szobra a budai várlak ormán. Amint az érczalak tekintete örökké csak fővárosunk és alföldünk terein s népén nyugoszik, úgy őrzi Erzsébet királyasszonyunk megdicsőült szelleme az égből is örökké az ő szeretett magyar hazáját és nemzetét.

Eötvös Károly Lajos,
Jász-N.-Kun-Szolnokvármegye kir. tanfelügyelője.

Bölcsen fejezte be földi pályafutását a halandó, ha emlékét felebarátai között jócselekedetei ékesitik, s lelkét fohászaik égi hazánkba elkisérik.

Szeretett Királynénk ravatalánál pedig a népek zokogtak föl mély kegyelettel, s a mi az ég alatt szépfenkölt és magasztos, mint megbecsülhetetlen s elválhatatlan tulajdon és mint földöntúli dicsfény kisérte el szellemét mennyei Atyánkhoz.

Dimitrijevics Vladimir,
gör. kel. szerb plébános.

Káprázat.

Egy szellemes, magasztos, melancholikus költemény van előttem, melyet egy gazdag fantázia alkotott a természet és a müvészet harmonizálásával: egy kastély előtt állok Corfu-szigetén, melyet körülvett a költészet minden varázsa. — A fák és a délinövények buja lombjai sejtelmesen susognak össze a tengeri lágy szellőtől. A virágos erkély nyitott ajtaján beözönlik a hold és a csillagmilliárdok fénye. Egy asszony ül a zongora mellett, egy sötét haju, fehér és bánatos arczu asszony: a mi Felséges Nagyasszonyunk és játékát dallal kiséri. A lassu, szomoru melódiát a fuvalom szárnyára kapja és szerteviszi a csöndes illatos légben, az álmoknak ezen csodás otthonában. És a nagy költő, az ő igazi költője, ott áll az erkélyen és bánatos mosolylyal mereng a térdeit körülölelő gyönyörü, biborpiros futó rózsákon; hallgatja a Felséges Asszony énekét . . . hallgatja saját dalait . . . . . .

Ah, csak álom volt . . . képzelődés.

*

Oh, de miért is hagytad el az álomnak, a magánynak ezen csöndes, tündéries tanyáját? Miért?

Felség volt nemcsak trónján, de lelkében is; ennek áldása lebegjen Magyarország gyermekei felett, nemzedékről nemzedekre; örökké!

Hegedüs Sándor.

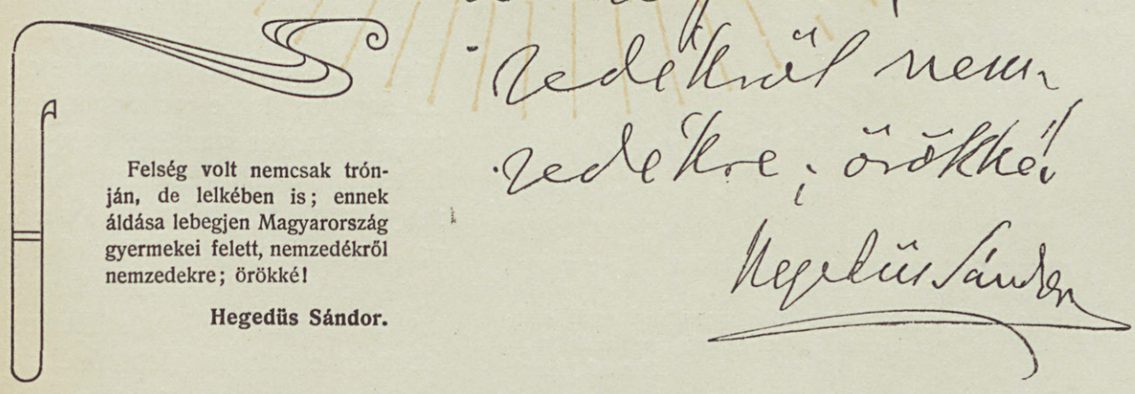

Szived, melynek fájdalmánál Nióbe fájdalma sem volt nagyobb, nem talált itt enyhülést és nyugalmat? És miért kellett megismerned a szörnyü fájdalmakat? Hiszen te együtt tudtál érezni a szenvedőkkel, hiszen a te szemed könnyezni is tudott nagyjainkért, hiszen te megértetted a nyomort és szeretni, tisztelni tudtad azokat is, a kik a te fényes királyi trónodtól nagyon, de nagyon messze születtek . . .

Miért kellett hát megismerned?

Másfelé kerestél nyugalmat, feledhetést, vigasztalást. De jaj! a halál felé mentél . . . elébe mentél. És elvesztettünk. Elvesztettünk téged, aki annyira megértettél, annyira szerettél bennünket!

De ha már el is kellett vesztenünk, ha már a sír adhatott is megnyugvást zaklatott szivednek: nem igy érdemelted te. Ha költőid, virágaid között maradtál volna csodás otthonodban, hová sebzett sziveddel menekültél; a halál angyala szent kezével gyöngéden fogta volna be bánatos szemedet és az illatfuvalom csókolta volna fel ajkaid utolsó melegét.

Vagy vajjon merészkedett volna-e megzavarni lelkedet, üditő édes zenédet a busongás csöndes óráiban, merészkedett volna-e behatolni hozzád, hogy letörjön, könyörtelenül végigvágva egy nemzet lelkén korbácsával? Hozzád, kiért milliók rajongtak, kinek nevét milliók foglalták imájukba? . . .

Nem sejtetted, hogy a halálnak mégysz elébe, mely elég vakmerő volt megállitani szivednek lüktetését, mely szivben annyi nemes szeretet lakott a mi számunkra, mely letudott hajolni, letudott szállni magas trónusáról a kunyhókba, a hol a gondja és gyásza jár csak a létnek és ajkadon mindig ott volt a bátoritó és vigasztaló szó?

Nem tudtad, hogy hideg lehellet vár reád, melytől kihült, lehanyatlott jóságos kezed, az a drága kéz, mely egykor szeretetteljesen törölte le az árvák, özvegyek könnyes szemét és gyógyitó balzsamírt adott vérző sebeinkre, mely drága kéz a béke és a bocsánat olajágát nyujtotta felénk?

Pártoltál, oltalmaztál mindig bennünket. A te szellemed lebegjen ezután is felettünk és ne

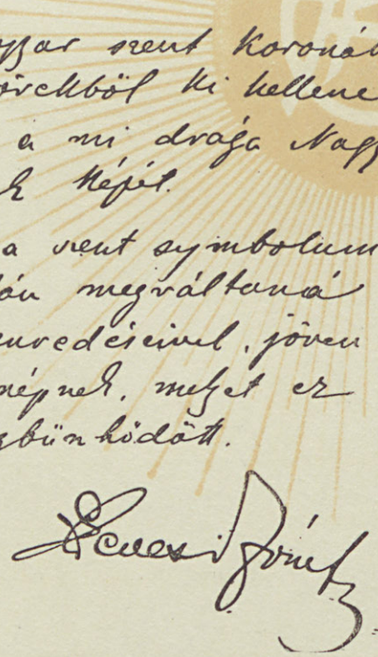

A magyar szent koronába drága kövekből ki kellene rakatni a mi drága Nagyasszonyunk képét.

Ebben a szent symbolumban talán megváltaná saját szenvedéseivel jövendőjét e népnek, melyet ez már megbűnhödött.

Hevesi József.

engedd, hogy méltatlanság érje hű magyarjaidat. — És mit adhatunk mi neked, ki olyan gazdag vagy? Mivel adózhatunk mi neked, Felséges Asszonyunk? Mi csak imádkozni tudunk és hódolattal zárjuk lelkünkbe szent nevedet.

Nekünk csak rózsáink vannak számodra, melyből koszorut fonunk és odahordjuk, hol drága tetemed pihen.

És emléked nem fog velünk együtt eltünni. Mikor mi már rég elporladtunk, *mikor tavasz tavasz után* repül el virágos sirhalmunk fölött, akkor gyermekeink és unokáink foglalják majd imájukba azt a mondatot, melyet rózsakoszorud szalagjára irtunk: „Csak egy asszonynyal lett kevesebb a földön, csak egy csillaggal lett kevesebb az égen, de az az egy asszony, de az az egy csillag milliókkal ért föl a nagy mindenségben.“

L. Gy.

Magyar leány, ha a női erények, az önfeláldozás, szeretet, haza iránti lángolás eszményképét keresed, csak hazád történetének lapjait nyisd fel, s ott találod a magyar szent Erzsébet, Szilágyi Erzsébet és Erzsébet királyasszony fönséges, emberfölötti alakjait, kiket elérhetetlen magasságban csak csodálatunk, bálványozásunk tömjénfüstje közelithet meg.

Hidvégi Benő

Magyar leány! ha a női erények, az önfeláldozás, szeretet, haza iránti lángolás eszményképét keresed, csak hazád történetének lapjait nyisd fel, s ott találod a magyar szent Erzsébet, Szilágyi Erzsébet és Erzsébet királyasszony fönséges, emberfölötti alakjait, kiket elérhetetlen magasságban csak csodálatunk, bálványozásunk tömjénfüstje közelithet meg.

Hidvégi Benő,
Borsodvármegye kir. tanfelügyelője.

Magyar Erzsébet.

Irta: **Fáy Nándor.**

Azt irja Macaulay, hogy királynék apró finomságai nagy hálával tudják teliteni országuk népének lelkét, azt a lelket, amelyben forradalmi láng is felcsapásra kész, ha gőgös ridegség nézi le az alattvalói hüséget. Nem uralkodónőről szól az angol historikus irása, hanem a király feleségéről, arról a nőről, aki a törvény szerint az ország urának hitvese, egyéb nem, és aki az ország urának kormányzója lehet — az ország javára.

Ne mondja senki, hogy szubjektiv dispoziciók hatása alatt vált ki a magyar népben a tudat, hogy Erzsébet királyné a *mi* Erzsébetünk volt. Ez a szubjektivség tárgyi eredmények következéseképp született meg és gyönyörü példája az objektiv igazságba való átfinomodásnak. Nem tudtuk és nem mondtuk Erzsébetről, hogy a mienk lesz, mikor erre a jogos reménységünkre várni kellett, de a mi Erzsébetünknek vallottuk és valljuk őt, mert a mienk volt. És magyar voltának eme kettős elemzés eredője adja meg azt a nagy, hatalmas értéket, amely ez ország minden idegszálának pótolhatatlan fájdalmára örökre elveszett.

Az igazi nemzeti művészet a nép szivében élő érzések ösztönszerü megnyilatkozása. Azért van, hogy a Hungária-szobrok és Magyarország szent Patronájának képei közül a legtöbb, mely az utolsó évtizedekben keletkezett, Erzsébet Királyné vonásait viseli.

Herczeg Ferencz

Az igazi nemzeti művészet a nép szivében élő érzések ösztönszerü megnyilatkozása. Azért van, hogy a Hungária-szobrok és Magyarország szent Patronájának képei közül a legtöbb, mely az utolsó évtizedekben keletkezett, Erzsébet királyné vonásait viseli.

Herczeg Ferencz.

A magyar önérzetnek semmiben sem engedő nyugalmával, minden glorifikálás nélkül, egyszerüen történeti valóságnak kell tudomásul venni, hogy Erzsébet a magyar királyné: *magyar* királyné volt. Töméntelen megaláztatások után sem szükséges és szabad ezt szinezett keretbe foglalni, mert ez a tény kötelességből származik, kötelességből, amelylyel Magyarország mindenkor való királynéja a legszigorubban tartozik Magyarországnak.

Ám: a magyar királynéság külső kötelességei nem képesek megteremteni a lélekben azt az érzést, amelyből ehhez az országhoz való hozzátartozandóság megnyilatkozása sugárzik. Mert ezeknek a sugaraknak maguktól kell eredniök. És Erzsébetből, a „mi“ Erzsébetünkből, magától áradt a közvetetlen, tehát igaz és forró, tehát a sziv mélyén termett szeretet s ezzel ölelte magához a magyarságot, ez láttatta őt magyarsággal magáénak. A magyar király hitvesének lelkében fakadt és hajtott a magyarság szeretete s a királyi férjnek ebből kellett táplálkoznia. Tündöklő eseményei a magyar históriának megértésekké váltak a királyi hitvesben és megértésekké válhattak a férjében.

Azt mondotta Magyar Erzsébet, hogy az osztrák császár fájdalma neki is gyötrelem, ami pedig a magyarság jogtalan bántása, az neki a halál . . .

. . . Magyarok Istene! Miért vetted őt el mitőlünk? Mért nem adsz helyébe mást minékünk?... Olyan rózsa nem terem a te kertedben sem, mint a milyen Ő volt, oh, bár csak juttatnál nekünk, te Isten, olyat, aki bimbójában hasonlit hozzá . . . .

Fáy Nándor.

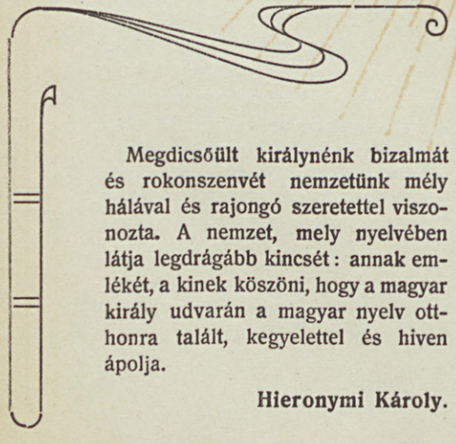

Megdicsőült királynénk bizalmát és rokonszenvét nemzetünk mély hálával és rajongó szeretettel viszonozta. A nemzet, mely nyelvében látja legdrágább kincsét: annak emlékét, a kinek köszöni, hogy a magyar király udvarán a magyar nyelv otthonra talált, kegyelettel és hiven ápolja.

Hieronymi Károly.

Magyar nők kegyelete.

Irta: **Polgár Géza.**

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
dus élte kincsét, ámbár napja múl.“
. . . . . .

A bécsi kapuczinus atyák sötét, boltozatos sirboltja nem látott még olyan lélekemelő gyászünnepélyt, mint aminőt felejthetetlen Erzsébetünk érczemlékének a leleplezésekor rendeztek ott a magyar nők. A kriptában nyugvó fejedelmi hamvak néma tanui voltak annak a nagy szeretetnek, amelytől áthatva odasereglettek Magyarország honleányainak képviselői, hogy a nagyasszony nyugvó porai fölé oltárt emeljenek a szeretet, a béke, a jóság szimbolizálására. Önfeláldozó lelkesedés, mérhetetlen szeretet és az országot és jóságos fejedelmünket ért rettentő csapás fölött érzett fájdalom gyüjtötte egymás köré azokat a nemesen érző úrasszonyokat, akik férfisegedelem nélkül fáradoztak és — *cselekedtek*, amikor megalakitották az „Erzsébet királyné alap“-ot és ime fölállitották mindnyájunknak büszkeségére Bécsben ezt a csodaszép emlékművet.

Özv. gróf *Teleky* Sándorné úrnő volt a nemeslelkü kezdeményezője a bizottság megalakitásának 1898-ban, amikor gyászba borult az egész nemzet.

Koszorus költőnk, *Jókai* Mór szépséges szavai hivták föl az egész ország leányait az ada-

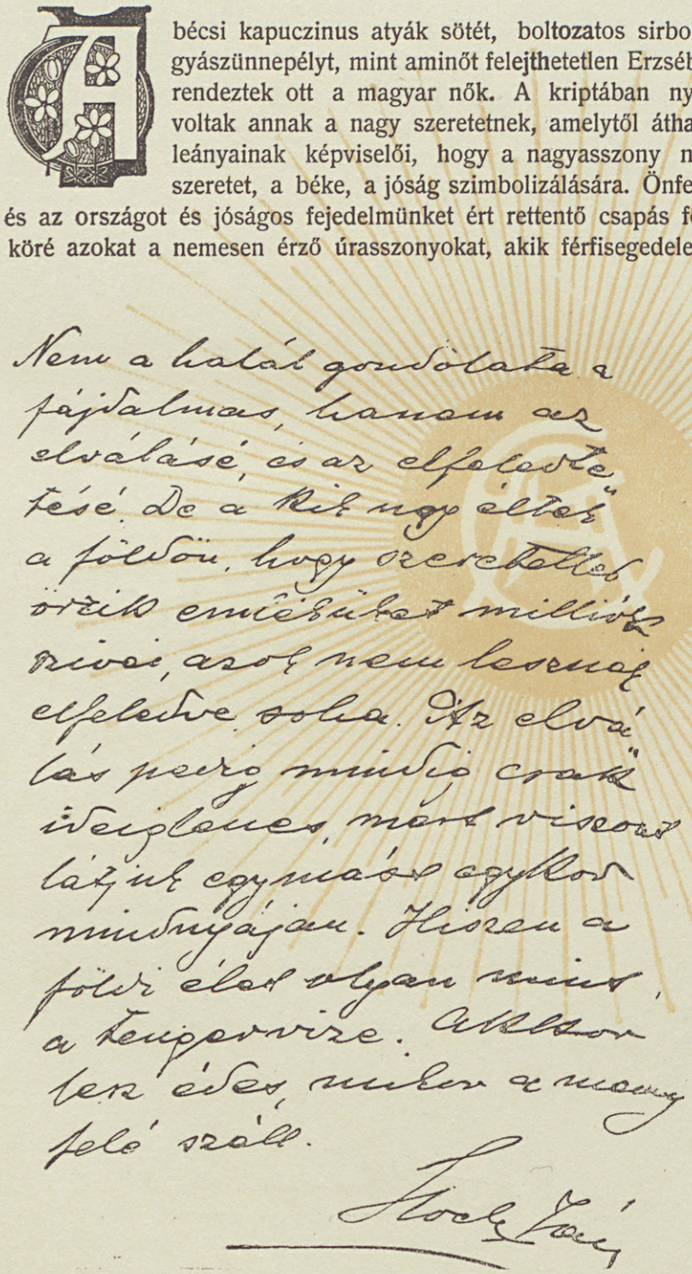

Nem a halál gondolata a fájdalmas, hanem az elválásé, és az elfeledtetésé. De a kik ugy éltek a földön, hogy szeretettel őrzik emléküket milliók szivei, azok nem lesznek elfeledve soha. Az elválás pedig mindig csak ideiglenes, mert viszontlátjuk egymást egykor mindnyájan. Hiszen a földi élet olyan, mint a tenger vize. Akkor lesz édes, mikor a menny felé száll.

Hock János.

kozásra és ugyanakkor *Emich* Gusztávné úrnő elnöklésével megalakult a művészeti-bizottság és dolgozott fáradhatatlanul azokkal a hűséges bizottsági nőtagokkal, akik valóban nagy munkát végeztek. — Dicsőségére a magyar nőknek, büszkeségére édes mindnyájunknak és felséges királyunk vigasztalására, mérhetetlen fájdalmának enyhitésére ott áll már Bécsben a kapuczinusok kriptájában az *első magyar* műemlék.

Ezek a hölgyek keresztülvitték azt, hogy abban a csendes sirboltban, ahol csak fejedelmi személyiségek tehették le eddig kegyeletük szimbolumát, ma már a népek ezreinek filléreiből emelt érczkolosszus hirdeti azt a kegyeletet, amely a legjobb királyné halhatatlanságának marad a jelképe az idők végtelenségeig.

Dicséret illeti ezeket a széplelkü úrhölgyeket, akik királyunk magyar tanácsadói közbenjárásával oda tudtak férkőzni felséges uralkodónk áldott jó szivéhez és hűséges tolmácsolói voltak annak a nagy szeretetnek, amely nem maradhatott néma, hanem egész önkénytelenül öltött testet ott, azon a szent helyen, annak az áldott emlékezetű, sokat szenvedett királyasszonynak a porhüvelye fölött.

És e hölgyek fáradhatatlan tevékenységében megnyilatkozott a magyar nemzet hatalmas szeretete, amely utat nyitott jó királyunk szivéhez, aki érdeklődni kezdett a nemeslelkü úrhölgyek dolgai iránt; majd ő maga is — nem egyszer — megtekintette a készülő emlék-modelleket, amelyeket *Zala* György mesteri vésője alkotott; módositott is egyetmást és meghatva a szeretet, a ragaszkodás és hűség eme csalhatatlan jeleitől, az udvari szokások és a spanyol etiquette ellenére megengedte, hogy királyi hitvesének hantjai fölé odaállitsák azt a szép érczemléket.

— De nem is lehetett ez másképp!

Istenben boldogult nagyasszonyunk velünk érzett a megpróbáltatások idejében, a hűséges népe vele szenvedett, könyezett, amikor a Mindenható nem kimélte Őt a sorscsapásoktól.

Csakis a nagy, a mindenható szeretet képes igy összehozni fejedelmet a néppel. Ez a nép ma is odaborul a nagy királyné koporsója mellé, leteszi a béke pálmáját, szeretetének, ragaszkodásának szimbolumát és nyugalmat esd az Ő számára, áldást, békességet ősz fejedelmünkre, a legjobb királyra és Magyarországra.

* * *

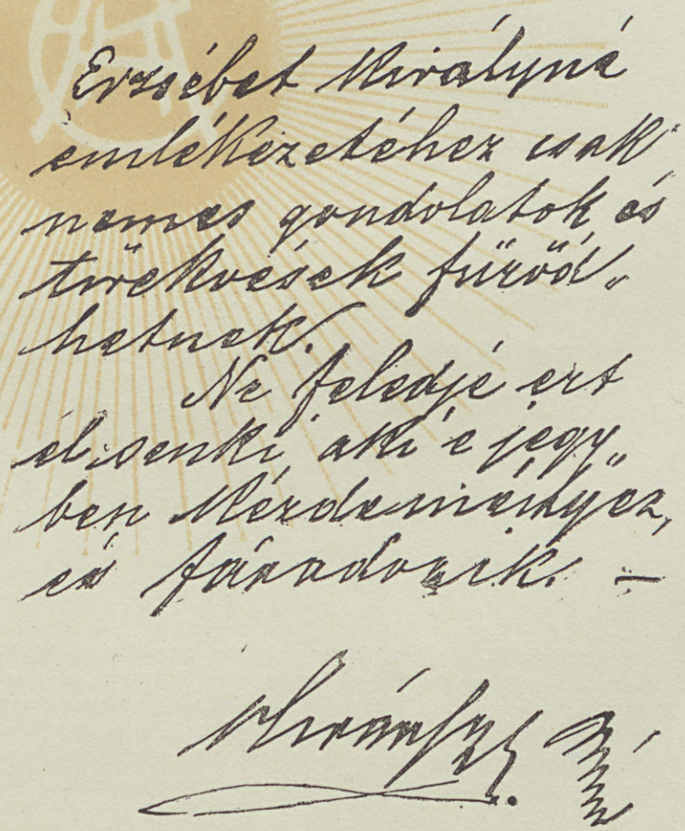

Erzsébet királyné emlékezetéhez csak nemes gondolatok és törekvések füződhetnek.

Ne feledje ezt el senki, aki e jegyben kezdeményez és fáradozik.

Horánszky Nándor.

A sötét, nemes patinával bevont és helyenként aranyozott bronz emlékmű renaissance stylben készült. Előrésze imazsámoly, amelynek felső lapját két kis térdeplő angyal tartja a vállán. E mögött áll az oltár s rajta a töviskoszoru. A kereszt az oltáron nyugvó töviskoszoru mögött emelkedik s e fölirás olvasható rajta: *„In memoriam sempiternam."*

A Mater Dolorosa, kinek szép arcza a maga megtestesült fájdalom, a kereszt mögött áll s vigaszadóan terjeszti ki két karját.

Ezt a csoportozatot öleli át az a hatalmas bronzkoszoru, amelybe a királyné kedves virágai: vadrózsa, ibolya, szegfű, rózsa, mályva, marguerite, krysanthemum vannak befonva. A koszoru egyik része a békés nyugalmat jelképező pálma, amely az egész mű egyik oldalát foglalja le és ép ugy, mint a vadrózsaág a másik oldalon, a koporsóra reáborulni látszik.

A koszoruról hatalmas bronz szalag fut le, melyen ez olvasható:

„A magyar haza leányai, a magyar haza édesanyjának."

Az ötödfél méter magas érczemlék a királyné és Rudolf trónörökös koporsója között áll. Az imazsámoly mögötti oltárba van zárva az a kék-fehér selyem tokban elhelyezett művészies kivitelü pergamentlap, melyet e sorok irója — mint a bizottság titkára — szerkesztett, elmondván benne az emlékmű historikumát. Mi magyarok mindnyájan büszkék lehetünk ez alkotásra, mely mint a császárvárosban felállitott első nagyobb szabásu magyar művészi munka, fennen hirdeti ott a nemzet törhetlen hűségét és rajongó hálás szeretetét dicsőült királynénk iránt.

Zolnay György

Megdicsőült Királyné! Mikor porrészed alászáll a fejedelmi sírboltba: nemesb valód belép e nemzet halhatatlainak pantheonába. Helyet fogsz lalsz nagy királynéink, nagy asszonyaink ragyogó sorában. Fenkölt alakodról új fény árad környezetedre. Veled a szó való értelmében gazdagabb lesz a magyar történet dicső emlékcsarnoka. Neked a sír nem elenyészés, hanem örök megdicsőülés!... Történetirók pergamenjén, művészek remek alkotásaiban, költők lantjain s a mi legfőbb, a magyar nép hálás szivében és ajkán élni fogsz időtlen időkig! Hatni, alkotni fogsz akkor is, amikor már századok óta haló porodban pihensz! (Erzsébet királyné emlékezetére tartott egyházi beszédemből.)

Horváth Sándor ev. lelkész

Megdicsőült Királyné! Mikor porrészed alászáll a fejedelmi sírboltba: nemesb valód belép a nemzet halhatatlanainak pantheonjába. Helyet foglalsz nagy királynéink, nagy asszonyaink ragyogó sorában. Fenkölt alakodról új fény árad környezetedre. Veled a szó értelmében gazdagabb lesz a magyar történet dicső emlékcsarnoka. Neked a sír nem elenyészés, hanem örök megdicsőülés!... Történetirók pergamenjén, művészek remek alkotásaiban, költők lantjain, s a mi legfőbb, a magyar nép hálás szivében és ajkán élni fogsz időtlen időkig! Hatni, alkotni fogsz akkor is, a mikor már századok óta haló porodban pihensz!

Horváth Sándor,
ev. lelkész.

„A magyar haza leányai a magyar haza édesanyjának".

A magyar nők emléke Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös koporsói között a bécsi kriptában

DEBRECEN · EGYETEMI KÖNYVTÁR

Áldott legyen Erzsébet Királyné
hicsó emléke

Az a rajongó szeretet és végtelen hála, mely a poraiban is
hódolatteljesen tisztelt felejthetlen Királyasszonyunk

Erzsébet
magyar Királyné

emlékét örök időkre mindnyájunk szivébe zárta, im ez emlékmüben
mindenek számára jelképpen álljon itt és hirdesse a legjobb asszony, a leg-
odaadóbb hitves, a legmagasztosabb érzelmü magyar királyné halhatatlan-
ságát, hicsösségteljes életét, időtlen időkig.

A kegyetlen sors elvette Őt tőlünk, és mi ezzel az emlékművel adózunk
Neki.

Egész Magyar-ország honleányai önzetlen szeretettel, szivvel-
lélekkel megteremtették az

Erzsébet Királyné Alap-ot

az 1898-ik év szeptember hónapjában

Bánffy Dezső hárs miniszterelnöksége idejében és közbenjárásával,
a midőn a központi bizottság

özv. gróf Teleki Sándorné és Teleki Józsefin.
Dr. Jókai Mór
elnökök

és emőkei Emich Gusztávné sz. Tormay Cecilia
művész bizottsági elnök

vezetése alatt megalakult és áldásos működését

dukai és szentgyörgyvölgyi Székely Kálmán
miniszterelnök támogatásával, a központi bizottsági
tagoknak kezdettől fogva lankadatlan,
odaadó közreműködésével fejezte be:

Hölgyek:

Andrássy Aladárné grófnő
Batthyány Lajosné grófnő
Adler Bankalari Hedvig
Bacher Vilmosné
Benczúr Gyuláné
Cseh-i Herczog Péterné
Hegedüs Sándorné
Hamplné Pulszky Polixena
Herzl Antalné
özv. dr. Merich Károlyné
Hatona Lajosné
Krause Lang Ernőné
dr. Neumann Arminné
özv. Nendtwich Gusztávné

Hölgyek:

Rudnay Józsefné
Rozenberg Auguszta (bizottsági jegyző)
Sebestyén Gyuláné
Vajda Károlyné
Zsilinszky Mihályné

Urak:

Emich Gusztáv
Hegedüs Sándor
Horánszky Nándor
Gabódy József
Weiss Berthold
Halmos János

Volgár Géza
Az Erzsébet Királyné alap titkára.

Az Erzsébet Emléket tervezte és kivitelezte Zala György, szobrász Budapest-székesfővárosban.

A „Magyar nők kegyelete“ czimü czikkhez.

A nép lelkében.

Irta: **Zöldi Márton.**

A juliusi alkony enyhe szellőt hozott, mely lágyan, szeliden suhant át a letarolt mezőn. A bucsuzó nap még megragyogtatta arany fényü sugarait a nagy alföldi sikon, mely mint a végtelenség nagy gondolata, fenséges érzést ébresztett a lélekben. A falu tornyának harangszava elható dekressendóban érkezett a nyárfákkal szegélyezett berekhez, melyen túl csekély távolságban a temető terült el sürü akácok dús lombja alatt.

Ünnepnap volt. Néhány asszony és férfi a temetőből tért vissza. Arcuk nem mutatott különös megindultságot. A falusi nép józan filozofiával elmélkedik a halálról. Nem óhajtja, de nem is retteg tőle. Állomásnak tekinti, melyhez mindenkinek meg kell érkezni, hogy tovább jusson . . . Nem töpreng a nagy bökkenőn, mely Hamlet lelkét reménytelen kétségekkel töltötte el.

. . . A temetőből hazafelé igyekező emberek között érdekes, magas, széles vállu alak válik ki. A bronzszinü arc erős, éles, szigoru rajzát nagy, sötét szürke szemének szelid tekintete enyhiti. Őszbe csavarodott bajusza hullámosan simul ajkához. Egész lényén az a nyugodt megfontoltság látszik, mely az alföldi földmivelő embernek szellemi és erkölcsi kiváltságot szerez. Bodó Mihálynak hivják. Bíróviselt ember. Egyenes testtartása elárulja, hogy katona volt. Botot tart kezében.

Mikor a berek fiatal nyárfáihoz érnek, Bodó Mihály hátrafordul kisérőihez:

— Emberek, asszonyok, mondja, itt megállunk egy kissé.

Az embercsoport szótlanul engedelmeskedik. Minden szem Bodó felé fordul, ki figyelmes tekintettel nézi a nyárfákat. Aztán megszólal:

— Megnőttek, szépen megnőttek, a koronájuk ma-holnap összeér, ámbár van néhány csenevész is közöttük. Semmi sem gyarapodik egyformán ezen a kerek világon, még a fű sem.

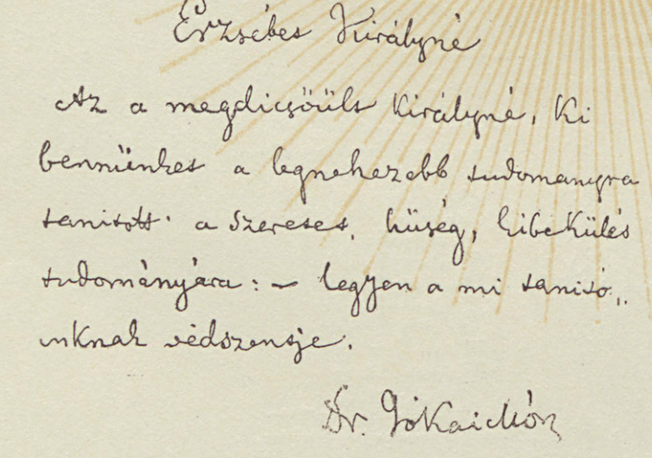

Erzsébet királyné.

Az a megdicsőült királyné, ki bennünket a legnehezebb tudományra tanitott: a szeretet, hűség, kibékülés tudományára — legyen a mi tanitóinknak védszentje. **Dr. Jókai Mór.**

Az emberek igenlően bólintanak. Bodó Mihály folytatja:

— Akkor ültettük ezeket a fákat, mikor Erzsébet királynőt egy gonosz suhanc megölte. Emlékeztek rá mindnyájan. Nem felejti el senki, mint a hogy az édes szülénk halálát sem felejthetjük el soha, amig eszünket birjuk.

— Igaz, hangzik körülötte a szomoru ekhó.

Bodó Mihály megemeli a kalapját, s feltekint az égre. Szeméből mély szomorúság árad.

— Telik, mulik az idő, mondja, a napok meg vannak számlálva. Az egyiknek több napja van, a másiknak kevesebb. Odafent számon tartják, mi itt keveset tudunk, jóformán semmit. A legpallérozottabb észnek, a legélesebb szemnek is szük a mesgyéje. Az Istent csak érezni tudjuk, de ő maga láthatatlan. Pedig, hej! sokat szeretnénk tudni.

Senki sem szólt, megilletődve hallgatták a volt birót, a szép szavu öreg embert.

— Nem egyszer, ha' százszor forgattam eszembe, hogy mért kellett Erzsébet királynőnek idő előtt elhagyni ezt a földet? Szép volt, jó volt, szerette minden igaz lélek, de legjobban a magyar szerette. Ugy tudjátok meg emberek, hogy az ő szive is mihozzánk huzott legjobban. Ezen az álnok világon sok ellensége van a mi fajtánknak, barátja kevés. Igy volt ez Árpád apánk óta mind a mai napig. De az Isten nem hagyott bennünket. Olvashattátok az ó-testamentomban, hogy mikor a jó Isten a jókat, az igazakat segiteni akarta, angyalokat küldött a földre, hogy oltalmazza azokat, akiket pártfogásába vett. Ilyen angyalunk volt nekünk Erzsébet királynő.

Áhitat sugárzott a beszélő szeméből. Hangjában a meggyőződésnek igaz érce csengett. Olyannak tetszett ebben a pillanatban, mint az első hivők, kik fenkölt rajongással, a hitbe olvadt lélekkel követték az apostolokat.

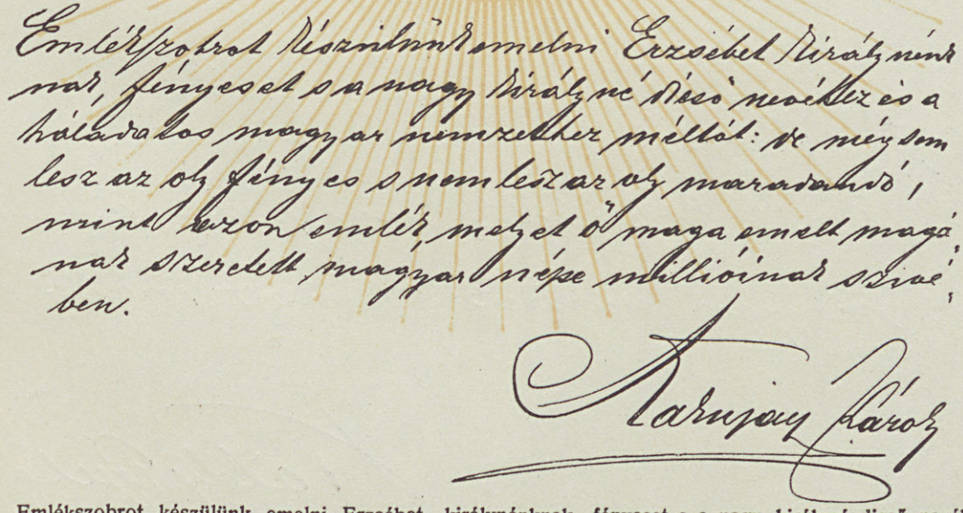

Emlékszobrot készülünk emelni Erzsébet királynénknak, fényeset s a nagy királyné dicső nevéhez és a hálaadatos [magyar nemzethez méltót: de még sem lesz az oly fényes s nem lesz az oly maradandó, mint azon emlék, melyet Ő maga emelt magának szeretett magyar népe millióinak szivében.

Kakujay Károly,
kir. tanfelügyelő.

Felvethetjük a kérdést: honnan vette ez az egyszerü földmives ember az érzésnek ezt a tuláradó bőségét, s gondolatainak kifejezésében az alkalmas szavakat? A válasz egyszerü: tessék elolvasni a magyar népköltészet termékeit. Honnan került annak vonzó bája, honnan eleven ritmikája, s a műalkotás magasságáig emelkedő képzelőereje? S ki tudja, hogy Bodó Mihály lelkében hány „örök melódia“ szunnyadt? S ha alkalmas lett volna, hogy azokat megérzékitse . . .

De halljuk őt magát:

— Katona voltam, a vártán állottam, mikor először láttam Erzsébet királynőt. Közelről láttam, alig tizenöt lépésnyiről . . . Olyan volt, mint az oltári szent, a jóság glóriásan sugárzott az arcáról . . . A tiszt uraktól hallottam, hogy ugy beszél magyarul, mintha itt született volna köztünk. Pedig messze, Bajorországban ringott a bölcsője. Csak azért tanulta meg a mi nyelvünket, hogy jobban érthesse szavunkat, panaszunkat . . . Igaz volt lelke, szinarany a szive. Az Isten sulyosan látogatta meg, mikor elvette egyetlen fiát, a szép királyfiút, de ő keresztény lélekkel viselte a nehéz keresztet, — s ha nagyon zaklatta lelkét a bánat, kiment a mezőre, az erdőre, hallgatta a levelek suttogását, s letérdelt a fűbe imádkozni.

Bodó Mihály térdre roskadt.

— Érettünk imádkozott, imádkozzunk mi is érette.

Mindnyájan követték példáját . . . halkan, tisztán hangzott az ima: „Miatyánk Isten, ki vagy a Menyekben . . .“

Löcsi Márton

A Keresztény vallásnak egy
Szt. Erzsébete van, de a
magyar nemzet Kettőt imád.

Káldy Gyula

A keresztény vallásnak egy Szt. Erzsébete van, de a magyar nemzet kettőt imád.

Káldy Gyula.

Zord, fekete vonat iramlik...

— 1898. —

Irta: Telkes Béla.

Zord, fekete vonat iramlik
Rónákon, völgyön át.
Holt királyné utazik rajta . . .
Oh, mondjunk érte imát.

Holt királyné utazik rajta . . .
Csodaszép volt s csodajó,
Nem volt országa e földről —
Nem volt e földre való.

E földön, a hol a rózsa
Csak hervadásra virul:
Nem keres örök virulást
Csalódva vigasztalanul.

Itt, a hol méla magányán
Csak bút zeng a csalogány,
Megszünt a szive epedni
Boldog csalogánydal után.

S fájó szivek álma ködében
Fölrémlik e bánatos út:
A hegyek, a völgyek, a rónák
Mind súgnak utána búcsút.

„Isten veled!“ Oda röpültél,
A hová az illat, a dal,
Ha tovatünik e földről
A tört szivek álmaival . . .

Ott viszontlátod örökre,
A mit szived szeretett . . .
Itt: örök bú, örök üdv: ott;
Te ott vagy. Béke veled.

Fájó szivek bánatos álma
Úgy sző édes babonát . . .
Úgy robog a vonat a gyászos
Rónákon, völgyeken át.

Imádság.

A kolozsvári ref. egyházközség által Erzsébet királyné emlékezetére szentelt gyászünnepély alkalmára

irta: **Szász Domokos.**

Isten! tanácsaidban kifürkészhetlen bölcseségü Isten! Királyi hamvak csöndes lakóházában ott nyugszik már a mi szépséges, a mi jóságos Királynénk is. Ott nyugszik Ő, örökké siratott, eléggé soha meg nem siratható kedves fia mellett. Öldöklő tőr járta át jóságos szivét s ugy roskadt össze hangtalanul, jajszó nélkül. Fejét lehajtá és meghalt. — Bolyongásai bevégződtek. Csillagfényben rezgő csendes éjjel, mikor Ő, földnek leánya, az égiekkel társalkodhatott s viszontláthatta elvesztett szeretteit; a bérczek orma, melyeknek tiszta légkörében otthonát kereste; a zugó erdő végtelenje, melynek ösvényein haladt tovább és mindig tovább; az alásietö csermelynek kristály habjai, melyeknek tükörében az égnek verőfénye sugárzott vissza; a virágok szinpompája, a kék ibolyák s a karcsu liliomok, melyeknek

Fenséges erényekkel felruházott nemes lélek királyi alakban, a szíveket megnyerő külső kellem, fényes tulajdonságokkal; fenkölt szellem és gondolkodás — ez eszményi képe megdicsőült Királynénknak, jóságos Erzsébetnek.

Az égiek türelmével viselte a sors legkeserübb csapásait: élete és halála hősies volt.

Lelke a menyekben van; de Ő az idők végéig él hü magyarjai szivében, gondolatvilágában. Korának tanui nem felejthetik Őt; az utókor áldani fogja nevét és Ő ennek ragyogó példaképe lesz.

Dr. Kayserling M.,
a pesti izr. hitk. papja.

Fenséges erényekkel felruházott nemes lélek királyi alakban; a sziveket megnyerő külső kellem fényes tulajdonságokkal; fenkölt szellem és gondolkodás — ez eszményi képe megdicsőült királynénknak, jóságos Erzsébetnek.

Az égiek türelmével viselte a sors legkeserübb csapásait: élete és halála hősies volt.

Lelke a menyekben van; de Ő az idők végéig él hű magyarjai szivében, gondolatvilágában. Korának tanui nem felejthetik Őt; az utókor áldani fogja nevét és Ő ennek ragyogó példaképe lesz.

Dr. Kayserling M.,
a pesti izr. hitk. papja.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

képmására volt teremtve; a madarak elbüvölő éneke, melynek zengésében magasabb szférák hangjait hallotta ... ott imbolygott mindig azok között, gyógyitó balzsamot keresve megsebzett anyai szivére.

Te mindezeket tudtad, Te mindezeket láttad, óh, mindent tudó, mindent látó Isten! Gondviselésed könyörületes kezei vezették őt bolyongásaiban s Te védelmezted Őt a tengerek hullámai fölött, erdőkben, völgyekben, ragyogó napfényben, szörnyü viharokban s hódolattal hajolt meg Előtte mindenki, amint bolyongásaiban tova suhant. Fölmagasztaltad Őt, Uram! mint választottodat, kinek halántékait koronával ékesitetted s szivét, kezét a legjobb királynak ajándékoztad, hogy boldoggá tedd őt általa. Fiatal törzsét megáldottad hajtásokkal s azok között egygyel, ki neki szemefénye, édesanyai szivének választottja, királyi férjének nyomdokaiba lépendő, a mi nemzetünknek büszkesége, dicsekedése, nagy reménységünk vala. Mikor azt elvesztette, elhomályosult homlokán a királynői tündöklő korona, levette ünneplő ruháit, felöltözött sötét gyászba, könnyeit elsirta mind s bolyongani kezdett, keresve mindenütt az elveszettet, de megtalálni nem tudta. Titkos tanácsod végzéséből, óh, Uram! egy szörnyü büntettnek kellett végrehajtatni, hogy az örökké bolyongó megpihenhessen s ujra láthassa azt, kit elvesztett s örökké keresett vala.

Ő jajszó nélkül halt meg, de midőn halálának hire, mint a felhőtlen égből alácsapó villám, eljutott hozzánk: millió és millió szivekből tört elő a jaj. Nemcsak a királyok, fejedelmek remegtek meg tőle, sereglettek össze megdöbbenésüknek s résztvétüknek adva fájdalmas hangot, hanem a népek milliói is és kérdezve kérdezék: hogy történhetett ez? Mint királyi férje nagy fájdalmának legelső perczében igy zokogott: „*hogyan gyilkolhatták meg ezt a nőt, aki soha senkit sem bántott és mindenkivel jót tett?*“ ezt kérdezték a népek milliói is.

Mindenkivel jót tett. Jót tett felséges Urunkkal, midőn őt szivének szerelmével boldogitotta, örömét megédesitette, királyi gondjait megkönnyitette. Jót tett velünk, szerette nemzetével, midőn a

Az emberi szív legnemesebb érzése
az anyai szeretet.
De ennél még magasztosabb egy
királynénak népe iránt táplált és
tanusított anyai szeretete, amely,
minthogy teljesen önzéstelen, valóban
Istenі.

Gróf Keglevich István

Az emberi szív legnemesebb érzése az anyai szeretet.

De ennél még magasztosabb egy királynőnek népe iránt táplált és tanusított anyai szeretete, amely, minthogy teljesen önzéstelen, valóban isteni.

Gróf Keglevich István.

király szivét hozzánk hajlitotta, hogy meghallgassa és kövesse a nemzet nagy bölcsének jó tanácsait. Jót tett velünk, midőn annak ravatalánál megjelent s arra könnyeit, az engesztelődés és szeretet harmatgyöngyeit hullatta. Jót tett velünk, midőn királyi trónjának magaslatáról édes anyanyelvünk zengzetes igéit szólotta, igazunkat védelmezte s varázsteli lényével szivünket meghóditotta. Jótt tett velünk, midőn bolyongását megszakitva örök gyászában pillanatokra fölragyogó arczulattal megjelent közöttünk, hogy nemzetünk ezredévi emlékünnepének fényét fokozza, örömét még bensőbbé tegye. Az a könnycsepp, mely akkor szempillái alól arczáról legördült, mélységes szeretetéről, melylyel nemzetünk iránt viseltetett, beszélt nekünk sokkal ékesebben, meghatóbban, mint a szó.

És Ő, ki mindenkivel jót tett s kiben hitvesi, édes anyai, s női erényeinek fénye tulragyogta a halántékát köritő korona drága köveinek fényét, egy gyilkoló tőrnek lett áldozatja! Ezt a mélységes talányt, ezt a megfejthetetlen titkot csak Te oldhatod fel, Te fejtheted meg, óh, Mindenttudó! Az a gyilkoló tőr lett az ő váltsága, amiként szent Fiad, s ki a Golgotha utját végigjárta, hordozva vállain az egész emberiség büneinek szörnyü keresztjét, mikor szivét a gyilkoló tőr szurása érinté, akkor szólott igy: „Consumatum est“; — elmondhatta volna a mi királynénk is: „Elvégeztetett“. Gyötrelmeinek lánczai lehullottak, bubánatos lelke fölszabadult s örökké siratott fiát örömkönnyekkel üdvözölhette. Nekünk csak a gyász maradt utána.

Siratjuk Őt, a felejthetetlent, ki bár a földön járt, nem vala többé földi s szenvedéseinek tisztitó tüzében megdicsőült már itt alant.

Siratjuk Őt, mert mig az ég magáénak vallhatja, mi elvesztettük a hű, a tiszta, a jó királynét.

Siratjuk Őt s átadjuk dicső emlékezetét a nyomdokainkba lépő nemzedékeknek nemcsak egy hideg emlékszobor képében, hanem abban a hő szeretetben is, melylyel nemes példáját követjük s hazánkat igyekszünk ugy szeretni, mint ahogy szerette Ő.

Siratjuk Őt, mint királyunk felséges hitvesét, nemzetünk védőasszonyát, az elhagyottaknak gyámolát, a szükölködőknek könyörületes szivü anyját.

Felséges nevét, dicső emlékét, tündöklő erényeit följegyzi s megörökiti a történelem. — Mi búsan lehajtjuk fejünket s könyörgünk hozzád: Irgalomnak Atyja, ne hagyj el bennünket. — Védelmező és mindenható jobbod védje a királyt, a hazát, annak minden hű gyermekét, hogy támadjon a sötét gyászból világosság, a halál árnyékából idvesség és örökélet! Amen.

*

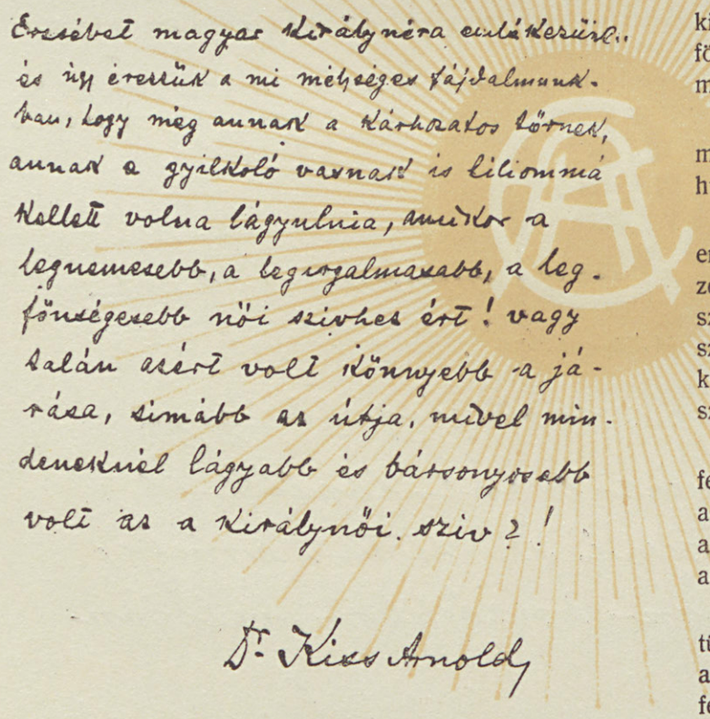

Erzsébet magyar királynéra emlékezünk .... és úgy érezzük a mi mélységes fájdalmunkban, hogy még annak a kárhozatos tőrnek, annak a gyilkoló vasnak is liliommá kellett volna lágyulnia, mikor a legnemesebb, a legirgalmasabb, a legfönségesebb női szivhez ért! vagy talán azért volt könnyebb a járása, simább az útja, mivel mindeneknél lágyabb és bársonyosabb volt az a királynői szív?!

Dr. Kiss Arnold,
a budai izr. hitk. papja.

Szeptember tizedike.

Irta: **Dr. Kiss Arnold.**

Másfél száz évvel ezelőtt történt ... Veszélyben volt egy nagy magyar királynő; ellenségek által körülvéve és válságos helyzetében a lovagias magyar nemzetbe vetette bizodalmát a koronás asszony. Magyar gyászruhában ugy jelent meg az ország rendjei előtt s mikor bánatos hangon ecsetelte elhagyottságát és védtelenségét, köréje sereglettek kivont karddal hű magyarjai és a kardok villanása és a szivek lelkesedése közben mondották ki az örökké emlékezetes szózatot: „Moriamur ... Életünket és vérünket királyunkért, Mária Teréziáért!“ *Szeptember tizedikén* esett meg ez a legendához hasonló valóság.

Vajjon van-e végzet, amely az eseményeket kormányozza? Szeptember tizedikét, mintha a végzet tette volna szentté előttünk magyarok előtt! Mert másfél száz év után ujra támadt egy dicsőséges magyar királynő, védangyalunk, nemtőnk és ugyancsak *szeptember tizedik napján* került ő is halálos veszedelembe, és óh jaj minékünk érte! mert nem tudtuk megvédelmezni és ezen a napon leesett véle a mi fejünknek koronája, a mi ékességünk. Bibliás gyászszal siratjuk azóta a mi nagy veszteségünket és szeptember tizedikének, ama sulyos és rémséges nap emlékének hatása alatt megelevenedik bennünk mindaz a fájdalom, amely a földre sujtott le bennünket.

Fojtogató boszorkányálomnak hiszszük még ma is azt a végtelen irtózatot, amely mintegy itéletnapi zimankós vihar zugott birodalmakon keresztül s a mikor a magyar határhoz ért, a hármas

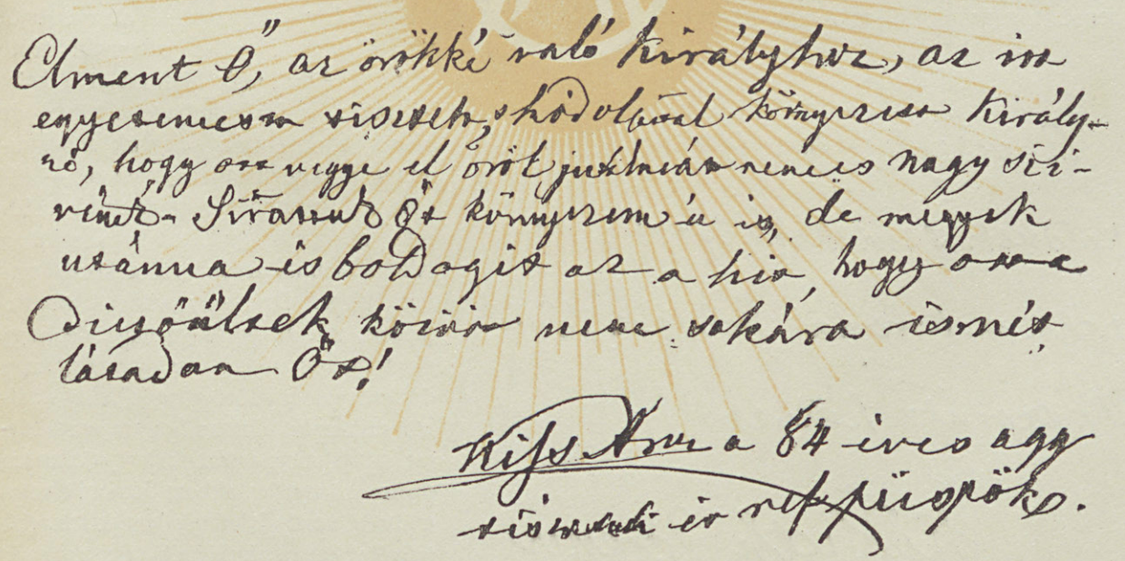

Elment Ő, az örökké való királyhoz, az itt egyetemesen tisztelt s hódolattal környezett királynő, hogy ott vegye el örök jutalmát nemes nagy szivének. Sirassuk Őt, könnyezem én is, de megyek utána és boldogit az a hit, hogy ott a dicsőültek között nem sokára ismét látandom Őt!

Kiss Áron,
a 84 éves agg tiszántúli ev. ref. püspök.

halom alján bontotta csak ki a maga igazában fekete szárnycsapását, mitha csak azt hirdette volna: „Itt vagyok én csak igazán itthon. Akinek haláldermedéséről hozom a hiradást, sehol a nagy világon nem szerették azt a koronás királyasszonyt annyira, mint itten.“

Ugy tették a népszeretet oltárára itt az ő nevét, amint templomi szentséget helyeznek az Úr elébe.

Úgy imádkoztak itten ő érette, amint az igaz gyermek fohászkodik édes szülőjéért. Zsoltárrá lett a népdal, ha az ő nevét szőtte be legszebb virágszál gyanánt énekes koszorujába. Regébe illő áhitattal beszélt tündérmeséket itten róla a népnek egyszerü gyermeke: malom alatt a malmosok, fonóban pergő rokka mellett, nótázók a zizegőben, nyáron az árnyas juharosban, őszszel a hervadó avarban s elmondták róla, hogy szemének bűbájos nézése betegeket gyógyit, hogy ajkának magyar szózata édes, mint a tilinkózengés, járása liliomlengés, hogy kezének intése ellenséget békit, hogy hűséges nemkülönben ehhez ami édes hazánkhoz, mint az a honleány, akinek bölcsőjét magyar kéz ringatta s akinek lelkét itt perzselte magyarrá az ifjukornak honszerelmet sugárzó napja.

Óh hogy a valóság siralma rázott fel bennünket borzalomra, hogy nem álom, nem gonosz látomány: Erzsébet királyasszony a tőrrel átszurt szivvel! Nem futhatunk a rémkép elől, menekülve messze, mert mindenütt a nyakunkba jár a poklok ijedelmeiből élő igazsággá változott jelenet, amint a legnemesebb kebelből patakzik elő a vér és feketére festi két ország koronáját; amint az a királyi délczeg termet összeroskad a gyilok alatt, mikép a sziven nyomott ártatlan galamb és vele együtt bánatban roskad össze a legjobb fejedelem; népek és nemzetek válnak egy percz alatt egyetlenegy gyászoló családdá, amint birodalmak messze sikjain, folyamok távoli partjain dübörögve rohan haza felé Erzsébet királyasszony ravatalos ágya és benne és rajta nemzeti gyász, keserves csapás, jajongás, bántalom; amint pihenőre viszik egy nemzet bús panaszai között a királyasszonyok között is királyasszonyt.

Nem tudjuk megérteni az isteni gondviselés kifürkészhetlen itéletjárását az emberek között! Hiszen ha hozzászokhattunk volna a mi imádott királynénk elvesztésének gondolatához, ha napról-napra aggódva leshettük volna a betegágya felől érkező hióbhireket, ha lassan nyomta volna el bennünk a reménységnek lobbanó mécsét a kétségbeesés, s egy a bánat és a földi szenvedéstől izzó életnek csöndes alkonyán tépte volna le áldott fejéről koronáját a halál — akkor is fájdalomba elmerülve, de mégis könnyebben lennénk megnyugodva a változhatatlan sorsban — hiszen a Libanonnak legmagasabb czédrusa is porba hull, csakugy mint a falakra felfutó izsóp! Ez a közös emberi sors! De hogy világos nappal fusson alá az égről csillag; de hogy sima utakon nyiljék örvénytorok; hogy derüben mennydörögjön és felleg nélkül czikázzék villám; hogy a sasmadarat szurja meg a féreg; hogy lehessen olyan szörnyeteg, akkora démoni elvetemültség, amely Istennek legtökéletesebb művét: ezt a királynét ölje meg és romba döntse a mi oltárunkat: nem! nem! ilyen rejtelmet ember meg nem magyaráz, Istennek ezzel a végzésével csakis az ébredő bünnek kétségbeesett

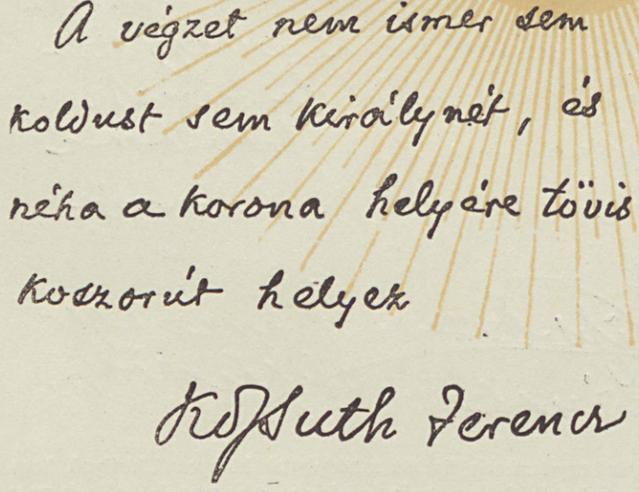

A végzet nem ismer sem koldust, sem királynét, és néha a korona helyére töviskoszorút helyez.

Kossuth Ferencz.

és erőszakos elnyomásával tud egy mélyen sujtott nemzet megbékülni. Sámuel szentirási könyvében vagyon megirva annak az eseménynek mása, amelynek emléke elevenen él minden honfiui bensőben, amely Erzsébet királyasszonynak a martiromság könyözöne közepette a hitvesi hűség és a lelki nagyság glóriáját fonta halántéka köré.

Sámuel könyvében megvagyon irva ez a jelenet, ráismerünk rögtön első hallatára: „És megremegett a király és fölment a kapunak felső titkos kamrájába — sirt vala ottan! És igyen szólott menésközben: fiam! én édes jó fiam! óh, bárcsak én halhattam volna meg a te helyedbe, fiam, én édes jó fiam!“ Eddig a biblia.

És ott kezdődik a magyar biblia, amikor Erzsébet királyné a maga összetörött, fájdalmas anyaszivével odalép az ősz királyhoz, bársonyos kezét izzó homloka fölé tette és csudákat művelt; a vigasz balzsamát öntötte királyunk keblébe s ujra visszaadta az ő atyai gondosságát, az ő életkedvét, az ő egész nagy lelkét minékünk. Mondvást mondjuk: ő tőle az az átkozott gyilok csak a bánatát, csak az élet sebeit tudta elrabolni, más egyebet nem találhatott nála; de mitőlünk végtelen sokat vett el a végzet, amikor érette való siratásra tanitott meg bennünket. Erzsébet királynéra méltán alkalmazható a zsoltáros mondása: „Minden fényessége a királynénak nem a külső csillogás, de a lelke, a benseje.“

Azt a fenséges gyászmorajlást, amely az igazi bánat háborgásakor a népkedély mélységéből, mint forrongó tűzhegyek mélyéből az izzó láva a napvilágra tör, ezt nem lehet meghamisitani! Azokat a könyeket, amelyek a nemzet kegyeltjének elhunyta alkalmával a föld egyszerü gyermekének szemeiből előserkednek — azokat nem lehet megrendelni. Erzsébet királyné sirhelyét pedig egy egész nemzetnek őszinte emlékező könye fogja öntözni az idők végéig. Nevét a népköltészet meg fogja aranyozni legendás csudáival, fejedelmi termetét érczbe fogja vésni a magyar véső, Carrara márványa lágyabban hajlik majd, ha tudni fogja, hogy az ő arczvonásait kell visszatükröztetnie.

Magasztos a mi gyászunk, ihletett a mi borongásunk; a költészetnek felhők mögül előtörő verőfénye hinti be szomoruságos fénynyel a mi fájdalmunkat. A nemzeti gyász mostan nem a fegyvereinket diadalban meghordozó hadvezérnek szól, akiben testet öltöttek hősi erényeink, nem is a hideg politika sikerrel koszoruzott bajnokának — egy fenséges lelkü nőért hallatszik jajszavunk, aki messzire állott mindentől, ami az érdek-ellentétek szikráit pattantja elő az összeütközések forrongása közben — és mégis jobban gyászolunk és inkább a földre vagyunk verve, mintha sereget vesztettünk volna el, mintha a nemzeti csapás bármely más alakban látogatott volna meg minket.

Mivelhogy lelki szemeinkkel ott látunk téged, Erzsébet királyné, fejedelmi férjed oldalán, a fiatal báj sugárözönével körülragyogva, amint először szivtad be földünk balzsamos levegőjét és szárnyaló imánknak bensősége közepette megindult érettünk a te gyöngéd lelked. Hallottad hőseink

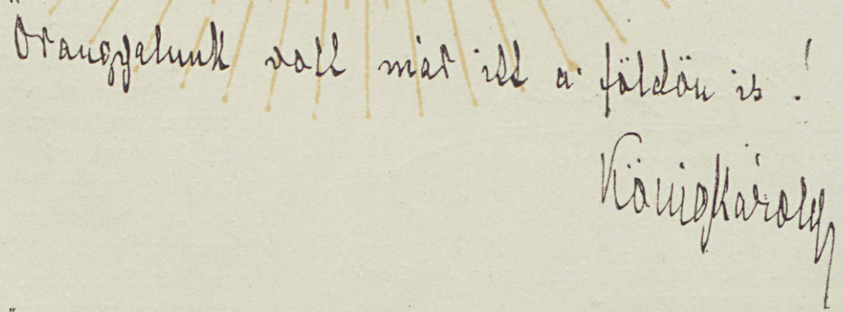

Őrangyalunk volt már itt a földön is!

König Károly,
kir. udvari tanácsos, a kir. udvari iroda főnöke.

hirét, martiromságunk szomoru históriáját, háromszinü lobogóink sárbataposását, lelkünknek szabadságért dobbanó lázas ütemverését, bolyongó bujdosásunkat, kettétört kardjainkat, epedő sóhajunkat, titkos gyötrelmeinket és a mi igaz szerelmünk hirét királyhoz és honhoz — és megsajnáltál minket, megszerettél minket és vonzódtál hozzánk.

És a te igazságod előtted járt aztán minden utadon. Lett belőled Erzsébet királyné, magyar királyné, és mi a mi üdvösségünk virulásán tudtuk meg, hogy téged a koronánál inkább koronáz és inkább teszen királynévá a szived nemessége, a gondolkozásod szárnyalása. Te voltál az üdvösség szerzője, amidőn királyi férjeddel is megszerettettél minket; egyetlen szavad hazájukat adta vissza bujdosó nagyjainknak és a mi édes magyar nyelvünk ugy gyöngyözött ajkadon, mint aranyfonálon igaz kalárisnak szempergetése! Amit te tettél mivelünk, azt csak a nemtők szokták megtenni az üldözött ártatlannal a tündérmesék képzelmeiben. Szeretetet tanácsoltál a trónnak velünk szemben, Erzsébet királyasszonyunk; és megmutattad a mi hűségünket a koronának! Igen, az a tőrrel átdöfött sziv ott lenn a sir ölében a szeretetnek hatalmával és a női lélek irgalmával a megbékülés lánczának azt a két végső kapcsát füzte össze könnyen, amelyet bölcseink és nagyjaink oly nehezen tudtak egybekapcsolni. Ha erre emlékszünk, megelevenedik előttünk a Jeruzsálem ostromáról szóló monda, amikor *Vespasianus* római császár tétovázva, habozva állott a szent város előtt, nem tudván, hogy hogyan bánjék a biztosan hatalmába kerülő várossal és lakosaival. Találós kérdést intézett hát bölcseihez igyen: „Mondjátok! Mit kell cselekedni egy olyan toronynyal, amelyben csörgő kigyó fészkel?“ Egy arab hadvezér azt tanácsolá: „A kigyót meg kell ölni és a tornyot föl kell perzselni.“ Egy jeruzsálemi bölcs pedig igy szólott: „Hozassatok egy kigyóbüvölőt, az majd megszeliditi a kigyót, kihozza a torony rejtekéből; épen marad a torony és a ti gyönyörüségtekre váland majd.“

Mintha csak az egykori szomoruságos hazai viszonyokra czélozna a Vespasianus-monda. Büszke várában a szabadságnak, a független érzelmeknek, vonta meg magát a szenvedő magyar génius. Rövidlátó tanácsosok ugy hirdették, hogy mérgesfogu kigyó a magyar nép, amelyet ki kell zavarni rejtekhelyéből, amelyet meg kell ölni és azután légbe kell robbantani azt a makacs toronyfalat, amit magyar szabadságnak neveznek.

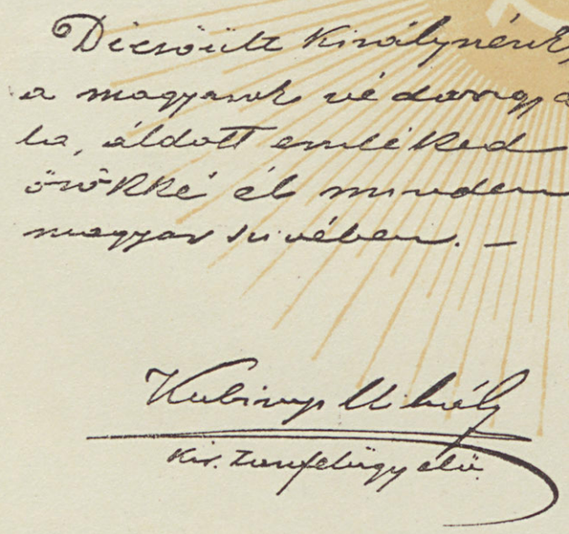

Dicsőült Királynénk,
a magyarok védangyala,
áldott emléked
örökké él
minden magyar szivében.

Kubinyi Mihály
kir. tanfelügyelő

Dicsőült királynénk, a magyarok védangyala, áldott emléked örökké él minden magyar szivében.

Kubinyi Mihály,
kir. tanfelügyelő.

És akkor előállott a mi Erzsébet királynénk, védőangyalunk és segitett ami bölcseinknek, annak az alapnak a megteremtésében, amely szilárd vára, alkotmányos biztositéka a trónhoz és királyhoz való hűségünknek. Megczáfolta a lelketlen tanácsosokat; elmondta, hogy rossz a hasonlat, mivel a magyar nép egyenes jellemétől, büszke lovagiasságától mi sem áll távolabb, mint a kigyó-természet, a hizelgő csuszás, a ravasz leselkedés. Ha pedig rejtőzködő kigyónak tekintik mégis, — igy tanácsolta magyar Erzsébet — van valami, ami megigézi az ő makacsságukat. Hozzatok kigyóbüvölőket, akik értenek a nyelvén. Szeretettel, becsületes kézzel, igaz szóval megnyeritek a szivét, a lelkét. A mire a magyar kezet ád —

azt megtartja lehellete fogytáig. A mire a magyar esküszik — azért megvívja a poklot is. Egy élet kevés neki, hogy föláldozza szerelme oltárán. De ha tüzzel és vassal akarjátok kicsalni szabadságszeretete magas tornyából — inkább benn vész a lángban, mintsem hogy levegye róla a háromszinü lobogót. A mire a magyar ilyenkor képes, ahhoz hasonlót csak a titánok regebeli harczaiban olvashattok. Százszor is meghalna ábrándjaiért. Füzzétek hát a szeretetnek lánczaival a trón zsámolyához a magyart és hagyjátok meg neki az ő ősi szabadságvárát épségben és biztonságban; meglátjátok! hivebb fia, rajongóbb hive az én felséges uramnak, a királynak nem lészen, mint a magyar. És Erzsébet királyasszony szava lett igaz. Azóta ujra áll az ő tündökletes diadalmában a magyar szabadság szilárd toronyvára: jóslata és tanácsa igazsággá lett; a magyarnál senki sem szereti jobban nemes királyát: érte élni-halni kész!

Erzsébet királyasszony váratlan halálának rémséges hire ugy érte villámcsapásával nemzetünket, mint a legendabeli bölcsnek halála az ő hiveit, akinek csak a következő regébe szőve merte elmondani a hirnök a gyászos eseményt: „Az angyalok játszó pajzánsággal egy napon elhagyták a mennyországot. Itt tartózkodtak lenn a földön. Amikor aztán eltávoztak, az emberek rémülten vették észre, hogy a legértékesebb kincsét a földnek elvitték magukkal."

„Meghalt ami szeretett mesterünk — sirta el jajszavát erre a mondára a néptömeg — a földnek ő volt legdrágább kincse!"

Angyalok vitték el Erzsébet királyasszonyunk lelkét is mitőlünk.

Ami legértékesebb büszkeségünktől fosztott meg bennünket a kegyetlen sors.

A testét ördög gyilkolta meg — de a lelkét angyalok ragadták el.

„Imádkozzunk hát sirva szüntelen Erzsébet királynénkért, akit Istennek dicsősége ölébe fogadott mindörökre!"

Dr. Kiss Arnold

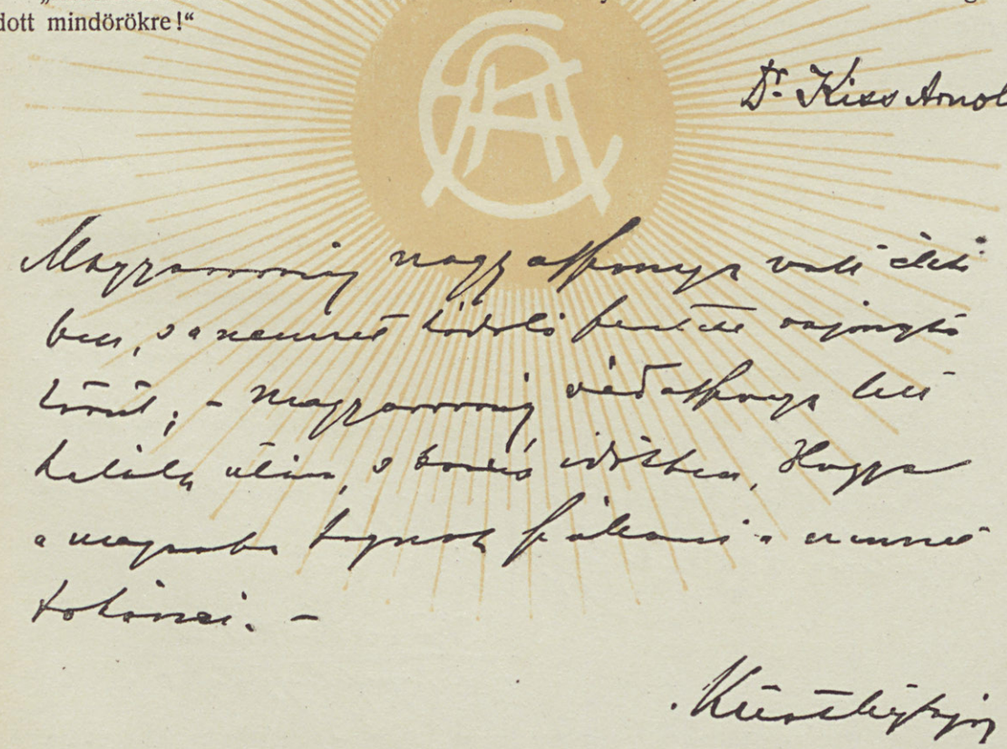

Magyarország nagyasszonya volt életében s a nemzet hódoló szeretete rajongta körül; — Magyarország védasszonya lett halála után, s borús időkben Hozzá a magasba fognak szállani a nemzet fohászai.

Kürthy Lajos.

Merengés.

Ott jártam a Taunusban. Magához vonzott a nauheimi völgy s a Burg-Allée 12-ik számu házának erkélyére pillantottam föl egy reggeli órán. Nem, hogy leselkedjek: észrevenném-e ott alakját, vagy legalább árnyékát a mi felséges Asszonyunknak. De csak látni akartam a lakóházát s hozzáfűzni egy-egy gondolatomat, melynek forrása az én hódolatom; egy-egy érzésemet, mely sajnáló szivemből szakadt föl.

Sárgára meszelt kétemeletes nyaraló; a sorban tán a legegyszerübb. Ablakvitorlái kifeszitve. Az egyik párkányon zöld pohárban egy csomó csillagvirág. Talán ő maga szedte, maga illeszté a kicsi üveg edénybe: hadd viruljon az a selymes fehér szirom, a meddig csak bir. És soká birja, mint tudják is azok, a kik szeretik. Elvirágzik egy hétig is, csak vizzel tartsák, mig rózsa, szekfű gyorsan hervad. A fájdalmát akarta-e példázni vele, melyet öntöző könyei óvnak meg a fonnyadástól?

Csaknem két-négy éve már, hogy itt járt magyarországi II. szt. Erzsébet. A... ur kertje is kivirult minden hajnalra. Mert ezt a berlini urat érte a nagy tisztelet és öröm, hogy királynénk az ő villáját szerette meg. Sűrűbe vesző, messzenyuló utjain

Te, ki ez ország nagy királynéja, - a legjobban szerető hitves, - a legnagyobb fájdalomtól vérző anyai szív, s nemes lelkeden odaadással csüngő hű magyar néped szószólója voltál, páratlan erényeid jutalma e földi szenvedés után a végnélküli boldogság - s hű magyar néped örökké áldó szózata legyen.

Kosztka Mihály,
Trencsénvármegye kir. tanfelügyelője.

Te, ki ez ország nagy királynéja, a legjobban szerető hitves, — a legnagyobb fájdalomtól vérző anyai szív s nemes lelkeden odaadással csüngő hű magyar néped szószólója voltál, páratlan erényeid jutalma e földi szenvedés után a végnélküli boldogság s hű magyar néped örökké áldó szózata legyen.

Kosztka Mihály,
Trencsénvármegye kir. tanfelügyelője.

haladt a mi nagy Asszonyunk, kevés megszakitással, reggeltől, estig. A Johannisberg egy födött padján ülve néztem le, s egy szempillantásig, mintha gyászruha lebbenését láttam volna. Elősuhant s eltünt ismét a nyires homályán. Mint a hogy van szomoru-fűz: van-e szomoru-pálma is? Láttán ez a kép jutott eszembe.

A bejárat előtt sem zsandár, sem tilalomfa. Csak egy keskeny tábla, rajta az a két szó: „Privater Weg“.

De megértette mindenki. A közönség, mintha csak a Keleten volna, azzal hódolt a királyasszonynak, hogy nem vette észre.

A menedékes kerti ösvényen egy kertész-bojtár jött szembe velem, tologatva maga előtt a gyepnyirót.

— Ő felsége ezen az uton is szokott sétálni? kérdem a legényt.

— Épp az imént fordult erre, nincs egy percze — mondá. — Ihol-e . . . s rámutatott a fehér porondra — a lába nyoma.

Tehát jól láttam.

— Ez a keskeny, hosszu? folytatám.

— Ez az — felelé. A másik, a széles, rövid, az a görög uré.

Aztán belemélyesztettem kutató szememet a lombok zöld éjjelébe s azon fohászkodtam: bár a fájdalmas édes anyának tőrtül átjárt szivéről lemulna itt a szünhetetlen gyötrelem.

S néhány nappal ezután egy másik tőr meg is váltotta. Az ő szive bajának tán ez volt az egyetlen orvossága. Piszkos kéz döfte belé. De a vértanuk hóhérai nem gentlemanek.

Porzó.

Imádtuk, mig élt; sirattuk végzetét; — emlékét őrizzük mindörökké!

Kuncz Elek
kerületi kir. főigazgató.

Imádtuk, mig élt; sirattuk végzetét; — emlékét őrizzük mind örökké!

Kuncz Elek,
tankerületi kir. főigazgató.

Erzsébet Királyné.

Irta: **Vértesy Gyula.**

A miénk volt a szived, lelked,
Dicső, fenséges asszonyunk;
Csillag voltál nagy éjszakánkban,
S mikor kivirradt: a napunk.

Vigasztalást te ragyogtál ránk
Amig sötét éj vett körül —
S virradatunknak, nálad jobban
E földön, senki sem örült.

Miénk voltál örömben, gyászban;
És lelked fényét, melegét
E szenvedő, e szép hazában,
Pazarul itten szórta szét!

S a szörnyü nap, melyen egy gaz kéz
Szent szivedbe döfte vasát —
A gyilkos tőr, sziveddel együtt
Egy nemzet szivét járta át....

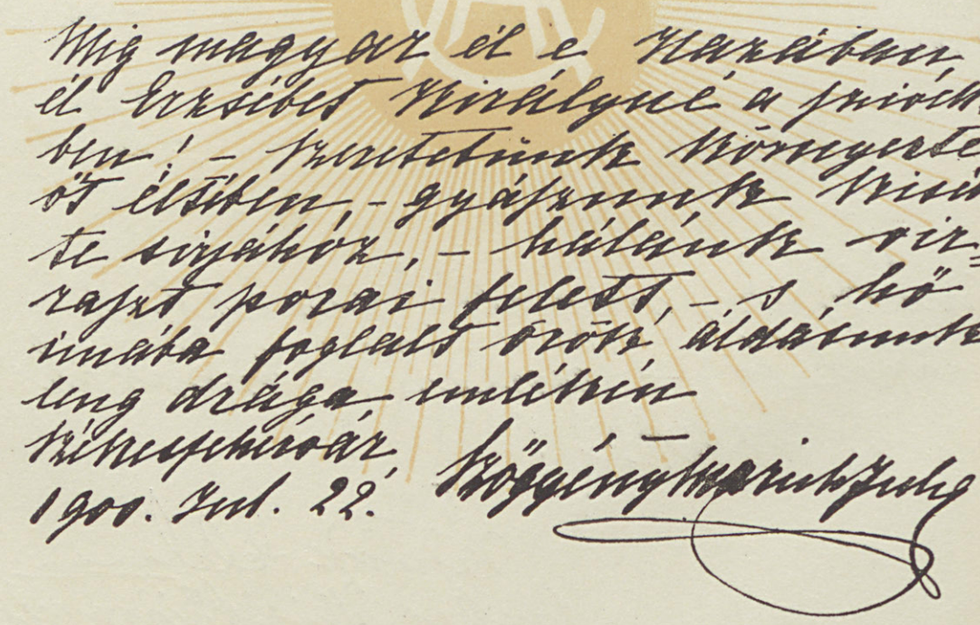

Mig magyar él e hazában, él Erzsébet királyné a szivekben; — szeretetünk környezte őt éltében, — gyászunk kisérte sirjához, — hálánk virraszt porai felett, — hő imába foglalt örök áldásunk leng drága emlékén.

Szögyény-Marich Julia.

Elmélkedés.

Erzsébet királyné, aki a magyar nép sebeire annyi gyógyító balzsamot csöpögtetett a sötét napokban, a virradás után is mindig sugárzó példával járt a nemzet előtt, mutatva az utat, amelyen a nemzet erőssé, magyarrá lehet. Ezért bálványozza őt annyira a magyar nép; de kivált a tanitók, akik a nemzet nevelésének oly lelkes munkásai. Mikor 37 évvel ezelőtt meg kellett kezdeni az önrendelkezési jogaiba visszahelyezett magyar állam kiépitését, egyik első törekvésem volt a felnőtteknek oktatási köröket szervezni. Közzétettem az első felhivást, mely Magyarországon a felnőttek oktatása érdekében megjelent. Akkor égető szükség volt pótolni a mult mulasztásait, a már felnőtteknek is sietve megadni egy kis oktatást.

Akkor utaltam Észak-Amerika népére, melynek példáira azóta oly sokszor hivatkoztak. Elmondtam a felhivásomban, hogy az amerikai rengetegben, ha csak öt család telepszik is meg, első gondjuk, fakunyhóik közepette szép iskolát épiteni. A tanitó sohasem hiányzik; az ismeretek szomja annyira vérében van a népnek, hogy mindig ezrivel akadnak önkéntes tanitók, akik vállalkoznak azt a legelsőrendü szükségletet kielégiteni. Fiatal nők ezrivel vannak, akik otthagyják a kényelmes szülői házat és mennek 1—2000 mértföldnyire a pusztaságba, oktatni és nevelni a jövő nemzedéket.

A mélyen érző tanitónak nem olyan tövises pálya ez; sok nemes élvezetet talál ő ebben, mert a szive mélyéből fakadt szó a gyermek lelkében termékeny talajra akad, nemes érzelmeket

A' ki magát, nemes tettek által
egy nemzet szivébe beirta,
mint dicsőült Erzsébet ki
rályunk, az örökké élni fog
mivel romolhatlan emléket
emelt magának.

Kun Bertalan
ev. ref. püspök.

A' ki magát nemes tettek által egy nemzet szivébe beirta, mint dicsőült Erzsébet királynőnk, az örökké élni fog, mivel romolhatlan emléket emelt magának.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

fakaszt, hálát és szeretetet ébreszt. Önző a gyermek, mert az önzés légkörébe jutott. De lelkében benne van a szeretet vágya. Ha meleg napsugár esik a lelkére, kicsirázik abban a szeretet plántája; és ha szorgosan öntözzük, türelmesen gyomláljuk azt a melegágyat: az odaadó ragaszkodás, a szolgálatkészség virágai kelnek ki belőle. A virág gyönyörködtetni, illatot árasztani igyekszik; a gyermek örömet óhajt szerezni, szeret használni a ház körül.

Beszéljünk csak vele az ő nyelvén, felfogásához alkalmazott példákban és látni fogjuk, hogy mily könnyü a gyermeklelket meginditani, mily könnyen erednek meg szemeiből az érzés gyöngykönyei, mily gyorsan lobog föl orczáin a lelkesedés pirja.

És ne higyjük, hogy könnyebben érünk czélt, ha korholjuk, ha apró és nagy hibákért egyformán büntetjük. Ahol lehet, ott dicsérjük a jó tetteiért, sőt hunyjunk szemet apróbb hibái felett; pajzán, sőt pajkos kedvét pedig, melyben az erkölcsi egészség, a tetterő nyilvánul, ne szegjük meg. Ezzel felkeltjük és megszilárditjuk benne a nevelés leghasznosabb gyümölcsét, az emberi cselekedeteknek legerősebb rugóját: az önérzetet, az önbizalmat, az önálló gondolkozást.

A gondosan fejlesztett általános szeretet és önérzet pedig meg fogják alkotni a hazaszeretetet, melynek legmeghatóbb, mert a legtisztább nyilatkozata: a nemzeti dal, ha kipirult arczokkal, lángoló szemekkel a gyermekek éneklik.

Neveljünk hazafiasan, magyarán érző gyermekeket erős nemzedékeket a hazának. Oltsuk beléjük a hazaszeretet hamvadhatatlan tüzét; tanitsuk meg őket arra, hogy drága kincs legyen előttük a magyar nyelv, ami egyenlő a magyar hazával!

Oktassuk őket a magyar érzület- és lelkesedésre a magyar költők fenkölt igéivel; őseink, nagyjaink, — *bajor Erzsébet példájával.*

Amint a hitnek szavaival lelkükbe csöpögtetjük a vallásosság erejét: akkép a honszeretet magasztos példáival leheljük fogékony szivecskéikbe a nemzeti érzés nemes tüzét; amint megtanitjuk őket arra, ho gy ha a templom küszöbét átlépik, szent félelem és lelki megtisztulás fogja el őket annak tudatában, hogy az Isten házában vannak, akként tanitsuk meg őket arra is, hogy az iskola küszöbének átlépésével nemes lelkesedés töltse el egész lelkületüket; *érezzék ők át, hogy minden nagynak és dicsőnek, amit az emberi tevékenység alkothat, bölcsője ez az épület, ahová ismereteket, tudományt, hitet, emberszeretet és hazafiságot tanulni járnak!*

Tanitsuk meg gyermekeinket arra, hogy szentegyháznak tekintsék az iskolát, ahol a hazafiság felemelő érzése környékezi meg lelkeiket; ahonnan mint jó magyarok a becsületes munka utjára induljanak.

És ha már teljesen felébresztettük a gyermeki szivben a hazafiság, a nemzeti összetartozás érzését: tárjuk fel szemeik előtt a magyar nemzet történetének dicső képeit; mutassuk meg

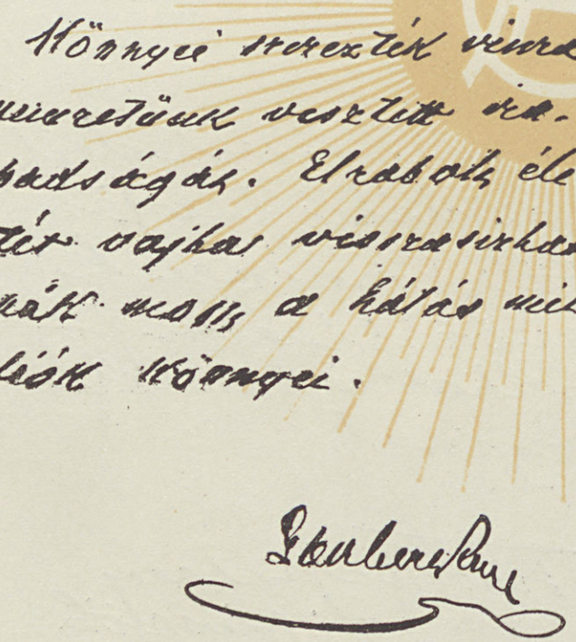

Könnyei szerezték vissza nemzetünk vesztett szabadságát. Elrabolt életét vajha visszasirhatnák most a hálás milliók könnyei.

Gróf Laszberg Rudolf,
Győrvármegye főispánja.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ARCZKÉPE (1870.)

EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN

nekik, hogy az erős lélek, büszke elszántság, akaró elhatározás milyen csodás eredményeket szülhet. És mondjuk el nekik, majd ha a nemzet nemes barátait, jó és balsorsában hü osztályos társait vágynak megismerni és szeretni, hogy volt ennek az ezer évet átküzdött népnek egy királyasszonya, akinek szive az erények kincsesháza, a nemes tettek otthona volt és aki — bárha idegen földnek volt is szülöttje — mikor királyunk oldalán a magyar trónra lépett, századokra szóló példát nyujtott a magyarságnak, mert megtanulta nyelvünket, hüségesen szerette népünket, rajongásunk viszonzásaul teljesen magyarrá lett, első asszony a magyar nők között: igazi magyar királyasszony.

Mondjuk el gyermekeinknek Erzsébet királyasszony legendás történetét, aki oly nagyon tudott szeretni és annyit kellett szenvednie. Vessék szivükbe az utódok az ő emlékét és majdan a késő unokák is áhitattal zarándokoljanak az ő hamvaihoz, hol a hazaszeretet utjára vezető fáklya lobog.

Ennek a nemes királyalaknak földi maradványai fogják felszitani örökön örökké a hazaszeretet tüzét.

A hazafias nevelés — amint ezt megdicsőült jó királynénk tette — a király és nemzet között az igaz együttérzést növeli, a legszebb virágokat fogja teremni.

Ápolják, őrizzék Magyarország nagyságának munkásai: a néptanitók hiven, gondosan a vértanu királyné emlékezetét, örökön örökké.

Türr István,
tábornok.

Türr István

Erzsébet királynét, életében
a magyarok nemtőjét, halála után
szentté avatta a nemzeti kegyelet.

Lád Károly
az „Országos polg. isk. egyesület“ elnöke.

Erzsébet királynét, életében a magyarok nemtőjét, halála után szentté avatta a nemzeti kegyelet.

Lád Károly,
az „Országos polg. isk. egyesület“ elnöke.

Tököly Száva, a budapesti Tököly-féle gör. kel. szerb nevelő intézetnek hazafias alapitója, növendékeiknek örök időkre szent kötelességükké hagyta: miszerint hűen szolgálják felséges királyukat, odaadóan szeressék magyar hazájukat és ernyedetlenül működjenek a hazai szerb nép szellemi és anyagi felvirágozásáért. Ennek a magasztos feladatnak igyekezett a Tököly-intézet 1838-ik évi alapitása óta mai napig hűen megfelelni, ez lesz továbbra is a legszentebb feladata. Igy cselekedvén, méltó leend jóságos Erzsébetünk emlékét szolgálni a király kegyteljes oltalmára, a magyar haza törvényeinek hathatós támogatására és a hazafias Tököly Száva áldott emlékére.

Popovics Vazul István,
a „Tököly intézet“ igazgatója.

Uralkodói és női erényei, szellemének és női szépségének varázs ereje, lelkületének finomsága és nemessége s mindenek felett a magyar nemzet iránt érzett vonzalma és szeretete a történet magasztos körébe emelte felséges alakját, legendaszerü varázskörrel fogja felruházni és néki örök életet biztositani a nemzet szivében.

Báró Feilitzsch Berthold.

Erzsébet királyné meggyilkolása az emberiségen ejtett gyalázat, melyet késő századok is, oly annyira magasztalt czivilizácziónak kiáltó szatirájának kell, hogy bélyegezzenek.

Dr. Fésüs György,
jogakadémiai igazgató.

A magyar nemzet csak úgy róhatja le háláját Erzsébet szeretett királynénk iránt, hogy nemzedékről-nemzedékre hagyományos kegyelettel őrzi meg szent emlékét.

Hollaki Arthur,
Udvarhelyvármegye főispánja.

Ki volt inkább hivatva a magyar nemzetet és királyát szeretetben egybeolvasztani, mint Ő, ki mindkettőt végtelenül szeretvén, nagynak látni kivánta.

Hogy nemcsak népei, de az egész világ nagy királynak elismeri férjét, azt megérte.

Teljesüljön minél előbb másik kívánsága: legyen nagy a magyar nemzet is.

Egyben nagynak mutatkozik: fájdalmában nagy királynéjáért.

Báró Fiáth Pál,
Fejérvármegye főispánja.

Szobrot Erzsébet királynénak!

Hány művész lelkében forr már a magyar nemzet egyetemes akarata és géniusza által megteremtendő szobornak a terve!

Ámde a nagy királynénak az lesz még is a legszebb és Hozzá legméltóbb emléke, melyet ti, magyar néptanitók, fogtok Róla tanító és nevelő hangyamunkátokkal a magyar nép szivébe vésni.

Gyertyánffy István.

Ő jobban szerette Magyarországot, mint a királynőnek kötelessége lett volna. Erzsébet királyasszony és a magyar nemzet között öntudatlanul szövődött egymásnak a megértése. A szívek logikája hozta őket oly közel egymáshoz. Hiszen Magyarországot akkor, midőn jogáért küzdött, annyiszor félreért ették és csak félreértették, — hogy érthették volna meg azon utakat, melyeket a királyasszony szíve választott. Ő pedig a szívével gondolkozott és ezen gondolataiban épen azért találta meg a magyar nemzet szívét, amely ellen Bécs ből egykoron csak gyülöletet szórtak.

Dr. Fleischmann Sándor.

Erzsébet királyné fényes példa reá, hogy a ki megérti a magyart és jó szivvel van hozzá, a magyarnak szivét megnyeri.

A szeretet és kegyelet, a melylyel a nemzet Erzsébet királyné emlékét őrzi, élénk jele annak, hogy nemzetünk a hozzá való jóságáért őszintén hálás.

S a midőn e fényes példa vonzó képe lebeg a serdülő ifjúság előtt is; a magyar nemzet hálás tulajdonsága bevési a kegyeletes emléket sziveikbe s átszállitja nemzedékről nemzedékre.

Győry Elek.

A kit a Gondviselés a magasba helyezett, annak bő alkalmat nyujtott jót cselekedni. Valódi áldás azonban csak úgy fakad tettei nyomában, ha a fényt, melyet kifejt, a hatalmat, melyet gyakorol, mindig szivjósággal tudja párosítani.

Erzsébet királynénk szivének melegét milliókkal éreztette, nemes tettekben nyilvánuló szeretete gyujtóbb volt fényes koronájának minden gyémántjánál: ezért rebeg milliók ajka érte hő imát, — ezért dícséri minden ajk érte az Úr nevét, — ezért forradt össze emléke a magyar nép lelkével s lett még életében a legendáé!

Hidasi Sándor,
Ungvármegye
kir. tanfelügyelője.

Az ember orvkeze a porba akarta taszitani felséges lényedet; Istened jobbja az egekbe emelt fel erényidért! Mily boldog lehetsz Te ott! Mily árvák vagyunk mi itt! Könyörögj érettünk!

Francsics Norbert,
a budapest-vidéki tankerület kir. főigazgatója.

Az Isteni gondviselés kedvező kegyelme nemtőnkül ajándékozá Őt nekünk.

A magyar nemzet hálájában és kegyeletében örök lesz élete.

Fábián László.

Mi magyarok adtunk a németeknek egy szent fejedelmi asszonyt: II. Endre királyunk leányát, Erzsébetet.

A németek is adtak nekünk egy szent királynét: bajor Erzsébetet, a mi áldott emlékü királynénkat. Mert a mi szentünk ez. Oltára ott van minden magyar szivében.

Dr. Havass Rezső,
székesfőv. iskolaszéki elnök.

Rajongó szeretettel néztünk fel Reá e földön kesergő szivvel keressük az égen, esdve, ne hagyja el a magyart.

Horváth Béla,
főispán.

A természet szépségeivel megáldott községünket sok csapás érte már; oly mély sebet, annyira fájdalmast azonban egy sem ütött szivünkön, mint a milyet felséges királynénk elvesztése okozott. — De hogy is ne volna ez igy, mikor felséges királynénk — ki azon isteni küldetés mellett, hogy egy országnak volt védő angyala, mindig tudott alkalmat találni, hogy községünkben a szegényeket segélyezze, a vigasztalásra szorulóknak vigaszt nyujtson. Most, hogy nem jön többé hozzánk, örökös a mi gyászunk.

Gödöllő község nevében:

Szondy Lajos,
jegyző.

Bara István,
biró.

Erzsébet legendája.

Irta: KABOS EDE.

Wittelsbach Erzsébet fehér szárnyakkal lebeg fölöttünk. Most a magasságból is patronája Magyarországnak. A földi asszonyból egy szempillantás alatt legendás asszonnyá lett. S ha sokáig élt mint asszony, tovább fog élni mint legenda. Semmit sem vesztett Ő, egy szentet nyertünk mi. S ennyiben esztendők multán meg is nyugodhatnánk. Mégis elfog a szomoru emlékezés. Micsoda lázas alkony volt az akkor! Bécsből valami hihetetlen hirt adtak le a szabadelvü klubba s a milyen képtelennek látszott, mégis ezer dróton áradt szét egyszerre a fővárosban, az egész országban. Nem volt teremtett lélek, a ki elhigyje, de azért remegve és könnyek közt adta tovább mindenki. A ki az imént megrázta a fejét és mélységes meggyőződéssel mondta rá, hogy ostoba szenzáczió, a másik perczben döbbenettel rázkódott össze, mert mástól is hallotta, a mit hinni nem tudott, nem akart. S ha még mindig hitetlenül ődöngött tovább az utczákon, hallucinációknak lett a rabja.

Azt kellett képzelnie, hogy minden utczasarkon gnómok ugrálnak ki az aszfalt alól és megtépett ruhával, vijjogva járják be az utakat. És mind azt sirja, azt kiáltja: „megölték ... tőr szegezte át a szivét.“ Mert ismeretlenek és ismerősök, valakik és senkik szükségét érezték hirtelen, hogy nyakukba vegyék a várost és bekiáltsák minden kapun és minden ablakon, hogy meghalt Wittelsbach Erzsébet. Mintha valamennyiüknek édes anyja lett volna az a Wittelsbach Erzsébet és

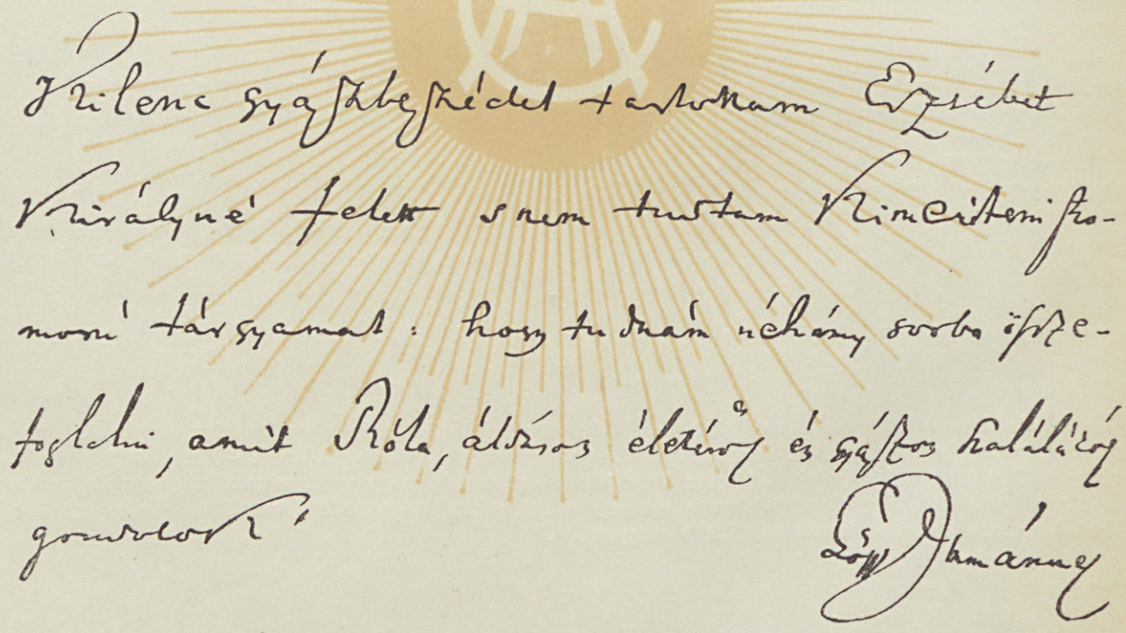
Kilencz gyászbeszédet tartottam Erzsébet
Királyné felett s nem tudtam kimeríteni szo-
morú tárgyamat: hogy tudnám néhány sorba össze-
foglalni, amit Róla, áldásos életéről és gyászos haláláról
gondolok!
Löw Immánuel

Kilencz gyászbeszédet tartottam Erzsébet királyné felett s nem tudtam kimeríteni szomorú tárgyamat: hogy tudnám néhány sorba összefoglalni, amit Róla, áldásos életéről és gyászos haláláról gondolok!

Lőw Immánuel,
a szegedi izr. hitk. papja.

halálos büntetés érhetné a közönyöst, a ki nyomban tovább nem vinné a katasztrófa hirét! Futó emberek sikoltásaiban futott szét a hir és az est feketén ereszkedett le a gyászoló sokaságra. Hogy pedig másnap reggel kibukott a nap, hiába szivta fel az éjszaka sötétségét. A város fekete maradt.

És fekete volt az egész ország. A királyné miatt! Jóságos Isten, a ki emberek és nemzetek szivébe látsz, csak te tudnád megmondani, mennyi királyné feküdt már ravatalon s a gyöngyök közé, a mik halottas ruhájában is ékesitették, be ritkán vegyült az őszinte könny. Hivatalos könnyek, paradés könnyek, konvenczionális könnyek: — óh igen, bőséges záporral omlanak a királyi asszonyok fölött, de vajmi kevés abból a közönséges sós nedűből, a mely megrepesztené a szivet, ha el nem sirnák. S ha az a genfi tőr csak egy királyné szivét járta volna át: ma feledve volnának a könnyek és feledve a királyné. De nekünk nem a királyné halt meg, csak egy magasságos asszony, a ki többet szenvedett mindannyiunknál, holott szépségben, jóságban és szivbeli érzésben korona hijján is legelsőnek kellett ismerni. Minden lépte nyomán rózsa fakadt ezen a magyar földön s az ő homlokába mégis egyre mélyebben nyomult a vérező tövis. A két keze csak virágot tudott hinteni s fedetlen szivét mégis szakadatlanul járta a csapások tőre. A kincseit elosztotta, a szomoruságot mégis egymagán viselte. És lassankint hozzája tápadt minden szem, hogy a legnagyobb asszonyon tanulja felismerni az isteni akaratot, a melynek tetszik olykor a legjobbakat sujtani. A csudálatos asszony állott a világ előtt, cselekedvén, mint a legelső királyné és szenvedvén, mint az utolsó munkásasszony.

S a mikor már ez a nemzet nem is tudott csudálkozni, hogy az ilyen asszony vonszolni tudja életet, holott hét tőrt visel a szivében, el kellett csudálkoznia, hogy az a genfi tőr megöl-

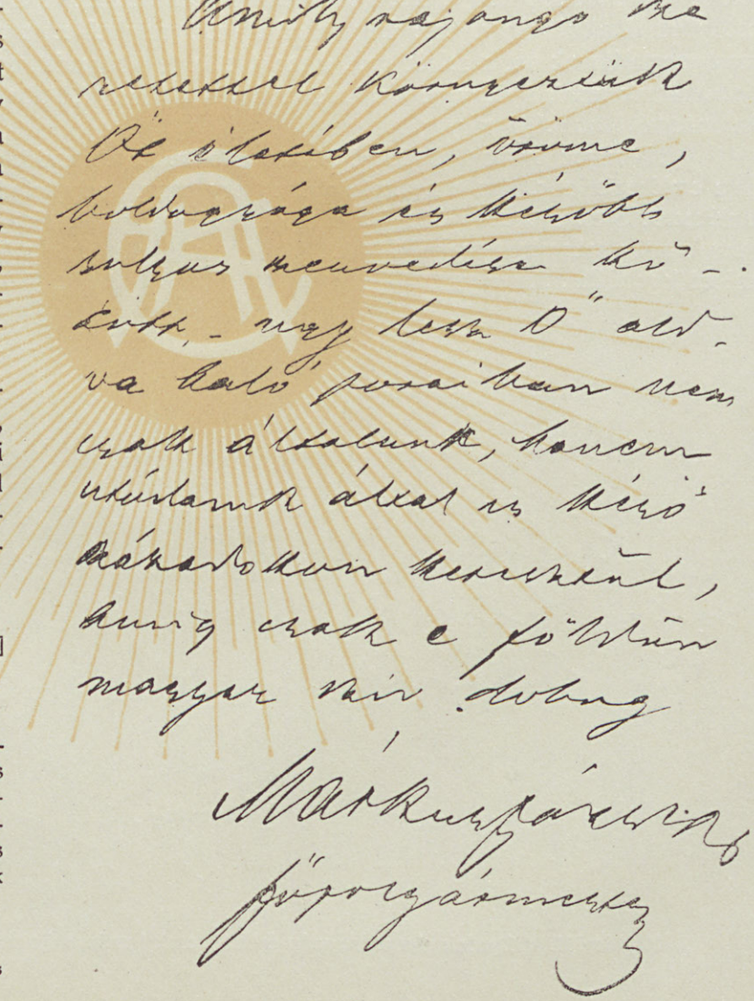

A mily rajongó szeretettel környeztük Őt életében, öröme, boldogsága és később sulyos szenvedései között, — úgy lesz Ő áldva haló poraiban nemcsak általunk, hanem utódaink által is késő századokon keresztül, a míg csak e földön magyar szív dobog.

Márkus József,
Budapest-székes főváros
főpolgármestere.

hette. De ugy kellett lenni, hogy a csapások tőrét a királyné szive fogta fel, a genfi tőr pedig az asszony szivét érte. S a kik a királynét csudáltuk, az asszonyt lelkünk legigazibb könnyeivel sirattuk.

Csuda volt az élete, csuda a halála. Egészben legendává kellett válnia. És legenda is. Nem mondja őt senki királynénak és Wittelsbach Erzsébetnek is csak azért mondjuk, hogy megkülömböztessük minden Erzsébettől, a kit előtte már lefoglalt magának a legenda. Csak Erzsébet Ő. A hol szerte az országban a rokonok arczképei közé vették az ő képe mását, csak igy nevezik Erzsébetnek. S a hol a nevének templomot, az emlékének szobrot állitanak, csak ugy emlékeznek róla, mint a magyarok Erzsébetjéről. A szivekben pedig, a melyek teli vannak a reá való emlékezéssel, nem lesz Ő más, csak Erzsébet. Most és mindörökre. Az a korona, mely életében ékesitette, talán még feszélyezett minket, hogy a szeretetnek édes bizalmaskodásával emlegessük; de az a másik korona, mely a földön tul ragyogja be arczát, nem olyan ismeretlen már nekünk. Az is viseli, a kihez keserves óráinkban a legteljesebb bizalommal szoktunk imádkozni. Most van ő csak igen közel hozzánk, a mióta eltávozott körünkből. Csudaszép alakja megfinomodott, vállaiból fehér szárnyak nőttek ki s a hogy sugarasan lebeg el fölöttünk, már gyermeki bizalommal suttogjuk feléje: Oh patronája Magyarországnak! oltalmazzál minket, a kik életedben, holtodban szeretve csókoltuk lábaidat! Ha régente megtaláltad a szót, melylyel ezt a nemzetet megnyerheted, engedd most megtalálnunk azt a másik szót, a melylyel a te oltalmadat nyerhetjük meg a nemzetnek! A tied akarunk lenni, a hogy te a mienk voltál és állj meg fölöttünk égi koronáddal, a hogy földi koronáddal is mireánk ragyogtál.

Harangok búgnak minden évforduló napján. És esztendőről-esztendőre fognak búgni. De nem emlékeztetőnek. Van a nemzet szivében egy hang, mely minden ünnepi harangszónál jobban emlékeztet. S az eljövendő évfordulók napján ez a hang még akkor is meg fog szólalni, ha a harangok talán már régen megnémultak. Mindig élni fog a fehér szárnyakkal lebegő Wittelsbach Erzsébet legendája . . .

Kabos Ede.

Megdicsőült Királynénk elvesztése után érezzük csak igazán, mije volt Ő e hazának.

Dr. Szegedy Maszák Aladár

Megdicsőült királynénk elvesztése után érezzük csak igazán, mije volt Ő e hazának.

Dr. Szegedy Maszák Aladár,
a magyar királyi udvarnagyi hivatal tanácsosa.

Gyermekeinkhez.

Oh gyermek! szeresd anyádat;
Csókold és öleld meg őt!
Átölelnéd s nem lesz már kit.
Megéred még az időt.
— Kis gyermek! szeresd anyádat.
Tekints mosolygó szemébe,
Az szerelme tüköre.
Majd keresed, még sóhajtva
Néznél rá s nem lesz kire.
— Tekints mosolygó szemébe!
Csókold ajkit, a mig égnek
S szólnak hű érzelmiről.
Ah! majd az ő fagyott ajkán
Forró ajkad is kihül.
— Csókold ajkit, a mig égnek!
Imádj érte estve, reggel;
Az ég tarsa meg anyád.
Jöhet nap, hogy életeddel
Életét megváltanád
— Imádj érte, estve, reggel!“

Édes gyermekeim! Bizony-bizony minden jó embernek a szive összefacsarodik, ha arra gondol, hogy közöttetek, gyenge kis teremtések között is sok olyan szerencsétlen fiucska és leányka

Milyen különbözők az emberek; egyiknél szenvedésből fakad az emberszeretet forrása, másiknál balsorsból kél az őrjöngő gyülölet.

Mezei Mór

Milyen különbözők az emberek; egyiknél szenvedésből fakad az emberszerete forrása; masiknál balsorsból kél az őrjöngő gyülölet. **Mezei Mór.**

van, akit atyja vagy édes anyja többé már nem simogathat meg, nem ölelgethet, mert azok bizony meghaltak; a kis gyerek visszamaradt elhagyottan, árván. — Árva! Oh én édes jó Istenkém, milyen borzasztó ez a szó nem csak a kis gyereknek, de még a nagy embernek is!

Nagyon fáj az én szivem, amidőn ezt nektek most eszetekbe juttatom, de akárhogyan is sajog, mégis emlékeztetlek benneteket erre a nagy bajra, mert ezzel az emlékeztetéssel azt akarom elérni, hogy mindnyájan tudjátok meg, mi történt a magyar néppel, édes hazánkkal. Ez is árva, ez is siratja az ő jóságos édes anyját és imádkozik érette.

Ti is gyerekek, imádkozzatok az elhalt közös anya örök üdvösségeért. Napról-napra, óráról-órára dobogjon meg szivetek ezért a szent asszonyért, ugy, hogy ha még öreg emberek lesztek is mindig-mindig emlékezzetek a magyar nép egykori védőangyalára.

Ugy-e, lelkem gyermekeim, milyen édes megnyugvást ad az tinéktek, ha édes jó anyátok benneteket szeretve megsimogat, megölel, megcsókol; ha siró szemeitekből a fájdalom könnyeit gyöngéden letörölgeti; minden bajtól, minden szenvedéstől az ő szerető szivével benneteket megvéd.

Istenem, Istenem! Milyen boldog az a gyerek, akinek szerető édes anyja van!

Most, jó gyermekeim, a hazáról fogok nektek egyet-mást elmondani.

Tudjátok-e, kedveseim, hogy hol születtetek; hol állt a bölcsőtök; hol szittátok magatokba legelőször az éltető levegőt; hol láttátok meg először a melegitő napnak fénylő sugarát? Mondjátok meg, hol gügyögtétek édes anyátok örömére az első szót? Hol tettétek meg picziny lábacskáitokkal az első ingadozó lépést? Hol mesélt nektek a dajka gyönyörü, kedves kis mesét dudolt bölcsőtök mellett édes altató dalt? És hogy hol jártok most iskolába, ahol az egész élethez szükséges sok szépet, minden jóságos dolgokat tanultok?

Itt, drága lelkeim, Magyarországon, ezen a földön, amely nekünk oly szent kincsünk, hogy ha fölnőttök, erős legények és felserdült leányok lesztek: ti, a fiuk, ezt a mi édes hazánkat még véretek és életetek árán is meg fogjátok védeni azoktól a rossz emberektől, akik ezt megbántani akarnák. Ha majd az iskolából kikerültök, a fiuk katonák lesznek és, ha kell, mint vitézek a csatá-

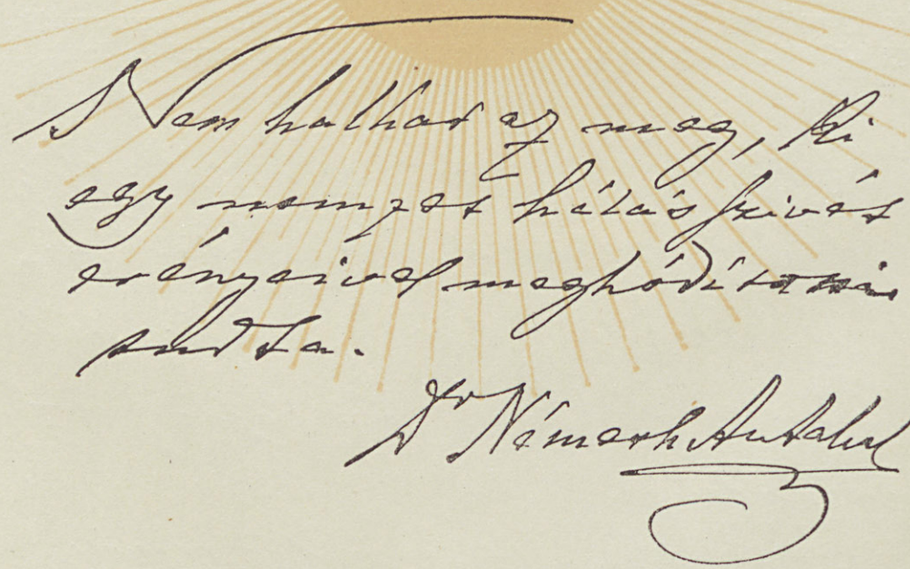

Nem halhat az meg, ki egy nemzet hálás szivét erényeivel meghóditani tudta.

Dr. Németh Antal,
a győri tankerület kir. főigazgatója.

ban fognak harczolni hazánk, nemzetünk becsületeért, a kis leányokból pedig gondos, jó gazdasszonyok lesznek és házuk népét az édes haza hálás szeretetére fogják tanitani.

És ha majd azután sok-sok esztendő mulva meghalunk, testeinket, koporsóinkat ebbe a szent földbe fogják eltemetni, apáink, anyáink mellé! Itt fogjuk az örök álmot aludni azokkal az ősapákkal együtt, akik ezt a hazát, ezt a dicső földet nagyon sok idővel, ezer esztendővel ezelőtt kifolyó vérükkel nekünk örök időkre megszerezték.

Ez a haza, ez a magyar föld!

Éppen ugy, mint tinektek, jó gyermekeim, mindegyiknek van, vagy volt szerető szülője, úgy a magyar nemzetnek is van gondoskodó atyja: ez a magyar király; van szerető anyja: és ez a magyar királyné.

Most a magyar nép jóságos atyja: a mi felséges Urunk és Királyunk, Első Ferencz József, akinek hosszu életeért, boldogságáért minden magyar ember naponkint imádkozik a mindenség Urához; szerető drága anyánk, nemzetünk védőangyala pedig: az Ő felséges hitvese, Erzsébet királyasszony — volt.

Csak volt! Volt édes gyerekek, bizony csak volt, mert az 1898. évi szeptember hó 10-én Ő meghalt, egy rossz ember megölte Őt — idegenben.

Ez a szelid, fehérszárnyu galamb, ez az ártatlan angyal elröpült tőlünk a magas égbe; fel, fel a jó Isten trónusáig, hogy ott a mennyek legszebb seregében foglaljon helyet.

Meghalt! . . . Megölték szegénykét! . . .

Édes Istenem, de sok keserü fájdalom ért ezzel mindnyájunkat!

Árvaságra jutott a mi népünk, mert Erzsébet királyasszony a mi anyánk, édes, drága, jó anyánk, védőnk, lelkünk mindensége, szemünk fénye nincsen többé.

Elhagyott minket, gyermekeit örökre, oh, örökre! Erzsébet királyasszony, ez a jó anya mindig velünk örült, ha nemzetünk boldog volt, velünk sirt, ha bánat érte lelkünket.

Bizalommal nézhetünk hazánk rejtélyes jövőjének elébe, mig nemzeti életünk őrangyalának, Erzsébet Királynénak emléke szivünkben élni fog.

Báró Orczy Andor

Bizalommal nézhetünk hazánk rejtélyes jövőjének elébe, mig nemzeti életünk őrangyalának, Erzsébet királynénak emléke sziveinkben élni fog. **Báró Orczy Andor.**

Mikor ellenség akart minket bántani, az Ő keze védelmezett meg. Ha nemzetünk beteg volt, éppen ugy tett, mint a ti anyátok: a betegágyához jött el, megsimogatott, megölelt bennünket; gyógyitó balzsamot adott fájó sebünkre, amig meggyógyultunk.

De most már nem látjuk Őt többé; Őt, akinek minden lépése áldás és jóság volt. Elköltözött tőlünk örökre.

Nemzetünk atyja, felséges Királyunk az Ő hűséges magyar népével együtt sirt, zokogott felséges hitvese, jóságos elhalt anyánk koporsójánál: de Őt többé nem támaszthatjuk fel.

Szobrokat, templomokat épit a magyar nemzet a boldogult anya emlékére, hogy az Ő neve örökkön-örökké éljen a magyarok szivében.

Emeljetek ti is, drága gyermekeim, szobrot, sok ezer szobrot a szent anyának. De ezek a szobrocskák ne márványból és vasból valók legyenek: sziveitek legyenek emléktáblái a nagy halottnak.

És a hányszor kebletekben a sziv megdobban, mindannyiszor emlékezzetek elköltözött jó anyátokra, aki szeretettel tekint le reátok a mennyországból és ott imádkozik a jó Istenhez népünk boldogságáért, üdvösségeért.

Minden este, amikor álomra akarjátok lecsukni szemeiteket, tegyétek össze kezeiteket, imádkozzatok ti is a Mindenhatóhoz: „Áraszd mennyei áldásodat jó öreg királyunkra; adj békét és örök nyugalmat a megholtnak. Amen.“

Gábel Gyula.

Gábel Gyulaᵐᵖ

A XIX. század tévelyei közt legborzalmasabb az anarkizmus. Az anarkista nem ismer sem Istent, sem hazát, sem. isteni sem emberi törvényt; előtte más czél nem lebeg, mint az ész nélkül való rombolás, pusztitás. Egy ily őrjöngő anarkista volt az, ki tőrével Erzsébet, áldott emlékü királynénk szivét átdöfte. A genfi borzalmas esemény a haldokló század utolsó vészkiáltása volt az ébredő XX. századhoz, hogy az anarkizmus rákfenéjét még csirájában fojtsa el!

Dr Pacséri Károly
kir. tanfelügyelő

A XIX. század tévelygései közt a legborzalmasabb az anarkizmus. Az anarkista nem ismer sem Istent, sem hazát, sem isteni, sem emberi törvényt; előtte más czél nem lebeg, mint az ész nélkül való rombolás, pusztitás. Egy ily őrjöngő anarkista volt az, ki tőrével Erzsébet, áldott emlékü királynénk szivét átdöfte. A genfi borzalmas esemény a haldokló század utolsó vészkiáltása volt az ébredő XX. századhoz, hogy az anarkizmus rákfenéjét még csirájában fojtsa el!

Dr. Pacséri Károly,
kir. tanfelügyelő.

ERZSÉBET NAPJÁRA.

Irta: VARGYAS ENDRE.

Tudjátok-e ki volt nekünk
Az az áldott, nemes lélek,
Akit Isten jókedvében
Teremtett a magyar népnek?
Tünemenyes égi Nemtő,
Verőfény a harmat-gyöngyön.
Merre csak járt, — jelenése
Angyal-járás volt a földön.
Tudjátok-e mi volt nekünk?
Sugár-özön a hazára,
Sürü, sötét éjjel után
Piros hajnal hasadása.
— Bármit hoz a sors fölétek:
Áldott nevét tiszteljétek!

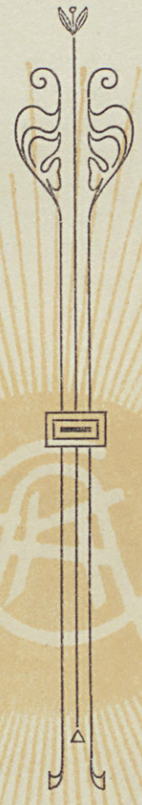

Tudjátok-e mi volt nekünk?
Magyarságunk lelkes őre,
Apáinktól átöröklött
Ősi nyelvünk terjesztője.
Soha szebben női ajkon
Nem is volt oly szépen hangzó,
Mint a minő bájjal csendült
Az ő ajkán a magyar szó.
Gunyhóktól a palotákig
Diadal volt nyelvünk utja
S nyelvében és érzelemben
Egygyé forrt a magyar ujra.
— Bármit hoz a sors fölétek:
Áldott nevét tiszteljétek!

Tudjátok-e mi volt nekünk
Az ő drága, nemes lelke?
Menedék az elhagyottnak,
Enyhe balzsam sajgó sebre.
Akkor jött ő, amikor még
Gyász nehezült a hazára,
Amikor még a magyarnak
Nem volt sehol jó barátja.
És ő ezt az árva hazát
Bánatában megszerette,
Pártfogolta, el nem hagyta
Bajainak közepette . . .
— Bármit hoz a sors fölétek:
Áldott nevét tiszteljétek!

Tudjátok-e mi volt nekünk?
A legelső magyar asszony,
Egyesülve minden benne,
Hogy a névre fényt áraszszon.
Szép Bajorhon adta nékünk,
Hajadonná az nevelte:
Ámde köztünk, magyar földön,
Magyarrá lett szive-lelke.
Illet is a magyar párta
Nagyasszonyunk szép fejére . . .
— Merre nap jár, merre hir jár,
Egész világ irigyelte . . .
— Bármit hoz a sors fölétek:
Áldott nevét tiszteljétek?

Tudjátok-e mi ő nekünk?
Nemzetünknek jó szelleme,
Árpádházi szent Erzsébet
Szép lelkének rokon-fele.
Hogyha bájos, sugár teste
El is tűnt már, nincs közöttünk,
Jó szelleme, áldó lelke
Őrködően leng fölöttünk . . .
. . . Ivadékról ivadékra
Szálljon is át hű emléke,
Dalba szőve, szivbe vésve,
Nemzedékről nemzedékre.
— S bármit hoz a sors fölétek:
Áldott nevét tiszteljétek.

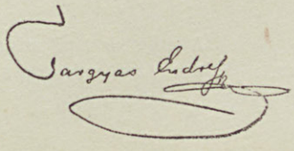

Erzsébet képénél.

Irta: **Plachy Bertalan.**

Egy nemzet zokogásától kisért zsolozsmának fájdalmas hangjai rezegnek végig szivünkön, midőn megdicsőült királynénk, második szt. Erzsébet képe előtt állunk. Látva képmását, nem fogja-e el a sziveket az aggódó szorongás, hogy az a fájdalom, mely szavakban szabályos medret tud ásni magának, lehet-e méltó kifejezője gyászunknak, melynek közvetlenségét csak a fuldokló zokogás tudná elsirni!? Szép Helvétia! Ó hogy hótakart tetőidre oda kellett borulnia egy sötét szellem árnyékának s ott a természetben megnyilatkozó „fenségest“ nem élvezheti már többé a magyar ember fájdalom nélkül; hegyeiden, bérczeiden, „jóságos királynéja“ ádáz vesztén kesereg, fel-fel zokogva Katona Bánkbánja kétségbeesésével: „nincs a teremtésben vesztes, csak én!“

A fekete szörny kezében felvillanó tőr által azon a finom törékeny testen ejtett kis seb „elegendő ajtó volt a halálnak“ nemlétbe küldeni a legjobbat, a legfenségesebbet, kiben megtestesült a költői gondolat: „úgy vegyültek lényében az elemek, hogy a természet felkelhetett s elmondhatá: ez valódi nő volt“.

Igen, ő az volt, kinek lelki s testi összhangzatos szépségének diadalszekerét, hogy az ókorból vett hasonlattal éljek, istenek vonták s útjára a rózsásujjú hajnal ráhintette minden virágát s ki a XIX. század érzelmeivel az ókori gondolkodást és a szép iránti rajongó érzést egyesitette.

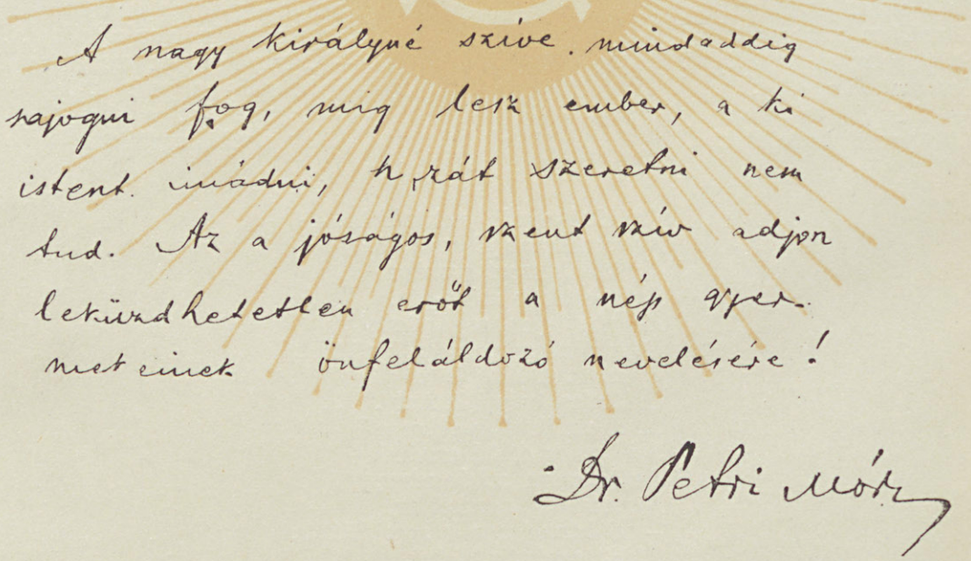

A nagy királyné szive mindaddig sajogni fog, míg lesz ember, a ki Istent imádni, hazát szeretni nem tud. Az a jóságos, szent szív adjon leküzdhetetlen erőt a nép gyermekeinek önfeláldozó nevelésére!

Dr. Petri Mór,
Szilágyvármegye kir. tanfelügyelője.

Ó! az a genfi tőr sziven találta a magyar nemzetet is, melyet úgy szerettél s melyet Neked szeretned kellett, mert lényed rokon volt az övével, mintha „lelkéből lelkedzett“ leánya lettél volna; mintha a bajor uralkodóházzal rokon Árpádvér egy cseppje a magyar ég alatt teljes erejével feléledett volna Te benned.

Szeretted ezt a nemzetet, női nemes szived érzelmeinek bensőségével, mert szerencsétlen volt; de szeretted fiaiban költői lelkeddel annak a középkori lovagiasságnak megtestesülését keleti fajunknak, minőt Európában máshol hiába keresnének; szeretted ennek a nemzetnek irodalmát mely a nyugat világnézletével a kelet szinpazdag képzeletét egyesíti; szeretted ezen nemzet nagy jellemeit, mint rokonait a Te hellén világodnak, amelynek legfénylőbb alakja Deák Ferencz volt.

Oh! Neked szeretned kellett bennünket!

Alkonya a XIX-ik századnak, mily ellentétes erők küzdenek tebenned!

Egyfelől a tudomány, a költészet, müvészet hinti rád csodaszép virágait, a könyörületesség isteni fényével bevilágit a nyomor padlásszobáiba, másfelől a föld mélyéből tompa morajjal felhangzó alvilági erők teszik alattunk mozgóvá a talajt. Ezen erők ellen a népek hiába küzdenek mert ezt a hatalmat sem megkérlelni, sem leszerelni nem tudják.

Ez a denevérszárnyu szelleme minden rombolásnak áldozatul kereste ki azt a nemtőt, ki erényei fényes, napsugaras mezében, mint az erdők és mezők tündére, csak az örök szép és örök igaz természetet kereste, talán azért, mert a költő szerint: „Csak a természet igaz“ s földi dolgokkal már nem foglalkozott; a kék tengert, melynek végtelenségét gyógyitó ir gyanánt boritotta végtelen fájdalmára, melynek hét dárdája úgy járta át szivét, mint a boldogságos szűz anyáét, midőn, mint ő, szintén egyetlen fiát elvesztette.

A ki Istent mindenek fölött legtisztább szivből imádja, hazáját melyben született önzetlen szivből szereti, az az ember Isten, Haza, és embertársa iránti kötelességének eleget tett. –

Ha a jövő nemzedék szivét lelkét ez érzés fogja melegiteni, a Haza és az emberi nem boldog és megelégedett lesz.

Petrásevich Endre

A ki Istent mindenek fölött legtisztább szivből imádja, hazáját, melyben született, önzetlen szivből szereti, az az ember Isten, haza és embertársa iránti kötelességének elegett tett.

Ha a jövő nemzedék szivét, lelkét ez érzés fogja melegiteni, a haza és az emberi nem boldog és megelégedett lesz.

Petrásevich Endre,
kir. tanfelügyelő.

Oda menekült a derült görög ég alá, hogy ott a vigasztalás egy sugarát lopja be letört szivébe.

Ha a középkorban élnénk, midőn a magyarnak veleszületett őserejét a polgárosodás még nem szabályozta, a bosszú ragadta volna meg a nemzet szivét és aczél karját, s haddal torolta volna meg a genfi rémtettet, mint nagy Lajos öcscse meggyilkolását, de a mai felvilágosodott kornak emberségesebb szabályai vannak s különösen is:

«Azt a kis patakot, mely a szivet hajtja,
Ha egyszer kiapadt, ki nem pótolhatja
Oceénja vérnek.

Reá borult hát a halál sötétsége Lényed fényességére, fekete holló szárnyaival érintve a legjobb, legalkotmányosabb királyt, kinek mélyen talált szivén beljebb kellett vonulnia a sebnek, mert fájdalma, mint más halandóé, nem olvadhatott fel könnyekben, melyeket visszaparancsolt tettre hajtó, történelmi kötelességérzete, mivel

«A királynak sirni nem szabad,
Mert a könnyek elfedvén szemeit,
Nem láthatná meg mások könnyeit . . . .»

Járva fájdalmunk kalváriáját, egy felől a kételkedő bölcsészet, másfelől a vigasztaló hit, az örök életet magyarázó tudomány kapaszkodik belénk, az első ridegen elutasit s reá mutat az élet kérlelhetetlen törvényeire, melyek szerint „a természet kegyetlenül tépi szét, ami együvé tartozott; ami felismerte egymást épen az ő sugallatára; a faj neki minden, ha kis madár is, az egyén neki semmi, ha világhóditó is“ és hozzá teszem: ha Erzsébet királynénk is.

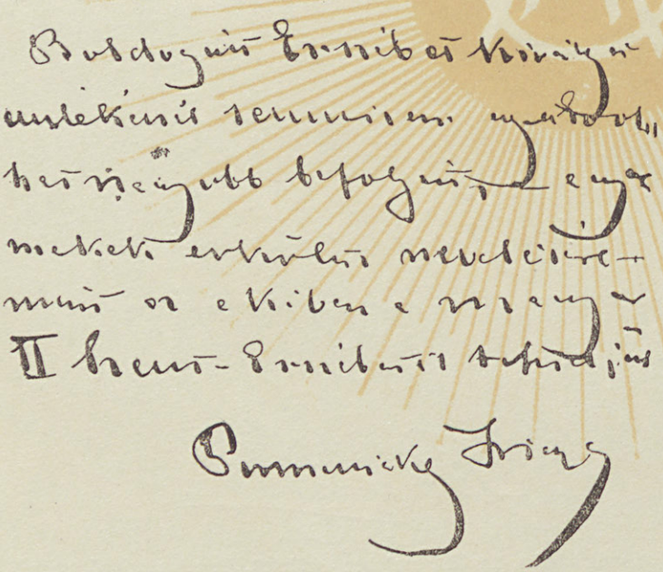

Boldogu Erzsébet királyné emlékénél semmi sem gyakorolhat nagyobb befolyást a gyermekek erkölcsi nevelésére, mint az, a kiben a magyar II. Szent Erzsébetet tiszteljük.

Podmaniczky Frigyes.

Megborzadunk tőled, hiszen te pogány bölcselem vagy, s inkább odamenekülünk a könyvek könyvéhez, rá mutatva annak legfényesebb lapjára: „feltámadunk“. Ahoz a tudományhoz, mely arra tanit, hogy az, ki az Isten műveit birálja, ugy jár mint a gyermek, ki olvasni nem tud s mégis magasabb tudománynyal akar foglalkozni, holott nem képes felfogni, miért van a kezébe vett könyv hol nagy, hol kis betükkel irva; miért van megszakitva a sorok egyenes vonala; mig a hivő lélek meglátja és megérti; miként olvad fel az egyén, lerázva mindent, ami benne földi, egy nagy felemelő eszmében; miként tör elő a kiengesztelődés, a remény égi jele: a szivárvány.

Megdicsőült királynénk! Te a gondviselés nagy háztartásában küldetésszerüen betöltéd hivatásodat, oly müvészi bevégzettséggel, minőt

a legnagyobb emberi lángelme sem képes tervezni, s amiért ez a nemzet bálványozott. Betöltéd épen annak magasabb létfeltételei érdekében és okából és azért megfogja nekünk bocsátani a népek nagy Istene, ha azt még mindig a magyarok Istenének alakjában emlegetjük, mert még mindig jogunk van hozzá!

Megmutattad minden utánad jövő számára, ki a magyar királylyal fényes trónját, mit annak hitvese, megosztani fogja, a magyar nemzet szivéhez vezető utat.

A költő szavához, mondásához: „a legelső magyar ember a király“, oda füzted ama történelmi fénytől ragyogó másikat: „a legelső magyar asszony — a királyné“.

Alkonya a XIX. századnak, te, hogy még inkább fokozd a benned működő ellentétes erők hatását, csodálatosképen megmutattad, hogy egy magas női szív tisztán vele született jósága és nőisége hatalom, nagyobb a hadseregeknél: nemzetet feltámasztó és nemzetet fentartó.

Engedd meg, hogy az emberi sziv, az emberi fájdalom egyik legnagyobb költője, kinek dalai illatból és fényből vannak szőve, kit annyira szerettél, legszebb sorait irjuk a bécsi kapuczinus sirbolt koporsójára: „A jó, a tiszta, az egyetlen“, ha ugyan az lenne a te rideg sirod; de nem az, mert a te nyugvóhelyed, a téged örökké szerető, örökké imádó magyar nemzeted szivében van.

(Pozsonyvármegye kir. tanfelügyelője.)

Nemzetünk történetében nincs több fájdalmas esemény, mely a magyar nép minden rétegének szivét oly fájdalommal töltötte el, mint dicsőült királynénk gyászos halála.

Sepsiszentgyörgy 1900 jún. 30-kán.

Potsa József.

Nemzetünk történetében nincs több fájdalmas esemény, mely a magyar nép minden rétegének szivét oly fájdalommal töltötte el, mint dicsőült királynénk gyászos halála.

Potsa József.

Aligha van annyi csillag fent az azurkék égen, mint a hány könycsepp kibuggyant a magyar nemzet szeméből, a midőn Erzsébet királynénk gyászos kimulását meghallottuk.

Aligha van annyi fűszál tágas rónáin szép hazánknak, mind a hányszor emlegetjük Erzsébet királyasszonyunkat, a mi édesanyai barátnőnket.

És aligha terem annyi tiszta buzaszem e szeretett haza gazdag földjén, mint a hányszor az ezredéveken át egymás után következő magyar nemzedékek hálaérzelme hőn sóhajtja: áldott legyen jó királynénk drága emlékezete!

Dr. Kerékgyártó Elek,
polgári leányiskolai tanár.

Dr. Kerékgyártó Elek
polg. leányiskolai tanár

Dicsőült Erzsébet királynénk életében fenköltférje, Magyarország királya oldalán nemzetünk védangyala volt, halála után pedig az örökkévaló király oldalán nemzetünk őrangyalává lett és marad mindaddig, mig csak egy magyar lesz a föld kerekségén; — ez minden magyar ember szent meggyőződése.

Gróf Hugonnai Béla
főispán

Gróf Hugonnai Béla.

Fenséges alakja immár a történelemmé; dicsősége messze századokba fog példaadólag beragyogni; szent nevét késő unokáink is áldólag fogják ajkaikra venni.

Lipthay Sándor

Lipthay Sándor.

Ha e hazát mindegyik leánya oly híven szeretné, miként áldott emlékezetü Erzsébet királynénk szerette: népeinek testvérisége mily könnyen mehetne át óhajtásból valóságba.

Dr. Ilosvay Lajos. Dr. Ilosvay Lajos
kir. törvényszéki elnök

A ki a gyermekeit édesded anyai gondozással tanitotta buzgón imádkozni, megérdemli, hogy áldott emlékezetét imába foglalja széles e hazában minden faj és minden felekezet. A mint Ő ápolta a szép, jó és igaz örök eszményeit, járjunk el egy szivvel-lélekkel mi is az örökimádás templomába.

Józan Miklós,
unitárius lelkész.

Józan Miklós
unitárius lelkész

Két igazi diademje van az asszonynak: a jóság és a szenvedés. Ő mind a kettőt viselte. A halál feltűzte fejére a harmadikat is: a vértanuk diademját.

Kenedi Géza. Kenedi Géza

A ki a magyar nemzetet megösmeri, az megszereti. Áldott emlékü s felejthetetlen királynénk ő felsége — megismerte s megszerette.

Kapczy Vilmos
Pestmegye gödöllői járás főszolgabirája

Kapczy Vilmos,
Pestmegye gödöllői járás főszolgabirója.

Megdicsőült királynénk emlékét márványba, érczbe vésik s az ország mély gyászát törvény hirdeti; de Ő mindennél maradandóbb emléket hagyott vissza a hálás magyar nép szivében.

Erzsébet királyné korunk legendaszerü alakjává lett. Ő maga volt a szeretet és jóság, eszménye a női erényeknek, mintaképe a családanyáknak. Mindazok, kiknek hazánk női nemzedékének nevelése jutott hivatásul, feladatuknak csak ugy fognak igazán megfelelni, ha mindenkor az Ő magasztos példáját állitjuk leányaink elé.

Dr. Morlin Emil,
miniszteri osztálytanácsos.

Dr. Morlin Emil
miniszt. osztálytanácsos

Népeket, országokat mindenki hódithat fegyverrel, a kinek elegendő nyers ereje van hozzá; de népek, országok szivét csak az hódíthatja meg magának, a kinek szive, lelke, értelme milliók boldogítására képes. Ez a képesség, ez a kiválóan fejedelmi hatalom senkiben sem volt meg igazabban s teljesebben, mint a mi dicső emlékezetü Erzsébet királynénkban, a kinek női, házi és fejedelmi erényeit az egész világ csodálta, s a kinek, míg élt, legbiztosabb, legmelegebb hajléka volt; örökké siratott korai elhunyta után pedig az idők végeig legkegyeletesebb mauzoleuma lesz a magyar nemzet szive.

dádai Király Pál.

dádai Király Pál.

Koronát viselt, mert méltó volt a koronára.

Boldogságát családja és népei boldogságában kereste.

Bánatában attól várt vigaszt, ami megfelelt lelki világának: — a bájos, a fenséges természettől.

Kiszely Árpád

Kiszely Árpád,
kir. tanfelügyelő.

Az emberszeretet és a jótékonyság a hála és a kegyelet jámbor szülői, és ezek ismét oly hatalmas érzelmek, melyek más nemes érzelmeket teremtenek, sok magasztos eszmét táplálnak és sok erényes tettre inditanak. — Szükséges, hogy ezeket már gyermekeink kebelében ápoljuk.

Léderer Ábrahám

Léderer Ábrahám.

Az én hazámhan is ismertük, mélyen tiszteltük és őszintén gyászoltuk Magyarországnak jó királynéját. Ez legyen a nemzetnek vigasztalása: Uralkodik az Ur!

Mind örökké megmarad az ő irgalmassága!

Dr. Moody András,
skót lelkész.

Dr. Moody András
skót lelkész.

Erzsébet magyar királyné védő angyalunk volt életében. Magyarország felett őrködik — a „Menyország királynéja“ mellett — az örökös hazában is. Áldott és szent lesz emléke közöttünk, mig magyar él e földön. Erre fog törekedni hazánk és nemzetünk minden tanitója. A nevelésünkre bizott ifjuság: Magyarország virága és reménysége, mindennapi imádságába foglalja a nagy és dicső királyné nevét mindörökké!

Lakits Vendel
a „M. T. Orsz. Bizottság“-nak elnöke.

Lakits Vendel,
a „Magyarországi Tanitók Országos Bizottságá“-nak elnöke.

Könytengerben egyesül a magyar nemzet. Zokogása visszhangját nem zárta el a Kárpátok égbetörő bércze. Holló szárnyaival átszelte a természet palánkjait s hirül vitte e széles világba: meghalt Erzsébet magyar királyné. — Állatember vak ösztöne hegyes tört döfött abba a szivbe, mely anélkül is száz sebtől vérzett. — Lelke elszállt a királyok királya elé, hogy kegyelmet esdjen még gyilkosa fekete lelkeért is.

Lovas Ferencz

Lovas Ferencz,
fővárosi tanitó.

Miben volt nagyobb, a királyi vagy pedig a töviskorona viselésében?

Egyaránt fönséges a földi legmagasabb polczon és a legfájdalmasabb megpróbáltatásban!...

Áldott legyen emléke mint imádott királynőnknek s mint fájdalmas anyának egyaránt, s ezen érzelmeket ojtogassuk már a zsenge gyermeki szivekbe már az elemi iskolában, hogy miként Ő szerette a magyarokat végtelenül, a mi szeretetünk is iránta átplántáltassék nemzedékről-nemzedékre az idők végtelenségeig!

Kubányi Károly,
kir. tanfelügyelő.

Kubányi Károly
kir. tanfelügyelő

Megemlékezés.

Egy szivettépő jajkiáltás hagzott el a hazában; egy jajkiáltás, mely mintha az egész emberiségnek jajszava lett volna, — melynek nyomában elhalt a vigság, jókedv és öröm, hogy helyet adjon a gyász sötét, komor egyhanguságának: Meghalt a királyné!... S mig a gyásznak bánatos angyalai szertevitték a könyfakasztó hirt, egy szent sóhajtásban a legnemesebb sziv minden fenkölt érzése, gondolata szállott a mennyekbe vissza. Azok az érzések, melyek nekünk magyaroknak örömet, boldogságot szültek; azok a gondolatok, melyek az ég magasában szárnyaltak, a haza üdvéért, boldogulásáért könyörögve a Magasságbélihez!

Mert Erzsébet királyné, mig csak galambtiszta szive meg nem szakadt, őrzőangyalunk volt nekünk; az ő jósága árasztotta reánk a megelégedés s a dicsőség fényét, az ő szeretete fakasztotta milliók szivében az együttérzés, a hála rózsáit

És egy sötét pillanat elrabolta büszkeségünk, rajongó szeretetünk tárgyát, egy tördöfés megfosztotta trónunkat legszebb ékességétől, megtépdeste reményünk virágait, — s abban a perczben, mikor királynénk ajkát lezárta a lelkét mennybe emelő végsóhaj, szive megszünt dobogni: árván maradtunk; busan, könnyezve, gyászolva az Erény, a Jóság, a Szeretet halálát!

Messze idegenből reszkető szellő szárnya hozta a gyászhirt, amelyre felzokogott az egész ország. Egy emberiségéből kivetkezett szörny, kit a pokol átka vetett e földre, s egy hitvány vasdarab elég volt arra, hogy a magyar korona legszebb diszét; keresztjét letörje, s gyászba boritsa minden érző ember szivét!

Meghalt a magyarok királynéja, Nagyasszonya, védő és őrző angyala!

Az a sötét hir, mely az éjszaka rejtelmes csöndjében ajakról-ajakra szállott, mint lidércznyomás ült a lelkeken, s mintha feketesége egy gyászalakba tömörült volna, mely a rónák falvainak harangjaiba kapaszkodott, kényszeritve, hogy elkongják azt a keserves gyászdalt, melynek bús hangjainál hosszu időkön át könyezett minden magyar ember. A pirkadó hajnalt megelőzte a gyászrahivó harangok érczszava, melyeknek méla hangja összevegyült a kunyhók és paloták lakóinak jajával; — a fonnyadt leveleken, virágokon ülő őszi harmatcseppeket felszáritotta a nap, de a magyar nép szemében örökre ott csillog még az a fájó köny, mely a bus harangzugás hallatára serkedt ki pillái alól.

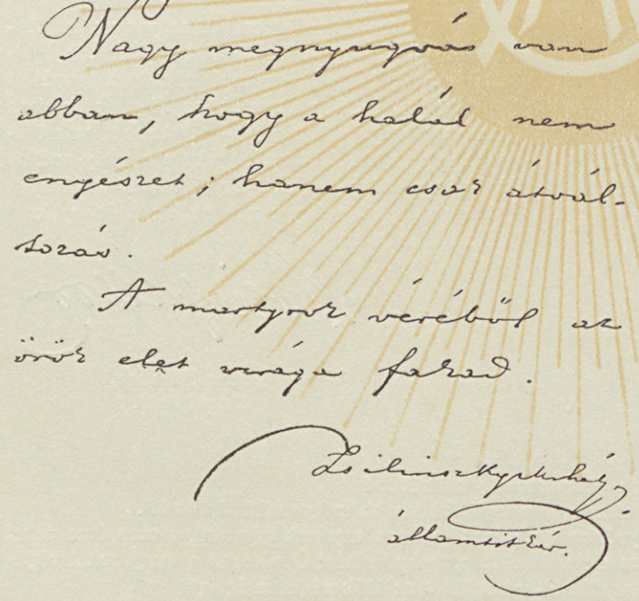

Nagy megnyugvás van abban, hogy a halál nem enyészet; hanem csak átváltozás.
A martyrok véréből az örök élet virága fakad.
Zsilinszky Mihály.

S szivünk bánatával, lelkünk, keservével, harangok búgása, milliók sirása mellett elkisértük utolsó utjára a megtestesült angyali jóságot, s oltárt emeltünk lelkeinkben az ő dicső emlékének. S amint idővel fájdalmunk megenyhült, ugy éreztük, hogy Erzsébet királyné nem halt meg, magunk körül éreztük, tudtuk, hogy az a védő nemtő, aki sorsunkat jobbra forditja s őrködik fölöttünk, nem lehet más, mint Ő! Nem is halt Ő meg, csak alakot cserélt; hogy nemzetének örök védője, a szeretetnek időtlen időkig királynéja lehessen: el kellett hagynia a muló dicsőség, a muló boldogság földi világát. De mi magyarok tudjuk, hiszszük, hogy Ő föltámadott nekünk; föltámadott Ő magasztos emlékének dicsőségében, szeretetünkben, kegyeletünkben.

Az Ő emlékének ércztáblája minden magyar ember szive, s a mi szeretetünk, kegyeletünk legyen az Ő koporsóján soha el nem hervadó virág!

A bimbót fakasztó tavasz, kalásztermő nyár, gyümölcsérlelő ősz és dérvirágos tél minden napja, órája, pillanata tartsa ébren sziveinken azt a szent érzést, mely Őt megdicsőité: hogy bennünket igazán szeretett. Királyné volt szivében, lelkében, mely most a Mindenhatónak fényességétől besugározva, könyörög királyunkért, hazánkért és népünkért!

Ti nagyok és kicsinyek, ifjak és öregek, szegények és gazdagok, akik olvasni fogjátok a kegyeletes emlékezésnek szentelt eme lapokat: emeljétek ti is a hit szárnyaira sziveteket, lelketeket, s esdjetek, imádkozzatok mennybéli üdvösségéért, Érette!

Minke Béla,
székesfőv. iskolaigazgató.

Minke Béla

Erzsébet királyné .... Fényes megjelenés volt, mint a tenger habjaiból kiemelkedő istennő és jósággal teljes, mint egy Madonna.

Igaz anyjává lett a magyar nemzetnek, mert édes atyát adott neki a királyban.

Miatta köny szemből soha ki nem csordult; érette bőven áradott milliók keserve.

Nemes szép emléke úgy fog átszállani emberöltőről emberöltőre, mint egy bűbájos tündérrege.

Réthi Lajos
kir. tanfelügyelő

Erzsébet királyné ..... Fényes megjelenés volt, mint a tenger habjaiból kiemelkedő istennő és jósággal teljes, mint egy Madonna.

Igaz anyjává lett a magyar nemzetnek, mert édes atyát adott neki a királyban.

Miatta köny szemből soha ki nem csordult; érette bőven áradott milliók keserve.

Nemes, nagy emléke úgy fog átszállani emberöltőről emberöltőre, mint egy bűbájos tündérrege.

Réthi Lajos,
Hunyadvármegye kir. tanfelügyelője

Erzsébet királyné élete.

Irta: **Benedek Elek.**

Messze a mi hazánktól, idegen földön született Magyarország védőangyala. Nem altatta magyar dal a csecsemőt, s im, szive, lelke mégis magyarrá lett: példaképe a magyar nőnek. Hány nemes növény satnyul el, ha a honi talajból idegen talajba ültetik át! A bajor föld legszebb virága feslő bimbó korában plántálódott magyar földbe s szemet, szivet gyönyörködtető pompában virult tovább mi közöttünk!

A magyar nemzet méltán dicsőiti az isteni Gondviselés csudálatos gondosságát, mely nyilván erre a szegény, sokat szenvedett országra gondolt, midőn életet adott a kis Erzsébetnek. Életet adott neki a világ Megváltójának születése napján, mintegy megjelölve egész életének folyását: a nagy dolgokra való elhivatást s a martiromságot.

Ez eleinte szokatlan, ma már nekünk kedves hangzásu helységben, Possenhofenben született, 1837 decz. 24-én, Erzsébet Amália Eugénia. — Atyja, Miksa József, a katonás természetü, de költői lelkü bajor királyi herczeg, anyja Ludovika hercegnő, a megtestesült szivjóság, szegényeknek, elhagyatottaknak gyámolitója: im, tőlük örökölte szivének nemességét, lelkének fenköltségét. Távol

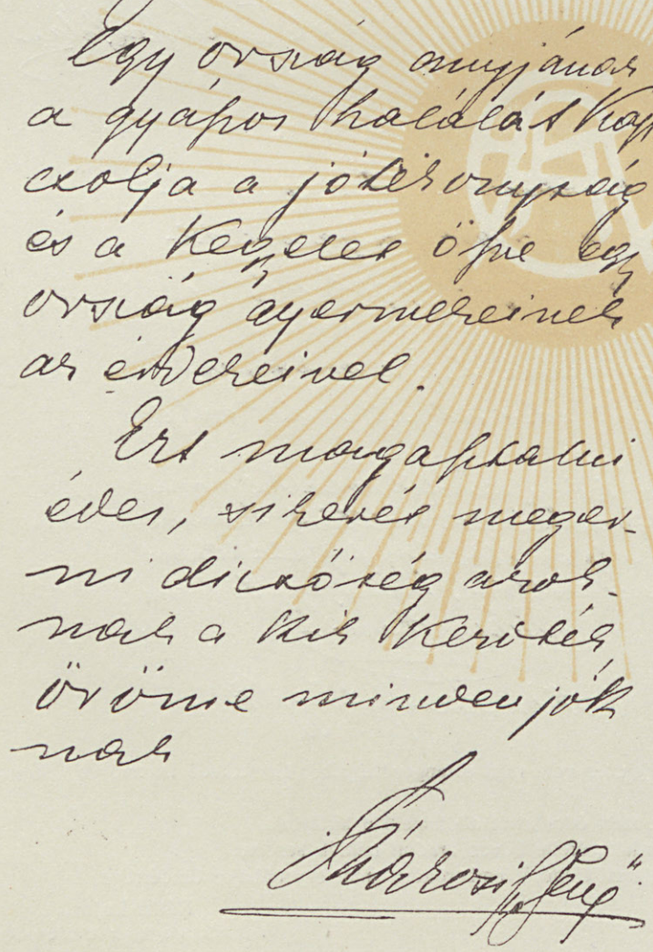

Egy ország anyjának a gyászos halálát kapcsolja a jótékonyság és a kegyelet össze egy ország gyermekeinek az érdekeivel.

Ezt magasztalni édes, sikerét megérni dicsőség azoknak, a kik kezdték, öröme minden jóknak.

Rákosi Jenő.

1853

1854

1855

1856

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ARCZKÉPEI.

EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN

a herczegi udvar zajától, nőtt, növekedett a kis Sissi, — amint őt beczéző néven hivták, s a természetnek templomában, hol az udvari formaságok nem nyügözték le a vele született jókedvet, elevenséget, egyformának érezte magát falusi játszópajtásaival, akikkel együtt kergette a pillangókat, együtt szedte erdő, mező virágait. Szerette a természetet s ez a szeretet megmaradt az ő szivében halálig. Itt élvezte a gyermek-leányka az igazi szabadságot s itt keresett később enyhületet a mélyen sebzett anyai sziv.

Az ő gyermekkora nagyon rövid volt. A játékra mind kevesebb, kevesebb idő jutott. Tanulásra fogták a kis Sissikét s ő mint jó, okos gyermek korán megértette, hogy neki többet kell tanulnia, többet kell tudnia, mint más közönséges halandónak. Nagy szorgalommal tanulta a különféle nyelveket, nagy kedvvel, szeretettel rajzolt, festett s minden szép iránt fogékony lelkében, a természet nagy szeretete mellett, korán fejlődött a müvészet örökbecsü alkotásainak csudálata, megbecsülése. A rajzoláson kivül a zenét müvelte még nagy szeretettel s mintha érezte volna, hogy majdan két országnak gondját kell megosztania, különös nagy kedvvel tanulta a történelmet. De sejthette-e a serdülő leány, hogy oly hamar bucsut kell vennie gondoktól szabad szép ifjuságától? Még nem volt tizenhat éves, midőn Ausztriának daliás, ifju császára, Ferencz József, eljegyezte Erzsébetet, a szép bajor hercegkisasszonyt, kinek szépsége, egész valójának üdesége, elméjének és szivének kiválósága első találkozásra rabul ejtette a hatalmas császár szivét. Ischlben, a vadregényes Tirol e fürdőhelyén, 1853 augusztus 18-án, Ferencz József születése napján, történt meg az eljegyzés, s 1854 április 24-én az esküvő Bécsben.

Szomoru időket élt akkor a magyar. A nemzet legjobbjai, kik tulélték a szabadságharczot, börtönben sinylődtek vagy messze idegen földön bujdokoltak. És ime derülni kezd ujra az ég felettünk. A házasság örömére a fiatal császár sokaknak megkegyelmez. Megnyilnak a börtönök ajtai s ujra visszajöhetnek az édes anyaföldre többen azok közül, kik hazátlanul bolyongtak a nagy világban.

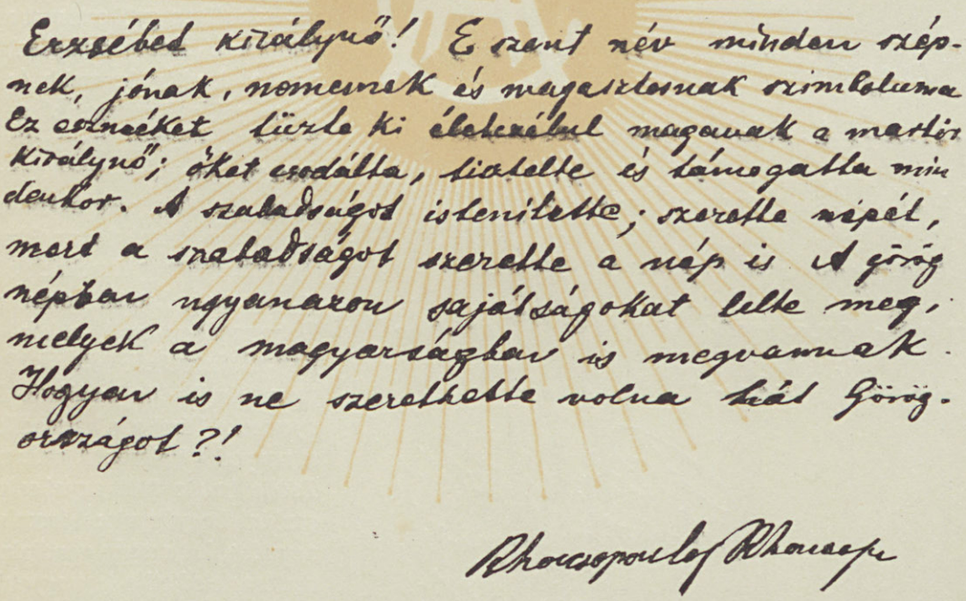
Erzsébet királynő! E szent név minden szépnek, jónak, nemesnek és magasztosnak szimboluma. Ez eszméket tűzte ki életczélul magának a martyr királynő; őket csodálta, tisztelte és támogatta mindenkor. A szabadságot istenitette; szerette népét, mert a szabadságot szerette a nép is. A görög népben ugyanazon sajátságokat lelte meg, melyek a magyarságban is megvannak. Hogyan is ne szerethette volna hát Görögországot?!

Rhousopoulos Rhousos.

Ám ez még nem Erzsébet müve volt. Akkor ő még nem ismerte a magyar földet s népét. Az esküvő után négy év mult el, akkor, 1857-ben lépett a mi földünkre Erzsébet; akkor utazta be császári férjével ezt a szomoru országot s ahol megjelent fenséges alakja, egy szebb jövendő reménysége szállott a csüggedt szivekbe. Az idegen föld gyermekét mélyen meghatotta az elnyomatást büszke megadással viselő nép szenvedése; az ő jóságos szive nem tudott megnyugodni a gondolatban, hogy egy nagy szivü fejedelem s egy nagyra termett nép egymásra szeretet és bizalom nélkül tekintsen. Megszerette e népet büszke szomoruságában, megszerette e nép egyenes jellemét, megérezte, hogy e népnél hivebb, áldozatokra készebb nép nincs kerek e földön s most már tudta, nemcsak érezte, hogy nagy dolgokra van ő elhivatva!

Csudálatos dolgok történtek ezután. A már-már elcsüggedt nép álmélkodva nézte az idők változását. A csüggedést erős reménység váltotta fel. Oszlottak-foszlottak a fiatal császár és a magyar nép közt a félreértés fekete fellegei. Mint ahogy az égen oszlanak a felhők, ha fölkél a nap. Sorba nyilnak meg a börtönök ajtai, s jönnek haza az idegen földre menekült magyarok. Ez már az Erzsébet müve. Az ő puha keze tette egybe azt a két kezet, melyet ármánykodás vont el egymástól. Erzsébet nemes szive, tündöklő elméje nem pihent, mig császári férje fején nem ragyogott a magyar szent korona, mig le nem törülte az utolsó könnycseppet is a magyar nép arczáról. Megcsendült ujra a magyar szó Buda várában s magyar dajka dala altatta Valériát a királyi palotában. A magyar királyné a legelső magyar asszony lett, valamint a legelső magyar ember a király. Megtanulta a szép magyar nyelvet, olvasta a magyar könyveket s könny csillant meg szép szemében, hallgatván a magyar nóták mélabus zenéjét. Már életében legendás alakká válik az egyszeri bajor herczegkisasszony, most már Magyarország királynéja. Csodás dolgokat regélnek a magyar nép iránt való nagy, erős szeretetéről s e regéknek az a legnagyobb szépsége, hogy igaz valóság a tartalmok. — Mind nyilvánvalóbbá lett, hogy Erzsébet királyné itt e földön találta meg második hazáját: a bajor föld virága mélyen gyökeret vert a magyar földben s szebb, pompásabb, mint valaha. A világ legszebb és legjobb asszonyaként emlegetik a magyar királynét. Örömét megosztja velünk, bánatát elrejti, s védő angyalként lebeg felettünk, még akkor is, mikor a fájdalom keselyükarmokkal tépi az ő szivét. Négy gyermeknek adott életet. Az első, Zsófia, korán meghalt. Debreczenben volt akkor császári férjével Erzsébet: ott vették a szomoru hirt Zsófia haláláról. Második gyermeke Gizella, a harmadik Rudolf, a negyedik Valéria. A seb, mit a kis Zsófia halála ütött anyai szivén, lassankint begyógyult: három gyermek nevelése, két ország gondjainak megosztása feledteti a legnagyobb fájdalmat is. És im, mikor a világ legszebb s legjobb asszonya mellé megnyerte a „legboldogabb“ jelzőt is, akkor lett egyszerre a világ legboldogtalanabb asszonyává.

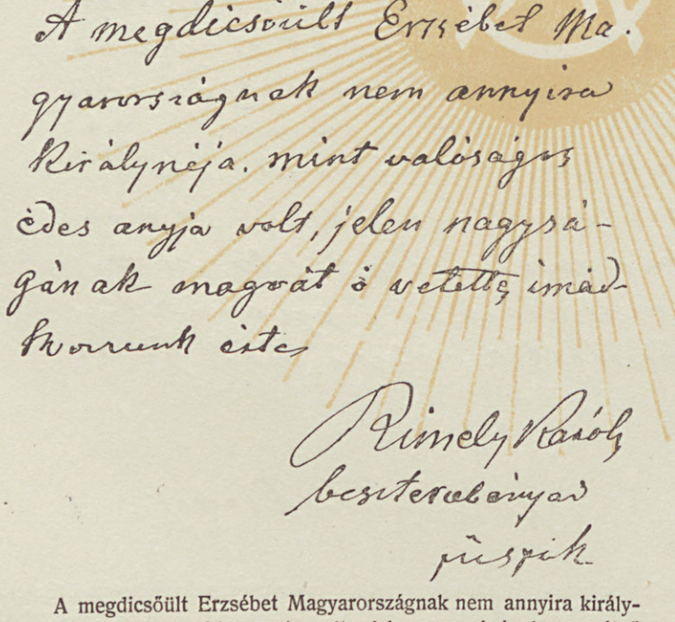

A megdicsőült Erzsébet Magyarországnak nem annyira királynéja, mint valóságos édes anyja volt; jelen nagyságának magvát ő vetette, imádkozzunk érte.

Rimely Károly,
beszterczebányai püspök.

Hotel de Caux, a királyné lakása Teritett mellett.

A királyné holttestének elszállitása a Beau-Rivage fogadóból.

KÖNYVTÁR DEBRECEN

Meghalt Rudolf királyfi: a magyar és az osztrák trón örököse. Az uralkodó család s két ország népének legszebb reménysége, legnagyobb büszkesége. Úgy rendelte az isteni Gondviselés, hogy ne csak megérje ezt a rettentő csapást Erzsébet anyai szive, de túl is élje azt. Túlélte fia halálát, mert ő nem volt csupán anya, ő királyné is volt. Ő nemcsak arra volt elhivatva, hogy millióknak arczáról letörülje a könnyet, de arra is, hogy példát adjon a legnagyobb fájdalmak elviselésére. Mikor a magyar nemzet sírva állotta körül Deák Ferencz ravatalát, ő akkor is letörülte könnyeinket azzal a koszorúval, melyet a haza bölcsének ravatalára tett s azzal az imádsággal, mit e ravatal zsámolyán elrebegett. Az ő irántunk való szeretete, gyöngédsége mélyebb, igazibb volt, semhogy gyászának mutatásával emlékeztessen a közös veszteségre: idegen földre menekült, ott temetkezett el az ő halálig való bánatával. A görögök klasszikus földjén: Korfuban, gyönyörü palotát emeltetett, az Achileiont, azzal a megható gondolattal, hogy a nagy görög hőst is ifju korában ragadta el a halál az édes anyai kebelről!

A természet nagy templomában, a nagy költők müveinek olvasásában, a müvészet remekeinek szemléletében kereste a feledést. Kereste, de nem találta meg. Midőn a magyar nemzet a honfoglalás ezer éves fordulóját ünnepelte, még egyszer megjelent az ország szivében, hogy lássa a mi örömünket. Sürü fátyol takarta szenvedő arczát. Az anyai fájdalom eleven szobra: ez volt Erzsébet királyné. Látta az ő népét boldogságában, nagyságában és elmenekült ujra az ő halálos bánatával.

És elkövetkezett a rettenetes vég. Elvetemült gonosztévő gyilkos tőre döfte át a szabad Svájcz földjén, Genfben, a legnemesebb szivet.

A magyar ég gyászba borult.

Elvesztette védő angyalát.

Rosner Ervin.

Szent Erzsébetet Magyarország adta
Némethonnak s viszonzásul Némethon
Erzsébet Királynét adta Magyarországnak
A történelem fel fogja jegyezni, hogy
a megdicsőült Királyné magyar volt
szivében és lélekben s a nemzetnek örökké
élő kegyelete őt a magyar szentek sorába
fogja iktatni, mint II szent Erzsébetet.

b. Rosner Ervin

Szent Erzsébetet Magyarország adta Némethonnak s viszonzásul Némethon Erzsébet királynét adta Magyarországnak. A történelem fel fogja jegyezni, hogy a megdicsőült királyné magyar volt szivben és lélekben s a nemzetnek örökké élő kegyelete Őt a magyar szentek sorába fogja iktatni, mint II. szent Erzsébetet.

Báró Rosner Ervin,
Fiume város kormányzója.

A genfi áldozat.

Irta: **Józann Miklós.**

Hol a szilaj Rhóne-t fogva tartja még
A tóba játszó hableány-sereg,
Fönt és alant ezernyi csillag ég
S a part viránya lágyan szendereg;
Az est homálya gyászosan fogad,
Az enyhe szellő — bugó harsona:
Ne irigyeld a nagy királyokat,
A diadem csak töviskorona.

Megrázza Montblanc rémes üstökét
S üvölt nyomán az órjás görgeteg —
Egy villanás . . . aztán minden sötét,
Majd visszazug a bércz, a rengeteg.
Sudar fenyőszál busan bólogat,
De egyre tart az égnek ostroma:
Ne irigyeld a nagy királyokat,
A diadem csak töviskorona.

Az ég leküldi legszebb angyalát,
— Mosolya üdv, a könye balzsamir —
Minőt a földi csak nagy-néha lát
És századokkal is még visszasir.
A féreg él, de Ő az áldozat,
Szárnyát szegé a genfi Golgotha:
Ne irigyeld a nagy királyokat,
A diadem csak töviskorona.

A szem sugára álmatag tekint
Utólszor is a drága hon felé,
Az ajk varázsa bucsu-csókot int
S Nióbe szive megreped belé.
És lelke röppen, meg-meglátogat
Erdőt-mezőt, mi régi otthona:
Ne irigyeld a nagy királyokat,
A diadem csak töviskorona.

István utódja, bús az agg király,
És bús a népe, bús itt mindenik;
Hogy elsüvölt a vészthozó sirály,
A nő jajong, a férfi könnyezik.
— Föl hát, magyar! szent esküvel fogadd
S kisérje hiven könnyed zápora:
Körülrajongod nagy királyodat —
S ragyog fején a töviskorona.

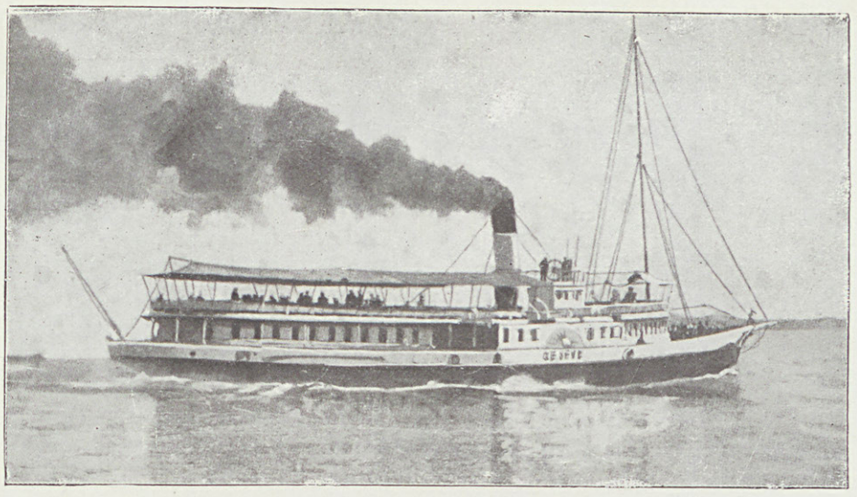

Az Erzsébet királyné holttestét Genfbe szállító hajó.

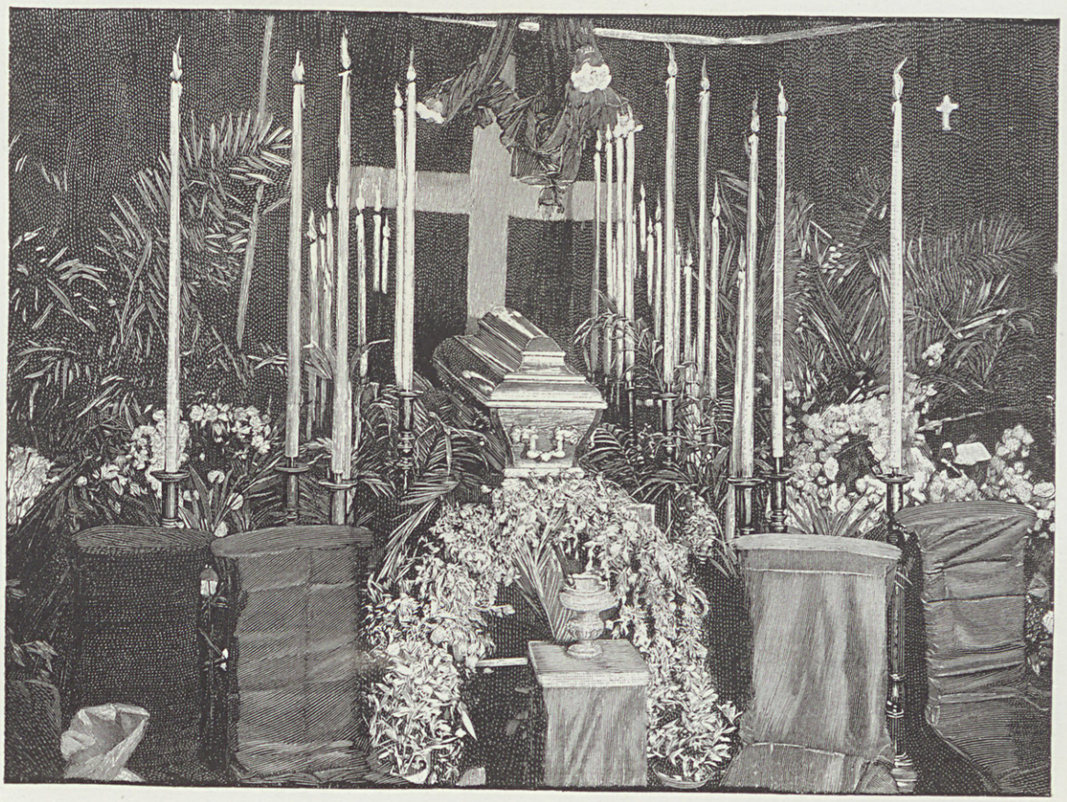

Erzsébet királyné ravatala Bécsben.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Ferenczy Ida.

A hatvanas évek derekán történt, hogy Erzsébet királyné Falk Miksától teljesen megtanulta a magyar szót, azt az óhajtását fejezte ki, hogy állandóan legyen egy magyar felolvasónője. Megindult a valóságos keresgélés; végre egy hosszú lisztára felirták a jelöltek nevét, köztük sok fényes történelmi név viselőjét is. Máig sem tudja senki, hogy történt, de a tintával irott nevek végére, teljesen ismeretlen kéz, meglehetősen kuszált betüvel, plajbászszal odairt egy teljesen ismeretlen nevet: Ferenczy Ida. A királyné — akkor még csak császárné volt — türelmetlenül várta a listát s mikor bevitték, Ő Felsége figyelmesen átolvasta.

Már egyik-másik névnél megjegyzést is tett, midőn egyszerre a plajbászszal irott név tünt szemébe:

— Ferenczy — Ferenczy Ida .... ismételte egy párszor, aztán gyors, erős vonalat huzott a név alá.

— Ez kell nekem! Mondá, aztán ügyet sem vetve többé a listára, visszaküldte rendeltetése helyére.

Des Herzens zug ist des Schicksal's Stimme! (A szív sugallata: a sors szava.)

Mintha Ő Felsége érezte volna, hogy ennek az egyszerü, szépen hangzó magyar névnek a viselője lesz az ő hü Idája, akiről már számtalanszor kijelentette, hogy:

„Ida nekem nem felolvasónőm, hanem barátnőm . . .“

A magyar gentry-leány izig-vérig ismerte fajtáját, tudta mi kedves a magyarnak és apródonként megismertette felséges urnőjével a nemzeti sajátságokat, a jellegzetes magyar karaktert,

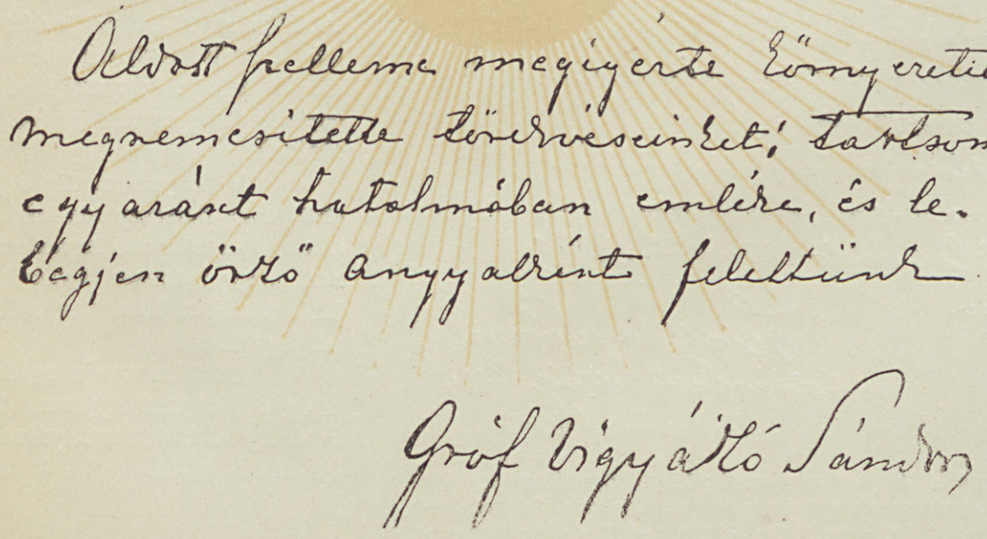

Áldott szelleme megigézte környezetét, megnemesitette törekvéseinket; tartson egyaránt hatalmában emléke, és lebegjen őrző angyalként felettünk.

Gróf Vigyázó Sándor.

úgy, amint csak egy magyar leány ismerheti, aki ott élt a „hirös“ városban és megforgott a napsütötte oszlopos tornáczu kuriában, melynek ambitusán in illo tempora Dubraviczky Simon uram, Pest vármegye hires ordinárius Vicze-Ispánja osztogatta parancsait.

A császárné Ferenczy Idával ment kocsizni, üzletekbe vásárolni, vele ment el meglátogatni az Orczy-kertben fekvő sebesülteket.

Temérdek szenvedő feküdt ott a pestmegyei Este, ma Mária Terézia nevét viselő gyalogezredből, közte egy szegény tápió-szelei czigány fiu is. Néhány seb volt, a szegény baka jobb karján és az orvosok azt mondták róla, hogy meghal, ha nem hagyja levágni. De ő sehogy se akart karjától megválni.

A császárné éppen a sebesültek közt járt és hallotta ellenkezését.

Odafordult hozzá és biztatta, hogy ne féljen, sőt kérte is, hogy engedne az orvosoknak.

De a czigány csak jajgatott, végre odaszólt az egyik orvosnak:

„No nem bánom... de csak ugy, ha mig levágják a kezemet, itt ül ő szent felsége a császárné.“

Az orvos elhült. Nem merte a czigány kívánságát közölni a felséges asszonnyal. Ferenczy Ida azonban, aki szintén hallotta, már bátrabb volt.

És bajor Erzsébet az ő nagy nemes szivétől ösztönözve, megtette amit a czigány kivánt. Leült a sebesült ágya mellé, várt, mig a műtőorvos elaltatta betegét, akkor kiment, de mire a kart levágta a doktor, már ismét ott ült a Jóska czigány ágyánál, aki hálásan tekintett a fejedelemnőre és a drága Ida kisasszonyra, aki meg merte mondani egy szegény czigány óhajtását, sőt még levelet is irt, Ferenczy Ida a czigány öreg, világtalan anyjának Tápió-Szelére, még pedig a királyné parancsából, aki a munkaképtelenné vált czigányt aztán a laxenburgi tábori kórházba gyógyittatta csupa tisztek közt. A Budán, 1866 julius 17-én kelt levelet talán még most is ereklyeként őrzik valamelyik szelei czigányszögi putriban, jeléül egy magyar királyné lelki nagyságának.

A királyné mindig ugy szerette, hogy Ferenczy Ida lakosztálya a lehető legközelebb legyen az övéhez, hogy bármikor kiván kedvelt felolvasónőjével beszélni, azonnal kéznél legyen.

Akárhányszor megtörtént, hogy a királyasszony nem hivatta Ferenczy Idát, de személyesen ment be lakosztályába.

*

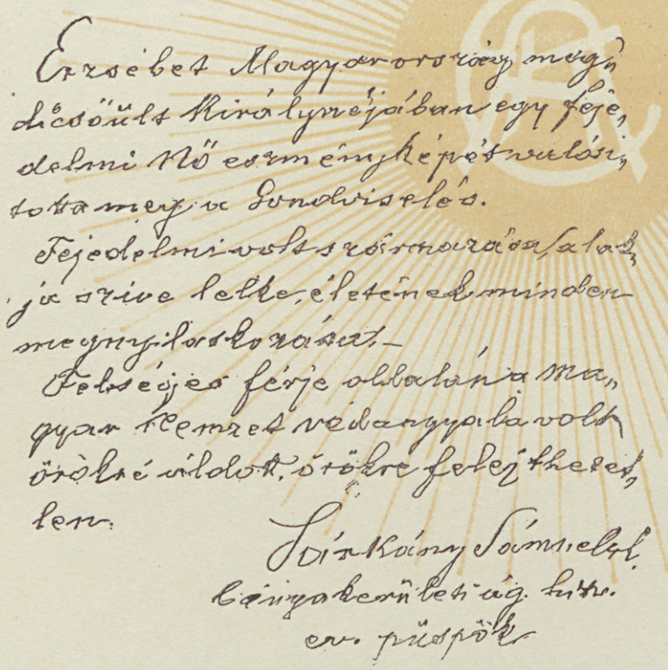

Erzsébet Magyarország megdicsőült királynéjában egy fejedelmi nő eszményképét valósitotta meg a gondviselés. Fejedelmi volt származása, alakja, szive, lelke, életének minden megnyilatkozása.

Felséges férje oldalán a magyar nemzet védangyala volt, örökre áldott, örökre felejthetetlen.

Sárkány Sámuel,
bányakerületi ág. hitv. ev. püspök.

Gödöllő.

A gödöllői kastély kedves tartózkodási helye volt királynénknak, aki 1867 május 11-én volt ott először, amikor megtekintette a kastély ujjáépitésének munkálatait. Tudvalevőleg abban az évben vette meg a kincstár Gödöllőt a belga banktól, a király és nemzet kibékülésének örömére.

A királyné mindent a legnagyobb érdeklődéssel nézett meg s főként saját lakosztályait illetőleg adott egyes utasitásokat.

Ő Felségeik kiséret nélkül kocsiztak ki ekkor Gödöllőre s este volt, midőn visszatértek Budapestre.

A kastély alakitását augusztus végével befejezték s már szeptember elején künn volt az egész udvar.

Az egyes lakosztályokat, a királyi család óhajtása szerint, egyszerüen, majdnem polgáriasan, rendezték be.

A kastély frontjának jobboldalát lakta a királyné.

Ezekben a harmónikus berendezésü pompás szobákban régebben a Felséges asszony kedvencz virágjának, az ibolyának szine dominált, később azonban, épp ugy, mint a király lakosztályában, a vörös szín volt az uralkodó.

A nagyteremből nyilik a kis szalon, amelyik egyike a kastély legszebb szobáinak. A falakat gobelinekkel diszitett kárpit fedi, rokkokó vörös selyemmel bevont és dusan aranyozott butorokkal. Két ablaka a Királyné-kertjé-re nyilik. Az ablakok között pompás tükör van a falba helyezve, előtte etagère világoskék majolikavázákkal s egy óra üvegburok alatt. Az ablakok mellett a falaknál egy-egy virágasztal szebbnél-szebb virágokkal; ezek felett két-két olajfestmény: Schäffernek tengeri tájképe, alatta pedig Brandtnak hadimarson levő hadsereget ábrázoló festménye. A szemben levő

Hirdessük a jót s cselekedjük az igazat; amaz az ész, emez a szív tökélyét bizonyitja s mindkettő a lélek fenköltségének gyümölcse. Schweiger Márton

Hirdessük a jót s cselekedjük az igazat; amaz a szív, emez az ész tökélyét bizonyitja s mindkettő a lélek fenköltségének gyümölcse.

Schweiger Márton.

falon Hansnak jockey-je, amint akadálygátat akar átugratni, az alsó képen pedig, mely Hartmanntól 1868-ból való, fuvarosok az erdőszélén etetnek.

A szalonnak a nagy teremmel közös fala mellett egy kerevet, kerek asztal és néhány székből álló garnitura áll. A kerevet fölött egy nagyobb olajfestmény ragadja meg a figyelmünket: Hubernek 1869-ből képe ez, melyen a még gyermek Rudolf trónörökös kerek, puha kalapot, kurta kabátkát, bő lovaglónadrágot s magas száru lovaglócsizmát visel, szemeiből az a boldog büszkeség sugárzik, amelyet minden gyermek érez, ki ficzánkoló paripán ülhet. Ettől a képtől jobbra, balra kis sportképen egy-egy jockey.

A hátsó szalon Zimmermannak nagy képe présházat ábrázol, melyben a termésre alkusznak, a gazda szőlővel, musttal kínálja a vevőt. Ettől jobbra Hoffmannak van egy képe: (sakkparti); öreg ur fiával játszik s annyira el van mélyedve, hogy még csibukja is kialudt, lábánál egy vizsla hever. Balra Gude festménye: a tóból vizet meregető asszonyokat ábrázolva. A szalon belső sarkában egy garnitura mögött bronzöntvény rókacsaládot ábrázol, amint a kicsinyek egy nyulon és foglyon lakmároznak. A déli falra helyezett nagyobb képet — lengyel vásári jelenet — Brandt festette 1869-ben. Ettől jobbra-balra egy-egy aquarell: hajós a siktengeren s egy stájerországi tájkép.

A kis szalon mellett van a királyné irószobája, amelynek butorzata csupán egy kis iróasztal

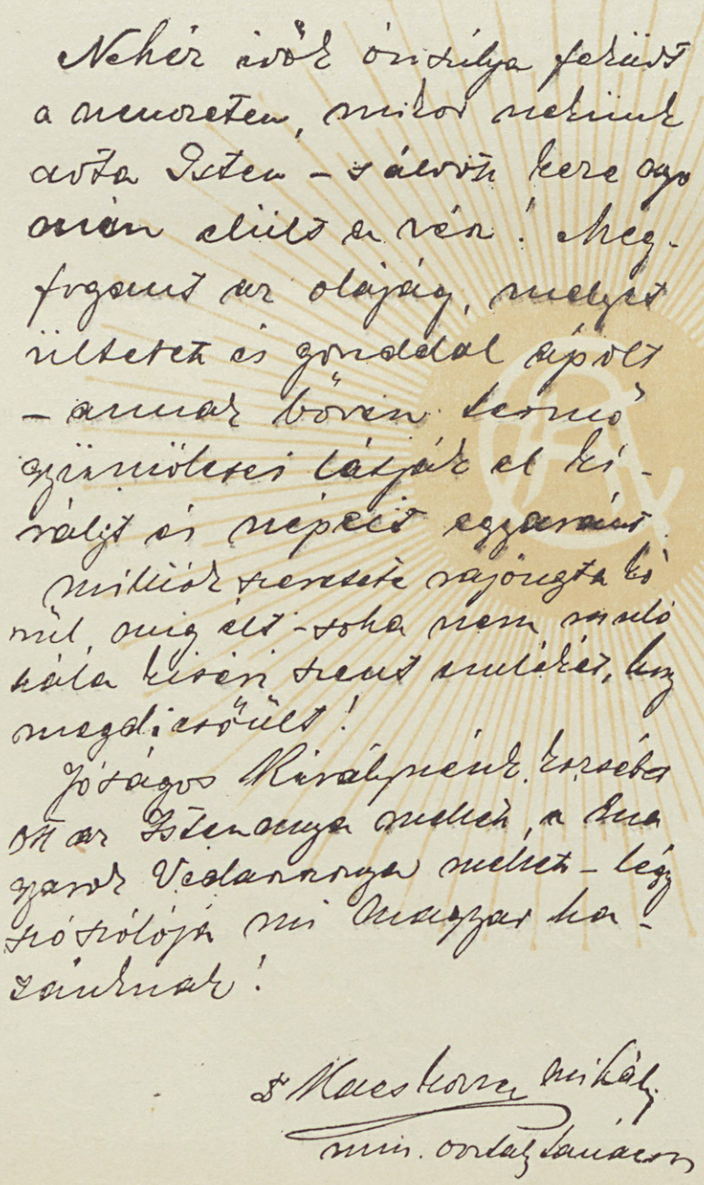

Nehéz idők ónsulya feküdt a nemzeten, mikor nekünk adta Isten — áldott keze nyomán elült a vész! Megfogant az olajág, melyet ültetett és gonddal ápolt, — annak bőven termő gyümölcsei látják el királyt és népeit egyaránt!

Milliók szeretete rajongta körül, míg élt, — soha nem muló hála kiséri szent emlékét, hogy megdicsőült!

Jóságos királynénk, Erzsébet! Ott az Istenanya mellett, a magyarok Védasszonya mellett — légy szószólója mi magyar hazánknak!

Dr. Kacskovics Mihály,
miniszteri osztálytanácsos.

két ablak közt elhelyezett garnitura s egy könyvszekrény. A garnitura mögött tükör födi a falat. A könyvszekrény tetejére kisebb bronzszobor van helyezve; egy lovas két kopóval s e fölött a falon a zandwoorti kastély.

A baloldali ablak első üvegtábláján Valéria főherczegnő és Auersperg herczegné arczképei láthatók ezen dátummal: (október — 1884.) A villamos fénynyel világitott irószoba egy kárpittal két részre van osztva. Az elfüggönyözött rész fürdőszobának van berendezve.

Az irószobából az egyszerüen butorozott s nagyrészt családi képekkel diszitett toilette szobán át a hálószobába juthatunk, amely úgy megvan őrizve, mint azt Grassalkovics herczeg Mária Teréziának berendeztette, s amely most is egyik legdiszesebb terme a gödöllői királyi kastélynak. Oldalfalai vörös márványból vannak igen gazdag aranyozással; menyezete igazi mestermü. A hálószobának egy ablaka a „Schimmelhof"-ba nyilik s mellette két oldalt egy-egy chaise-longue áll. Az ablakkal szembeeső falnál, középen van királynénk egyszerü széles vaságya, mely hosszával a a terem belseje felé van állitva, s fölötte aranyozott magyar korona disziti a fényes márványfalat. Két kiálló fal mintegy elkülöniti egyik részét a teremnek s itt az ajtónál szembeeső falon az a nevezetes emlékü nagy olajfestmény, mely Mária Terézia méltóságteljes alakját ábrázolja, amint jobb kezével egyszerre három koronát érint. Ezt a remek festményt egy kis üvegajtón bejövő fény világitja meg. Ez az ajtó a hálószobát egy előcsarnokkal köti össze, honnan csigalépcső vezet a földszinten levő két társalgóba, melyeknek kényelmes, ibolyaszinü s élővirágokkal diszitett kerek pamlagai a

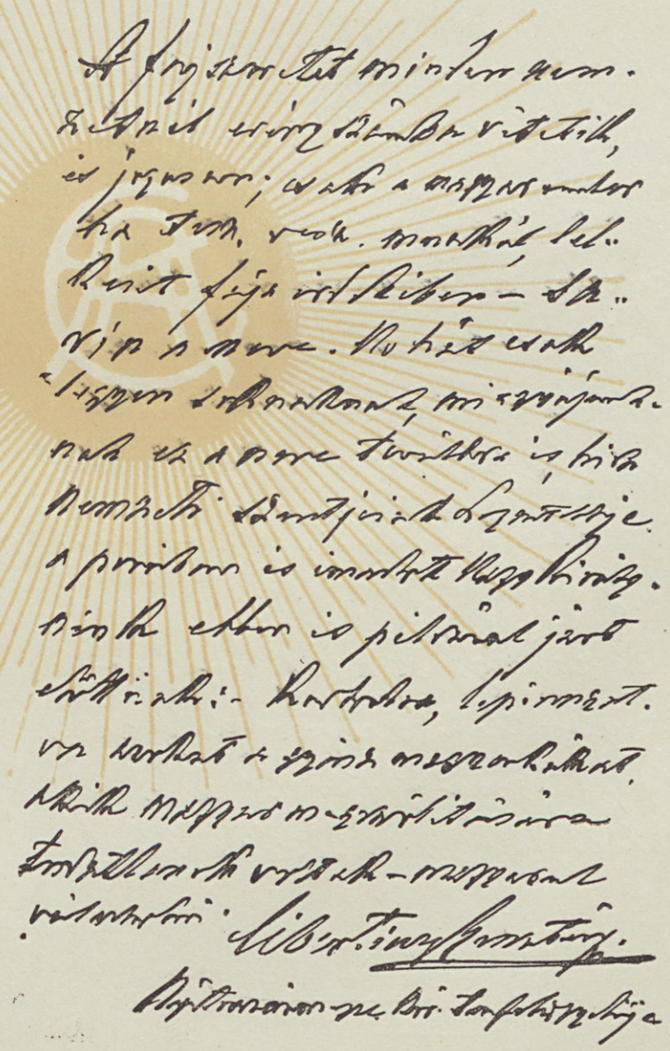

A fajszeretet minden nemzetnél erényszámba vétetik, és jogosan. Csak a magyar ember, ha tesz, vesz, munkál, lelkesit faja érdekében — „sovin" a neve. No hát csak legyen sokunknak, mindnyájunknak ez a neve továbbra is, hisz nemzeti szentjeink legszentebbje, a porában is imádott nagykirálynénk ebben is példával járt előttünk: — korholva, lepirongatva azokat a gyászmagyarkákat, a kik magyar megszólitására tudatlanok voltak — magyarul válaszolni.

Libertiny Gusztáv,
Nyitravármegye kir. tanfelügyelője.

legvonzóbb otthoniasságot kölcsönzik. A háló-szoba mellett levő előcsarnokból az olvasó-szobába is nyilik egy ajtó. Ezt a szobát csak átjáróul használta királynénk a verandára, melyet tiz év előtt készitettek a Felséges asszony óhajára, hogy ha a kedvezőtlen idő miatt sétáiban akadályozva van, itt élvezhesse a friss levegőt. A verenda alsó része a társalgó-szobák egyikébe nyilik s egy fedett folyosó a lovardával köti össze. A lovarda köröndjének korlátját az átalakitás alkalmával piros bársonynyal boritották. A bejárattal szembeeső emelvényen 12 aranyozott támláju piros bársonyzsölyével, melyek felett nagy olajfestmény delelő ménest ábrázol.

A királyné volt lakosztályából az olvasó-szobán át egy nagy folyosóra juthatni, mely összeköti a lakosztályt az udvarhölgyek, régebben pedig Rudolf trónörökös, Gizella és Mária Valéria főhercegnők lakosztályaival.

E folyosóról nyilott Ferenczy Ida, alapitványi hölgynek három szobából álló lakása, mely legközelebb esett a királyné szobáihoz.

A királyné, ha Gödöllőn tartózkodott, jóformán az egész napot a szabadon töltötte, a mezőn, az erdőben sétálva. Gyakran üldögélt órákig egyedül a királyné kertjének hatalmas fenyő-lombjai alatt, kedves költőjének, Heinenak, olvasásába elmélyedve.

A gödöllői népnek a felséges asszony után való rajongása ismeretes. Harmincz év óta szokás volt Gödöllőn, hogy Erzsébet-napkor Magyarország nagyasszonyának tiszteletére minden gödöllői ember, szegény és gazdag egyaránt, kivilágitotta lakásának ablakait.

*

Boldog emlékű, jó Királynénk a szentirás igaz szavai szerint a jót kereste, és elnyerte a szeretetet, kezét felnyitotta a szegényeknek, igazság és könyörület után törekedett, és életet, igazságot s dicsőséget talált.

A rajongó szeretet, melyet szivünkben erényeivel gerjesztett, kisérni fogja Őt a siron tul is, késő nemzedékekben!

Sevics Mitrofán,
bácsi gk. szerb püspök.

Boldog emlékű, jó Királynénk a szentirás igaz szavai szerint a jót kereste, és elnyerte a szeretetet, kezét felnyitotta a szegényeknek, igazság és könyörület után törekedett, és életet, igazságot s dicsőséget talált.

A rajongó szeretet, melyet szivünkben erényeivel gerjesztett, kisérni fogja Őt a siron tul is, késő nemzedékekben!

Sevics Mitrofán,
bácsi gk. szerb püspök.

Gondoljunk sokszor szépséges királyasszonyunkra, ki olyan nagyon szeretett bennünket, s legyünk büszkék az Ő szeretetére! Mikor Ő bajor hazájából Bécsbe jött, akkor ott sok rosszat beszéltek a magyarról. De az Ő nemes szive nem hitt a rágalmaknak, s mennél jobban megismerte nemzetünket, annál jobban megszerette. Tanuljunk Tőle szeretetet; tanuljuk meg Tőle, hogy nem kell hinni a rágalmazóknak, hanem bízni kell és hinni az emberi jóságban. Ha ezt meg lehetne tanulnunk, mennyivel jobbak, mennyivel nem esebbek lennénk, s mennyivel méltóbbak arra, hogy Ő a mienk volt!

Simonyi Zsigmond.

Simonyi Zsigmond.

A lélek kincsei egyaránt becsesek, bármely sorba helyezze az isteni gondviselés az embert; de mig szegényes keretben főként az ellentét az, mi tündöklésüket fokozza, addig a magasból azzal hódit igéző fenségük, hogy még a korona fényét is tulragyogják.

Nátafalussy

Nátafalussy Kornél,
a nagyváradi tankerület kir. főigazgatója.

A fejedelmi személyek emlékét nem az érczszobrok örökitik meg igazán, hanem az a hála és szeretet, melyet nagy erényeik keltettek a nép szivében. Erzsébet királyné nemzetünk anyja volt; ezzel a legszentebb szivvel lépett bele hazánk történetébe; ezen a legszentebb sziven fogja őt tisztelni a legkésőbb nemzedék is. És ez az igazi halhatatlanság!

Névy László

Névy László.

Mindig meghatottan közeledem a mária-besnyői templom egyszerü oltárlépcsőjéhez. Mintha most is ott látnám térdepelni boldog emlékü Nagyasszonyunkat égi Nagyasszonyunk kegyképe előtt! Oly bensőséggel ritkán térdepel ott halandó, mint midőn a Felséges asszony gödöllői magányos kirándulásaiban a templomba térve, kitárta nemes szivének örömét és bánatát a Mindenható előtt. Az ima a lélek lehelete s az éltető isteni kegyelem szükségét a királyi szivek talán jobban érzik, mint a közönséges halandó.

Dr. pruzsinai Pruzsinszky József
gödöllői esperes plebános

Dr. pruzsinai Pruzsinszky József,
gödöllői r. k. esperes-plébános.

A mint augusztus 20-ikát nemzeti ünneppé avattuk, úgy legyen nemzeti gyásznapunk szeptember 10-ike, a szent királyné halálának fordulója. Ezen a napon emlékezzenek meg vének és ifjak, a jövendő nemzedékek Erzsébet királynéról, ki áldott volt alattvalói között és kinek lelke mindenütt ott lesz, a hol jó emberek jót cselekszenek; a hol magyarok fohászkodnak a magyarok Istenéhez; a hol fejedelmek népeik boldogitásán fáradoznak és szabadságszerető népek hódolnak a fejedelmek erényeinek.

Neményi Ambrus

Neményi Ambrus.

Megdicsőült Erzsébet királynénk, ki a dicsőség babérlombja mellett a töviskoszorut is tökéletes keresztény odaadással viselte fenkölt halántékain, szentelt emlékével ihlesse meg a fogékony gyermeki szíveket: hogy Tőle, a béke angyalától, a gondviselés intézkedéseiben való megnyugvást és igazi felebaráti szeretetet; — hogy Tőle, a magyar nemzet mindenkori reménycsillagától, hazánk fölvirágzása ránt való törhetetlen bizalmat; — hogy Tőle, magyarhon boldogitó géniuszától, a nemzeteket boldogitó lelkes, örökké lángoló, önfeláldozó honszeretetet tanuljanak.

Szabó József,
székesfőv. polg. isk. igazgató.

Szabó József
isk. főv. polg. isk. igazgató

Boldogabb lett-e volna, ha nem királyné? Szivjóságát, jótetteit emelte az, hogy királyné volt! Ezekkel áldása volt másoknak! Kegyelmes érzéseit nem emelhette, hogy királyné is volt; hisz ez a legfőbb rangmagaslat inkább fájdalmára, akadályul volt Neki! Azért imádás, szent kegyelet és benső nyugalom az, mit érzünk, ha Reá gondolunk! De legnagyobb a szeretet! Fokozzuk bár az emlékét örökre az örökimádás szent eszméje által, mely a hitből és reményből fakad: ekkor is legnagyobb az örökszeretet. Mentse meg ezt a kegyes végzet árnylátszattól, attól, mit a világ tenni szokott: hogy fényeset sötétit és fenségest porba vonszol!

Papp Sándor,
Veszprémvármegye kir. tanfelügyelője.

Magyarország védangyala gyilkos gaz kéz áldozata lett, csak vallásos érzésünk és hitünk tart vissza, hogy e kegyetlen sors ellen ne zugolódjunk, de szivünk kívánja, hogy ez eszményi alak költők, művészek által méltón megörökitessék, hogy késő századok is hirdessék még ragaszkodásunkat imádott királynénkhoz.

Dr. Münnich Aurél.

Minden nemes és jótékony intézmény Erzsébet királynéban tisztelte legkegyesebb védnökét!

A szegények és a kisdedek ezrei Isten áldását kérik le szentelt emlékére!

Dr. Országh Sándor.

Erzsébet magyar királyné fenkölt erényei előtt a szeretet benső hódolatával borúlt le — és méltán hullata érte a fájdalom könnyeit nemzete: az Ő alakja és egyénisége eszménynyé, egy szent képpé dicsőült, a mely előtt, ha hálás az utókor fia: oltárt emel szivében!

Péchy Zsigmond.

Hála és hódolat együtt járnak. A nép hálás az iránt, a ki előtt meg tud hódolni s meghódol az előtt, a ki neki okot adott a háladatosságra. Ez magyarázza meg azt a mély és őszinte kegyeletet, melylyel a magyar nemzet gyászolja jóságos királynéját, Erzsébetet.

Stáhly György,
kir. tanfelügyelő.

Nekünk Erzsébet több volt, mint királynő: Ő védő és őrangyalunk vala.

A gyilkos tőr, mely fönkelt nemes életét kioltá, az egész nemzetet sziven találta; és megmérhetetlen fájdalmukban egyedüli vigaszunk, hogy boldogabb hazába költözött, hol fajunk és nemzetünk boldogságáért az örökké uralkodó trónja előtt könyörög.

Szabó Károly,
kir. tanácsos, Sopronvármegye
kir. tanfelügyelője.

Nemzeti nőnevelésügyünk munkásainak jut magasztos osztályrészül, hogy a serdülő nemzedéket Erzsébet, megdicsőült nagyasszonyunk szellemében úgy neveljék, hogy e hon leányait nagyjaink Széchenyivel, a legnagyobb magyarral, mindenha méltán igy magasztalhassák: „A mi az emberiséget fölemeli: a ti nevetek műve. Ti viszitek karjaitokon életbe a kisded nevendéket s jó polgárrá nevelitek; a ti nemes tekintetetekből szí a férfi lelki erőt s elszánt bátorságot. S ha léte alkonyodik a haza ügyében, ti fontok koszorut homloka körül. Ti vagytok a polgári erény s nemzetiség védangyalai, mely nélkületek, higyjétek, ki nem fejlik soha, vagy nem sokára elhervad; mert ti vontok minden körül bájt és életet. Ti emelitek egekbe a port s halhatatlanságra halandót.“

Péterfi Sándor.

Andrássy ravatalánál.

Erzsébet királyné kétszer jelent meg magyar ember ravatalánál. Első izben Deák Ferencz ravatalánál jelent meg 1876 februárjában, másodizben pedig Andrássy Gyula ravatalánál 1890 februárjában. Mikor Deák koporsójánál megjelent, ez óriási szenzációt keltett az egész világon, mert addig a kegyeletnek ez a megható nyilvánulása példátlanul állt. Zichy Mihály gyönyörü képe örökitette meg ezt a jelenetet; s a Nemzeti-Muzeum Deák-szobájának ma is diszét képezi az a koszoruszalag, melyen fehér selyemre, aranynyal himezve áll, hogy a királyné koszoruján volt.

Tizennégy év mulva Erzsébet királyné másodszor jelent meg az Akadémia oszlopcsarnokában felállitott ravatalnál s másodszor rótta le a kegyelet adóját a haza egy nagy fiának. Mennyire birhatta Andrássy a királyasszony jóindulatát és nagyrabecsülését, legjobban mutatja az, hogy nem elégedett meg azzal az első koszoruval, melyet Voloscába küldött a gyász hir vétele után, hanem idehaza egy ujabb pompás virágkoszorut csináltatott, melyet maga tett le a „leghivebb barátja“ ravatalára. A királyasszony, a ki Rudolf trónörökös halála után csöndes visszavonultságban élt, nem igen szeretett nyilvános helyeken megjelenni, kerülte a sokaságot. Ezért nem tudatta előre azt sem, hogy mikor fog az Akadémiában megjelenni. Reggel óta indulásra készen állottak az udvari hintók, a budai királyi palota udvarán, de az utolsó

Csak a késő utódok fogják megtudni, hogy mennyire szerette Erzsébet királyné a magyarokat.

Gyászos elhunyta alkalmából a budai királyi várlakban lévő lakosztályát leltározták. Imazsámolyán egy diszes keretbe foglalt szentképet találtak, a melyet a leltárba ugy vettek föl, mint magyar szent Erzsébetét.

Ezen leltározás téves volt. Erzsébet királyné imazsámolyán talált kép Szilágyi Erzsébeté, Mátyás király édes anyjáé volt; képmása volt annak az aczélmetszetnek, melyet Teleki József gróf a „Hunyadiak történeté“-ben mint Szilágyi Erzsébet arczképét közölte.

Igy átvitte a királyné a nemzeti hagyományok iránti kegyeletét vallásos áhitatába is.

Sturm Albert.

Csak a késő utódok fogják megtudni, hogy mennyire szerette Erzsébet királyné a magyarokat.

Gyászos elhunyta alkalmából a budai királyi várlakban levő lakosztályát leltározták. Imazsámolyán egy diszes keretbe foglalt szentképet találtak, a melyet a leltárba ugy vettek föl, mint Thüringiai szent Erzsébetet.

Ezen leltározás téves volt. Erzsébet királyné imazsámolyán talált kép Szilágyi Erzsébeté, Mátyás király édes anyjáé volt; képmása volt annak az aczélmetszetnek, melyet Teleki József gróf a „Hunyadiak történetében“ mint Szilágyi Erzsébet arczképét közölte.

Igy átvitte a királyné a nemzeti hagyományok iránti kegyeletét vallásos áhitatába is.

Sturm Albert

perczig nem lehetett tudni, hogy vajjon a felséges asszony igénybe fogja-e venni azokat. Sem a főrendiházi rendező-bizottság, sem a rendőrség nem tudta az utolsó pillanatig, hogy mikor jön meg Ő felsége.

Végre háromnegyed 12-kor udvari kocsi robogott az Akadémia főbejárata elé, melyből báró Nopcsa Ferencz, a királyné főudvarmestere szállt ki fekete diszmagyarban. Báró Nopcsa magával hozta a királyné koszoruját, melyet ideiglenesen a bejárat mellett helyeztek el. Az oszlopcsarnokban, melyet a nagyközönség előtt egy félórával előbb elzártak, még mindig volt egynéhány látogató. Ezeket azonban távozásra szólitották fel, mert báró Nopcsa kijelentette, hogy a királyasszony egyenes óhajtása az, hogy lehetőleg egyedül legyen a ravatalnál. Hasztalan volt a bennlevők minden kérése, távozniok kellett. Egyeseknek, igy Eszterházy Kálmán gróf képviselőházi jegyzőnek, csak azt engedték meg, hogy az emeleti lépcsőházból nézhessék a jelenetet. Egyedül Márkus Emilia asszony volt olyan szerencsés, hogy meghúzhatta magát egy drapéria mögött.

S mivel fogadó-bizottság mindenütt van, a hova az udvar megy, a királyasszonyra is várt egy három tagu küldöttség: báró Eötvös Loránd akadémiai elnök, Gönczy Pál ny. államtitkár és báró Fiáth Miklós. Erzsébet királyasszony zárt udvari hintón pont tizenkét órakor érkezett az akadémia elé, hol báró Nopcsa főudvarmester gyöngéden kisegitette a kocsiból, melyben vele jött Festetich Mária grófnő úrhölgy is. A királyasszony, a ki talpig gyászba volt öltözve s kerek kalapot meg sűrű fátyolt viselt, szó nélkül gyorsan haladt fel a lépcsőn az előcsarnokba s a kaputrögtön betették utána. Az oszlopcsarnokban néma főhajtással üdvözölte a fogadó urakat s megilletődéssel nézett körül a csarnokban, hol igazán halotti csend volt. Az a pár jelenlévő visszafojtott lélekzettel állt ott s a néma csöndben csak a viaszgyertyák serczegését lehetett hallani. A királyné odaborult a bejárat mellett a ravatalhoz állitott fekete ima-zsámolyra s az ezüst feszület előtt, a mely a koporsó lábánál pihent, félig föllebbentve arczáról a sűrű fátyolt, összekulcsolt kézzel buzgó imába merült. Udvarhölgye követte a felséges asszony példáját s mögötte a posztóval leboritott földre térdelt és imádkozott. Mindenkin mély megindulás vett erőt, a ki ezt a néma ájtatoskodást, ezt a megható jelenetet látta. Tiz perczig maradt a királyné imazsámolyán s fölkelt. Ekkor Nopcsa előlépett a koszoruval, melyet a királyné maga támasztott oda függőleges helyzetben a koporsó aljához s kiforditotta a két szalagot is, hogy a felirat olvasható legyen. Még egy búcsú pillantás s a királyné szótlanul, egyszerű főhajtással köszöntvén az urakat, kifelé indult, de lemenetkor kétszer is szeméhez emelte zsebkendőjét, hogy kitörülje az Andrássyért pergő könyeket. — Nopcsa báró tudatta a bizottság elnökével a királyasszony ama kivánságát, hogy koszoruja Terebesre vitessék s a sirboltban helyeztessék el. *

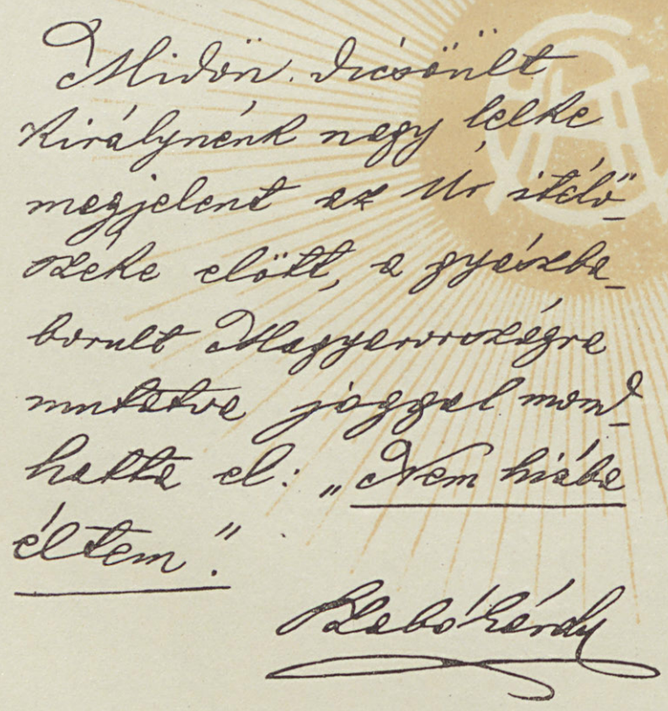

Midőn dicsőült királynénk nagy lelke megjelent az Úr itélőszéke előtt, a gyászbaborult Magyarországra mutatva, joggal mondhatta el: *„Nem hiába éltem."*

Szabó Károly,
Budapest-székesfőváros tanácsnoka.

Erzsébet királyné Deák Ferencz ravatalánál.

Irta: **Polgár Géza.**

(Zichy Mihály festményéhez.)

. . . . Ott fekszik a halott „tekintetes ur“ némán, mozdulatlanul és koporsója mellett ott áll a fejedelemasszonyok legnemesebbje, a magyar nemzet védőangyala, a jóságos királyasszony és hullatja könyeit, hullatja szüntelen, szakadatlan azokat a drága gyöngyöket, azokat az áldott könycseppeket, amelyek e haza bölcsének poraira hullanak, és megkoszoruzza áldott, jóságos kezeivel azt a rombadőlt kolosszust.

Ez volt *akkor*, a valóság képe.

Maga a valóság nehéz megpróbáltatás, kinos fájdalom volt, amely a nemzetnek, szomoruságot okozott.

És a megpróbáltatás e nehéz napjaiban vigasz lopózott a magyar nemzet hü fiainak szivébe, mert a koronás fejedelemasszony megosztotta bánatát nemzetével.

S lehetett-e a sajgó sebeken nemesebb gyógyir annál a tudatnál, hogy a királynők legnemesebbje leszállott a biboros trón magasságából az „egyszerü polgárhoz“, hogy őt és benne a magyar nemzetet kitüntesse, hogy hullassa forró könyeit, melyeknek ragyogása bátorságot, bizalmat, büszkeséget, boldogságot lopott a magyarok szivébe; hogy imájába foglalja, imában könyörögjön, mint közbenjáró, a magyarok Istene előtt a magyarok jóvoltáért. — Hol lett volna akkor helye a csüggedésnek, ha részvétre gerjedt a legnemesebb fejedelemasszony szive, hogy megvigasztalja vele hüséges magyar népét?!

* * *

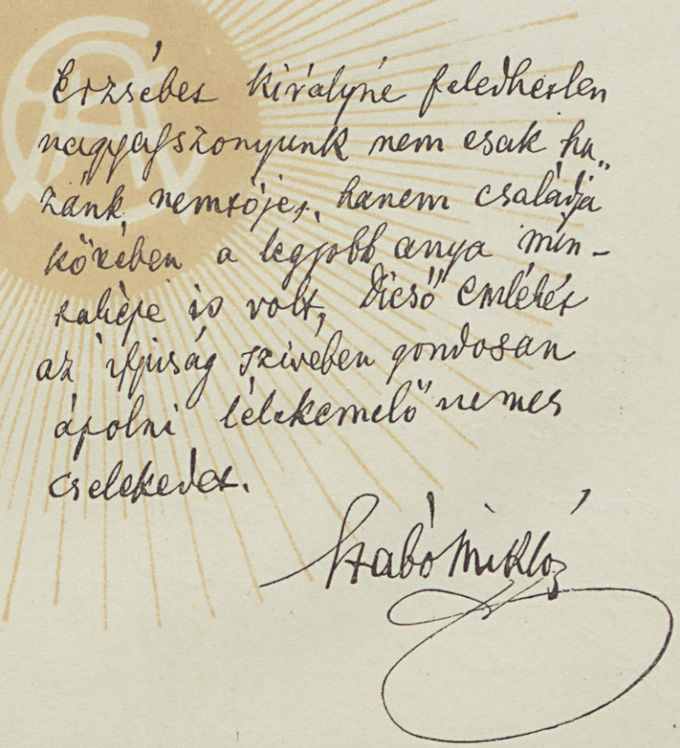

Erzsébet királyné, feledhetlen nagyasszonyunk, nemcsak hazánk nemtője, hanem családja körében a legjobb anya mintaképe is volt; dicső emlékét az ifjuság szivében gondosan ápolni lélekemelő nemes cselekedet.

Szabó Miklós,
a magy. kir. Kuria elnöke.

Az 1876. év január havának 31-én történt ez a nagy jelenet, amelynek a képe eltörölhetetlenül belevéső dött mindenek szivébe és im átplántálódott a késő utódokra, hogy áldást szórhasson mindenki a magyarok nagyasszonyának dicső emlékére.

A királyasszony kezeibe vette az előre odaküldött és az ő kedves virágaiból, — fehér kaméliákból — font pompás koszorut, rálépett a ravatal lépcsőjére és udvarhölgye, Festetich Mária grófnő segedelmével gyöngéden elhelyezte koszoruját a nagy halotton.

Néhány perczig szemlélte a haza bölcse hült tetemét, nemes arczvonásait; szemeiben az igaz fájdalom könyei peregtek, azután leszállott és áhitatos imába merült.

Ez mind valóság, bár tündérmesének tetszik.

Ilyen volt a királyasszony bánatos képe.

A gyászoló, a fájdalomtól megtört Szent Erzsébeté!

Az elköltözött nagy szellem nemes porait a koronás fejedelemasszony könyei nedvesitették.

A mi védőangyalunk megsiratta Deák Ferenczet, ami az ő ezernyi fenkölt, nemes tettei közül csak *egy*, de összekapcsolta vele önmagát nemzete hű fiaival elválaszthatatlanul, örök időkre.

Jóságos Fejedelemasszonyunk szomorú halálának emléke nyissa meg a zajtalan jótevés egyik kiapadhatatlan forrását!

Dr. Verédy Károly,
Budapest-székesfőváros kir. tanfelügyelője.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ DEÁK FERENCZ RAVATALÁNÁL.

Festette: Zichy Mihály.

VITEBSKÁ KNIHOVNA OLBY

A királyné felköszöntője.

A hetvenes években egyre élénkebbé váltak a gödöllői séjourok. A királyi pár részt vett az urlovasok szarvasvadászatain s ilyenkor ott volt a magyar arisztokráczia szine-java. — A királyi család gödöllői otthonában mellőzte a feszes etiquettet, a formalitásokat s gyakran volt hivatalos ebédre a szolgabiró és Beniczky Ferencz, az akkori jószágigazgató. Az ilyen polgárias, bizalmas ebédekről kedves kis anekdota forog közszájon. Gróf Ráday Pál, Gödöllőnek a hetvenes években szolgabirája, 1873 november havában hivatalos volt ő felségéhez ebédre. Az egyik szárnysegéd folyton kinálgatta Rádayt borral, ugy, hogy a király is észrevette:

— Igyék, gróf úr! Hisz egy pohár bor a hazáért meg nem árt!

Ráday meglepetve nyúlt poharához:

— Felséges uram, engedje meg, hogy a költő szavait tovább füzhessem: A legelső magyar ember a király! Éljen a király!

— Éljen a király!

S már üriteni akarták a poharat, amidőn királynőnk szólt közbe mosolyogva:

— Hadd folytassam én is: „Addig éljen, mig a honnak él!“ *

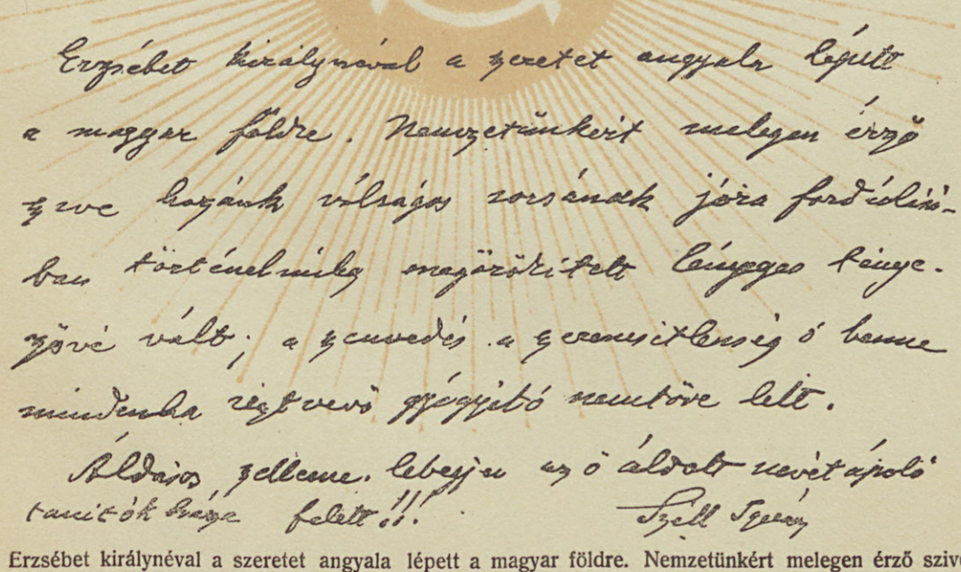

Erzsébet királynéval a szeretet angyala lépett a magyar földre. Nemzetünkért melegen érző szive hazánk válságos sorsának jóra fordulásában történelmileg megörökitett lényeges tényezővé vált; a szenvedés, a szerencsétlenség Ő benne mindenha résztvevő, gyógyitó nemtőt lelt.

Áldásos szelleme lebegjen az Ő áldott nevét ápoló *„Magyar Tanitók Háza“* és a kisdedekkel kegyességet gyakorló *„Szünidei Gyermektelep Egyesület“* felett!!!

Széll Ignácz,
államtitkár.

Erzsébet Királyné levele Deák Ferenczhez.

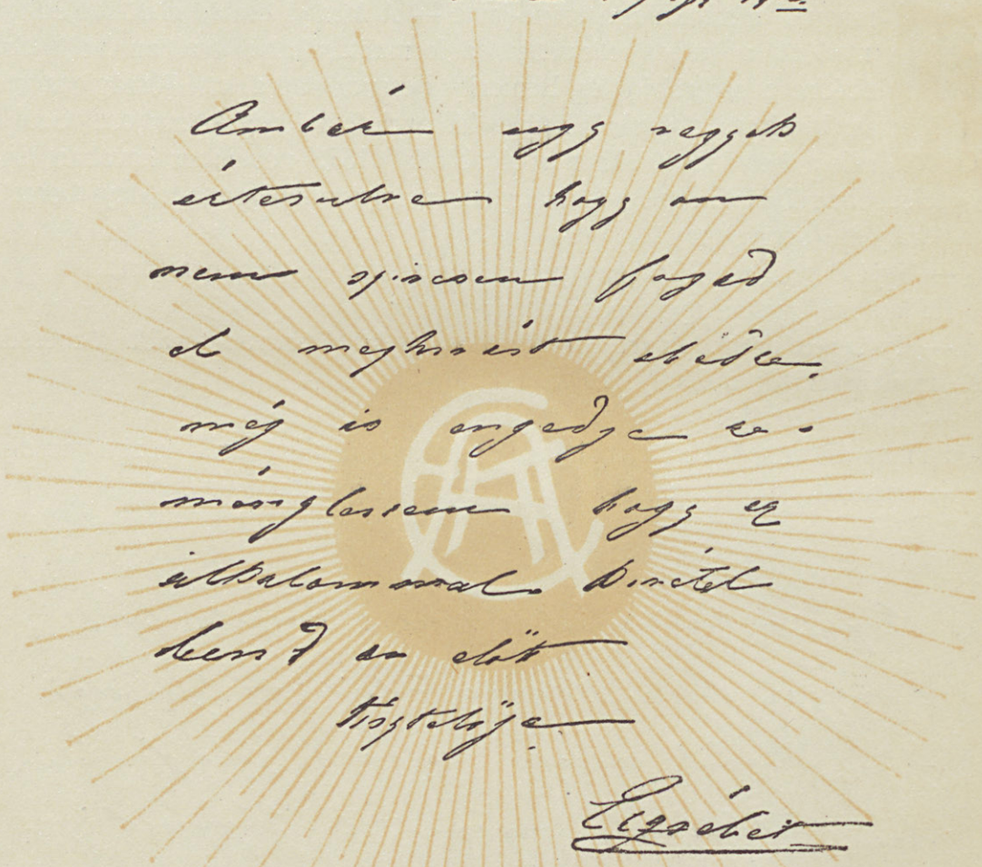

Budán, 1869. szeptember 17.

Ámbár ugy vagyok értesülve, hogy ön nem szivesen fogad el meghivást ebédre, még is engedje reménylenem, hogy ez alkalommal kivétel leend ön előtt.

Tisztelője:

Erzsébet.

„Magyar“ Királyné.

Irta: **Faludi Gábor.**

Magyarország ujabbkori történelmében hazánk fényes, nagy alakjai között méltó helyet foglal el a most is és még igen sokáig megsiratott Nagyasszonyunk, felejthetetlen Erzsébet királynénk. — *A magyarok szenvedései, kitartó alkotmánytisztelete, rajongó hazaszeretete* és ezzel *párhuzamosan hagyományos királyhüsége* annyira megragadta ifju királynénk fogékony lelkületét, hogy nemcsak szószólójává lőn nemzetünknek királyi férje előtt, hanem benső vonzalmát követve, tanulmányozta a magyarok történelmét, irodalmát, müvészetét.

Előszeretettel közöttünk járt, megismerkedett a magyar néplélekkel és — megértett bennünket.

Szerette a magyar dalt, a magyar zenét; gyönyörködött hazánk bérczein, rónáin: magyar királyné lett, még udvarában is magyar környezettel.

Ó, hogy el kellett őt vesztenünk, hogy orgyilokkal elragadta őt tőlünk a korai halál oly időben, midőn — mint hazánk nemtője — fenséges missziójá t még be sem fejezhette! —

Faludi Gábor

Ki Erzsébet Királynénkat látta, megtudta: mi az a „Királyi tartás“! Ki tőlle valamit kért, megtudta: mi az a „Királyi Kegyelem!“ Ki a Magyar Haza dolgai felől beszélt vele, megtudta: mi az a „Magyar Hazafiság“!!

Báró Vay Béla
a főrendiház alelnöke

Ki Erzsébet királynénkat látta, megtudta: mi az a „Királyi tartás“! Ki tőle valamit kért, megtudta: mi az a „Királyi Kegyelem!“ Ki a Magyar Haza dolgai felől beszélt vele, megtudta: mi az a „Magyar Hazafiság“!!

Báró Vay Béla,
a főrendiház alelnöke.

A tilosban.

Az az igazán rajongó szeretet, mely Erzsébet királynénk iránt a gödöllői nép szivében él, egész mesekört füzött már nevéhez. — Tizenkét év előtt történt, hogy a királyné Besnyőre hajtott s mielőtt leszállott volna a fogatról, meghagyta a kocsisnak, hogy hol és mikor várakozzék őreá. A felséges asszony ezután elment egymaga a „Juharosba“ sétálni. A gödöllői erdőségeknek legszebb részét képezi ez a hely, melynek hegyei a Cserhátnak végső kiágazásaihoz tartoznak. A királynénak már rég óhaja volt e helyeket bejárni. Alig mult el három óra, a felséges asszony utnak indult s keresztül kasul bejárta az egész erdőt.

Midőn elérkezett az idő, melyre kocsiját megrendelte, vissza akart menni, de nem tudta merre; kissé ijedten járt-kelt az erdőben, mikor két paraszt emberre talált, kik sikárt szedtek a tilosban. A királyné hozzájuk sietett és kérte őket, vezetnék ki az országutra. Az egyik kereken kijelentette, hogy ő biz nem ér rá, mert az idő pénz. A másik szerencsésebb volt. Azonnal lerakta batyuját s kész volt a kalauzolásra. Királynénk utközben kitudakolta nevét, lakását s családi viszonyait. Midőn az országutra értek, a felséges asszony megköszönte szivességét s ezzel elváltak.

Másnap egy erdőőr állitott be a paraszthoz, hogy az erdőmesteri hivatalba vigye. A szegény ember kétségbe volt esve, hogy följelentették, amiért sikárt szedett. Társa pedig kárörvendve mosolygott szomoru sorsán.

Az erdőmesteri hivatalnál azonban csak hamar eloszlott kétségbeesése, midőn Kallina Károly főerdőmester tudtára adta neki, hogy az a hölgy, akit tegnap kikisért az erdőből, a királyné volt s azzal öt darab aranyat adott át neki.

A jó embert nagyon meghatotta a dolog.

— Hej ha tudtam volna, de máskép beszéltem volna vele!

*

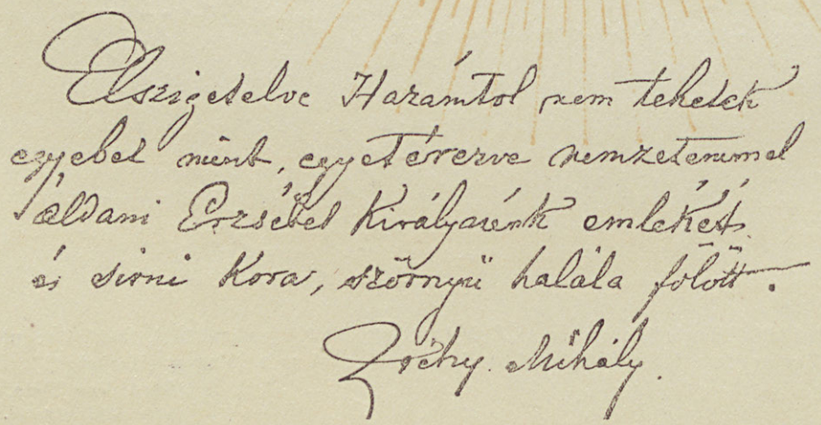

Elszigetelve hazámtól nem tehetek egyebet, mint együtt érezve nemzetemmel, áldani Erzsébet királynénk emlékét és sirni kora, szörnyű halála fölött.

Zichy Mihály.

Hazai történetünk kevés királyné nevéhez köt nagy eseményeket. Pedig Gizellától Erzsébetig csaknem teljes kilenczszáz év haladt el fölöttünk. De ha volt is nagy és fenkölt szellemü: magyarabb és nemzetibb a boldogult nagy királynénál nem volt egy sem. Érettünk élt, velünk szenvedett, velünk örvendett. Kegyes vonzalmának nagy és kicsiny dologban egyaránt számtalan bizonyitékát adta. Ez okból környezte őt nemcsak a köteles hűség, hanem a szivek határtalan szeretete és bizalma. Ha Cicerót a római szenátus a haza iránt való érdemeiért a haza atyjának nevezte, nagy királynénk méltóbban mondható a nemzet s a haza anyjának. Mert mikor holtnak tartottak bennünket, az ő szeretete szült minket uj életre! Örök hálánk és szeretetünk viraszszon sirja körül!

Dr. Platz Bonifácz,
a szegedi tank. kir. főigazgatója.

Dr. Platz Bonifácz
a szegedi kath. kir. főigazgatója.

Mater dolorosa. Patrona Hungariae!

Pauler Gyula.

Pauler Gyula

Milyen nagy, milyen nemes lélek lehetett ez a nő, a ki daczára annak, hogy császárné és királyné volt, oly nagyra tartotta Heinét, a világirodalom legradikálisabb költőjét.

Hátha a nagy és nemes asszonyok mennyországa határos Avalunnal, az igazi költők otthonával?

Akkor a két fenkölt lélek odafennt még találkozhatik is.

Dr. Szalay Mihály.

Dr. Szalay Mihály

Erzsébet királyné szerette a magyarokat; ezért rajongott is érte minden magyar!

Rill József,
kir. tanfelügyelő.

Rill József,
kir. tanfelügyelő.

Királyasszony kertje.

Királyasszony kertje ott a vár alatt,
Elnézi merengve a sok uj falat.
A sasoknak lesz már fészke fent s alant,
De sehol sincs az a bús szelid galamb!
Királyasszony kertje néma, szomoru,
Fa, virág benn mind csak síri koszoru.
Taposatlan utját sóhaj lengi át,
Elsiratja a felhő felette magát . . .

Szávay Gyula.

Szávay Gyula

Elvesztettük királynénkat, édes hazánk nemtőjét. A mily borzalmas volt a pótolhatatlan veszteség legelső hire, oly végtelen volt a gyász, mely a magyar nemzet szivére borult.

E gyász azonban nemcsak sötétséget terjesztett, hanem fényt is szült: glóriát árasztott a dicsőült szent alak köré s a történelem sirboltjából a legendák magasságába emelte.

Ponori Thewrewk Emil

Ponori Thewrewk Emil.

Volt egy nagy királynőnk, kit midőn hatalmas ellenségek veszélyeztették trónját, annak megőrzésében lelkesedéssel támogatta a magyar nemzet. A királyné a nemzetnek iránta tanusitott hűségét és áldozatkészségét szeretettel és anyai gondoskodással hálálta meg. Azért, meghajolva uralkodói erényei előtt, tisztelettel emlékezzünk meg Mária Terézia királynőnkről.

Volt — fájdalom csak volt! — egy királynénk, ki, midőn a nemzet jogai el voltak kobozva és állami függetlenségünk veszélyeztetve, hatalmas segitségül volt jogaink visszaszerzésében és évszázadok óta, talán első királyné, ki magyarul szólván hozzánk, szivünket is melegebben szólaltatta meg.

Azért, mig magyar él, örök hálával és szeretettel fog emlékezni Erzsébet királynénkról.

Szlávy József,
koronaőr.

Szlávy József

Erzsébet királynét a magyarok Istene ültette a magyar királyi székbe, hogy nemzetünknek védő angyala legyen. Szenvedéseire a halál megváltás volt. Szellemének tüneményes és áldásos hatása mind nagyobb lesz.

A nép tanitói vannak hivatva a nemzet csemetéibe oltani e védő angyalnak szellemét, hogy a nép valaha regéibe szőjje és nemzeti szentté avassa.

Imádott királynénk emlékének áldozunk, midőn az ifju elméket nem csupán ismeretekkel tömjük meg, hanem a lelket erkölcsökben, — a testet a természetben gyönyörködtetjük.

A magyar tanitóság ez értelemben cselekszik, mikor a nép sarjait a tudás jótéteményeiben részesiti.

Senyei Ferencz,
székesfőv. iskolai igazgató.

Az »Erzsébet-album«-ot emlékkönyvnek el nem ismerhetem, mert megdicsőült királyasszonyunk emlékezete sziveinkbe van vésve és ottan fog az idők végeig élni.

Mint jótékonysági cselekedet előtt azonban készséggel hajlom meg az »Erzsébet-album« eszméje előtt, mert miként életében a nagy királyné, ugy fog holta után a nevét viselő vállalkozás, áldást hozni, a védszárnyai alá helyezettekre.

Rónay Jenő,
főispán.

Soha el nem muló hálával adózik az Ő nemes emlékének azon vármegye tanitósága, melynek nagy szülöttét, Deák Ferenczet, dicsőült királynénk avatta fel a halhatatlanságnak, a fejedelmi szív elismerésével, a nemzet anyjának drága könycseppjeivel . . .

Dr. Ruzsitska Kálmán,
Zalavármegye kir. tanfelügyelője.

Ragyogott, melegitett, mint a napsugár; azután aláhanyatlott, mint az ég királynéja.

Vajjon mit irigyelhetett rajta az az ostoba tördöfés: mérhetetlen földi javait-e — vagy mérhetetlen boldogtalanságát? Kartársak! Magyarország Nagyasszonyának ti állithatjátok a legméltóbb emléket milliónyi tanitványaitok fogékony lelkében!

Sajó Sándor,
székesfőv. isk. igazg.

A nagy templomok mi szépek,
Büszkén törve ég után,
De egy parányi fecske fészek
Az isten háza igazán!

Hugó Viktor eme verse megkapó igazságként áll előttem, ahányszor dicsőült Erzsébet királynénk emlékezetével foglalkozom. Nem a nagyszabásu örökimádás-temploma, de a nagyoknak és kicsinyeknek szivében élő kegyelet leend az Ő örök emlékezete.

Scossa Dezső,
kir. tanfelügyelő.

Koronás királynéink sorában történelmünk tanusága szerint megdicsőült Erzsébet királynénk az, a ki tündöklő női és fejedelmi erényeivel népünk millióit rajongó szeretetre, tragikus halálával pedig a legőszintébb, a legbensőbb kegyeletre inditotta.

Emeljünk azért nemzetünk e jóságos nemtőjének már gyermekeink szivében oltárt, a melyen dicső emlékének kegyeletes lángja örökké lobogjon, mig magyar e hazában él.

Szieber Ede,
a kassai tankerület kir. főigazgatója.

A számüzött patrónája.

Erzsébet királyné valóságos lázas érdeklődéssel csüngött a magyar nemzet történetén. Tanitója, Falk Miksa, a nagyasszony parancsára a legnagyobb részletességgel adta ezt néki elő. — Egyszer szóba került a vértanuhalált halt Batthyány Lajos. Falk szólt róla, mint emberről, mint hazafiról, mint politikusról. Midőn azonban a nagy hazafi szörnyű haláláról kellett volna beszélnie, hirtelenül abbahagyta az előadást.

A királyné azonban tudni akart mindent, a legapróbb részleteket is. Sürgette Falkot, aki engedvén a parancsnak, végre elmondta a felséges asszonynak azt a véres tragédiát, amelylyel Batthyány Lajos az életét befejezte.

— Honnan tudja mindezt? Ismerte Batthyányt? – kérdé erre érdeklődve a királyné.

— A literaturából tudom, felség.

— Minő literatura beszél erről? Van róla könyv?

— Van, felséges asszonyom, Horváth Mihály irta „Magyar Szabadságharcz“ czimen.

— Szeretném olvasni. Megvan Önnek?

Falk igenlő válaszára igy szólt:

— Hozza el nekem!

— Bocsánat, felséges asszonyom, ez az egyetlen parancs, amelynek lehetetlen engedelmeskednem!

Nem multunk alakja Erzsébet királyné, hanem jövőnké. Képe kiemelkedett a történet halványitó kereteiből s mint dicsfénytől övezett örök eszmény helyezkedett lelki szemeink elé. Ő az az ideál, melyre áhitattal mutatunk, midőn a nemes érzések hatalmára oktatjuk gyermekeinket. Az ő szelleme adja ősi koronánknak azt a tündöklő glóriáját, melynek hatása büvösebb, mint minden drágakőé; mert nemcsak szemünket bájolja fényével, hanem egyszersmind melegével szivünket, áldást áraszt és boldogit. Fönséges, boldogságos ideál, a te kedvelt hiveid, nemzeted fiai imádkoznak hozzád: ne hagyj el bennünket, tündököl fölöttünk zavartalanul örökké!

Munkácsi Bernát,
a pesti izr. hitközség tanfelügyelője.

Nem multunk alakja Erzsébet királyné, hanem jövőnké. Képe kiemelkedett a történet halványitó kereteiből s mint dicsfénytől övezett örök eszmény helyezkedett lelki szemeink elé. Ő az az ideál, melyre áhitattal mutatunk, midőn a nemes érzések hatalmára oktatjuk gyermekeinket. Az ő szelleme adja ősi koronánknak azt a tündöklő glóriáját, melynek hatása büvösebb, mint minden drágakőé; mert nemcsak szemünket bájolja fényével, hanem egyszersmind melegével szivünket, áldást áraszt és boldogit. Fönséges, boldogságos ideál, a te kedvelt hiveid, nemzeted fiai imádkoznak hozzád: ne hagyj el bennünket, tündököl fölöttünk zavartalanul örökké!

Munkácsi Bernát
a pesti izr. hitközség tanfelügyelője

— Miért? — kérdé csodálkozva a királyné.

— Ez a könyv ki van tiltva Ausztriából. Ha idehoznám a Burgba, első sorban nemzetemnek ártanék vele.

— És ha én a császártól engedélyt kapok rá?

— Akkor az parancs nekem, felség.

Falk elhozta a könyvet s Erzsébet királyné buzgó érdeklődéssel olvasta vele végig a magyar szabadságharcz e bibliáját. Mikor olvasásközben eljutottak a nagy nemzeti tragédia legszomorubb fejezetéhez, a királyné szemébe könny tolult és sírva olvasta e szomoru lapokat.

Néhány nappal utóbb Erzsébet királyasszony ezzel a kérdéssel lepte meg Falk Miksát:

— Él még Horváth Mihály?

— Igen, felség — válaszolt Falk.

— Hol?

— Genfben, mint számüzött.

— Miért nem jön haza?

— Kitiltották, sőt halálra itélték itthon. Azelől menekült a külföldre.

— Majd beszélek a császárral — szólt a királyasszony — az ő szive irgalommal teljes, ő megfogja engedni, hogy hazajöjjön a számüzött.

A rákövetkező tanórán, a királyné örömteli arczczal mondá Falknak:

— A császár beleegyezett. Már utasitották a genfi főkonzult, hogy adja át Horváthnak az amnesztina-levelet. Igy jött haza Horváth Mihály, hazahozta a királyné végtelen gyöngéd szive, a magyarok iránt táplált nagy szeretete. Horváth Mihály soha életében nem tudta meg, hogy ki váltotta őt ki a számüzetésből. Ugy szállt a sirba s csak holta után tudódott ki, hogy Erzsébet királyné volt az ő nagy irgalmas patrónája.

*

Erzsébet királyné élete ragyogó példája annak, hogy a szeretet inkább és jobban képes a nemzetet a trónnal összeforrasztani, mint a politikusok bölcsesége és a törvények hatalmi szava. Az a köny, mely Deák sirjánál elhullott, egymagában képes volt fátyolt boritani évszázados fájdalmakra!

Dr. Neumann Armin.

Erzsébet királyné élete ragyogó példája annak, hogy a szeretet inkább és jobban képes a nemzetet a trónnal összeforrasztani, mint a politikusok bölcsesége és a törvények hatalmi szava. Az a köny, mely Deák sirjánál elhullott, egymagában képes volt fátyolt boritani évszázados fájdalmakra!

Dr. Neumann Armin

ERZSÉBET KIRÁLYNE ARCZKÉPE.

EGYETEMI KÖNYVTÁR

Heine Henrik Erzsébet Királynéról.

— Egy jóslat. —

Irta: **Rexa Dezső.**

Tiszek a költők jóstehetségében.

Az a rendkivüliség, amely az embert megkülönbözteti a költőtől, az valami benső, fel nem fogható, meg nem érthető tulajdonságban áll. A legtitokzatosabb erő, a legerőteljesebb titok vezeti őket. Nekik meg van adva a hatalom, hogy a legrejtettebb természeti jelenségek nyilvánvalóak legyenek előttük. Ők a természet törvényeiben látják a természet költészetét; az örökké vajudó s örökké csodát szülő nagy természet zsoltárát hallják a repkedő bogárka zümmögésében és a földet és eget rengető menydörgésben. — És a megnyilatkozó természet titkait olvasó költő a meg nem nyilatkozó jövőben is tud olvasni. A „szent őrületben“ a költő szeme meglátja: mint leszen. Végig lapozza a nagy könyvet, amelynek lapjait tele irja majd a félelmes s reményt nyujtó tündér: a Sors!

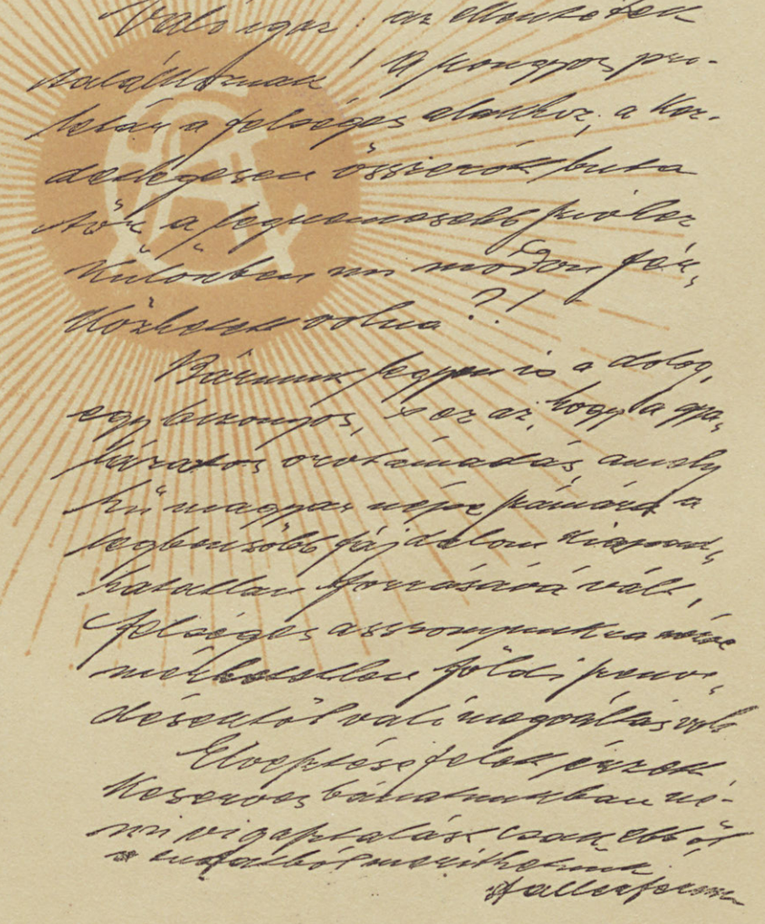

Való igaz: az ellentétek találkoznak! A rongyos proletár a felséges alakhoz; a kezdetlegesen összeröt buta tőr a legnemesebb szivhez; különben mi módon férkőzhetett volna?!

Bármint legyen is a dolog, egy bizonyos: s ez az, hogy a gyalázatos orvtámadás, amely hű magyar népe számára a legbensőbb fájdalom kiapadhatatlan forrásává vált, felséges asszonyunkra nézve mérhetetlen földi szenvedésektől való megváltás volt.

Elvesztése felett érzett keserves bánatunkban némi vigasztalást csak ebből a tudatból meríthetünk!

Faller Ferencz,
Budapest-székesfővárosi tanácsnok.

Ezért hivták a régi rómaiak az igazi Minerva küldötte költőt: *Vates*-nek.

Hát nem csodás, hogy Petőfink azt énekelte: „Ott essem el én a harcz mezején“ és „Ki fejed most keblemre tevéd le, holnap nem omolsz-e sirom fölibe? . . .“

És még, hány istensugalta jóslat van letéve azokban a rövidre szabott zengzetes sorokban, amelyeknek utolsó szótagjai összecsengenek — mint hang és visszhang. És akkor, amikor bölcselkednek s „ihlett dühében“ a költő szava megelőzi az időt . . .

Forgatom a királyi Nagyasszony kedvenczének posthumus munkáját, a „*Gondolatok és ötletek*“-et. Mintegy félszázad előtt irta. A sok szatirikus, kritikus, humorisztikus megjegyzés között találok egyre, amely megdöbbent. A látnokköltő egy periodusba összehoz két embert, akik távol állanak egymástól, mint a bün és erény, ég és pokol, angyal és ördög.

És az a két ember valósággal találkozott egymással . . .

Heine ezt irja:

„*Vannak nagy szellemek, kik minden materiális dicsőségnek felette állanak és a tróntcsak olyan széknek tekintik, amely vörös bársonnyal van bevonva. — Vannak aljas szellemek, akik előtt az eszményi dolgok jelentéktelenek s akiknek a pellengér nem egyéb, mint egy nyakkendő vasból. Akik attól*

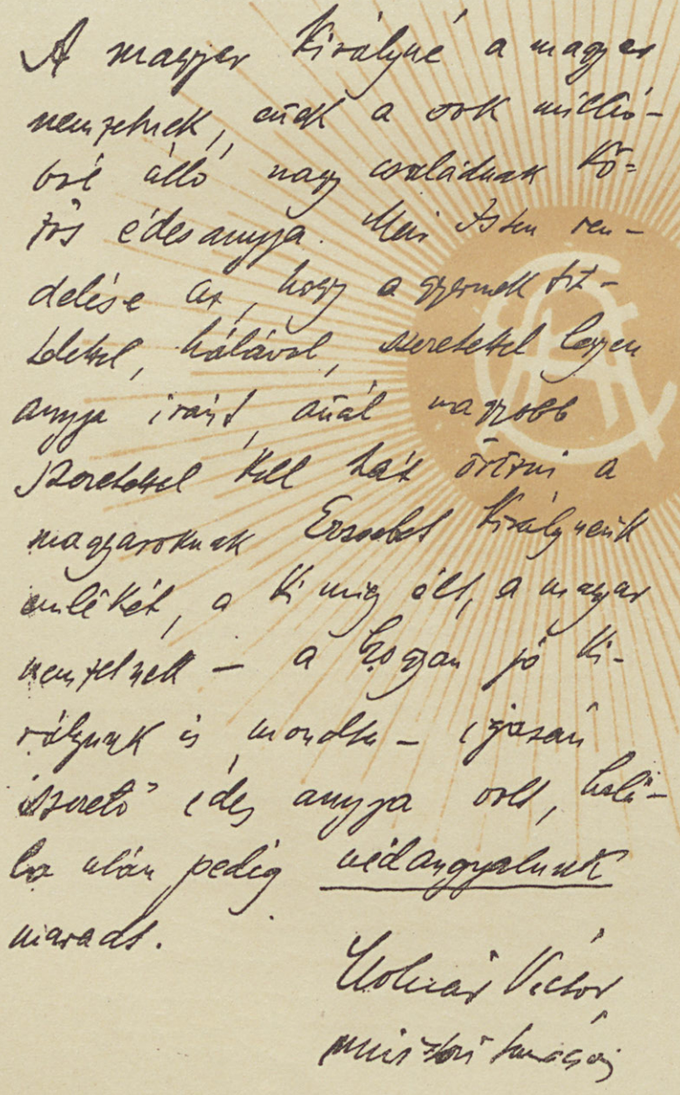

A magyar királyné a magyar nemzetnek, ennek a sok millióból álló nagy családnak, közös édes anyja. Már Isten rendelése az, hogy a gyermek tisztelettel, hálával, szeretettel legyen anyja iránt; annál nagyobb szeretettel kell hát őrizni a magyaroknak Erzsébet királynénk emlékét, a ki mig élt, a magyar nemzetnek — a hogyan jó királyunk is mondta — igazán szerető édes anyja volt, halála után pedig *védangyala* maradt.

Molnár Viktor,
államtitkár.

nem félnek, ha annak utján közönséget gyüjtenek maguk köré; s a közönségre hatással van istentelen arczátlanságuk, amelyet gyalázatban való jártasságuk szült.“

Az a két szellem — a nagy és aljas — találkozott. A költő látott két alakot képzelme ködén át: egy nagy szellemet, aki mindenen felül emelkedik és egy aljas szellemet, amely minden salakok, szennyek mélyére sülyed.

Ez a találkozás olyan volt, mint egy szörnyü sikoly, — amely összeköté egy pillanatra a poklot az éggel.

A pokoli eszeveszettség — csak félkézzel ért az égi szeretethez és kiirtotta.

Az volt a harag napja — igazán!

Rexa Dezső.

Erzsébet Királyné élete merő költészet, szeretete hódoló nemzete iránt, szenvedése és vértanu halála meg csupa legendai vonás. Rideg történeti igazság csak az, hogy értünk élt és elvesztettük őt, — elvesztettük ily rémes módon.

De a magyar nemzet őt már életében befogadta nagyjainak, szentjeinek Pantheonjába. És a történelem muzsája csak azt vésheti majd érctáblájára, a mit a hála és kegyelet már bevésett minden magyar szivébe.

Marczali Henrik.

A gödöllői erdőben egy kis paraszt leánytól, ki falevelekből font magának koszorut, kérdezte Erzsébet királyné: mi szeretne lenni? — Királyné! felelte a gyermek csillogó szemekkel. — Királyné! — sóhajtotta Erzsébet, — kevesebb szivvel — talán!

Nyiry Klára,
székesfőv. tanitónő.

A gödöllői erdőben egy kis paraszt leánytól, ki falevelekből font magának koszorut, kérdezte Erzsébet királyné: mi szeretne lenni? — Királyné! felelte a gyermek csillogó szemekkel. — Királyné! — sóhajtotta Erzsébet, — kevesebb szivvel — talán!

Nyiry Klára

A királyasszony magyar szakácsnéja.

Valahogyan meghallotta a királyné, hogy van Gödöllőn egy leány, aki hires a jó főztjéről.

A felséges asszony kiváncsi lett erre a csodaszakácsnéra s csakhamar megtudta, hogy az az egyik udvari tisztviselőjének gazdasszonya.

Kóstolónak süttetett vele egy nyulat, nem „á la créme“, hanem magyarosan. A nyúl pompás volt. Másnap már szalonkával kellett a lánynak remekelni s a szalonka csakugyan remek volt. A királyné annyira el volt ragadtatva ettől a különleges, de módfelett izletes magyar szakácsvirtuozitástól, hogy a „titkos“ pecsenyékre meginvitálta a királyt is.

Hanem a főszakács othellói féltékenykedéssel vett tudomást ezekről a magyaros szörnyüségekről s módfelett csodálkozott, hogy azokat egyáltalában dicsérni lehet? És ki tudja, az önérzetében mélyen megsértődött konyha-müvész nem csinált volna-e kabinetválságot, ha Ő felsége, az áldott, jószivü királyné nem siet őt biztositani legmagasabb bizalmáról és teljes megelégedéséről . . .

*

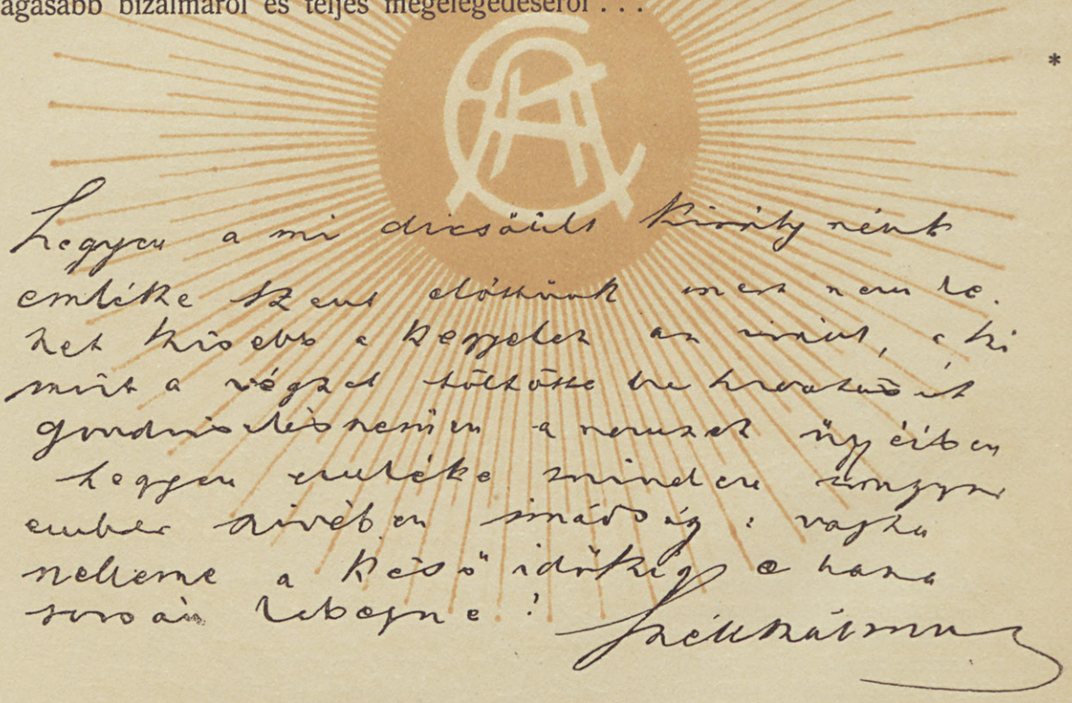

Legyen a mi dicsőült királynénk emléke szent előttünk, mert nem lehet kisebb a kegyelet az iránt, a ki mint a végzet töltötte be hivatását gondviselésszerüen a nemzet ügyeiben.

Legyen emléke minden magyar ember szivében imádság: vajha szelleme a késő időkig e haza sorsán lebegne!

Széll Kálmán.

A királyné a nemzet csalogányánál.

Évekkel ezelőtt egy szegény kis nyári-lakban lakott Blaháné, a regényes gödöllői hegyek alatt, ahová pár heti pihenésre szokott visszavonulni, amikor a népszínházban az előadások szünetelnek. — A nyárilakban az egyik szobát a „Piros bugyelláris"-beli szoba mintájára butorozta be, parasztos asztalokkal, tulipános ládákkal, mázos edényekkel teleaggatott fogassal. A mellette levő másik szoba falait pedig valóságos szalagerdő födte, amelyből a feliratok aranyos betüi kandikáltak ki, mint a lombokon keresztülszűrődő napsugarak.

Egy alkalommal a művésznő családjával együtt a fővárosba rándult, amit Jeney bácsi, az öreg vinczellér, arra használt, hogy nagy takaritást végeztetett a cselédséggel. Kitárták az ablakokat, törültek, poroltak már kora reggel óta, midőn az egyik cseléd hirtelen egy karcsu uriasszonyt pillantott meg, amint az ablakon át kiváncsian a szobába tekint.

A cselédleány abban a hiedelemben, mintha egy künn nyaraló uriasszonynyal lenne dolga, elébe megyen és tiszteletteljesen mondja:

— Kérem nagysága, ha érdekli ez a sok koszorú, szivesen megmutatom. Tessék bejönni . . . ugy sincsenek idehaza.

Alig mondja ki e szavakat, mikor az öreg vinczellér is odajön s megpillantja a karcsu uriasszonyt, hangosan felkiált:

— Jézus, Mária . . . a felséges királyné!

És csakugyan Erzsébet királyné volt, aki reggeli sétájáról visszatérve, megállt a nyitott ablakok előtt s kiváncsian vizsgálgatta a Török Zsófi asszony szobáját,

Erzsébet királynő megtanulta a magyar nemzet történetét, a magyar nyelvet és megszerette magát a nemzetet. Ez által lett az ország őrangyala, aki oly áldásosan működött a király és a nemzet kibékítésében, és ezért az emléke örökké fog élni a magyarok szivében.

Türr István

Erzsébet királyné megtanulta a magyar nemzet történetét, a magyar nyelvet és megszerette magát a nemzetet. Ez által lett az ország őrangyala, aki oly áldásosan működött a király és a nemzet kibékítésében, és ezért az emléke örökké fog élni a magyarok szivében.

Türr István,
tábornok.

Ki lakik itt? kérdezte az öreg vinczellértől, aki a meglepetéstől alig tudott szóhoz jutni.

Végül földig leemelve süvegét, büszke önérzettel szólt: Itt Blaháné, „a nemzet csalogánya“ lakik, felséges királyné!

Aztán kinyitotta a szobaajtót s végig megmutatta a királyasszonynak a lakást.

A felséges asszony pedig nagy érdeklődéssel nézegette a takaros kis nyaraló helyiségeit s gazdag borravalót adva a cselédeknek, e szavakkal bucsuzott el a vinczellértől:

— Mondja meg a nemzet csalogányának, hogy itt voltam és megnéztem a .... milyen szobát is?

— Török Zsófi asszony — egészitette ki az öreg vinczellér.

— Igen, a Török Zsófi asszony szobáját.

És a felséges asszony mosolyogva csukta be maga után a kertajtót és folytatta utját az erdőbe.

Ennek a jelenetnek több nyaraló is szemtanuja volt.

Jeney, az öreg vinczellér, boldogságtól sugárzó arczczal szaladt a hazaérkező báróék elé s élte utolsó napjáig váltig csak arról beszélt, hogy milyen érdeklődéssel nézegette Erzsébet királyné Török Zsófi asszony portáját.

*

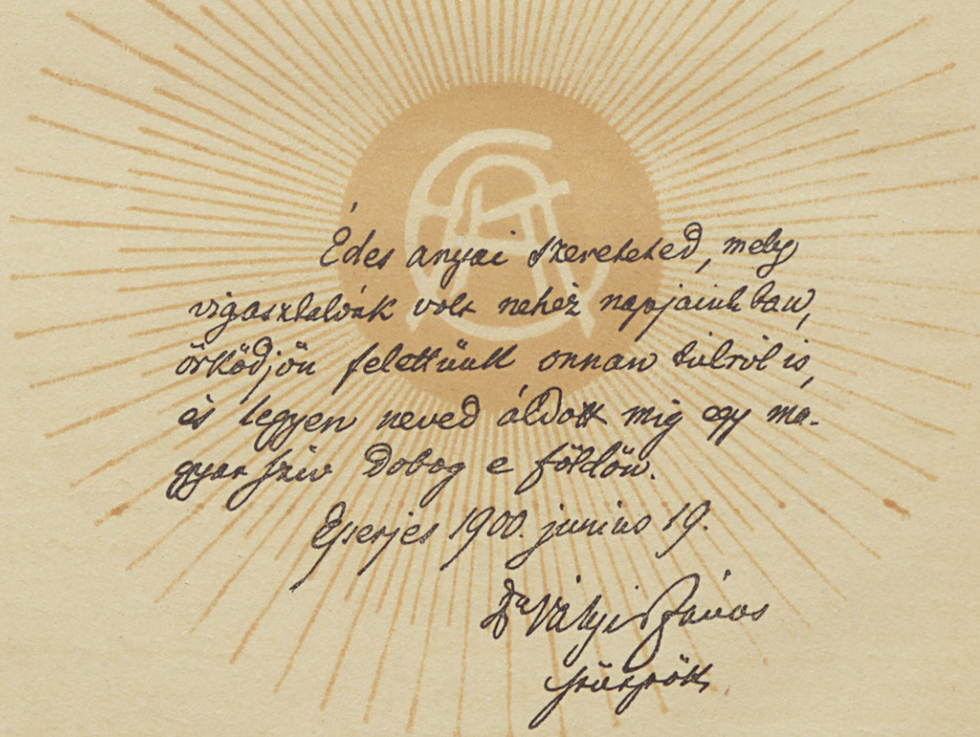

Édes anyai szereteted, mely vigasztalónk volt nehéz napjainkban, őrködjön felettünk onnan tulról is, és legyen neved áldott, mig egy magyar sziv dobog e földön.

Dr. Vályi János,
püspök.

A Királyné a sebesültek Közt.

— 1866. —

Irta: Egy régi Katona.

Ajicini csatában nehéz sebet kaptam; a fegyverszünet megkötése után Bécsbe kerültem, ahol Dietl, hires tanár nekem azt az ajánlatot tette, hogy fölvétet Erzsébet királyné laxenburgi kórházába, melynek ő a főorvosa. Ez a királyné saját magán-kórháza volt, melyet a sebesült tisztek számára alapitott. A királyné személyesen ügyelt föl magán-kórházában s ott gyakran megfordult. — Dietl tanár ajánlatát csak azon föltétel alatt fogadtam el, hogy a kórházban külön szobát kapok; „mert — mondám — mindenekfelett magányra van szükségem; egyedül akarok lenni és olvasni zavartalanul; ez többet használ nekem, mint a patika minden orvossága."

Dietl erre megigérte, hogy külön szobám lesz: „ami pedig a patikát illeti, — mondá a nagy orvos — a sok orvosságnak én sem vagyok barátja".

Egy esős, őszi este érkeztem a laxenburgi kórházba, ahol egy szép, fiatal apácza fogadott, mint az ottani apáczák feje és szobámba vezetett. Midőn beléptem, borzasztó szagot éreztem (az ugynevezett „Spitalbrand"-szagot), mert 1866-ban a mostani fertőtlenitő szerek és eszközök még nem léteztek.

— Itt — mondám az apáczának — nem gyógyulhatok meg, ez a szag nem enged pihenni; nekem elviselhetetlen.

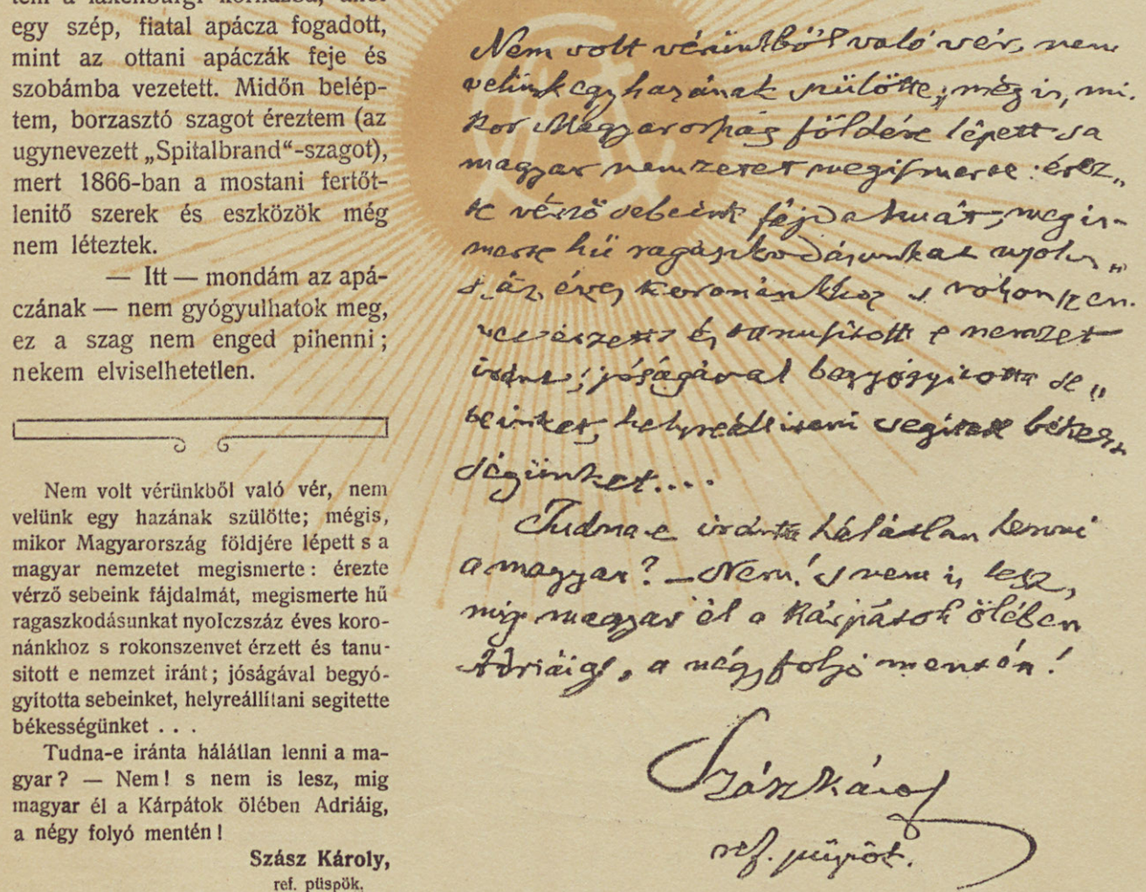

Nem volt vérünkből való vér, nem velünk egy hazának szülötte; mégis, mikor Magyarország földére lépett s a magyar nemzetet megismerte: érezte vérző sebeink fájdalmát, megismerte hű ragaszkodásunkat nyolczszáz éves koronánkhoz s rokonszenvet érzett és tanusitott e nemzet iránt; jóságával begyógyitotta sebeinket, helyreállítani segitette békességünket . . .

Tudna-e iránta hálátlan lenni a magyar? — Nem! s nem is lesz, mig magyar él a Kárpátok ölében Adriáig, a négy folyó mentén!

Szász Károly,
ref. püspök.

— Legyen egy kis türelemmel, — felelt az apácza — nekünk is kiállhatatlannak tetszett az, mig meg nem szoktuk, most már fel sem vesszük; jó példával járt elő nekünk ő Felsége, ki néha órákat tölt köztünk és soha sem panaszkodik.

Néhány nap mulva az apácza jelentette, hogy a királynét várják, mert Budáról Schönbrunnba érkezett. Csakugyan, délután megnyilt szobám ajtaja és belépett Erzsébet királyné, gróf Königseggné és két apácza kiséretében.

Felálltam, de a királyné azt kivánta, hogy üljek le és elémbe állt. Kezdetben német nyelven beszélt és intézte hozzám a szokásos kérdéseket: hol sebesültem meg, sokat szenvedek-e, tudok-e aludni, stb.; mig végre azt kérdezte, hogy milyen bánásmódban részesültem a hadifogságban.

— A poroszok — feleltem — jól bántak velem; — de ekkor a zavar miatt akadozni kezdtem.

— Ön magyar, — vágott közbe a királyné, — mondja el, amit tapasztalt, magyarul.

Észrevettem, hogy ez gróf Königseggnének nem tetszett, azonban a királyné parancsa szerint magyarul folytattam beszédemet.

— A poroszok — mondám — velem feltünően jól bántak; a polgármester egyik szobájába helyeztek el, melyben azelőtt gróf Pejacsevics ezredes volt; de azt hiszem, e jó bánásmódnak valami czélja volt; ha Felséged megengedi, elmondom az egészet.

— Nagyon kérem — szólt *már magyarul* a királyné.

— Minden nap egy nagy úr látogatott meg, ki a „Johanniter-Ritter"-ek (sebesültek ápolásával is foglalkoznak) parancsnoka volt Jicinben.

— Egy nap ágyam mellé ült és elbeszélte nekem a königgrätzi ütközet lefolyását. Ugy tettem, mintha elnyomna az álom; a nagy ur elment. Másnap ujra eljött s igy szólt: „Jó hirt hozok; nekem elrendelték, hogy családja iránti tekintetből, mely egykor a porosz királyi családdal rokonságban állott, önt egy, e czélra berendezett kényelmes kocsiban helyezzem el és kisérjem el az osztrák táborba a Johanniterek zászlója alatt s adjam át személyét ő Felsége, az osztrák császár sebesülteket ápoló társulatának.

— Köszönöm, nem megyek.

— Hogyan?

— Én hadifogoly maradok; erőszakkal tehetnek velem, amit tetszik; de beleegyezésemmel engemet nem vihetnek az osztrák táborba.

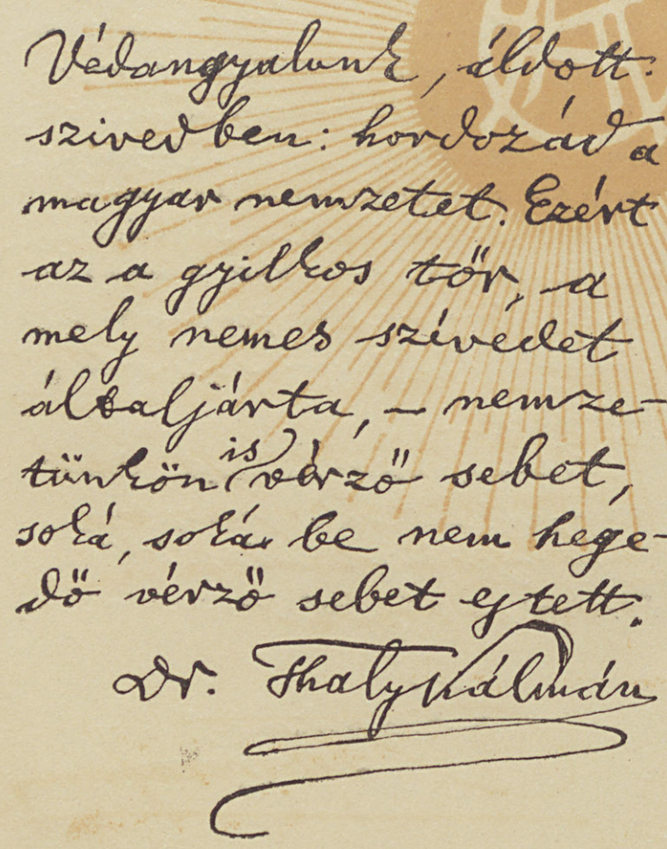

Védangyalunk, áldott szivedben hordozád a magyar nemzetet. Ezért az a gyilkos tör, a mely nemes szivedet általjárta, — nemzetünkön is vérző sebet, soká, soká be nem hegedő vérző sebet ejtett. **Dr. Thaly Kálmán.**

A nagy úr kapaczitálni akart, de csakhamar észrevette, hogy gyanitom a czélt: az osztrák előőrsöket akarják jobbra-balra felkeresni azon ürügy alatt, hogy osztrák sebesült tisztet hoznak a táborba.

A királyné fejével intett.

Ezentul velem csak magyar nyelven beszélt.

Szóba jött, hogy idegennek nehéz megtanulni a magyar nyelvet.

— Én azt nem tapasztaltam — szólt a királyné — csak kedv kell a tanuláshoz.

— Bámulatos — mondám — minő magyaros Felséged kiejtése.

— Ezt Idának köszönhetem; aztán nagyon jeles nyelvmesterem van, talán ismeri, dr. Falk.

— Személyesen nem ismerem, de tudom, hogy ő a legkedveltebb magyar publiczisták egyike.

— Hát ismeri Zichynét és Károlyinét? mindkettő erdélyi.

— Gyermekkoromban ismertem őket; az erdélyi arisztokráczia Kolozsvártt, ugyszólván, egy nagy családot képezett; családi ünnepen, névnapokon mindnyájan összejöttek, a szülők és a gyermekek és együtt mulattak.

— Halottam, milyen szép patriarkális viszonyok uralkodtak egykor Erdélyben; azt is hallottam, hogy az erdélyi hölgyek beszélnek legszebben magyarul.

— Az igaz — feleltem — hogy legzengzetesebben hangzik a szó a szép erdélyi nők ajkán, de olykor talán hibásan beszélnek; azonban kiejtésük egészen magyaros, mig a magyarországi urak és hölgyek egy nem magyaros, ugynevezett arisztokratikus *accent*-nal birnak.

— Értem, — vágott közbe a királyné — ez az *a* betü kiejtésében észrevehető; ott is *a*-t mondanak, hol *á*-t kellene mondani; arra én nagyon ügyelek; még azt is kerülöm, hogy ne mondjak *o*-t *a* helyett és megforditva.

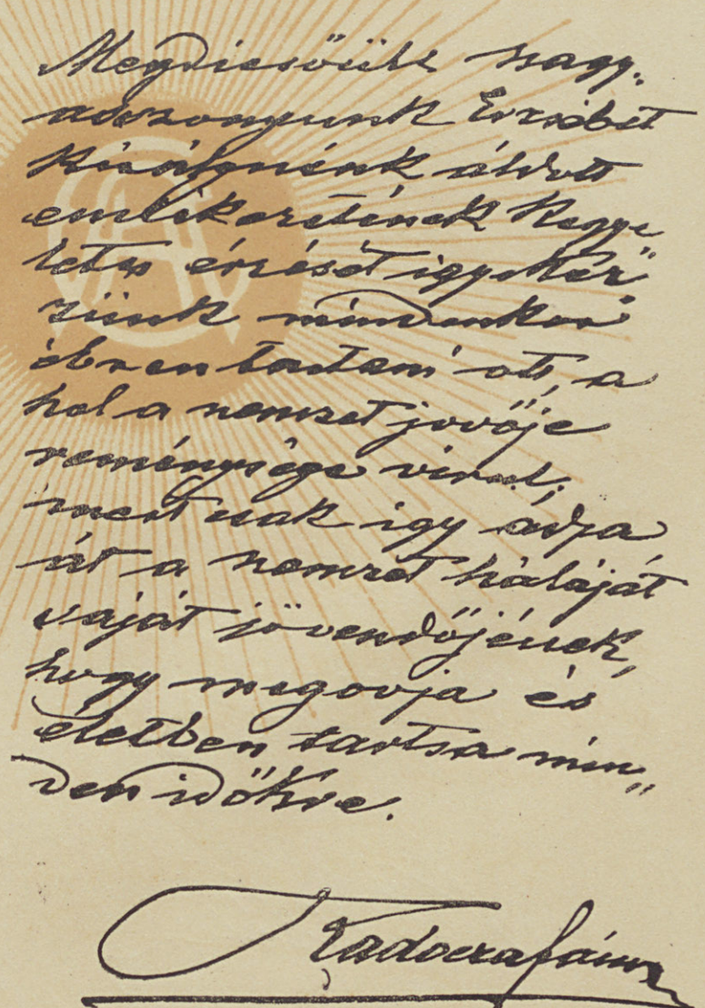

Megdicsöslt Nagyasszonyunk, Erzsébet királynénk áldott emlékezetének kegyeletes érzését igyekezzünk mindenkor ébren tartani ott, a hol a nemzet jövője, reménysége virul: mert csak igy adja át a nemzet háláját saját jövendőjének, hogy megóvja és életben tartsa minden időkre.

Radocza János.

— Ez — jegyeztem meg — az erdélyieknél is gyakran megesik; ez nem hangzik magyar fülnek, mint idegen accent.

— Rég vágyom — szólt a királyné — Erdélyt látni, de eddig nem lehetett.

— Pedig Felségedet ott a magyarok nagy lelkesedéssel fogadnák. Volt a század elején egy magyar királyné Erdélyben: Auguszta császárné és királyné Ferencz császár és királylyal együtt. Még most is emlegetik Auguszta ő Felségét és beszélik a magyarok iránt tanusitott rokonszenvét.

E perczben észrevettem, hogy Königseggné az egyik apácza felé hajlik s azt sugja: „was sagt er?“ Az apácza fejével bólintott és kezével int, mintha mondaná, hogy nem ért magyarul.

— Ha Felséged megengedi, — kezdém ujra — elmondom Auguszta ő Felségéről azt, amit mai napig is beszélnek róla Erdélyben.

— Kérem, nagyon kérem!

— Auguszta császárnénak bemutattak a többek közt egy öreg magyar grófnét; a főudvarmesterné e szavakkal kisérte a bemutatást: „a grófné nagyon sajnálja, hogy nem tud németül“.

— Az — felelt Auguszta császárné — a grófnét ne genirozza; az volna szégyen, ha nem tudna magyarul!

A királyné mosolygott.

— Ilyen eset — mondá — most nem fordulhat elő. A viszontlátásra! — Fejével intett nekem és eltávozott.

Gróf Königseggné követte a királynét; a grófné az ajtóból visszanézett reám s tekintete elárulta haragját.

Alig, hogy félórát egyedül voltam, belépett hozzám az első apácza.

— Szabad tudnom, — szólt nyájasan — mit beszélt a hadnagy úr Auguszta császárnéról; a főudvarmesterné szeretné tudni.

Ismételtem az apáczának a történetet.

— Jaj, — szólt az apácza — ezt nem mondhatom el a grófnénak, mert ezért megneheztel a hadnagy úrra.

— Az nekem mindegy; én mindenekelőtt magyar vagyok; amit a királyné helyesel, azt a főudvarmesterné is meghallgathatja — harag nélkül.

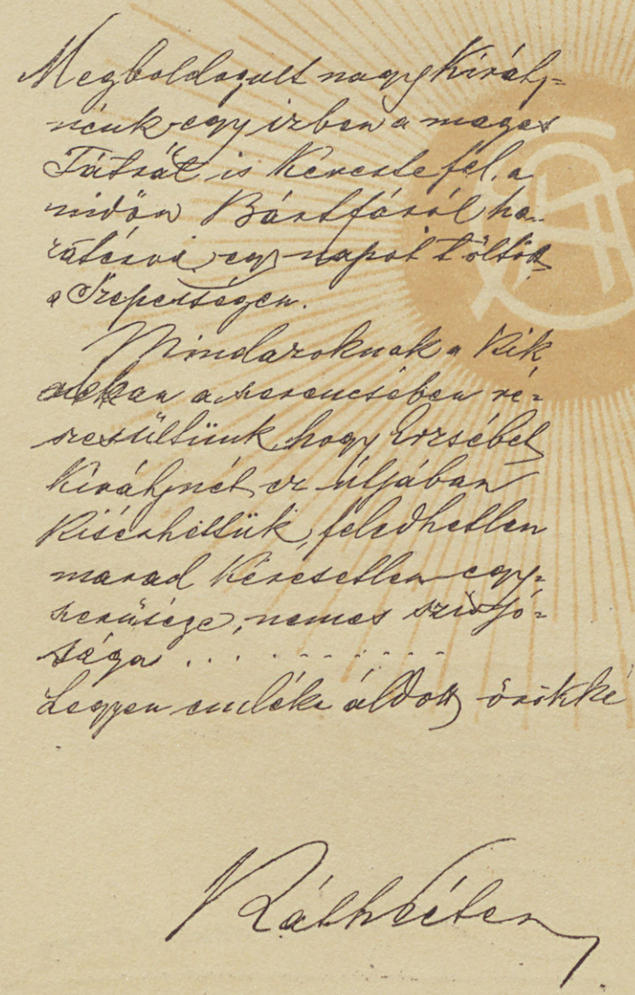

Megboldogult nagy királynénk egy ízben a magas Tátrát is felkereste, a midőn Bártfáról hazatérve egy napot töltött a Szepességben.

Mindazok, a kik abban a szerencsében részesültünk, hogy Erzsébet királynét ez útjában kisérhessük, feledhetlen marad keresetlen egyszerüsége, nemes szivjósága... Legyen emléke áldott örökké!

Ráth Péter.

Deczember felé feloszlatták a kórházat és a királyné ujra meglátogatott — utóljára — mindnyájunkat.

Ez alkalommal Königseggné nem volt jelen a látogatásnál csak a két apácza. A királyné szóba hozta előttem a magyar költőket s azt kérdezte, melyik költőnek tetszenek nekem legjobban a költeményei?

— Petőfi — feleltem — a kedvencz költőm.

— Hát Vörösmarty? — kérdezte a királyné.

— Én azt hiszem, — feleltem — hogy ez izlés dolga; Vörösmartyt Lamartine-hez hasonlitom és Petőfit Béranger-hoz. Vörösmarty nagy talentum, Petőfi meg genie.

— Ismeri a német költőket?

— Ismerem, felség és Heine költeményeit mindenek fölébe helyezem; szebbet soha senki sem irt, mint ő.

A királyné mosolygott.

— Petőfit — mondá — még nem ismerem eléggé; a télen majd figyelmesen fogom olvasni. Sorsa engem végtelen érdekel; egy legendaszerü alak; ő nemcsak harczra buzditotta honfitársait, de egyszersmind maga is sikra szállt elveiért. Aki elveiért kész meghalni, az megérdemli, hogy tiszteljük, mint hőst.

A királyné eltávozott s én igy szóltam magamban:

„Ilyen magyar királyné még nem volt, mióta Magyarország fennáll.“

*

4

Ő volt legszeretettebb, és
legnagyobb királynéja
Magyarországnak. —

Gr. Teleki Géza

Ő volt legszeretettebb és legnagyobb királynéja Magyarországnak.

Gróf Teleki Géza,
a „Szünidei Gyermektelep Egyesület“ elnöke.

A Hellének barátnője.

Irta: **Dr. Trojános Germános**, archimandrita.

Egy, milliók szívében örökösen élő hang az idők végtelenségeig fogja hirdetni a magyar nép rendíthetetlen rajongását, eszményi szeretetét, kegyeletét nagy királynéja: a dicső égi fényben ragyogó Erzsébet iránt. De ezen szívek mélységes mélyéből feltörő sugarai ezen szeretetnek átlépik a magyar határt. Hiszen Ő kedvelője, tisztelője volt mindennek ami jót, szépet, igazat az emberiség teremtett, alkotott. Ezt az igazságot bebizonyította avval a tényével, hogy Európának azt az őstörténeti földjét és népét szintén kegyelte, ahol legelőször szóródtak szét a tudományok és művelődés sugarai, amelyek lassan-lassan az egész föld kerekségét bevilágították.

Az „Achilleion“ megépitésével, a görög nyelv megtanulásával megnyerte Ő — a magyar lovagias nemzethez hasonlóan — az örökös igazságot hirdető és terjesztő bölcsek *utódainak* szeretetét, lelkesültségét.

Ime! egy nemes, nagy királyi tett, amelyet csak egy olyan fenkölt elme foghat fel egész valójában, értésében, mint nagy királynénké volt.

Dr. Trojános Germános
Archimandrita · görög kel. gör. plébános

Megjelenése nemzeti mély gyászunkban: hajnali ragyogás volt; élete közöttünk: ragyogó nap; eltávozása tőlünk: sötét, bánatos égi borulat.

Tóth József
pest-kis-kunvármegyei kir. tanfelügyelő.

Megjelenése nemzeti mély gyászunkban: hajnali ragyogás volt; élete közöttünk: ragyogó nap; eltávozása tőlünk: sötét, bánatos égi borulat.

Tóth József,
pest-kis-kunvármegyei kir. tanfelügyelő.

Nem halt Ő meg!

Irta: **Vészi József.**

Megsirattuk Erzsébetet, hazánknak jóságos őrangyalát. El is temettük. A mi halandó volt belőle, a sirboltba. De sziveinkbe azt, a mi benne halhatatlan volt. Millió eleven kripta — minden magyar sziv — szolgál emlékének hajlékul. Üdén, örökké virulón él bennünk az Ő jósága és szépsége, az Ő lelkének fensége, az Ő szivének nemessége. S hagyományúl átadjuk ivadékainknak azt a kincset, amelyet szeretetében birtunk. Dalai és regéi a magyar népnek soha nem szunnyadó, soha el nem enyésző életre támasztják fel a mi nemzetünk édes anyját, Erzsébet királyasszonyt. Emlékével összeforradt mindörökre a magyar néplélek. Nem halt meg. Csak elköltözött.

Vészi József

A néptanitó soha sem tévesztheti szem elől, hogy nem a tanuló tudásának növelése, hanem érzületének nemesitése képezi feladatát.

Az agyat megtölteni lehetetlen, a mit beletöltünk sokszor elpárolog, a nemesebb érzések fölkeltése háladatosabb munka, mert a mit igazán a szivbe oltunk, gyökeret is ver abban.

Wekerle Sándor.

A néptanitó soha se tévesztheti szem elől, hogy nem a tanuló tudásának növelése, hanem érzületének nemesítése képezi feladatát.

Az agyat megtölteni lehetetlen, a mit beletöltünk sokszor elpárolog, a nemesebb érzések fölkeltése háladatosabb munka, mert a mit igazán a szivbe oltunk, gyökeret is ver abban.

Wekerle Sándor

Sötét korszakban angyali nemtőként jelent meg körünkben dicsőült Erzsébet királynénk, nagyasszonyunk; irt nyujtva sajgó sebeinkre, életre ébresztve a siri csendben mély álomba merült hű magyar nemzetet.

Magyarország védangyala, Erzsébet királyné dicső és hálás emléke a legkésőbb utókorig minden igaz magyar szivébe bevésve, nemzedékről-nemzedékre fenn fog állani.

Szerencs János,
főrendiházi főtitkár.

A metsző fájdalom, mely megdicsőült Erzsébet királynénk halála hirére átnyilallott a székely nép szivén, az idő hatása alatt nemes kegyeletté alakul át s nemzedékről nemzedékre átöröklődvén, soha sem enyészik el.

Sándor Mózes,
kir. tanfelügyelő.

Erzsébet.

Királynő volt, — szent volt — martyr volt! Koronáját gyászfátyol födte, glóriáján át könnyek csillogtak, martyrhalála milliók szivét törte össze...

Az a szív nem e világról való volt. Azért rövidítette meg szenvedéseit az Úr!

Váradi Antal.

Nemzetünk egyik legszomorubb korszakában adta Őt nekünk az Ég; — nemcsak királynéja, de legjobb anyja is lett Ő a magyarnak; — azért nem csak a történelem lapjaira irja fel — mint ilyennek — nevét Klió: — hanem az igaz szeretet érzetével vessük be mindnyájan szivünkbe s oltsuk be gyermekeink és unokáink szivébe is áldott nevét: „Erzsébet".

Vörösz Sándor,
ministeri tanácsos.

Ki boldogságodban, bánatodban vigasztalód volt, legyen halálodban jutalmad, — az Isten.

Rapaics Rajmond.

Magyarországnak második védő asszonya lett boldogult Erzsébet királynénk, ki mindenkor szószólója lesz hazánknak bármely veszedelemben.

Őrizzük meg tehát őrangyali emlékét, vessük gyermekeinknek szivébe kifogyhatatlan jóságát, igy Ő nekünk mindenkoron követendő jó például fog szolgálni.

Tihanyi Domokos,
Tolnavármegye kir. tanfelügyelője.

Boldogult Királynénk életében koronájának legcsillogóbb köve a nemzet szeretete volt; halála után ezen drágakő csillogása a nemzet millióinak könnyeiből alkotott gyászfátyollal lett bevonva.

Sok szép reményünk, mely vele élt: vele meghalt!

Fény nevére, áldás emlékére!

Simó Béla,
Szolnok-Dobokavármegye kir. tanfelügyelője.

Erzsébet királyné életének története a legjobb pedagogiai eszköz a nemzet leányainak nevelésére. Az Ő fenkölt alakja, míg magyar élni fog, mindig példakép lesz előttünk. Az „Eötvös-alap orsz. tanitó-egyesület" előtt is ez a czél lebegett, midőn tanitók árvaleányai számára létesitette az „Erzsébet-alap"-ot, a mely Magyarország néptanitói közt mindörökre áldottá teszi nagy nevét.

Ujváry Béla,
az „Eötvös-alap" elnöke.

Megdicsőült Erzsébet királyasszonyunk nemcsak a vallásosságnak és istenes életnek volt mintaképe, hanem földi trónjáról nemes szivének kiapadhatatlan jóságával s igazságérzetével népei egészének és egyeseinek minden baját, minden fájdalmát meglátta, átérezte, enyhitette és meggyógyitotta.

Ez magyarázza meg, hogy a magyar nemzet már szentjei közé avatta őt s Magyarország uj védasszonya gyanánt fogja tisztelni emlékét a végtelen idők végeig.

Váró Béni,
Fogaras vármegye kir. tanfelügyelője.

Hatalmas emlékmüvek emelkednek majd mindenféle. Ámde hideg márványnál, rideg ércznél méltóbb, mert melegebb és nemesebb valamiben fog igazán élni az Ő nagy emléke: az emberi szivben, mely nemzedékről nemzedékre szálló halhatatlan kegyelettel zárja magába az örök szeretetet.

Szécsi Ferencz.

A kit hazánkban a sors arra jelölt ki, hogy gyermekek nevelésével és oktatásával foglalkozzék, az tartsa első és legfőbb kötelességének, a gondjaira bizott gyermekek fogékony lelkébe a hazafiság magasztos eszméjét beoltani; ez a legméltóbb tett a dicső királyné emlékére.

Széchenyi Aladár gróf.

Jóságos királynénk legmaradandóbb emléke az ország népének örökre tartó kegyelete! Hogy pedig áldott emléke a nép szivében örökre éljen, az a népoktatás hazafias munkásainak átérzett kötelességei közé tartozik.

Téglás István,
Torda-Aranyosvármegye kir. tanfelügyelője.

Életében jótetteknél egyebet nem láttunk Tőle — dicsősége koronájához, halála után a vértanuság koronája járult.

Szalay Imre,
a „Nemzeti Muzeum“ igazgatója.

Áldjuk emlékét dicsőült királynénknak, ki életén által nem szünt meg áldást hinteni hű magyar népére.

Gróf Vay Tihamér.

A mi áldott emlékü királynénk még halálában is gyakorolja a jótékonyságot. Ha a szegények javát az »Erzsébet-album«-mal előmozdithatjuk: az első sorban az ő nagy példaadásának sikere.

Szana Tamás.

Mily megrázó s megható tragikuma a sorsnak, hogy annak a felséges asszonynak, ki annyira imádta a természetet, még a halála is ellentmondás a természet és erkölcs törvényeinek!

Zollner Béla.

Két korona ékesitette nemesen szép fejét: földi korona, melyet mint királyné viselt s melynek arany fényét a megdöbbentő hirtelen halál megtörte, mély gyászba vonta; angyali jóságu szivét pedig égi korona, melyet mint nő tett folytonos áldások forrásává, hogy az holta után is egyre ragyogjon. Az ő halhatatlanságát millió, meg millió szív élő hálája fogja az idők végeiglen éltetni. Soha sem fogja a magyar elfelejthetni, hogy ő akkor kezdte ezt a nemzetet hőn szeretni, midőn annak a trón biboráról ilyen áldásos szeretetre a legnagyobb szüksége volt. Vigasztaló, kecsegtető, buzditó csillagzatként tündökölt ő hosszu nehéz éjszakánk egykori sötétjében. E csillagzat fényétől, melegétől támadt ujabb történelmünk soha el nem felejthető hajnalhasadása.

Vadnay Károly.

Sóhaj!

Irta: **Fényes Lajos.**

„Egy szó nyilallott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, amint e föld szive rezdül,
És átvonaglik róna, völgy, halom.“

Egy röpke szó, mely a halált jelentette és gyászba boritott egy nemzetet. A Nagyasszony élettörténetének utolsó lapját tele irta a végzet gyászos betüivel és mélységes bánatsóhajt fakasztott a feledni nem tudó magyar szivekben.

* * *

Átolvasom ennek a könyvnek kéziratát, ezt a nagy királynéról nagy emberek által összegyüjtött drága mükincshalmazt — s gyászba borulva zokogok:

Volt, — a virág letörött s csak emlékét őrizhetjük szivünk imakönyvében.

És zokogásomba panaszos kiáltás vegyül. Annak a jó magyar népnek, amely ugy meg tudja becsülni azokat, akik őt szeretik, panaszos, égfelé törő kiáltása: hát már mindenkinek meg kell hallnia, aki a magyart szereti? Ha a világ tudta volna, milyen nagyon szerettük mi egymást?

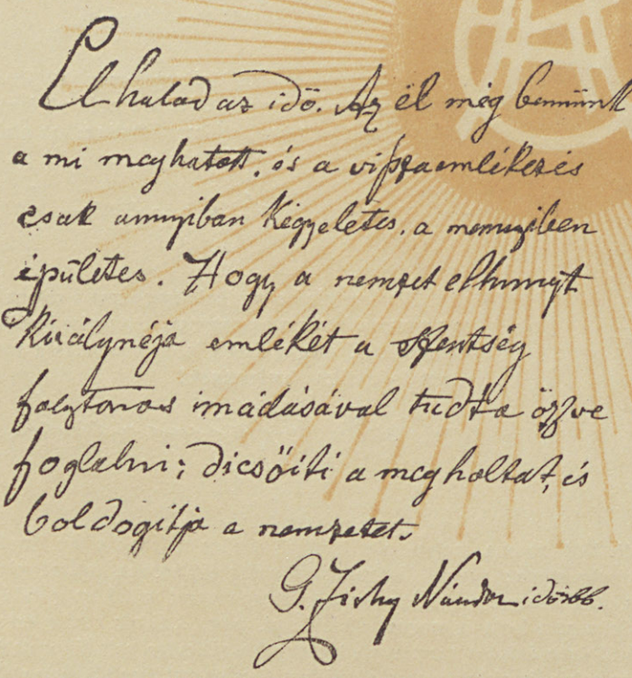

Elhaladt az idő. Az él még bennünk, a mi meghatott, és a visszaemlékezés csak annyiban kegyeletes, a mennyiben épületes. Hogy a nemzet elhunyt királynéja emlékét a szentség folytonos imádásával tudta összefoglalni; dicsőiti a megholtat és boldogitja a nemzetet.

Gróf Zichy Nándor idősb.

Elhaladt az idő. Az él még bennünk, a mi meghatott, és a visszaemlékezés csak annyiban kegyeletes, a mennyiben épületes. Hogy a nemzet elhunyt királynéja emlékét a szentség folytonos imádásával tudta összefoglalni; dicsőiti a megholtat és boldogitja a nemzetet. **Gróf Zichy Nándor** idősb.

Mikor messze hazájából idejött, ismeretlenül is vonzódott az akkor még sokat vádolt, bántott nemzethez. Mikor köztünk volt, belenézett a szivünkbe és nagy munkára határozta el magát.

El is végezte csodálatos szeretettel. Keze uj bizalom balzsamcseppjeit harmatozta a szivekbe, fáradhatlan ujjai szőtték, boritották a multra a feledés fátyolát.

S mikor fejére tette koronánkat, egygyé lett velünk!

Velünk örült, ha sorsunk szük kezekkel örömet adott, részt kért bánatunkból, melynek sulya sokszor földre nyomott. Felénk dobogott a szive a trón magaslatáról is, összefolyt könnye a mienkkel e nemzet nagyjainak, bölcseinek koporsója felett.

Szeretetének lángja oly erős volt, hogy összeforrasztotta a viszályban olykor ketté válni kész országokat, — oly erős, hogy egygyé olvasztotta a két idegent: a királyt és nemzetet.

Királyt adott nekünk, akart nevelni szerelmes fiában, a mi erős reménységünkben, másikat is, hogy majd mikor az ő szive porrá válik, szeretete annak a szivéből tovább áradozzék felénk.

Volt, — a virág letöröt s csak emlékét őrizhetjük szivünk imakönyvében.

Lehullott fejünk koronája: a mi királynénk, kinek szépségénél csak bánata volt nagyobb, bánatánál csak szeretete és jósága.

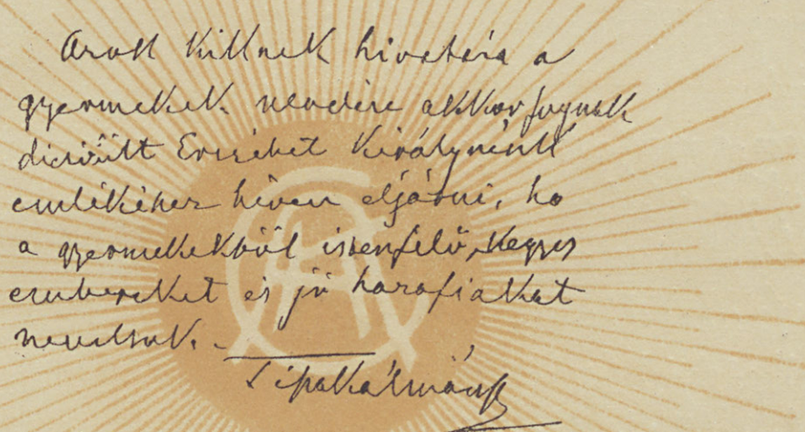

Azok, kiknek hivatása a gyermekek nevelése, akkor fognak dicsőült Erzsébet királynénk emlékéhez hiven eljárni, ha a gyermekekből istenfélő, kegyes embereket és jó hazafiakat nevelnek.

Tisza Kálmán.

*

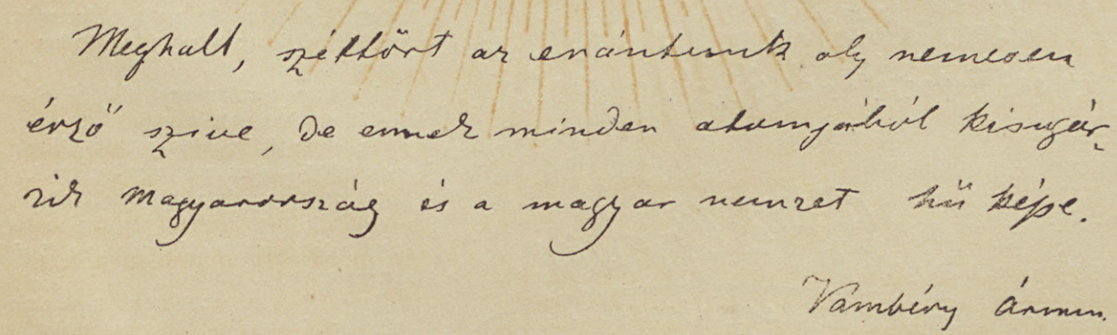

Meghalt, széttört az iránt unk oly nemesen érző szive, de ennek minden atomjából kisugárzik Magyarország és a magyar nemzet hű képe.

Vámbéry Ármin.

Szépségének liliomait meghervasztotta a lelket ölő bánat, bánatát roskadozó, imádkozó szivvel elvitte tőlünk a messze idegenbe, de szeretetét itt hagyta, nekünk adta.

Ebből a szeretetből fakad a mi vigasztalásunk!

Elment a királyné messze-messze földre, oda, hol megujul a lélek s ott imádkozik az árván maradt nemzetért.

Nézz hát fel gyakran magyar nemzetem az egekre. A nap aranyos sugarai királynéd szerelmét ragyogják reád, a hold tiszta fényében az ő vigasztalása mosolyg feléd s az apró kis csillagokban az ő szemei őrködnek feletted.

Vigasztalódj hát magyar nemzetem! Ennek a jó királynénak, kinek gyöngyeit ebből a könyvből megismerted, kihült hamvait elzárhatták a rideg sirboltba, szivének szálait, melylyel hazánkhoz volt kötve, el nem vagdalhatják.

A nagy Lelket visszakövetelte maga számára az ég, — emlékezete a mienk maradt. Ki vehetné azt el? Ki tilthatja meg, hogy a mi szivünkben, a mi ajkunkon regés alakként ott éljen ő, mint a megujhodott Magyarország nemtője?

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dus élte kincsét, ámbár napja mul,
Hanem levetve, a mi benne földi,
Egy *éltető eszmévé* finomul."

Fényes Lajos

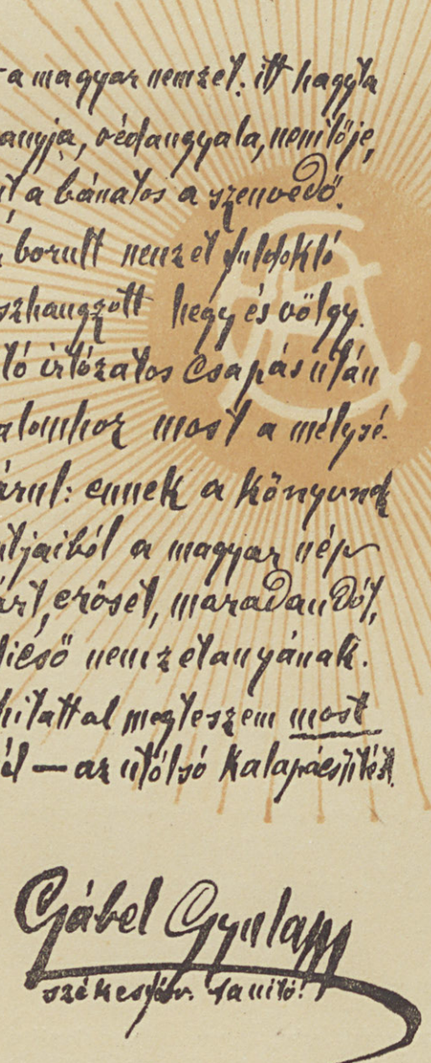

Árvaságra jutott a magyar nemzet: itt hagyta őt jóságos édes anyja, védangyala, nemtője, mindene; a szent, a bánatos, a szenvedő.

A gyászba borult nemzet fuldokló zokogásától visszhangzott hegy és völgy.

Az elkábító irtózatos csapás után a metsző fájdalomhoz most a mélységes kegyelet járul: ennek a könyvnek csillogó gyémántjaiból a magyar nép legjobbjai oltárt, erőset, maradandót építenek a dicső nemzetanyának.

Szent áhitattal megteszem most ezen építkezésnél — az utolsó kalapácsütést.

Gábel Gyula,
székesfőv. tanító.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. CZIKKEK.

	Oldal
1. Előszó.	3
2. Erzsébet királyné emlékezete: *Jókai Mór.*	7
3. Erzsébet és a magyar nemzet: *Deák Lajos.*	9
4. Először Magyarországon *)	17
5. Hogyan tanult a királyné magyarul: *Falk Miksa.*	24
6. A királyné verseiből.	42
7. A koronázás.	40
8. A királyné mint anya.	43
9. A királyné és környezete.	44
10. A magyar szó diadala: *Maszák Hugó.*	48
11. A „mi" királyasszonyunk.	50
12. A királyi család vonzalma: *Pruzsinszky József.*	52
13. Erzsébet királyné utazásai.	53
14. Az ezüst lakodalom.	55
15 Emlékére!: *Darányi Ignác.*	58
16. Rudolf királyfi halálakor.	61
17. Az akhilleion.	62
18. Erzsébet királyné és Heine: *Endrődi Sándor.*	67
19. Erzsébet királyné irói: *Salgó Ernő.*	70
20. Nyolcz tragédia.	74
21. Az utolsó istenhozzád.	75
22. Emlékezzünk!: *Walter Károly.*	77
23. A királyné utolsó napjai.	81
24. A gödöllői erdő: *Pósa Lajos.*	84
25. A királyné álma: *Pósa Lajos.*	85
26. Káprázat: *L. G.*	87
27. Magyar Erzsébet: *Fáy Nándor.*	90
28. Magyar nők kegyelete: *Polgár Géza.*	92
29. Okmány a „Magyar nők kegyelete" czimü czikkhez.	95
30. A nép lelkében: *Zöldi Márton.*	96
31. Zord, fekete vonat iramlik... (1898): *Telkes Béla*	99
32. Imádság: *Szász Domokos.*	100
33. Szeptember tizedike: *Kiss Arnold.*	103
34. Merengés: *Ágai Adolf.*	108
35. Erzsébet királyné: *Vértesi Gyula.*	110
36. Elmélkedés: *Türr István.*	111
37. Erzsébet legendája: *Kabos Ede.*	116
38. Gyermekeinkhez: *Gábel Gyula.*	119
39. Erzsébet napjára: *Vargyas Endre.*	123
40. Erzsébet képénél: *Plachy Bertalan.*	124
41. Megemlékezés: *Minke Béla.*	130
42. Erzsébet királyné élete: *Benedek Elek.*	132
43. A genfi áldozat: *Józann Miklós.*	136
44. Ferenczy Ida.	137
45. Gödöllő.	139
46. Andrássy ravatalánál.	145
47. Erzsébet királyné Deák Ferencz ravatalánál: *Polgár Géza.*	147
48. A királyné felköszöntője.	149
49. Erzsébet királyné levele Deák Ferenczhez.	150
50. „Magyar" királyné: *Faludi Gábor.*	151
51. A tilosban.	152
52. A számüzött patrónája.	155
53. Heine Erzsébet királynéról: *Rexa Dezső.*	157
54. A királyasszony magyar szakácsnéja.	160
55. A királyné a nemzet csalogányánál.	161
56. A királyné a sebesültek közt. (1866.): *Egy régi katona.*	163
57. A Hellének barátnője: *Trojános Germános.*	168
58. Nem halt ő meg!: *Vészi József.*	169
59. Sóhaj!: *Fényes Lajos.*	172

II. MEGEMLÉKEZÉSEK.

	Oldal
Ábrányi Emil	34
Ifj. Ábrányi Kornél	35
Agai Adolf	33
Alexander Bernát	36
Gr. Almássy Kálmán	40
Antal Gábor	43
Gr. Apponyi Lajos	39
Auguszta főherczegnő	15
Dr. Axamethy Lajos	44
Dr. Bartók György	45
Bartók Lajos	39
Bausznern Guido	39
Br. Bánffy Dezső	41
Br. Bánffy Dezsőné	21
Bende Imre	47
Benedek Elek	83
Beniczky Ferencz	42
Beniczky Lajos	83
Beniczkyné Bajza Lenke	22
Beöthy László	83
Beöthy Zsolt	50
Berczik Árpád	83
Berecz Gyula	83
Berzeviczy Albert	51
Gr. Bethlen Balázs	48
Gr. Béldi Ákos	46
Blaha Lujza	22
Bogdanovics Lucián	49
Boncz Ödön	53
Bozóky Alajos	52
Csapek Kornélia	38
Gr. Csáky Albin	54
Gr. Csáky Albinné	24
Gr. Csáky László	55
Gr. Csáky Zenó	56
Csánky Gyula	83
Csánky Viktor	86
Császka György	19
Dr Csernatoni Gyula	86
Csörgeő Gyula	86
Darányi Ignácz	58
Br. Dániel Ernőné	25
Dárday Sándor	57
Dr. Dengi János	86
Gr. Dessewffy Aurél	83
Dr. Dégen Gusztáv	86
Dimitrijevics Vladimir	86
Emich Gusztáv 60, Emich G.-né	26
Endrődi Sándor	62
Eötvös Károly Lajos	86
Erzsébet főherczegnő	17
Gr. Esterházy Mihály	59
Dr. Falk Miksa	63
Faller Ferencz	157
Faludi Gábor	64
Fábián László	115
Fehér Ipoly	67
Báró Feilitzsch Berthold	114
Báró Fejérváry Géza	68
Fényvessy Ferencz	70
Ferencz József	71
Gróf Festetics Andor	73
Dr. Fésüs György	114
Báró Fiáth Pál	114
Firczák Gyula	72
Dr. Fleischmann Sándor	114
Francsics Norbert	115
Frigyes főherczeg	10
Gábel Gyula	174
Gelléri Mór	75
Georgiades János	77
Gödöllői előljáróság	115
Gräf Nikáz	76
Gyertyánffy István	114
Győry Elek	115
Gyurácz Ferencz	78
Halász Ferencz	79
Hampel Józsefné	28
Báró Harkányi Frigyes	82
Dr. Havass Rezső	115
Dr. Hámos Péter	81
Hámos Péterné	27
Hegedüs Sándor	87
Hegedüs Sándorné	29

*) S. T. gyüjteménye után.

	Oldal
Hevesi József	88
Herczeg Ferencz	90
Hidasi Sándor	115
Hidvégi Benő	89
Hieronymi Károly	91
Hock János	92
Hollaki Arthur	114
Horánszky Nándor	93
Horváth Béla	115
Horváth Sándor	94
Gr. Hugonnai Béla	128
Izabella főherczegnő	13
Dr. Ilosvay Lajos	128
Dr. Jókai Mór	96
Józann Miklós	128
József főherczeg	9
József Ágost főherczeg	11
Kacskovics Mihály	140
Kakujay Károly	97
Kapczy Vilmos	128
Dr. Kayserling M.	100
Káldy Gyula	98
Gr. Keglevich István	101
Kenedi Géza	128
Dr. Kerékgyártó Elek	128
Király Pál (dadai)	129
Dr. Kiss Arnold	102
Kiss Áron	103
Kiszely Árpád	129
Klotild főherczegnő	12
Kossuth Ferencz	104
Kosztka Mihály	108
König Károly	105
Kubányi Károly	129
Kubinyi Mihály	106
Kun Bertalan	111
Kuncz Elek	109
Kürthy Lajos	107
Lakits Vendel	129
Gr. Laszberg Rudolf	112
Lád Károly	113
Lázárné Kasztner Janka	38
Léderer Ábrahám	129
Libertiny Gusztáv	141
Lipthay Sándor	128
Lovas Ferencz	129
Löw Immánuel	116
Lukács György	5
Marczali Henrik	159
Dr. Maszák Aladár	118
Matzinger Lujza	38
Mária Annunziata főherczegnő	16
Mária Terézia főherczegnő	14
Márkus József	117
Mezei Mór	119
Mihályi Viktor	20
Miksits Gizella Istvánka	38
Molnár Viktor	158
Dr. Moódy András	129
Dr. Morlin Emil	128
Dr. Munkácsi Bernát	155
Dr. Münnich Aurél	144
Nátafalussy Kornél	143
Neményi Ambrus	143
Dr. Neumann Ármin	156
Neumann Árminné	30
Dr. Németh Antal	120
Névy László	143
Nyiry Klára	159
Br. Orczy Andor	121
Br. Orczy Andorné	23
Dr. Országh Sándor	144
Dr. Pacséri Károly	122
Papp Sándor	144
Pauler Gyula	153
Petrasevich Endre	125
Dr. Petri Mór	124
Péchy Zsigmond	144
Péterfi Sándor	144
Dr. Platz Bonifácz	153
Pulszky Polixéna	28
Dr. Pruzsinszky József	143
Br. Podmaniczky Frigyes	126
Pongrácz Sándorné	38
Popovics Vazul I.	114
Potsa József	127
Radocza János	165
Rapaics Rajmond	170
Rákosi Jenő	132
Ráth Péter	166
Réthi Lajos	131
Rhousopoulos Rhousos	133
Rimely Károly	134
Rill József	153
Br. Roszner Ervin	135
Rónay Jenő	154
Rudnay Józsefné	38
Dr. Ruzsitska Kálmán	154
Sajó Sándor	154
Sándor Mózes	170
Sárkány Sámuel	138
Sárközy Aurél	65
Schweiger Márton	139
Scossa Dezső	154
Senyei Ferencz	154
Sevics Mitrofán	142
Simonyi Zsigmond	143
Simó Béla	170
Stáhly György	144
Sturm Albert	145
Szabó József	143
Szabó Károly (Sopron)	144
Szabó Károly (Budapest)	146
Szabó Miklós	147
Szalay Imre	171
Dr. Szalay Mihály	153
Szana Tamás	171
Szapáry Gyula	66
Szász Károly	163
Szávay Gyula	153
Szerencs János	170
Széchenyi Aladár	171
Szécsi Ferencz	171
Széll Ignácz	149
Széll Kálmán	160
Széll Kálmánné	31
Szieber Ede	154
Szögyény-Marich-Julia	110
Szlávy József	153
Dr. Thaly Kálmán	164
Gr. Teleky Géza	167
Gr. Teleky Sándorné	39
Téglás István	171
Thewrewk Emil (ponori)	153
Tihanyi Domokos	170
Tisza Kálmán	173
Tocsek Helén	39
Tóth József	168
Türr István	161
Ujvári Béla	170
Vadnay Károly	171
Vaszary Kolos	18
Br. Vay Béla	151
Gr. Vay Tihamér	171
Dr. Vályi János	162
Dr. Vámbéry Ármin	173
Váradi Antal	170
Váró Béni	171
Dr. Verédy Károly	148
Gr. Vigyázó Sándor	137
Vörös Sándor	170
Dr. Wekerle Sándor	169
Dr. Wlassics Gyula	5
Wlassics Gyuláné	32
Wohl Janka	39
Zichy Mihály	152
Gr. Zichy Nándor	172
Zollner Béla	171
Zsilinszky Mihály	130

III. MŰMELLÉKLETEK.

	Oldal
1. A possenhofeni kastély. Erzsébet királyné születési helye	44a
2. Erzsébet királyné szülői.	8a
3—9. Erzsébet királynő arczképei. 2a, 112a, 132a,	156a
10. Erzsébet királyné udvarhölgyei körében.	46a
11. A királyi pár bevonulása Debreczenbe.	18a
12. Erzsébet királyné Bártfán.	18a
13. Erzsébet királyné Gizella főherczegnővel és a csecsemő Rudolf trónörökössel.	42a
14. Horváth Mihály előadást tart a budai királyi palotában Erzsébet királynénak a 48-as eseményekről.	12a
15. Erzsébet királyné Deák Ferencz ravatalánál.	148a
16. A királyné lakása Teritett mellett. (Hotel de Caux)	134a
17. A haldokló Akhilles az Akhilleionban.	66a
18. Rudolf trónörökös szoboremléke az Akhilleion kertjében.	66a
19. A királyné dolgozó szobája az Akhilleionban.	44a
20. „Lehullott a rezgő nyárfa levele“ czimü kép.	50a
21. Erzsébet királyné holttestét Genfbe szállitó hajó.	136a
22. A királyné holttestének elszállitása a Beau Rivage fogadóból.	134a
23. Erzsébet királyné ravatala Bécsben.	136a
24. A magyar nők emléke Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös koporsói között a bécsi kriptában.	94a
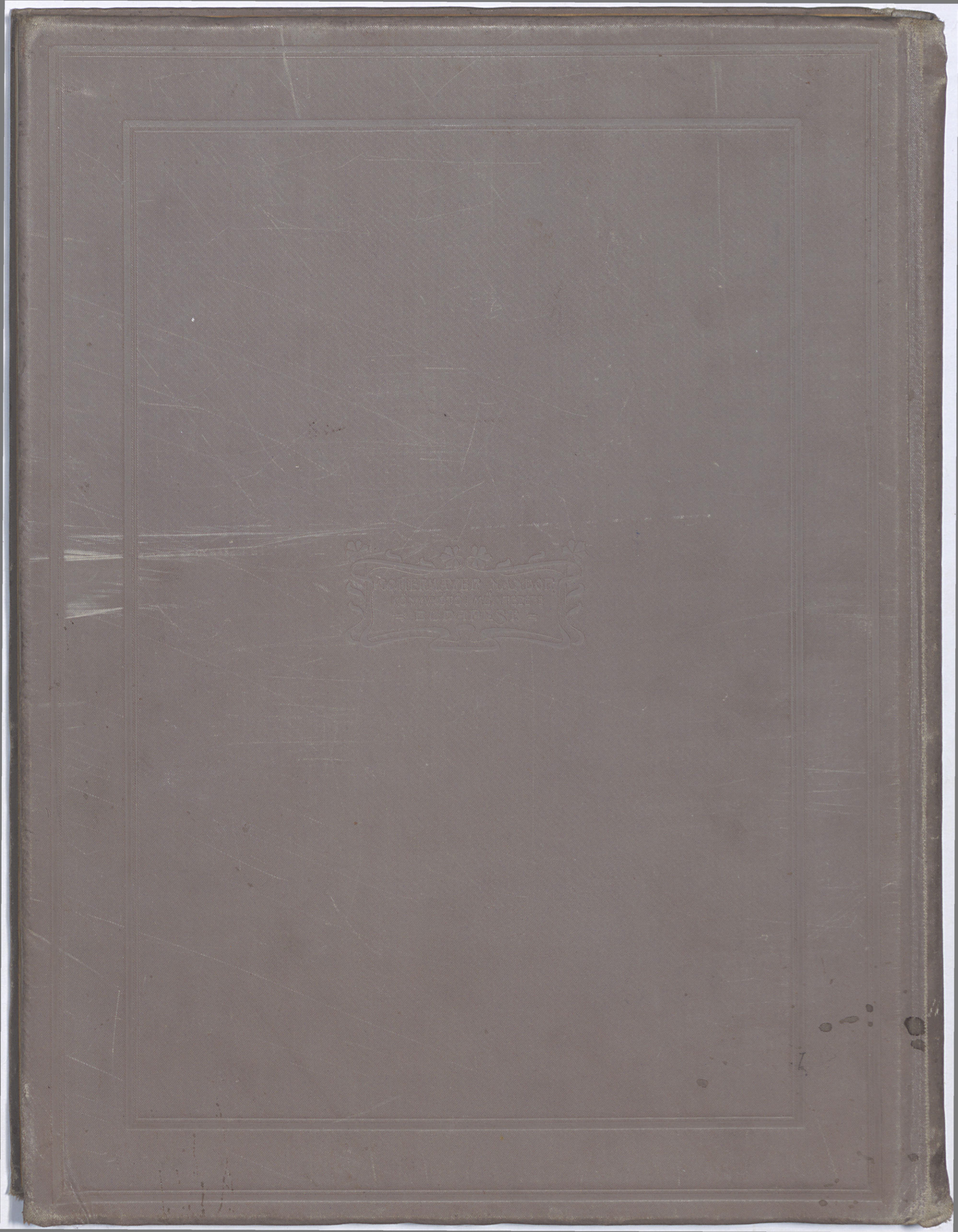
DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Leltár